

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 374.

כתאב אררסאיי

עסורגס צענרית:

ספר אנרות

לרב רבנו מאיר הלוי ז"ל ברי' טודרוס הלוי זלה"ה מטולישולח
הנודע בשם אביאלעפיאה

קקנן ב

אגרת מהרמ"ה לרבני ארץ צרפת, אוגרת בחוכה העתק אגרת
הראשונה ממנו לחכמי לונזיל ואגרת חוכחות עם אגרת השוכות
מרבנו אהרן אליו ואגרת האחרונה ממנו אליהם. אגרת א' להכריע
ביניהם ואגרת ב' להשיג מרבנו שמשון ב"ר אברהם. אגרת
מרמ"ה אל ר"ש. אגרת מר"ש לרמ"ה. אגרת מרמ"ה לר"ש.

קטלא נכמונים נאולר כחמד אשר נכיה הנביר האדיר לעד יכון עמו הטוב

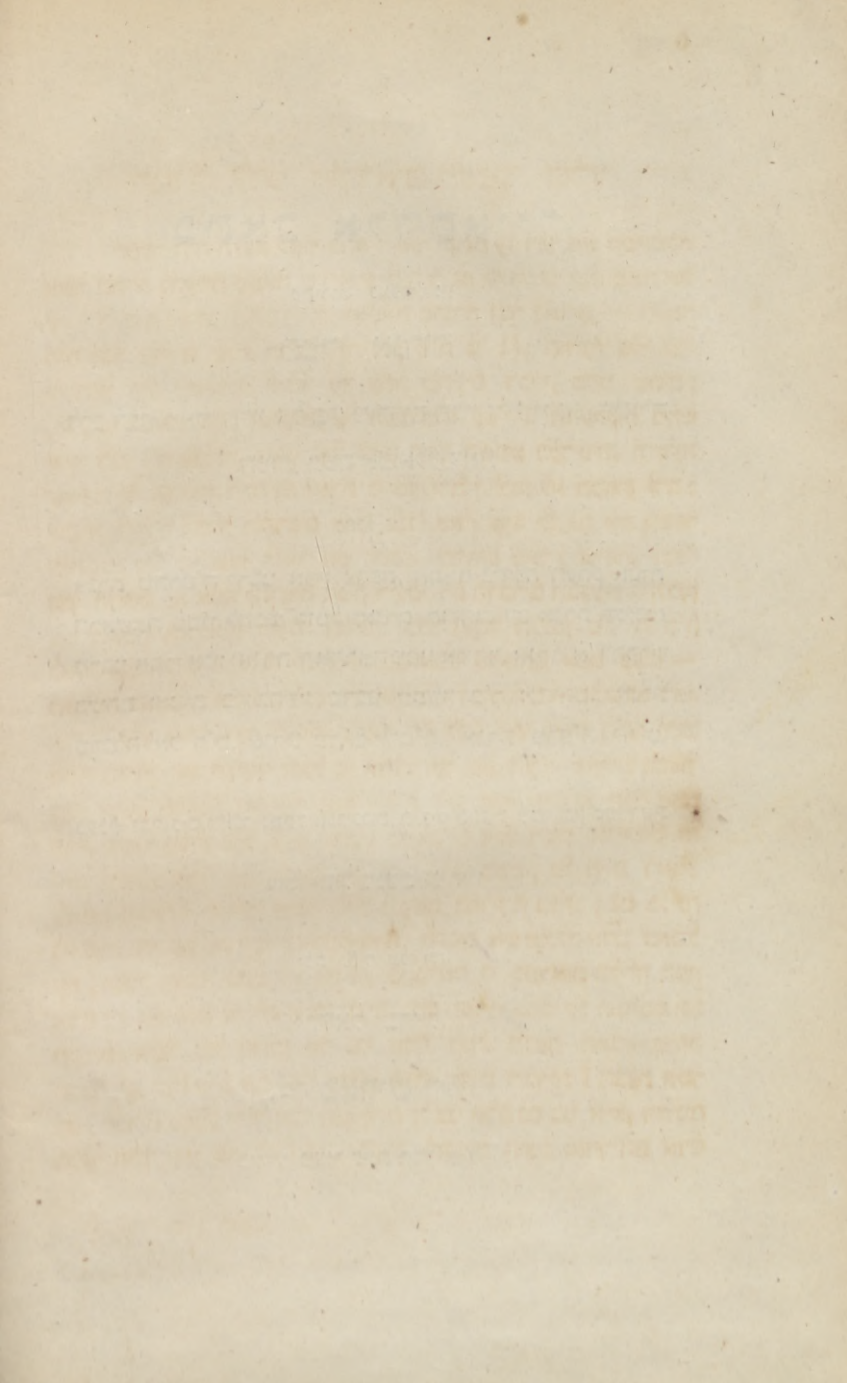
עוה' יוזיל גינצבורג הי"ו

ילא לאור על ידי

יחיאל ברייל

פה פארזש הע"י

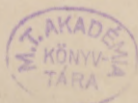
בירחי מצור שנת חרל"א לפ"ק

המזל לפני הקוראים ישפוך שיחו

הספר הזה היוצא לאור להאיר אור יקרות על דבר אש המחלוקת אשר החלה להעלות משאה מראש ההר או כי הרים רבנו משה את יד החזקה, והמורה לאמונה טהורה גבר בארץ, — הספר הזה כבר בחדש טבת חרכ"ח (הלכנון ש"ה נו' 1), הודעתי גלוי לכל כי הנני נכון להדפיסו. ואחר עד עתה מהקים דברי, מפני שתיים: א', כי ראיתי אשר ההערות על המכתבים עפ"י ג' ההעתיקות מהם אשר לפני בעו צלותא, ועיני עוד היום חשך השמש בעריפיה, והשעה שאינה לא יום ולא לילה הנשארת לי מעבודת הלכנון לא תספיק דיה: להגיה ולהעיר לסדר ולהדפיס אנכי לכדי באין עוזר לי, גם את הספר הזה; ב', עוד לא יצאו לאור חקי חופש הדפוס בארץ צרפת, ועפ"י חקי הדפוס לא אוכל להדפיס בבית דפוס רב הדברים הנוגעים להלכנון... האמת והדברים האלה השכתי כבר: (כבוד הלכנון ש"ז נו' מ"ו) לאלה אשר הייתי בעיניהם כמחרפה במלאכתי בראותם אפס קצהו — השלשה באגען הראשונים אשר הדפסתים זה כשנתיים — וכלו לא ראו. שתי אלה אשר החזיקו בשתי ידי לבלי תתי עשות חפצי ורצון חכמי דורנו, לא הרפוני ובכל עו אחוזני עד בא העיר פאריש במצור (כ"ב אלול תר"ל): האמנם בעת הזאת רפו ממני: הלכנון חדל מתת פרוי, ודרור נקרא לכל איש החפץ להקים לו בית דפוס ולהדפיס כל אשר יחפץ. אבל בעת הזאת רפו ידי וברכי כשלו; כל היום דאגת לשלום משפחתי ואוהבי אשר חרב נטושה הפרידה בינינו; גם בלילה לא שכב לבי מקולות אפי קני-רעם חוצבי להבות אש אוכלת אדם כאכול קש; ובעת ישנתי מעט לא נח לי, כי נראה לי במראות הלילה המון אדם רב אב ואם שכולה אשה ובנים, יחד ימררו בכבי על חמדתם וכל תקוחם אשר נפל כדומן על פני שדה קטל. הבעת האבק-שרפה מדבר¹, יטה איש את אזנו לשמוע שפתי ישנים דוברות? הבעת אשר סכל עברים נשמע לילה ובכי חמרורים על בני אדם גם בני איש, ראינום בבקר הלך ורגן יצאו למלחמה, ובערב לקברות הובלו ואחריהם אדם

¹ ככה יעלין העדני.

רב ישש"ך הלך ילך ובכה, — הכעת כלנו לא בטחנו בחיים, ימצא איש פנוח בלכבו לתבין דברי חכמינו הראשונים והידועים, את אשר נדברו איש אל רעהו על אדות המתים העתידים לחיות? היעצור איש כח בידו לחפוש עט סופרים או כלי מלאכה, ביום אשר זקנים כנערים שועים ורגעי ארץ כעושה מלאכה ועובד אדמה, מלמדים ידיהם לקרב ואצבעותיהם למלחמה? ...

ברעיונות אלה וכאלה מרפוח ידינו וממסות לבב, עברו לי בלא חמדה הימים הנוראים וימי חג האסיף; ככה נמררו לי חיי עד יום החמישי לירח כר-חשוון. הה, מה איום היום הזה, מדי זכור אזכרנו לבי 'חיל בקרבי! ביום ההוא אבדו עשתונותי, בבואי הביתה ועוד בטרם פתחתי הדלת, שמעתי רעיתי וילדינו ישאו קולם בבכי על לחם אוכל אשר הבינותי לימי המצור, כי אזל מכלי. ויהי בפתחי הדלת ויראוני, חשבוני כמלאך מושיע נראה להם, חשבו: כי גם היום ככל הימים אשר אשב פה, אשר בכל עת היה חסר לי כסף לעסקי, בצאתי אל מידעו יודעי עמלי נמצאו לשאלתי מהם והלווני כסף בחסדם אם מעט ואם הרבה ככל אשר דרשתי מהם. אבל מה גדל הבכי בביתי כהגידו להם: כי מאז הבקר יגעתי ולא מצאתי כי אם חמשה פראנק בהלוואה, כי המטיבים עמי חסד יצאו את העיר בטרם באה במצור מפני כי הם על ילדי ארצות אישכנו יחשבו¹), — ובחמשה פראנק בימים האלה לא יכולנו לקנות את אשר קנינו לפני שני חרשים בחמשה אנורת נחושת, ואף לחיי צער לא מצאו דים ליום חמים. מה אניד לכם אחי מהמכובה

¹ אף כי האנשים היקרים האלה לא יעשו פעולה חסד להמפאר, ולא אדע אם כותבי דברי הימים לישראל פה יחשבו להליגם בצער לשל לענן יראו דבוקי מהם וכן יעשו, כ"ז עדי אזכרם ערהוק לא אוכל עזור לבלי חקות שם עלי ספר כסו חרות על לבי חסדם עמי ועם אחרים העמלים לאכול לחם יגיע כפיס. ואלה אשר יעמדו על הנדבה: התורני הגביר מוה' יצחק פערדמאן ראש לתורת ש"ס פה, הסוחרים הנכבדים כהר"ר צבי לאנגע וכהר"ר יששכר מערצבאך הרב המופלג בתו"י מוה' משה וויסקאפף כ"י (זה האחרון, אף כי עכ"ה עסקו עושר וכבדים, אבל כחן לו לב גשר וקל בעיניו לבקש אלה ואלה גמ"ח מאחר להלות לעני בשעת דחקו). אלה הם אשר ידעתיים פה בשם, אשר ידעו: כי כבחר לה' עשות חסד שעט מעשות זדקה למכביר. — זכרה להם חלקי לטובה, ואל תעז חסדם שלפניך! כן לא יכלו שפתי עהודות להגביר כהר"ר יצחק ברין ולהישטח התורני מוה' וואלף לאמברט כ"י, גם אלה ישיבו עמי חסד.

אשר היתה או בבית, ואתם הלא מאליכם הבינו: כי אנכי וביתי יחד היינו בעינינו כמובלים למטבת אשר הכין הרעב; ועל כן לא האשימוני אם בעת הזאת לא נחתי אל לבי מחלוקת רבותינו: אם יש לעוה"ב גוף וגויה ואכילה ושתייה, — בעת אשר בביתי אין כל, וולתי רעבון וקור קפאון.

ידעתי גם אני ידעתי כמוכם קוראים אהובים: כי אין כפאריש אשר על נדיבות תקום; ומי כנדיבי עם אלקי אבר הם אשר פה הנמצאים לרחוקים המבקשים כהם עזרה בצר להם. אבל מה אתאונן ואתלונן על אחרים, כי אדע משחתי בי; האוכל לריב עם יוצר האדם: שלא עשני עובד כוכבים ומזלות — הונף ומחליק לשון, אשר ישוה אל עובד הצלמים ועוד גרוע ממנו¹ — שלא עשני עבד — לעבדי הכבוד והתאוה — שלא עשני אשה — אשר דעתה קלה —, ואם תשאלוני לנפשי: מה היא, הטובה היא אם רעה? לא אדע מלן לענותכם, רק זאת אוכל להגיד לכם: כי הנני מכרך לה' בבקר בבקר, שעשני כרצונו... לא רק בדבר הזה נפלאתי מאלה אשר ישבעו מפרי כחש, כי גם לא אכסה ערותי, ובמופי אניד: טאין באתי — מעיר אקים (יכוננה עליון!) ירושלם עה"ק, וכי כחטא חמתני אמי, הרתני וילדתני בארץ פאלען. הוי אחי בני ארץ מולדתי, לכם נשכר לבי בקרבי, בראותי את הישר הולך מכם כבואו אל המקום אשר לא יבדילו בין טוב לאיננו טוב, איך ישא שם חטא אחד או אחדים מבני ארצו אשר הטא בדרך ארץ (מלחא דלמהדורי הוי מלי דמוטא, ולהיושבים שאננים על כסא כבוד וסרוחים — סרח העורף והנודף — על ערשותם, לא הוי מוטא....); הוי, אמאס ח"י אשנא נפשי, בראותי אחד מאחי בני ארצי יבא להשתחוות לאנגרות כסף וככר לחם, לפני אחד האדם, והוא אחרי חתו לו פת לחם יזרוק חוטרא אבתריה, כאמרו לאשתו ולכל העומדים עליו: גם זה, פאלאק הוא! ולא בעבור כי אין כסות לאביון הזה (מאני טכבדותיה) יאמר לו כזאת למען כסות פניו בכלמה. לא בעבור זאת, וחלילה לאחינו החכמים בעיניהם המוכיחים לאחינו בני פאלען מומם בם: כי איש את רעהו יבזה, — חלילה לאחינו הישרים בלכותם, לשפוך דם אחיהם בשריהם בעמדם לפנייהם בבכי ובתחנונים. ורק זה

(¹) עי' חו"ה שער יחוד העגשה סוף ד'.

הוא הדבר, אשר כחתם פרוטה לעני פאלני יפייסוהו אחרי כן, באמור אליו, כי פאלאק הנהו, — למען למדהו דרך תבונות, למען הדריכהו בדרך טובים, לאמר: ראה נא כווי-עמנו, ראה נא דרכינו וחכם, ראה נא אף כי פאלאק הנך ואסור לרחם עליך, בכל זאת נתיר לנו גם את האסור הזה, ונתון נתן לך! היעשה כן במקומכם? — אנא אחי, אל השאו עלי חטאת, אולי לא אשפוט בצדק הרברים שבלבבכם, כי אחם הלא ידעתם: „כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב" — —

ועתה קוראים משכילים, מבלי אגיד לכם הלא תבינו: איך נפשי עלי אבלה אז ביום המר חמישי לירח מר-חשוון בשאתי עיני לראות מאין יבא עתה עורי; הלא תבינו ללבי המלא דוי, בזכרי: כי רק בואת אוכל להציל נפשות ביתי מני בור כרתה השחת, כי אכרה לי אונים לשמוע חרפתי כיחר אחי בני ארץ מולדתי, ואולי עוד יותר מהם.

ואנכי אשר זה לי כשבעה שנים פה, וכבר הייתי בזה כצרפתי: לבחר מות-כבוד מתי-כלמה, חשבתי כל היום במה אכפרה עון אמי אשר לא מוחתני מרחם — ולמה זה מרחם הוצאתני בארץ פאען לכלות בבושת ימי! — ואמרת: אך בואת יכופר העון הזה, כי אצא גם אני בקרב בחיל האזרחים, והייתי כאחד הצרפתים ובשם פאלאק עוד לא אכונה; גם זאת חובתי לעשותה לעזור להצרפתים, כי המה היו הראשונים להכיר אתב"י ככל אזרח הארץ. הגם בפרוססיא ישב לכסא יועץ הממלכה איש אשר בשם ישראל יכונה? הגם בארץ הואת אשר אחינו שם אינם האחרונים להצטיין ביתרון הכשר חכמתם בכל וברוחם הכביר במלחמה, — הגם שם הפקד איש יהודי לשר גדוד או גדודים, כמו בצרפת? העשתה פרוססיא מה אז כי זעקו אחינו ברומאניה מתחת יד עושקיהם ולוחציהם? ההראתה גבורתה לאה אשר ידכאו צדק וברגליהם ירמסו משפט אדם? — על כל אלה אמרתי לבוא גם אני בלוחמים, אבל אשתי לא נתנתני עשות רצוני וחובתי, ותבך עלי יום יום עד כי הבטחתי אותה כי אכבד (ככל לאה המחכבדים בשם ...) ואשב בכיתי. ⁽¹⁾

⁽¹⁾ בכל זאת לא הייתי יסן בין הנעורים, וללאת ידי הנדיות אשר הנישו נעין דעה אחרי האיש אשר לא חגר חרבו על ירכו, כעכתי בגדודי חיל האזרחים סנכי חשאים שנה ומעלה, ועור כפי אשר קוטט בלא-עמ עכה בי לפניהם כי הריני כבן שנעים ולא יבואו בלאתי בתוכם. ובאשר חס הלחם נעיר בטרם תסו כל חשאי הקלמחה הנחורים והעיר כפתחה, ע"כ נשארתי חרבותיני חלודות כיום כתנו לנו.

או, העליתי על לבי וזכרתי את הספר הזה אשר החילתי להדפיסו לפני שנתים; אמרתי: עתה כי כלם עוסקים במלחמת הרשות אעסקה נא במלחמת מצוה אשר לחמורכותינו הראשונים וזכרם לברכה; אמרתי כי המלאכה הזאת ההיא לי כסות עינים, יען כי אוציא את החכמים חכמי עמנו בצרפת ידי חובתם. כי באמת עליהם המצוה להוציא הספר הזה לאור, יען כי תוכו רצוף מכתבים רבים מרבני צרפת הראשונים כמלאכים וגם הכ"י נמצא לפניהם פה. ומדוע כחכמי לאום צרפת המתיקרים בחכמת חכמיהם שכבר מחו אף כי הם חכמים מאבותיהם, — מדוע לא יעשו כמוהם חכמי צרפת שבעמנו? ולכן קוּחַה נפשי כי בהוציא אותם ידי חובתם אחשב כצרפתי, וכמספר הפאלאקים הנחשבים למשא על הצבור, במספרם לא ימנוני כימי המצור.

בחקוה הזאת (אשר שוא היחה תמורתה), החלפתי כח, ואקח עט הסופר בימיני וכלי מסדר-אחתיות כשמאלי ועיני ולבי שמתי להביץ את אשר לפני, ולאטי עשיחי מלאכת שמים הזאת, וככלות ימי המצור כליתי מלאכתי. והנני שמח עתה בעמלי, וביציאתי הנני אומר: מודה אני לפניך ה' אקיי ואקיי אבותי ששמת חלקי מיזשבי ירושלם ומילידי ארץ פלען ולא כו' שאני משכים והם ישנים כו' שאני עמל והם אינם עמלים אני עמל ואיני מקבל שכר והם אינם עמלים ומקבלים שכר אני רץ והם רצים אני רץ להדפיס הספר המדובר בו נכבדות בחיי עוה"ב והם כו' ואני אבטח בך!"

ועתה אתם חכמי ישראל, אם פועל ידי יפק רצון מכם, הכונא ויחד נודה לאלה אשר תמכוני בימי המצור: השר וגדול ליהודים יושבי חונים נודע לשם תפארת קייץ נסים שאמאמא היו, במאה וחמשים פראנק; החכם המהולל ברוב התשכחות מוה' אברהם הכהן נ"י במאתים ועשרים פראנק כסף לחם במחיר ששה עשר פר' עשרה פונד שוקעלאד; הרב הכולל מכל ארץ צרפת מוה' אליעזר איזידור נ"י בשבעים פראנק; הרב מפאריש מוה' צדוק הכהן נ"י בעשרים פראנק. אנא אחי, אל תשאלוני עתה: איך הספיקה התמיכה הזאת לששה נפש אדם בחמשה ירחי מצור ומצוק נורא מאד? אל נא אחי תעצרוני בזה, בעת תודתי הולכת לפני להקריבה על מזבחם לרצון, ואת חפצכם לדעת אמלא ברצות ה' כמחברת, מאה ושלושה ושלשים יום כמצור פאריש". ולי להכיר טובתם עמי, כי לולא המה כבר

חסתי לגוע ואני וביתי יחד על עפר שכבנו, ותחת מראשותי הבטחתי:
 להוציא לאור הספר הזה, ומי יודע כמה שנים עוד חלפו עדי ראה אור,
 ועלינו לשבת להנביר האדיר מרכה לעשות טוב בעמו מוהר"ר
יוזיל גינצבורג ובנו בן יקיר ומוקיר חכמת ישראל מוהר"ר **הירץ נ"י**,
 על היות עם לבכם ישר לשים שארית פלטה לספרי גאונינו ורבותינו ז"ל
 אשר עודם בכחובים, וכמו רבנו שמואל הנגיד ז"ל כסף לא חשב
 וימלא את ידי סופרי דורו לכתוב ולהעתיק כל ספרי חכמי ישראל, כן
 הבית העליון בית גינצבורג היו יפור כסף לרוב למאספי ספרים כ"י
 ונדפסים יקרים, ויתנם בבית אוצרו הטוב לתועלת השוקדים על דלחות
 חכמת חכמינו, גם ספר אגרות הוזה מאוצרו הנחמד נתן לי ע"י הרה"ש
 החוקר והמבקר המפורסם מוה' שני אור זק"ש נ"י, ולו נודה על
 כי הוא העיר את רוחי זה כארבעה שנים להקריב הספר הזה אל
 משבח הרפוס לרצון חכמי דורנו ולריח גיתיה לפני חכמי ורבותינו
 הראשונים לרובכ שפתי ישנים נ"ע.

ועל הטוב יזכר החה"ש המפורסם מוה' אברהם נויבויר
 נ"י אשר הלוח אותי חמש מאות פראנק למקנה נייר ושאר הדברים
 הנדרשים להדפסת הספר הזה. שכרו יהיה אהו מאת ה'
 כלכם אדוני אשר קראתכם בשם, רצו נא את ברכתי על חלת
 לחם תורה המובאת לכם איש איש על פי פועל חסדו, מאת מוקירכם
 ומכבדכם כערככם, הזוכר חסדכם היום יום ט"ו אדר תרל"א לפ"ק,
 יום הולדת אותי, יום מלאו לי חמשה ושלשים שנה מימי שני חיי המעטים
 ורעים, המיחל עוד לראות בטובה כשנות ראיתי רעה. אמן כן יהן ה'!

המו"ל: **יוזיל בריל**.

הוספות ותקונים להערות מהמ"ל.

קורא משכיל, ידעתי כי הזים בהקריבי לפניך לרצון את הספר
ד'נכבר הזה, תזכירני הבטחתי שהבטחתיך אז ביום הודעתי כי אוציאהו
לאור: כי יבוא איך במגלת ספר כתוב עליה, "תולדות הרמ"ה ז"ל".
וגם אם לא תזכירני, ידעתי כי זאת חובתי לעשותה, ובה תהיה מלאכתי
שלמה ורצויה.

ואולם חי אני, כי אינני כעכביש אשר ר"ר פיהו לבד יספיק לו
לטווח מטוה וכח רגליו לברו ימצא לו די לארוג קוריו; גם אינני כדבורה
הפורשת כנפים ותדאה מעץ לעץ מפרח לפרח וממיץ הפרחים אשר
אגרה תעש חלח דבש. ואנכי אדע ערכי, וגם אתה עוד לא ראיתני
עומד במקום שבעלי רשימות וחוקרי קדמוניות עומדים; ידעתי אחי
מחמול, כי אינני רק מסדר אותיות: ואם אמנם כי יקרה לפעמים אשר
בעת אסדר מאמר תחכמוני מאחד אשר בשם חכם יכונה, ואשחק
על חלומותיו ועל דבריו, — אבל הראיתני ממלא שחוק פי כאשר יעשה
פלוגי אשר עור מבקר מצא ולבשו, והפחיד את החכם עת פגשו;
הראיתני מתכסה בטלית שאינה שלי, ואיך תבקש ממני גדולות וראמות
לי: לכתוב לך חולדות איש רם כהרמ"ה ז"ל?
ולו אמרתי, כי הייתי הלילה לאיש נחה עליו רוח חכמה¹); כי

¹) הלילה הזה כלו מרור! הלילה הזה אשר אכתוב השורות האלה, הוא ליל
י"ג טבת, הלילה הזה ליל שמורים הוא לנו, הלילה הזה החל חיל אשכנז להשליך
אל חוץ העיר כדורי-מות, והמנשר בא בשכמותי והגיד לאמר: כי כרתוק רבע
שעה קניתי כפל כדור גדול על בית החולים שבו יותר עאלף ילדים קטנים
ויהרוג בהם רב והנשארים הגילו אל המרחמות, — האם הלילה הזה אשר כלנו
ספקנו עינינו לראות טעשה אנשים ותחבולותיהם, אנשים העתימרים: כי נשם
החכמה ידגול, — הלילה בזה אשר בו מול חכמה שילט, האיכנו עסוגל כי תנח
בו רוח חכמה גם על החסורים! —

אעשה שקר בנפשי, כי ימצא איש החושב בלבו: כי נקל לנכער מדעת להיות בין יום ולילה לאיש חכם (רק אם ישחית זקנו, ודי!) כנקל להיות מאחד האזרחים איש מלומד מלחמה, — לו ימצא פתי מאמין לדבר הזה, הלא גם האורח החלש האומר גבור מלחמה אני, בצאתו בקרב יחגור חרב על ירך וקנה-רובה בידו ולבושתו מאדם, אבל איך יכין איש מושבו בשער כמושב זקנים, אם לא יוכל לפתוח פיהו בשער בדברי ראש חוקרי ומבקרי דורנו דר' צונץ; ומי יטה אזנו לשמוע דברי איש אשר לא ישען על דר' גרעץ; ומי לא ישים לבו על דבריו כטרם יוציאם משפתיו, מדאגה בדבר פן הזכרים המזכיר דר' שטיינשניידר.¹

ואם אמרתי, אעזבה נא מלאכתי בימי מצורנו: שאת בכתף מרחוק עצים לחים ולנסרם ולחטבם למען הפג מעט הבית מהקור החזק הנוסף על הרעב הנורא לכלותנו, — המלאכה הזאת תעשה לי ע"י אחרים המוכשרים אליה יותר מאל משמרת כהונתם, ואנכי בשעה הזאת אשים עיני בספרי החכמים הנכבדים הנו' ואת אשר ישימו המה בפי אותו אשמור לדבר. הנה כל הספרים היקרים האלה אינם ח"י, ואוצרות הספרים הפתוחים לכל דורש מדע, סגורים והספרים בבתי כלאים החבאו, ובמחלות עפר ונקרות צורים הובאו, כי לא תאכלם האש הגדולה אשר חיל אשכנו הצרים עלינו ימטירו על ראשנו כל היום, בית החולים לא יחונג, ובית אוסף מדע לא יהקרו!

בלעדי זאת, הנני מוכרח לבלות מלאכתי זאת, כי אראה אשר עוד מעט וגם לחם-תבן-ומספוא יכלה בעיר, ותקראנה אותנו אחת משתי אלה: או כי נמות ברעב, או כי תפתח העיר אל האויב; ואם אמות ברעב, ותשאר מלאכתי בלתי שלמה, הלא גם בקברי לא אשכב בשלום בזכרי: כי המצוה לא נגמרה על ידי ולא תקרא על שמי; ואם תבקע העיר, הלא אז נפשי הרעבה ונפשות ביתי הרואות המות נגר עיניהם, הלא הנה תשיבוני אל עבודתי כהלבנון אשר ממנה מוצא חי, והיא לוקחת לה כל עתותי; הלא אז אהיה מוכרח לגשת אל מלאכת הדפסת

¹ (וביחוד בנוגע להרמ"ה ז"ל, כי כפי אשר הוגד לי היה עם לבנו ישר להוליח לאור הספר הזה יחד עם הענות ח"ט, וכלי ספק רדה עגוית הארי חלת דבש ויערכה בחדד עספריו, אשר לדאבון רוחי אינם ת"י.)

תרגום ערבי על התורה מרבני סעדיה גאון ז"ל¹), אשר זה כשנה החילותי לאסוף חתומים לעזר ההדפסה, והודות לה' כי נמצאו לבקשת' נדיבי לב טוקירי חכמת ישראל פה ובלונדון ויתנדבו ביושר לבכם כמעט די הוצאות הדפוס, — ולהמלאכה הזאת משפט הקדימה כמובן, גם אקוה כי היא תגיה חשכי, ורק מפני המלחמה לא החילותיה עד כה. על כן לא אוכל ידידי הקורא, לערוך לפניך שלחן מלא מתולדות הרמ"ה ז"ל כאשר תאוה נפשך. וכמו ראיתני בכל מלאכת הדפסת הספר, רק מסדר אותיות המבין רק בהכתוב לפניו (והלואי!), כן גם בעמדי פה במקום שבעלי כותבי תולדות עומדים, לא תראני כי אם בכלי מסדר אותיות בשמאלי והספר כלו בימיני, ועיני ולבי עליו ועל הערותי הולות בשר כמוני היום, ואסדר לפניך בזה רק :

הוספות ותקונים להערות

צד א

שורה א. — „כתאז ארסאיל“, כן כמלא כתוב נראה העמקה ח' והע"ג, ויתורגם צענכית — העמקה כוכיית — ספר אגרות. וזה שמו אשר יקראוהו בעל היוחסין (דפוס המשטרדס דף ק' ע"א) : „ונשנה הזאת כפטר הרב שאיר הלוי .. ועשה ספר אגרות נגד הרמב"ם ז"ל".

והנה היוחסין עסיים (שם) : „שלחם להרב אהרן הלוי“, והדבר הזה השערתי לא יתקנה : כי הנה רבנו אהרן הלוי, בלי ספק הוא זה שהיה תלמידו של הרמב"ן וחנרו של הרשב"א, ולוא יהיה כי היה כבר לאיש גדול בתורה וכודע בשם בימי הרמ"ה, לא ישוער כי הרמ"ה חננהו אז לאיש כזהו ושדבריו יהיו כשעשים למתנגדיו או כי שקול כנגדו, שעל כן שלח הרמ"ה איו את חליפות האגרות שהיו לו בריבו עם חכמי לונדל, בתקותו כי ר"א הלוי למראה עיניו ישפט ויטה אחריו.

והכבון לדעתי הוא כמו שכתב בהעמקה ב' (עי' לד ח')

¹ התרגום הזה הונח בכ"י שארץ המישן ע"י ער חותמי הרב הגדול משה' יעקב הלוי ספיר כ"י צעה"ס אבן ספיר. נרוך יהיה לה' החכם הגדול הגלגן הבודע לשם תפארת נפתלי (המכונה יוסף) דירינבורג כ"י, אשר כדנה רוח חכמתו אותו לתת מהודו על המלאכה הזאת : להגיה את הכ"י מטעוטי הופרים ולהעיר ולהאיר עליו כיד חכמתו וידיעתו בשפת ערבי הטובה עליו. אל החכם הזה אודה בכל לבבי, על אשר עזרתי להגיה ולהעתיק העלות הערביות הנמלאות בספר אגרות להרמב"ה הנוכחי.

הערה א') רק לריך תיקון מעט: אגרת [כ"ל אגרות] רבנו מאיר הלוי
 [חסר מלת שלחם] לחכמי פרובינציא לעוררם להחזיק בימינו" — והוא,
 אחרי שטע הרמ"ה קול רעש גדול מפרובינציא על המדברים ברבנו משה, חספ את
 כל חליפות אגרותיו במגלת ספר זשלחם אליהם, למען יראו ויזינו בהכתוב עלי
 הספר הזה ויתעוררו להחזיק בימינו. אבל תקומו התלה בו, וחכמי פרובינציא
 החזיקו בתומהם, וכמעט המה היו מהראשונים שכתבו וגסרו לכדות את חכמי
 ההר אשר מהם אש נשקה ביעקב וההצעה לה להב ילחה.

ובעני יפלא מאד: איך היה הדבר הזה שהיטב"ץ לא ידע מחליפות
 האגרות האלה, כי עמכתב הרמ"ה אליו אנו שומעים שיספר לו מאגרת קבאות
 ששלח לחכמי לוכיל כמו מדבר שלא כודע לו זולתי היום; וביחוד כי כפי הנראה
 לדעתו, הכה הרמ"ה היה הסנה הראשונה אשר רבני לרפת פרוו חרמם לכל
 הלוטד בספר המדע, כי מי סנז פני הדבר שרבנו שמשון אחר עם הספר (לד
 קל"ח): והוא אל ישים יגיעו בספרים הסתומים", הלח הרמ"ה, ודין גרמא אשר
 רבני לרפת קמו אחרי כן וחזקו דברי רבנו שמשון במסמדות חרם, — ואיך לא ידע
 הרמב"ן שכתבם בעניי הקורה, סנת הגדלת התבערה אשר בוערה בר אש הרהר?
 שורה ד'. — לכי שהשגתי .. עד וסיועו השקר" שנלד ב', הוא:
 הקדמה מהרמ"ה לספר אגרות הזה. וכן כמלא כתוב בהע"ב (עי' לד ח' הערה
 א) והקדים לזה הוצעת דברים זה לזונו". ולכ"ז מה שכתוב בכל ג' העתקות
 שורה ח' — על הרמב"ם "נר"ו", הוא טעות סופרים, כי רבנו
 משה כבר עלה אז אל האלהים; וכבר תחזה שדי חזה בעת כתב הרמ"ה אגרת
 האחרונה לחכמי לוכיל (עי' לד ק"ב ובהערה ד'). והמה"ג ר' כמז (כבוד הלכנון
 ש"ו עמוד 366) ההפך. — גם מה שכתבא כתוב על רבנו יהונתן הכהן
 שורה ח' — "נר"ו", הוא ט"ס. כי הלא ידענו שפי היוחסין (דפוס
 אמשטרדם דף ל"ט ע"ב), כי רבנו יהונתן כפטר שנת מתקס"ה¹). ולכן לא
 תמעה: מדוע הרמ"ה באגרתו האחרונה לא יזכיר בשם רבנו יהונתן כמו באגרת ח'.

צד ב

שורה ה'. — לכל חכמי לרפת בשליחות זה שזכיר ... סבת

1) נסדר הדורות (דפוס זאלקאו דף ע' ב' בסוף עמוד ג') הכני קורא: "ור'
 יונתן הכהן ... ור' אלעזר בן מויהא מטוליטולא ור"ת מאורלייכש .. נהרגו, ור'
 אהרן מפליג כפטר כלס מתקס"ה". והכה אס חין זה טעות הדפוס, ונ"ל
 נהרג מתת נהרגו (כי בש"ק מסופר רק על ר"ת מאורלייכש שנהרג על קדוש
 ה' מתק"כ), ואורו עינינו בדברי הרמ"ה במכתבו לרמב"ן שקורא את רבנו
 יהונתן בשם קדוש ישראל" (עי' לד קו בהערה), כי בן יקרא הנהרג בשם:
 קדוש, ולכ"ז הרמ"ה ישגיב במליחמו הרעה להשטיענו כונות שמים, באמרו:

שליחותי ששלחתי אליהם". אין ספק חללי: כי הרמ"ה כתב כלשון הזה
 "לכל חכמי לרפת רסאלתה הרה אזכיר... סבב רסאלתי אליהם"
 והסופרים בהעתיקים מכתב לכתב את הספר הזה העתיקו הטלות הערבית אשר
 עלאו ללה"ק, וסופרי הבתיבות אשר מהם לפני הע"א והע"ג, העתיקו עלות:
 רסאלתה, רסאלתי העתקה עליית: שליחות, שליחותי, וסופר הב"י שמענו
 לפני הע"ב (עי' נוסחו לד' ב' בהערה) העתיק כראוי העתקה כוביית:
 האגרת, אגרת. וכן מוכרחים לנו לומר במה שמלא כתוב בהעתקה ח' וג'
 שורה ט' — "וזה נוסח השליחות ששלחתי לרפת", שאין זה
 לשון הרמ"ה, והוא כתב בערבי, "והרא' נץ רסאלתי אלי פראנסייא".
 והיותר כראה וכבון: שכל הקדמת עלין חלו כמנס הרמ"ה בשפת ערבי,
 כמו שאנו רואים אשר כתב בערבי בראש אגרת ח' מר"ש ובאגרות אחרי כן.
 והסופרים שאלו אחרי העתיקו ההקדמה הזאת ללה"ק, ומסרון הבנתם בשפת
 ערבי (וחולי גם בקריאת כתב מאשיטית ספרדית), גרס כל שנויי הגוססאות אשר
 לנו רואים בההקדמה הזאת יותר מנכל הספר בין הע"א וג' ובין הע"ב. —
 ועי' אשר לו חיד' לטעום עתיקת המליצה בלה"ק אשר הרמ"ה רס ומתבאז בה
 שאד, הוא יודה על האמת: כי לשון ההקדמה בלה"ק, לא עפי עט סופר ומדבר
 בלשון עמו לחות ורשות כהרמ"ה, ילא; ועי' עבן בלה"ק אשר לא יבין ברגע: כי
 שפת ההקדמה היא שפה עועתקת.

והכה בהע"ב, כמלא כתוב אחר עלות: דרך השקר (עי' לד' ב' בהערה)
 "וזה כלל האגרת [כ"ל האגרות] ששלחתי לפרובניליא", והנוסח הזה הוא
 העקר, ועזה לעד סופר הב"י לדעת לכתוב בראש הספר "אגרת בו", (עי' לד'

"ובש קדוש ישראל לא יכונה", אחת כי ר"א בשס כהן לא יכונה כרבנו יהונתן
 הקדוש — בההרג — והשנית כי לא יכונה: ראש חכמי לוביל, כר"י גם אחרי
 עומו. ולא בוא בלבד מאלו שהרמ"ה אחת ידבר ושמית כשמע מדבריו, כי גם
 באמרו: לרכוב במרכבת העשנה", ירמוז שמים, אחת כי ר"א מתבאז להיות
 עשנה לר"י, ושנית כי ירכוב במרכבת הרמב"ם בעהמ"ם משה תורה [המליצה
 הזאת לקח ער"א (לד' מ"א) שמכנה את הרמב"ם רוכב במרכבת העשנה
 והרמ"ה יאמר על ר"א כי עמד לרכוב במרכבת הרמב"ם — מחזיק
 ועלדיק דעומין]; וכן באמרו (לד' ק"ו): ועשיתם חן משפט.. לאשר על המשפט
 יושב", שרעז על רבנו יהונתן (עי' שם הערה ב') יכוין שמים, אחת כי הוא
 ראש לחכמי לוביל ואליו יובא כל ריב ועשפט, ושנית כי עמה כבר הוא יאפע
 שהאופט לדק. והכה עוד רבות בעליפת הרמ"ה.

10 הלשון כפי שהקנתיו לדעתי). ואחר שכתב הרמ"ה : זה ספר קיבוץ האגרות
 ששלחתי לפרובינציאל, ראש אח"כ בראש כל האגרת : זאת אגרותי לרפתת, וזאת מהם
 אלי וכו', ועל כלה בשפת ערבי, רק על אגרות הראשונה והאחרונה לזכיל ועל
 האגרות שהשיבו לי, כתב בראשם בלה"ק (ככתוב לפנינו, ולא יקרא : אגרת, בשם :
 שליחות) —, יען כי שלח העתיק כל האגרות האלה לרצוני לרפתת אשר לא ישמעו
 שבת ערבי, והביח הראשם עליהם כמו שהיא בלה"ק גם אז כי חזר כל האגרות
 אל ספר, יען כי הרבנים בימי ההם אשר אליהם שלח ספרו הבינו
 בלש בלה"ק. מי יתן והייתי מדכים הספר הזה בימים ההם לא בזמן הזה,
 כי אז ידעתי למי ולמה אני עמל, ועתה — אתה ה' ידעת! ...

שורה י"א. — „קנאו לזכור“, הח' ר' העיר (כבוד הלכנון ש"ז
 עמוד 371) כי שגיתי בנקדי ולריך לנקד קנאו, כי לא שלחנו פעל קנאו כי
 אם בכבוד. והלדק אתו, ולריך להעיר פה כמו שהעירותי על מלת חשאו (שורה
 י"ב) כי הכיח אות שואית הדגושה גד"ח.

צד ד

שורה י'. — „והרב המפולפל ר' אליעזר זכור לטוב“. כראות
 כי הרמ"ה כהג בהזכירו שם איש חי לומר עליו : זכור לטוב, — ארו עיכ,
 לבאת מעטק הבכא אשר הייתי בכרך זו. והוא : כי ראיתי שהרמ"ה בכתמי
 על אגרותי האחרונה לחכמי לזכיל (לד ק"ה) יסיים אחר שם אביו ז"ל
 (בהעתיקה ח' וג' כתוב : ז"ל, ובהע"ב : זל"ל), והייתי משתאה עתריש לדעת :
 איך אפשר שהרמ"ה כתב האגרת הזאת אחרי שות אביו רבנו טדרוס
 (ד"א מתקפ"ה, יוחסין דפוס אמ' דף ל"ט ע"ב), לר"א להשיבו על דברי שכתבו
 אליו שגראה שכתבו לפני שכתב מתקפ"ה, עשני ראיות : אחת, כי ר"א בהזכירו
 שם רבנו משה לא יאמר עליו „זל"ל" כמו שיאמר על רבנו מייסוק אביו „זל"ל"
 (לד כ"ט) ¹, גם יאמר (לד ל"ה) : כי כודע בישראל ... כעוה היום — היום
 צעת הכתיבה ; והשנית, כי ר"א בפתח דבריו יאמר (לד כ"ו) : בשנתי ערעיר ..

¹ ואל תשיבני משה שגראה עכתב ר"א כדפס בחוברת טעם זקנים, כי
 שם (לד ס"ח) כדפס : לא בן משה רבנו עליו השלום [גם בהע"ב אשר לפני
 היה כתוב : ע"ה, והמעתיק העביר עליו מחיקת קולמוס, ולא אדע אם מדעתי
 מחק או שבהכ"י שמענו העתיק שלא מחוק שהכתוב והעתיק גם העתיקה],
 וכן (לד ס"ט) : רבנו משה ז"ל, — כי כנר הראתיך לדעת שכתב ר"א כדפס
 בשעם זקנים, בלי טעם הגהה וריח ענן אשר לפני צעת יעתיק מה עכ"י.

אחוז בחבלי ספד ואמים... ולוק העמים" והן עתות הלרה שמזכירן שה"ק: שנאמת
 מתקם"ב חכמי לבא שהלכו בגד תוגרמים לירושלם גלגלו לרות רבות כגד היהודים
 בלרפת ואשכנז ואינליטירה", — ועמה האכשר שהרע"ה יתאחר עד אחר שנת
 מתקם"ה להשיב על סכתנז שפלא כנדו בשנת מתקם"ב? — ואין ספק לי עתה
 שהרע"ה בתחישתו באגרת האחרונה לחכ"ל כתב אחר שם אביו: ובור לטוב,
 והסופרים אשר נבדו ראיוס מועימים ומחיים עמים בשנאותיהם, העה כתבו
 הא' והג' היו קמלנים וכתבו בר"ת: ז"ל, והשני היה לדיק והוסף צ וכתב: זל"ל,
 כראוי לכן מכבד אב כרבנו טדרוס.

צד ו

שורה א'. — "כי הרגזני קול שאון מעיר" מעיר לוכיל, גם פעירו
 טולטילה; כי בל"ם כשע בעירו מכבד ר"א הנותן בקולו עליו, וידענו שאגרות
 הרעב"ם שהיה כבד מאד מאד בין חכמי טולטילה, ולא לחנם אמר עליהם
 בשכתבו להרעב"ן "הלא ידעת אם לא שמעת כי גם אככי סרבים וסלונים אותי,
 ואל עקרבים החכותי..."; לא בן הרע"ה, אף כי: "אין בחכמה מי יערכנו,
 רק גאותו שפילנו" (עדות ר"י חריוי עה שראה בעיניו — מחכמוני שער ע"ז).
 עד שאף כי היה אחד מהכשאים היה חומס בשעב"ד שכי לר"י בן מאיר בן שגם
 (כבד ר"י בן שגם רבו של הרעב"ם — עי' המכהיג ה' גיטין, הביאו הח' ר'
 בכה"ל ש"ו ע' 368), אשר לפי ההשערה לא הוה קש"ש טובא שהרע"ה, —
 יהי כי כשע בטולטילה פתאגן המחכב מחכמי לוכיל, טלאו מחנגדיו פתחון פה
 ויריבו אמו בחזקה על כי דבר ברבנו עשה. ולזה ירמוז הרע"ה באמרו (לד
 ק"ה) "ומלטוניסיר לך ועיד עריבים תפדוני". ועפ"ז נבין לדברי הרע"ה באמרו:
 שורה ו'. — "כי הייתי באספי קין כעוללות בליר... ר"ל כי כשאר
 לבדו בהאבקו. כי גם נטרם בא דברי חכמי לוכיל לא טלא בעירו חוסך בימינו
 מכל עמי סודו (לד ט"ו), ומכש"ב אחרי כשעעו דבריהם בין החיים על אדות
 המחיס העמידים לחיות. — וכן כוכל עפ"י הדברים האלה להבין חידת הרע"ה
 שורה ט'. — ברחמי טכשק ברזל... ומחליפני קשת כחושה", ר"ל:
 משנתי להכלל עקב מחנגדי בעירי, בעגדל לוכיל — שחכמה ילדיקו דברי, אבל
 הה, חלפתמי קשת כחושה, כי דברי חכמי לוכיל הפיחו קרימי עוד ביתר עז.

צד יב

שורה י"ו. — "וריבות עלושות" רוסו על דברי ריבות שהיו בין חכ"ל
 ובין חכ"ה בגלל דעת הרעב"ם בחמה"ס.

שורה ב"א. — הוא הספר הנקרא משנה תורה, ואיני יודע אם יש אם למסורת ואם יש אם למקרא, "הח' ר' העיר לכבן (בבה"ל ש"ו ע' 372), שכונתו לומר: שיש לקרותו קְוֹשֶׁה תורה, מפני כי דבריו סותרים דברי תורה.

צד טו

שורה ז'. — כי הייתי בתוקעי כף ופי עלי חכף. ר"ל: הנני איש ישראל אשר איש צעד רעהו הוא ערב (הערת הח' ר' בבה"ל ש"ו ע' 372), ופי כנרא לעטל תורה — כדקראת חז"ל (סנהדרין ז"ט): מקראת: כי חכף עליו פיהו (משלי ט"ז, כ"ו).

שורה י'. — לשלוח אגרות לקדושים אשר בארץ. אגרת איך כתיב באן אלא אגרות, מוכח מזה כי באגרת הזאת הבין לשלוח לכל הערים אשר הם הקדושים קדוש יאמרו להרשב"ס, ולגדולי חכמי לובל החל, בתקוות כי ילא מלכניהם בלבם כבוד אשר חלקו לו בפעם בפעם בנקשו תורה עפיהם, וזוה יבאו דבריו לפניו אשר חכמי הדור ויבדודם; וראיה לדבר כי לא שלח רק לח"ל, הוא מה שאמר ר"א (לד כ"ט) "ורבות להשמיע" — דעה, ולא בלע עתשנתו רק אחרי שר"ש הנדיקיהו, או קבץ כל אגרות קנאחו אל ספר וישלחוהו לכל חכמי פרובינציליא.

צד כז

שורה ג'. — וראיתי אחי את המראה והאכסים אשר היו עשוי לא ראו את המראה. יתכן עתה כי כל חכמי לובל נבדלו מראות המראה הזאת, (כי מלאכו את כל הרבנים חכמי עיר לובל "בראשי העתיריים את אלה אשר שמו בשמים פיהם ולשונם הלכה בארץ — ר"א בן הרשב"ס בעלמעות ה'), ור"א עפני איזה טעם ואולי עפני השלום [והוא לא חת מפני הרשב"ס כי היה ג"כ עשיר גדול, עי' קו"ה] שנה לפתיב שרק אותה רעדה אחתו. ואולם הרשב"ס הבין הדברים כפשוטן, ואמר בשירו (לד כ') "והוא אחד אבל יפן קהלה" ר"ל: קהל אשר חכמי לובל; וכן כתב לרבני לרפת (לד ק"ז): וזאת אחיכם חכמי לובל תפקדו לשלום כו', וגם שלשים שנה אח"כ חשב בן ואמר עם הספר אל הרשב"ס: ועד כל רעיו [רעי ר"א] אמתבוקן, יתחפן לבני ובליותי אשתיון [אמתבוקן על] כי לא כראתה קשת תוכתתם בעתן להבית בכליותי בני אשפה [יחד עם ר"א, וזוה הראו לדעת כי עתשנותיהם על הרשב"ס איך עיד בעתשנות ר"א, אח"כ איך לא יתחפן לבני על שלא הודו לדברי ופי שאם פנים יש בדברי] אולי בעבור [זה עמרו בעלין, כי] הגיע בידו אחד מן המרפס רלפה [על פיהם],

על המירו יסוד כל הכפאים וסנתם וסודם, נכבוד נשר ודס " — ר"ל ינשו לשבו
 טמטמנתם על רבנו עשה צפה עלא, יען כי עד כה חלקו לו כבוד חלקים ;
 הוא החטא אשר עלא גם נשפת ר"א (לד ל"ט) : נהללך בתהלותיו נשר ודס כו' ."

צד ל

שורה ה' . — "למה ינאו רעיוניך ... ולאט .. עד ים יפו, ומחשוב
 לשכון במפרציו .. לקמול קנהו וסופו, ומעאן לאכול יערו וצופו " . ר"ל : למה
 תקבא ברבנו עשה היושב מעבר לים יפו [ואמר ים יפו, משני החרו. ומלאכי
 כי הים ען הלננון עד יפו וקרא ים יפו : נכרות עלים ען הלננון .. וכניאם ..
 על ים יפו (דנה"ב ז', ט"ו), ויחכן כ"כ לקרות הים מנא אמון שנלד השני
 ים יפו], והכך קובל על המפרכות שעלאם בספרו, ולא תקבל את טובו לאכול
 סיערת דבשו ומכפת לוף תטופכה שפתותיו .

צד לא

שורה ד' : — "העת שמת זכרוןך אחר המזווה " . רומז להשגתו על
 דבר מזוהה אם לריכה עבוד לשמה (הערת הח' ר' בכנה"ל סס). לשנא דקרא
 (ישעי' כ"ג, ח') תפסיה לר"א. ועי' לד ע"ח שסס יורהו ר"א כי ראיתו שהניא
 נגד הרעב"ס בדבר המזוהה היא תלידהו .

צד לב

שורה ט"ו . — "והי דאהני לך קמרא דאבוך לישויך כשיא אכל לא
 לספר נגנות חכמים " . מזה מוכח בפירוש כי הרע"ה כנר היה כשיא בעת שספר
 נגנות הרעב"ס בעכתבו הראשון לחכמי לובל. והח' ר' שכתב עפ"י ההשערה
 (כנה"ל ש"ו ע' 366) שהיה בעת ההיא רק דיין בטולוטילה, לא התבונן על זה
 ולא שם עינו על מה שר"א נפתח תשובתו (אשר בל"ס לא אחר עד בוש להשיבו)
 עכנהו הנשיא (גד כ"ח), ובתחיתת דבריו (לד ל"ט) יאמר לו : ואשרי הדור
 שהנשיא שלו .. " . ומה שהסתייע ממה שמלא בהסנה"ג שהרע"ה היה חומס שני
 במעב"ד (תתקס"ד לערך), אין מזה היכחה כלל (עי' השערתי על זה לד 13)
 כי הכה שפתי ר"א ברור תמללכה. כי רק קמרא דאבוה שותיה כשיא ; וידענו
 מתשובת רבנו אברהם בן הרעב"ס (סי' ר"כ מתשובות הרעב"ס), כי היו בעת
 ההיא כשיאים שהוקמו על רק בעבור התיחשס לבית דוד .

שורה י"ו . — "ומתן העלך " . תפס ל' הכתוב (שמו"א כ"ב, י"ד),
 וכיכותו שהוא חתן כשיא בשראל. והנשיא בימים ההם עזרע דוד היה , במקום

מלך זכר למלכות בגלית" (דברי ר"א בן הרמב"ם בתשובות הרמב"ם סי' ר"כ), והקריוי יאמר בקנתו על מות הנשיא ר"י בן זושן, שרי זמן כבהלו על מות גבירם אשר עשהו רמולך" (מלאכת השיר לד 58). — והנה עמאנו לר' יהודה הלוי בעקמת יהודה (טעם זקנים לד 11—י"ג) שקורא איש אחד ששמו אברהם בשם "העלך", ולפי השערתו הוא הנשיא ר' אברהם בן אלכאבר, שזכירו הקריאי (מחכמוני שער ט"ו). ומנשיאיהם [כשיאי טולוטילה] רבי אברהם בן אלכאבר בו עדות יקרות ופעולות עיושרות. ואולי הוא הוא חותן הרמב"ם, וכמו שר"י הלוי חבר לכבוד רבנו מדרוס אבי הרמב"ם ס' "עלמסת החכמה והעושר", כן חבר לכבוד רבי אברהם בן אלכאבר חותן הרמב"ם ס' עקמת יהודה; ואולי בעבור זה ר' יהודה בר"י בן אלכאבר ילא בלבוש מלכות — כשיאות — לעזור לחכמי ההר, מפני קרבתו שר עם הרמב"ם היתה לו גם קרבת דעתו.

הערה ח'. ר"א יעשו למה דאיתא (הוריות י"ג): כימא ליה גלי עוקלים דלית ליה וכיון דלא גמר כימא ליה ... למי כאה לעלל בו', וזה עכווין טעם לדברי ר"א שאומר להרמב"ם שלא למד ס' טהרות.

צד לח

שורה ח'. — ומצונכא ומרופכא כו', יסחו למה דאיתא בכדה (ל"ו): — הערת הח' ר' בכנה"ל ש"ו ע' 372.

צד לו

שורה ח'. — הם הם הגאונים ר"ם ור"ה ... והם הם כתבו בשפריהם כי אחרי תח"ע בגויחם יעומו שנית .. והניאו .. עדברי רבותינו שענתם". הח' הכז' העיר (שם): תעה אחי הלך רבנו סעדי' בס' האסוה"ד שאמר ז' כתב בפירוט היסך זה שהעמים שיחיו בגויחם לא יעומו עוד לכח יהניא דאיה לזה רק על הילודים [גם על הכעלאים חיים] בעת הישועה כתב שיעומו אחרי ימים גם כן? וכן רב האי בתשובתו (טעם זקנים 60) כתב כזאת [הוא לא הזכיר רק אלה אשר העשית יעלאם חיים] והיך העיד בשעם ההיפך? — ואכני אומיף להפליא: הנה הרמב"ם (לד כ"ד) עתרן דבריו לאמר "והם אמרו כי בעוה"ב באחרונה יחיו הגויים והנפשות ולא יעומו לעולם ... ועל פיהם דנתי ... כי האענס לא דברתי עתחלה ועד סוף בלתי על תח"ע שתייה לעוה"ב ..", ואם היה כתוב לפניו בס' אסוה"ד כעו שכתוב לפניו, עדיפא עינה הו"לל: כי הם כתבו ההיפך, וכי לדעתם העמים שיחיו לימות העשית לא יעומו עוד, רק החיים והילודים בעת הישועה יעומו ויקילו ייעשדו לגורלם לעוה"ב לעען יהיו כל בני עוה"ב שוים — עמו וקיו. וידעבו

כי ס' האמוה"ד היה פתיח לפני הרע"ה, ונל"ס הטוסח הערבי.

צד לח

שורה א'. — „מפי זקן משכיל דורש את האלקים“. כונתו שהיה לו לבקש תורה אשר ללימוד היא לריבה, מפי הרעב"ס בעלמו ולא להרעיש את העולם כא"ה הרבנים המתלוננים על אשר שגב מדעתם ונעלם וכפלא עניניהם. ואולם הרע"ה לא שם לבו אל אשר ירמזון מלי ר"א — או ע"א כלא ענין — והשיב לו (לד כת) „ואתה לא הודעתני כו' עיי"ש והתבונן.

צד נב

שורה ב"ו. „ומשוד (ובהוד?) ענותך מתיקני“. עמה אין ספק אללי כי נכון הוא כמו שכתוב „ומשוד“, והוא ע"ד: ושוד לאומים מתיקני (ישעי' ס' י"ז).

צד נג

שורה ו'. „ולא פריה ורביה“: כלד קל"ז העירומי (הערה ב') כי הרע"ה בהניאו לו הרעב"ס (לד ט') לא העתיק: ולא תשטיש, ופה אעיר: כי הסופרים בימים אחרונים אשר היה רשום בזכרוכם שנג' שלפניו כמות: ולא פו"ר, הם כתבו מדעתם בן פה ובכלד ס"ב בדברי הרע"ה. שאם אי אתה אומר בן יפלא בעיניו: מדוע אמר ר"ש (לד ק"ח) על הרעב"ס „שלא עיין בספר מה שכתב עשו .. ח"ו לא הזכירו תשטיש בדבריהם“, והלא שכתב הרע"ה היה לפני ואם גם הוא הניח בל' הגזרא „ולא פו"ר“, מה נקל היה לו לשפוט כלדק כי לפני הרעב"ס היתה הגי' כמו לפני הרע"ה.

צד סא

שורה א'. — „חדע ... וקרא את דבריהם רע והוללות“. הן הן דברי רס"ג באוה"ד (לד 110—111 ד' לייפליג) בשינוי לשון. הערה ב'. — העירומי כי לכן הניאה פסוק ויליזו וגו' בעבור שרלמה לשאל אם הממים עומדים ערושים או לבושים, עיי"ש. ובה אומיף: כי הוא ראמה בן תמהה על היהודים המפזרים הון רב על מכריכי שתייהם, והקשמה לשאל: הולאה זו למה, הלא הממים יעמדו ערושים כעשב הארץ? והשיב ר"ג שיעמדו לבושים ק"ו עתמה. והנה מה שנהוג בישראל עני או לקבור בלבושים, הוא כדי שהחי יתן אל לבו אמונת תמה"ס — ששוב אל לבו: מדוע נקברים

לבושים, אין זה רק שיחיו לעת קץ בלבושיהוּן שהיו לבושים בחיים, שלא יאמרו בריות אחרות המה", וכאשר פשט באומה הפליגו בתכריכים [כי ההמון חשב שהמתים יעמדו באותם המלבושים שנקברים בהם] עד שהביא זה הדבר לידי רעה גדולה, אבל מי שלא היתה ידו משגת הכית עתו וזרמת, עד שחקו ר"ג (מ"ק פ"ז): וכוה ילבושוהו שני בגדי פשתן עגוהלין וכהגו כל העם אחריו". ולפי"ז בקח מחטה רחיה רק שיעמדו לבושים לא ערושים כדמשמע לכאורה מעשב הארץ. וסרה תמיהת המו' ד"ה בלבושיהוּן (כתובות ק"ח): עיי"ש, והתבונן כי מה שר"ג אמר (סנהדרין ל'): בתשובתו ל' בלבושיהוּן", הוא בעבור שהשאלת מעמו סרה ערומין או בלבושיהוּן" — והיא שאלה אם יעמדו בלבושיהוּן שנקברו בהם, השיב לה כעין שאלתה: שיעמדו בלבושיהוּן, ולא אמר: לבושים, לכלי משיב שנית לשאלו: יקברו ערושים כי הלא יעמדו בלבושים שהיו לבושים בחייהם, וינטרף להשיב לה: כי ע"כ נהגו לקבור לבושים לאות על תח"מ, ככו'. ור"ג לא רלה להרבות שיחה עם האשה השואלת, כדרכם ז"ל לקלר בויכוח בכל האפשר.

צד צו

שורה כ"א. וגם הפלא כפלאמי כו'. לדעתו, לא רק בעבור שקנה הרע"ה בר"ח, שהראה כמו בעכתנו כי ישיב לדבר נשגבות [כי בזאת חנו רואים שעבר עליו רוח קנאה, הלא בעכתנו הראשון לחכ"ל לא החל וכלה בשיה, רק בעכתנו האחרון עשה כר"ח בעכתנו אליו], — הראה לו לדעת שגיאותיו במלכותיו, גם בעבור שר"ח הואיל באר בעלמו ובעלם אגרתו להקל (בד ק"ח) עלות: חרץ, ערץ, שמה — והביץ שגשה כן לכל יחשב נעימי הקורא לאוהב בשפת קדש, ע"כ אסף הרע"ה שגיאות קטנות עם גדולות באסוף בליים עזובות ער"ח שלא שם לבו עליהן להסיק ממי דרך.

צד צח

שורה כ'. — ואתה אמרת: ואבני כור על אדמתה מתנוססת (חסר בדפוס עלות:) שהמגלה מתנוססת האבנים ועשיתו בנכין שתעבר". והנה אם היה ר"ח אומר על אדמתה מתנוססת, הוה יחא' כי היתה הפעולה עוסבת על האבנים המתפעלים, ואולם לדעתו גם ר"ח ידע בכל אלה, ואמר מתנוססת כדי לחרו' עם בוצצת, ובוכתו שאין ואין כור משוכה בערכו מתנוססת על העגלה, ואמר ואבני כור כל' הכתוב. ומלאנו גם בעקרא כעין זה "ויבוא עשה וזהרן וכל זקני ישראל (שמות ז', י"ג) שהפעל ויבא מוסב על שם ושם שבה אחריו. ועלבר זאת מי לא יודע כי העלין ישעור היופי והערב לאין, ולא ישעור העין והעספר אם יאחת בזה הערב והיופי.

שורה ב"ה. — "לא מלאנו ערביתו אלא כל' נקבה". הר"א אמר
 שהומיו לחרו עם ימיו, וכזה מלאנו לר"ע בן עזרא (כחל קדושים לז' 10)
 שנעבור החרו יאמר מהומים.

צד קא

שורה י"ג. — "ובאגרת תוכחותיך השלחה להקל". העירותי כי
 אולי ז"ל לקהל, ועתה שנתתי וראיתי כי יותר ככון לאמר: כי אחרי שהגיע
 מכתב הרע"ה למכ"ל, ור"א ראה או גם שמע שהוא שתחזק בעירו להטות אנשים
 אחריו כי ילאו אתו למלחמה על הרעב"ם [וכראה שבצרי הרע"ה (כל כ"ב) שיגע
 ומלא מלדיקים, רק לא ערב לבנם להתראות פנים נגד הרעב"ם וחכ"ל], או
 שלא ר"א אגרת תוכחות לרב אחד בטולטילה, אשר הרע"ה יקראה וישנהו
 קל ערך כגדו [ואולי בעבור שלא זך וישר פעלו בעיניו יקראהו הקל בדת או
 בדת. ואולי הוא הרב אשר ר"א ירמו עליו (כל ל') ואולי הכה הכית .. רב מבין]
 ואת פה הרב הזה מלא ר"א תוכחות להוכיח את האנשים הנזוטים אחר הרע"ה,
 שלא יאמרו קשר לכל אשר יאמר הוא קשר, ורק את עורא הרעב"ם יראו ואותו
 יעריבו כאשר עד כה.

שורה י"ו. — "ולא מלאנו חרץ מלאון זה". אמת הדבר שלא מלאנו
 שם חרץ בעקרא, אבל כהנה רבות כמלא לראשי העשוריים שעשו מדעתם שם
 מפעל המלא בעקרא אם החרו או העסקל ידרשהו, ורבונו אברהם בן הרעב"ם יאמר
 בספר מלחמות ה' "קמו עורי שוא על עורה לזק ונתכווהו חרץ". ומה שלא
 אמר: לבלה וחרץ, באין ספק כבדה הואו על עסקל השיר, וגם בעקרא כמלא לרוב
 כי מחסר הואו כמו "בסודם על מבא כפאי בקהלים אל תחד כבודי" (בראשית
 ע"ט, ו') ובהנה רבות על פני העקרא לתפארת הלשון.

צד קב

שורה ו'. — "אנחנו פה ביהודה יראים וחתים, ואף כי כלך קעילה
 למערכות פלשתיים". תפס ל' הכתיב (בשמו"א כ"ג, ג') — והוסיף עלת וחתים
 לחרו עם פלשתיים), ויאמר: הנה אנחנו פה בטולטילה והסניבה ערי עושבות
 היהודים יראים מהבורת העולה על עץ החיים עושה פרי תח"ע, ואף כי כלך
 אל אחינו בספרד הקדיכה אשר תחת מערכת ומעלה הישראלים בני פלשתיים,
 שכבר פשטה שם מספחת כפידת ועקירת האמונה המשרשת הזאת; וכן יאמר
 החריו (תחכוכי שער ע"ו) "ועמתי לספרד עונמתי ... ועברתי בארצות הישמעאיים
 ומשם ינחתי לארצות הערלים אשר שם ישכנו הישראלים ובאתי אל .. טולטילה".

ועוד היום יקראו אחינו במערב את הישמעאלים המערבים פליטי ספרד בשם : פלשתיים. והרע"ה במכתבו להרעב"ן יאמר על בני עירו „ גם טרם נזא ספר הכנוכים עורה, היה למקצת העם דת הבורא לב סורר ומורה.”

צד קד

שורה י'. — „ כי סרבים וסלובים אחי ואל עקרבים אחי יושב.” גם אם נחפש בחורי ובסדקי מכתב ר"א, לא נמצא אף חלי דבר שדבר על האנשים אשר ידם חזון עם הרע"ה או ידו עמהם, ואף אם נפרש דבריו (לד כ"ט) „ ומאמר זך לקחי .. בעיני כל בעלי אסופות שומרי מצוה כי השפילו ומאמר גוה", שירעו על חכ"ה, האם קראם עקרבים ? וע"כ אחשוב כי הרע"ה ירעו על דברי אגרתו השלמה לה קל בעיניו, ובה יאמר על הרע"ה שנתן יד לפוסעים על ראש עם קדוש, הרעב"ס. — ויאמר הרע"ה לר"א : אתה ברוך ה' אשר תאמר (לד ל"ט) כי זאת בדברך לקיים שלות תוכחה, מדוע תוכיח בזעם לשון ובסערה תנא ; וראה כא כי לא דרכי במכתבי הראשון דרכיך בעכתך „ ואחלי [והלואי] יוכו דרכי לרחוק נחמה [בדברים רבים במחאה] הליכי לפטור עים ראשית מדון [מל' כנוס או פטור, וכנראה שפרש הכתוב ; פטור עים ראשית מדון, כלומר היה מעיד פטור עי ראשית המדון, ולפני התגלע הריב כטוש, הוא הכפלת הענין — דמיתי לפטר לעקור ראשית הריב אשר פרלה בין חכמי לוביל ובין חכמי ההר על אדות הרעב"ס, כי אם התכתבו חכ"ל עהקדיש את הרעב"ס לא מלאו חכ"ה עיד תואכה לגרות מדון], בטרם יבינו סירות השגנה זדון [ע"ד : בטרם יבינו סירותיכם אטד (מהלים כ"ח. י') שפירש"י „ בטרם ידעו קובים שלכס להיות אטדים קשים", ולא אדע אם נכונה כתב הרע"ה יבינו לא יבינו כמו שכתוב במקרא לפיכך —, או שגת הסופרים היא] וטרם יעלא שופך דם הנרית ערי מקלט [ירעו לאיש ריבו בעולותיה ה קל בעיניו] אך עתה הלאני [עתה כי מקומי היתה לאל] גם אחי לא אחשוך פי ... השועע ישעע והחדל יחדל.

צד קו

בהערה — לקחתי טעם זקנים מהעגיה „ טעם זקנים", שאמר כי ר' אהרן ב"ר עזולם איכנו ר' אהרן מלוביל שזכר ס' ארמות חיים, והשגתי עליו לאמר כי לא : כועד בו ע"ד ל ח כ ע י ס .. כי החיד"א חזר מעתה שאמר בשה"ג. והנני בזה להודות להר"ש זקש כ"י על אשר העירני כי שגיתי בעמד בהשגתי

הזאת, ואודה לה' כי מדעה לי מאגתי בעוד יש ללל ידי לתקן המצות במקום אשר העויתי. הכני מודה על האמת שהיא עם התגיה הנו' בדבר הזה, ור"ח בר' משולם איכנו זה ר"ח מלכיל שהיה בזמן מאוחר והאחרון הוא בעה"ת ס' ארקות חיים. והטעות בא לי, מפני שראיתי בועד לתקנים שאומר כי ברבנו ירוחם נתוספו הוספות ערבנים אחרונים, ושגיתי ברואה כאלו אומר שנס' ארקות חיים באו הוספות מאחרונים, ושפסתי עפ"י שאין לקחת ראיה עמה שהובא בו הרשב"א ז"ל, כי גם זאת היא הוספה מאחרונים.

ובזה הכני להשיב לו גם את הגזלה אשר יאמר (אולי) כי גזלתי מענו הערה ב' לד' לה, לאמר כי הוא כבר קדמני בה בתקונים לס' ט"ז. אמת הדבר כי הוא קדמני בה, אבל איכני לא ראיתייה זולתי היום כי שפתי עיני מעבר לשער לראות שעות התמועים לקחת טעם זקנים במחיר כסף בדורנו זה, ושאלתי שם השם ההערה הזאת שכפקד מקוה בפניס.

צד קיב

בסיף הערה ב'. — כתבתי „גם הרע"ה לקטן .. חזר מדעתו“, ואתרי שוני לראות ראיתי כי אין זה עוכרת.

עד הנה דברי ההוספות והתקונים לההערות. ידעתי כי נפשך קורא משבילי, לא תשבע מהמעט אשר ערכתי לפניך, אבל מה יכולת לקוות יותר מאיש כמוני, היקוה איש למלא נפשו די ספקה מנפש רעבה? נקוה נא יחד, כי גדולים וטובים ממני יבואו אחרי הגיע הספר הזה אליהם, בהערות והארות על כל עניניו כיד המדע הטובה עליהם, למלא משאלות נפשך די שבעך. ואם חפץ בי ה' ולא אראה השחת בימי המצור, ועוד אשובה לשמור משמרת הלבנון, או אפתח שערי לפני החכמים החוקרים והמבקרים יחד בהביאם את מאמריהם על אדות הענינים המסתעפים מהספר הזה, וחלילה לי לסגור דלתים גם לפני המבקר הערותי ושגיאותי, ואם אמת יהנה חכו תברכהו נפשו גם ברך. ככלותי היום עשות את אשר לאל ידי, אודה את ה' בכל לבב בסוד ישרים על אשר החייני לכלות את אשר החילותי. אליך ה' אקוה בי תתן לי עוד משאלות לבי לטובת והרחבת ספרות ישורון. אנא ה' רצה נא הגיון לבב נענה ודכא יחיאל ברי"ל

תקונים לשעות הדפוס

תקון	שעות	ז"ל	ז"ה	תקון	שעות	ז"ה	ז"ו
אמרי	אמר	למ	ח'	והסנה	והסנה	ח'	ה'
לעולם	לעולמ	מ	ז'	לטבח	לטבח	ז'	ז'
דר"ל	דס"ל	מא	יב	גוים	גיים	א	א
ולנתי	ולנתי	מג	טו	ורעיד	ורעך	טו	טו
לזכות	לזכות	מד	יח	תוכחתך	תוכחתך	יח	"
ודקים	ודקום	מה	יז	הדא	הדא	יב	ז'
הנדרת	הנדרת	לא	יח	כדאמרינן	בדאמרינן	לב	לב
הנשארין	הנשארין	זי	"	בגמרא	בגמרא	"	"
הנסתרו	הנסתרו	כח	כב	ובכרכת	ובכרכת	ג	ג
דברי	דברי	מז	ו	ואוחביה	ואוחביה	ו	"
וגבוריה	וגבוריה	נא	כג	דקתני	דקתנ	כד	כג
טרם	ט ט	נב	א	חכמים	הכמים	א	כט
חכמים	חכמים	נה	טו	מהללו	מהלו	טו	"
מצאנו	מצאנ	נו	לג	ועתה	ועתה	יח	לג
חמהני	חמהני	כה	לה	חווה	דווה	ב	"
המסכת	המסכת	נח	"	הווה	דווה	ג	"
חכמה	חכמח	זי	"	ובשפתך	ובשפתך	"	"
יקרא	יקרא	ס	"	לענות	לע זח	ד	"
לעוה"ב	לעוה"ב	סד	"	ימי	דגברא :	ו	"
בעוה"ז	בעוה"ז	כו	"	בחיים	בהיים	יז	"
אינה	אינה	כט	לו	כפשטן	כפשט	ו	"
יפת	ובת	סו	"	על תה"מ	עלתה"מ	כ	"
לחודה	להודה	עו	כב	שני	שני	כב	"
איסור	איסור	עז	"	והעוה"ב	והעוה"ב	כד	"
הני	הנו	יד	"	כהעמקה	כהעמקה	כו	"
בראיה	בראיה	עט	לו	העתרת	העתרת	יז	"
כחוב	כחוב	פב	"	סודותו אינן	סודותו אינן	כ	"
כרביעין	כרביענן	"	לח	ואינן	ואינן	ז	"
וכרביעין	וכרביענן	כו	"	דבר :	רבר	ז	"
דלחים	דלחים	פד	"	וחושן	וחוש	יד	"
היינו	חינו	יט	"	יקרא	קירא	כא	"
אמאי	אמא	ח	"	נט"ז	נק"ז	לא	"
דאצריך	דאצרוך	ה	"	וקח	יקוח	לב	"
דאצריך	דאצרוך	טו	"	נפשם	נפשח	כו	לט
				נט"ז	נט"ז	לא	"

בראשי דפי קח—קט—קי—קיא—קיב נדפס בטעות, השוכח רבנו שמשון בר אברהם, וצ"ל "כתאב ארסא"ל לרבנו מאיר הלוי, כבכל הספר.

כתאב אל רסאייל

לרב רבנו מאיר הלוי ז"ל בר' טודרוס הלוי ולל"ה ממוליטולה
הנדוע בשם אבואלעפיאה.

לפי שהשנתי א' על הרב הגדול הפילוסוף הנכבד ז' רבנו משה
נר"ו בן הר' מיימון נ"ע בן עובד אללה ז' על מה שכחב בחחייה
הפתיים ז' לעולם הבא בספר הידוע לו במשנה תורה (נפרק א' מהלכות
תשובה) ועוד בשאר ענינים ששכח בעניני הדין. וכחבתי על ענין זה להר'
יהונתן הכהן נר"ו חכם שבלוניל וחביריו. והשיבו לי משם תשובת הר'
אחרן בר' משולם ז"ל על חשוכתי בכעס על שמלאני לבי להשיג על
דברי הרב רבנו משה ז"ל. והוא סייעו בדברים מסברתו ובקצת ראיות
מן התלמוד התפארו על מה שנוכיר לקמן. והשבתי על המשוכח מדברי

(א) [ככ"י חוקספרד זה לשונו: אגרת לרב רבנו מאיר בר' טודרוס הלוי ז"ל
זה לשונו ומה ששלחתי לפרובינציא חוכיר אותה בעו"ה והוא כי אני השנתי כו'.]
וככ"י סארטא עתחיל הספר: אגרת רבנו מאיר הלוי לחכמי פרובינציא לעוררם
להחזיק ציטיו. והקדים לזה הוכעת דברים זה לשונו (כמו ככ"י אוקסרד). —
והנוסחא שלפנינו בפנים היא בן בהעתקה שהעתיק הר"ר חן טוב כ"ע מכ"י
חדד (לא אדע עקומו אינו). וכן היא הנוסחא בהעתקה שהעתיק הר"ר איעור
אשכנזי כ"י אשכ"י אשר בחוכים.

ופה עקום אחי להודיע אל הקורא כי לפני שלשה העתקות מהספר הזה,
(אשר הנס כמלאים נאזכר כחוד של ספרים כ"י וכדשאים, נבית הנניר האדיר
גינצבורג כ"י); שתיים הנה אשר העתיק הר"ר ח"ט (והאחת נראה שהעתיק
מהכ"י אשר בפארטא), והשלשית העתקת הר"ר אשכנזי. בהעתקת ח"ט כמלאו
חיה הנהות עמו, וחומן סגרתו בסוגרים מריבועים.

(ב) כן היא בהעזקה ז', ובהעתקה א' וג' הנוסחא: על הרב הנכבד הפילוסוף
החסידי. אנל מי שיקרא דברי הרס"ה יראה כי א"א ש"כנה את הרס"ה ז' שס
החסידי. ג) ובהעתקה ז' וג' עבדיה, והוא חרנומו של: עובד אללה,
ד) [בהעתקה ז' הנוסחא, הכחמתו תחיית (נויות) העמים לעוה"ב כו', ועל

סברתו כפי דעתי. והקשיתי על ראיותיו שהביא מהתלמוד. והקשיתי עליו עוד בקצת ענינים ששכח בתשובתו בענין אל נחו ואל לונח (א) ובשאר ענינים שנוכרי. עוד לא נחה דעתי כמה שהשכתי להר' אהרן לדעתי שכונתו לעזרו בכל פנים שאפשר לו הן באמת והן בשקר. וראיתי לכתוב לכל חכמי צרפת בשליחות זה שנוכרי. תחלה הודעתים סבת שליחותי ששלחתי אליהם ומת שכתבתי לחכמי לונגל ובתשובתי אליהם על תשובתם. ובקשתי מהם שיכריעו בינינו ויכתבו לר' אהרן מה שהוא סן הרין על דחייתו האמת וסיועו השקר.

וזה נוסח השליחות ששלחתי לצרפת:

(ג) בל-ישבו חבל ושבני ג) ארץ אנשי קרבות עומדים בפרץ קנאו לצור תקוציאד) בכחו בל-יציר ה) ארץ וימים ישרצו בל-שרץ שפטו ואל תשאו ו) פני גבר חלא ז) עשיר ודל יחדו יבואם קרץ יראו וידעו ח) הופכי משפט לראש בר יש אלהים שופטים בארץ

מה שאנג ג"כ בענינים אחרים. והי נקבתי לאמונות תמיית הסתים אשר חנדה עלפכים מפי רוב חכמי זמנינו חף כי עלאו להם עתה ערים בלוחות והריקותי חכמי ילדי רעיוני לשלוח חגרת תוכחות ועלות נכוחות לחכמי לונגל ובל מנין בהם וחחה על הדבר הגדול הזה. הוספתי בה דברים אחרים כראים לי בעניני תשובותיו חלה ועוד כוסף עליהם דברים רבים כאלה וכתבתי בענין להר' יהונתן הכהן נר"ו עלויל ולחביריו כמו שתרחה ונחה עשם תשובת ר' אהרן בר שאלם על חגרותי בגודל חרחר ריב על שלחתי לבי להשיב על רבינו משה והוא כלרהו בדבריו כמו שיכתבאר והשכתי לו על המונחר מדבריו מה שיכולתי ולפי שידעתי כי לא יסקוט ר' אהרן לנלור אותו בכל מד הן באמת הן בשקר ראיתי לכתוב בכלל לחכמי פראנסיא זאת החגרת והודעתי בה סבת חגרותי להם ומה שכתבתי לחכמי לונגל ותשובתי להם. ופייסתי מהם להכריע בין שנינו ושיכתבו לר"א בזה שיחות לכתוב לו על שהיח לעזור דרך האמת ומפש עם דרך השקר וזה כלל החגרת ששלחתי לפרנציכלא" עב"ל שס. ובכ"י אקספרד ג"כ הנוסח משונה עוד ואינו כדאי להעתיק]. (א) פי': הדקדוק והלשון. (ב) עסקל השיר הוא: ש"ת יתד ש"ת יתד ש"ת יתד בלח, ונסוגר: ש"ת יתד ש"ת יתד נ"ת. רק הדלת מהבית הראשון זה בעסקלו להסוגר? (ג) מה הניח הואו אחרי ת"ג, ובאלת יושני" הניעו? (ד) בהעזקה ג' פעליא" (ה) שס יכור". (ו) מה הניח הוא בלות דגושה? (ז) בהעזקה ב' ושר" (ח) נס מה הכיט הוא אחרי ת"ג?

כתאב אל רסאייל לרבנו מאיר הלוי

אליכם אישים אקרא וקולי אל בני אדם, שוכני בתי אמונות מעודם, אשר במרומי חבונות יסודם, ומחקרי מזמות בידם. שמעו כי נגידים אדבר, ומשרים אחבר, וחילים אנבר. כי אמת יהנה חכי, ודבר גבורות וחין ערכי. יערוף כמטר לקחי, תול כטל אמרתי ושיחי. פי ידבר אמונות, והנות לבי חבונות. כלם נכוחים למבין, וישרים למוצאי בין, ולפני כל יודעי דת ודין. נטע ח) מיסרי נטעי נעמנים נטעו נוטעים וחללו, ישר כבי אמרי ודעת שפתי ברור מללו. הנה נא פתחתי פי דברה בחכי לשוני נ), כי מלאתי מלץ הציקתני רוח בטני. ארים בשופר ג) קולי, אדברה וירוח לי. אפתח שפתי ואענה, אל נא אשא פני איש ואל אדם לא אכנה. אל יחתני כוז משפחית וחרפת אנוש אל חכמני, כי לא ידעתי אכנה כמעט ישאני עושני. ואם כרמי חבנתי ססרה, לא היאר לאשכלוחיהם ד) ולא הדר. וכמה תעלוטות חכמה נעלמו ממני, וחשיה נדחה ממני, אמרתי אחכמה והיא רחיקה ממני. והחכמה מאין חמצא, ואי זה מקום כינה ואי מזה חצא. לא ישקל כסף מחירה, ורחוק מפנינים מכרה. לא חסילה בכחם איפיר ה), בשוהם יקר וספיר. לא יערכנה זהב אופז, וחמירתה כלי פז. ראמות וגביש לא יזכר, ומשך חכמה בפנינים לא ימכר. לא ידע אנוש דרכה, ולא ימצא בארץ החיים ערכה ו). והחכמה מאין תבוא, ומקום השכל ז) איזה נתיבו. ההום אמר אין לאל יתי, וים אמר אין עמדי. אף כי אנכי אענה ח), ובשם החכמה אכנה, ולחמם החבונה אקנא, אשר אם צדקתי אענה, קרא נא היש עונך ואל מי מקדושים חפנה. אמנם כי אחם עם, ודעה לנפשיכם ינעם, ועמכם זהב הצדק לא ינעם. אשר מאוני צדק מאוניכם, ואבני צדק אבניכם, ולא גבה לבבכם, ולא רמו עיניכם. ועיניכם משפל ורם לא חגרעון, כקטן כגדול תשמעון. חופשי החורה, מגישים לפני ה' מנחה טהורה, לילה ליום ישימו כחשבה כאורה. רבותינו גאוני רבנו ארץ צרפת וקניה, ספיריה ופניניה, שופטיה וקציניה, חכמיה וסופריה, מלכיה ושריה, אנשי

א) נהעמקה ח' וג' כטעו. ב) נהעמקה ז' דברה לשוני בחכי, וכן הוא בחיוב (ל"ג, ב'), ונראה שהפך הכתוב נענו החרו בטני עם לשוני. ג) וכן הוא ביטעני (כ"ח, ח') הרם בשופר קולך. ונהעמקה ג' באופר. ד) נהעמקה ח' להם. ה) [שם חסר עמלת. חופיר. עד. ומעורמה] ו) נהעמקה ז' דרכה. ז) ה' העמקה ג'. השל. ח) שם עקום חלק טכאן עד. הרב הגדול כ' שלמה כו'.

מלחמתה וגבורה. ישמור קטנם וגדולם, השומר אמת לעולם. ובראשם קריאי עדה, לחורה ולתעודה. איש על ידו לדגליהם, ראשי אלפי ישראל הם. אריות שבחבורה, ואין מוקדם ומאוחר בתורה. הרב הגדול ר' שלמה מרואס נר"ו בן הרב הגדול ר' יהודה מטרויס רי"ת. ושני עמידי החוק אשר בית החכמה והשכל נשען עליהם, מחנה אצילים וקדושים, ומשנה אראלים וחרשישים. הרב הגדול ר' שמשון יב"מ א. והרב הגדול החסיד ר' יצחק מתרניאל יח"ט ג) בני החסיד הקדוש נדיב נדיבות יען ר' אברהם הנצב"ה. והרב הגדול ר' שמשון מקורביל ישצ"ו. והרב החסיד ר' דוד מקשמאלתארי יח"ט. והרב ר' אברהם מטוך ג). יהי אלקוי עמי, ויענה את שלומי. והרב המפילל ר' אליעזר זכור לטיב בן החכם הגדול ר' אהרן מבורגנא מ"כ ד).

שמעו שמעו מלחי ואחיתי על לב השיבי, שמעו נא תוכחתי וריבתי שפתי הקשיבו. כי החרשתי בלו עצמי, וכלו בינון חיי וימי ה, וכמעט נסו פעמי, ונפל חלכאים בעצמי. כי שמעתי דבת רבים, מקול מחצצים בין משאבים. לאמר הלך ענן ויכלה ו, כן יורד שאול לא יעלה ז). ואומר אך דלים הם נואלו כי המה לא ידעו דרך ה' משפט אלקיהם, אלכה לי אל הגדולים ואדבר אליהם, כי המה ידעו דרך ה' משפט אלקיהם. אשר נופת ענוה חטיפנה שפחותם, וחירת חסד על לשונותם, וכריח לבנן ריח שמלותם. מעיין גנים, נטעי נעמנים, אשר על ראש גיא שמנים, לחמו ניהן מימיז נאמנים, פרדם רמונים, עם כל פרי מגדים, כפרים עם נרדים. נחלה צבי צבאות גנים, באר מים חיים. רבותי חכמי מגדל לונול וחסידיו ח) יחי לככם לעד. ואומר אכן פלח יפלחו לב נלוו בחצי תיכחתם, ולבוד ילכדו רגלים יטו מני הדרך בשחתם. לחזק ידים רפות, למען חיות האבנים מערמות העפר ואם המה שרופות. הקשכתי ואשמע לא כן ידברו, כי על לא חמס בפי הוכחות עלי יחברו, וחיל חמות עלי יגברו. פערו עלי בפיהם וחרפה מטני לא יכלאון, יחד עלי יחמלאון.

א) [הוא ר"ת ישא ברכה מאת י"]. ב) [הוא ר"ת לדעתי יראה חיים וישנצ טיבה]. ג) בהעתקה א' וב' טוב. ד) בהעתקה ג' עשכנו כבוד, ועל לזכינו רגיל, עונותיו כבוד כלשנא דקרא ניסעי' י"א, י) והיתה עונותיו כבוד. ד) בהעתקה א' פעמי ונג' ימי. ז) בהעתקה ב' כלה ענן ויכלה, והכה צאיזו ז', ט) כתוב: כלה ענן וילך, והרש"ה יאמר: הלך ענן ויכלה, ספני החרוז עם: יורד שאול לא יעלה. ז) בהעתקה ב' יעלו. ח) כן הוא בהעתקה ב', וכן נסכתנו הראשון לחכמי לזכיל כתוב בכל הג' העתקות: רבתי חכמי

ה כתאב אל רכאייל לרבנו מאיר הלוי

זרעתי חטים וקוצים קצרת, קייתי לכצור ענבים ובאושם בצרתי, דמייתי
 לאצור פרי צדקה ואולם לענה וראש אצרתי. קייתי למשפט והנה מספח
 לצדקה והנה צעקה. גם איש אמונות ה', ורב חבונות, נן העידות,
 וארון העדות נ'. איש חטים, ורודף שלומים, החכם הגדול ג' ר' אהרן
 בן החכם הגדול ר' משולם נ"ע, אשר בטחתי באמונתו, ונשענתי על
 חבונותו, הנה בלי לכוד ד' נתן ככפיר קולו כמעונתו. לחוד חידות ולשאת
 משלים, וילעג ואין מכלים. ועצת אמת ברוח קדים חסכל, ואש דת
 באש הסנה האכל, וארא והנה סנה המענה בוער באש והסנה איננו
 אכל. ויהי ברד תוכחת, ואש החמה ה' בחוד הכרד מתלקחת. ואבני
 הברד יכו כל עץ לח וכפחים יחנו סביבו, ועצם לא ישברו בו. והוא לא
 כן ידמה, כי ברעש וברוננו ארץ נכוחות ז' ינמא. ובמימיז אבניה ישחק
 ונהר יוצק יסודה, הוא לכל מבצר ישחק ויצבור עפר וילכדה. ילעג לקשת
 דרוכה ה' וחרב לטישה, יחשוב לחבן ברזל לעץ רקבון נחישה. ישחק
 להמון קריה, חניח מסע ושריה, גם כי העשינה ידיו תושיה. בן חכמה
 ומלחמה עלימו אבד כלת, באחת ידו עושה במלאכה ואחת מהוקח
 השלח. פעם מטר ט' גאווה סוחר ופעם טל ענוה נוול, גורל אהר דה'
 וגורל אחד לעזאזל. גם אני לא אחשך פי אדברה בצר י' רוחי, אישחה
 במר נפשי ורוב כעסי ושיחי. כי יש לעץ המענה חקיה ומריח מים
 יגדל, אם יכרח ועוד יחליף יח' ויונקתו לא תחרל. כי אמנם לא שקר
 מלי, מי בעל משפטי יגש אלי. אם יש מלין ישיבני יג', יודיעני על מה יג'.
 יריבני. קרוב מצדיקי, ולא אדע יד' משפטי וחקי, עד יצא כננה צדקי.
 ואמרתני אני כלכי לכה נא אנסכה בשמחה, ונטשה טו' מענה ריב
 ותוכחה. והנה לבבי טו' באש דת יז' אוכל, גלאתי כלכל ולא יק' אוכל.

לכיל ותסידה "א" בהעתקה ג' "גם איש תנומת ורב חסונות "ב" בהעתקה
 ד' וב' "עדות "ג" בהעתקה ג' "החכם השלם "ד" לישא דקרא נעמוס
 ג' ג' "היתן כמיר קילו עמעוכתו בלתי חס לכד. ובהעתקה ג' חצר ענית
 "הנה בלי לכוד "ה" שם "חמה "ו' שם "ורונו "ז' שם חצר מלת
 "כוחות "ח" שם עוקים חלק עכאן עד "באחת ידו כו' ט' שם "עטה "
 י' שם "בער", וזה לא ככחוב בחיוב ז' י"ח. יא' ככל ג' העמקות יחליף"
 ובחיוב י"ד. ו' יחליף. יב' בהעתקה ח' וב' "יושיבני "יג' לישא דקרא
 בחיוב י' ז', ובהעתקה ב' וג' "על מה זה "יד' בהעתקה ב' "ולא יגרע"
 וכן בהעתקה ג' רק שם "לא "בלא וחי. טו' בהעתקה ג' "ועשה "טז' שם
 "לנתי "יז' שם חצר עלת "דת "יח' שם "לא "בלא וחי.

כתאב אל רסאייל לרבנו מאיר הלוי

כי הרגזני קול שאון מעיר קול מהיכל קול חוצב להבות א), קול יחרד
 לבבות, קול ירפה ידי נ) אנשי מלחמות, ועושי קרבות, קול יחולל אילות
 וירתיח בסיר מצולות. קול ירגז גבורים אנשי חיל מתלעים, מפרק הרים
 ומשבר סלעים. קול יטרוף ברי לבכות ונפשות נקיים צודה, קול אימר
 קרא ואומר מה אקרא כל הבשר חציר וכל חסרו כציץ השדה. אללי
 לי ג) כי הייתי כאספי קיץ כעוללות בציר, הייתי כשרמה לפני קמה
 כעוללות אם בלה קציר. שבת כל מוששי, חגי שכתי וחדשי, ואפס יערי
 ודבשי, אין אשכול לאכול בכורה אותה נפשי. למה היה כאבי נצח
 ומכתי אנושה, ברחתי מנשק ברזל וחרב לטושה, ותחליפני קשת נחושה.
 אבר חסיד מן הארץ ואפסו כל מחמדי עין, וישר באדם אין. אין קורא
 בצדק ד) ואין נשפט באמונה, כי הפכנו לראש משפט ופרי צדק ללענה.
 אם קהה ברזל הענייה והיא לא פנים קלקל, לעצות לרוח הגאיה משקל, על
 כן יצא משפט מעוקל. והוסג אחר משפט והצדק נהרף ממצבו, כי כשדה
 ברחוב אמת ונכיתה לא תוכל לבוא. על כן ישועתינו רחקה, ולא תשיגנו
 צדקה. נקיה לאור והנה הושך עלינו מילך, לננוהית באפלות נהלך. הלא
 אב אחד לכולנו, הלא אל אחד בראנו ה). אם נצלנו עדי האחות מיזם
 גלותינו מארץ מושבותינו, מדוע נבגוד איש באחיו לחלל ברית אבותינו.
 הנצדו ו) ערי האמונה נשמו פניחם, חרבו חוצות התבונה ושממו
 משכנותם. הקצור קצרה יד האהוה מהושיע, ואם אין כח בענוה ז)
 להרגיע ז). איך זרעתי לצדקה, והנה צעקה. חרשתי ארץ נעימה, והנה
 רעימה. ואלו ארץ מלחה חרשתי החרשתי כי אין פרי למלחה. ועתה
 הואיו פנו בי, ועל פניכם אם אכזב ענו בי. אם תדברנה שפתי עולה
 ולשוני אם תהנה [יהנה] רמיה ט), להכות נקיים בצדירה, ולפוק פליליה.

א) ונהעתקה ג' "להבות אש". ב) ונהעתקה א' "ידיים". ג) וכן הוא נפסכה
 ז' א', ונהעתקה א' חסר מלות "אללי לי". ד) ונהעתקה ג' עכאן עד:
 הלא אל אחד כו', עוקס חלק. ה) ליטנא דקרא בעלמאי ג', ונהעתקה ג'
 "הלא אל אחד ברצונו ואב אחד לכלנו". ו) שיגרא דליטנא בעפסיה ג', ו'
 ונהעתקה ג' "הכתבו ערי", ע"ד: וכל ערינו כתבו [ירמיה ד', כ"ו]. ז) עכ
 "כנו הוה". ח) עס עוקס חלק עכאן עד: ועתה הואילו כו'. ט) לשון דקרא
 דליוז כ"ו, ד', ונהעתקה ג' "אם תהנה שפתי .. ולשיני אס תהנה, ונהעתקה
 ג' "אם תדברנה .. ולשוני אס תדבר". והנה בכל ג' העתקות יכנה הלשון
 בכתי הכקבה, ובעקרא בעגל פעם זכר ופעם נקבה, ואולם קרא דליוז שפס
 הרמ"ה נאמר: ולשוני אס יהנה, ל"ז, ולכן סגרתו בפנים עלת יהנה.

כתאב אל רסאייל לרכנו מאיר הלוי

ז

האנכי לאדם שיחי, ואם מדוע לא תקצר רוחי. הלא קנאת אלקי קנאתי, וטוב לי כי עוניתי, ותהי עוד נחמתי, כנשאי מוסר כלמתי א'. ואסלדה בחילה ואם נ) לא יחמול, חלילה לי אם אסור מן המצוה ימין ושמאל. ישומו ישרים על זאת ולבב משכילים יחפר, כי פועל פועל בימהם בימי קדם ג) לא יאמינו כי יסופר, ובמה העין הזה יכופר. ולו איש הולך רוח ושקר כזב אטיף לך לין ולשכר, או חלל קדש ה' ובעל בת אל נכר. וראה הצופה ולא תקע בשופר, והאיש לא נוהר וכוה דבר ה' ובריתו הפר. הוא בעוני ימות ואש בכל תבואתו תשרש ד), ודמו מיד הצופה ידרש. אף כי השולח יד ביסוד היסודות, ועמוד התעודות. מבטח כל קצווי ארץ וים רחוקים, להשיב נצורי ישראל ושכטי יעקב להקים. להחיות לב נדכאים האובדים בארץ שבים, אמר ה' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים. וגם לאסוף ה) חסידיו כורתי בריתי עלי זבח, ולהשיב נקם לצרוי אשר החריטום נתנום לטבח. זום יגמול על כל איש כצדקו וכתימו, יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לרין עמי. ואיך ישלם פצע תחת פצע וכויה תחת כויה, אם לא יעמיד את היצורים בגוף וגויה. ומי ישוב גמול לנף על ישרו ועל מעלו, והוא עשה ומי ישלם לו ו). האורח עולם לשמור, אשר דרכו מתי און אשר אמרו לאמר. איך יעלם מכור שאון מטיט היון. המה היו במורדי אור לא הכינו עצתו, ולא הלכו בנתיבותי. אשר המציאם מאין טרם היותם, וימיתם אחר חיותם, והוא אמר להחיותם בנפשותם וגווייתם. והנה היא יעץ ומי יפר וידו הנטויה ומי ישיבנה, ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה. ומי ישמע להם לדבר הזה. השוא עבוד אלקים, ומה בצע כי שמרו הגויות משמרתו וכי הלכו קדורנית מפני ה' אלקים. ואם אין הגויות חיות איה איפה תקותם וחקותם מי ישורנה. ועתה אנחנו טאשרים ודים ועמים לא יבינו ולבטי, בראותם כי נבנו גויות עושי רשעה גם בחנו אלקים וימלטו. ועתה היש טקוה לישראל על זאת, ואם לאלה נמנע מענות קשות ועוות. הלאלה

א) כן הוא בחיוב (כ', ג') ובהעמקה א' ונ' "עוסר כליותי" ע"ד : אף לילות יסרוני כליותי (תהלים י"ו, ז'). ואולם חינו עולה החרו של עונתי, נחמתי עם כליותי. ב) בהעמקה ג' חסר עלת "ואם", גם בחיוב (ו', י') לז כתיב, ואולם כנראה שכוונה הוסיף הרע"ה עלת : ואם. ג) שם חסר עלות "בימי קדם". ד) שם עקום חלק עכאן עד : להחיות לנ כו'. ה) שם עקום חלק עכאן עד : ויהי נקבאתי כו'. ו) בהעמקה א' חסר עלת "לו".

פנים שאון, ואם לואת יריבון, אשר כל באיה לא ישובון. כי לעגנו למסת נקיים, ולא ישיגו ארחות חיים. על כן כל ידים תרפינה וכל לבב אנוש ימס, כי מלאה הארץ חמס, חת קודש אמונה וצבא נכונה מרמס. ונמס כל לב ורפו כל ידים, וחלחלה בכל מתנים, וכל ברכים תלכנה מים. כי עברו איי כתים וראוי, וקדר שלחו והתכוננו מאד והשחאו. שאלו יושבי פרוות, וערים עליוות, וראו הן היתה כואת. לכן שמעו נא ראשי יעקב וקציני בית ישראל הלא לכם לרעת משפט שוברי עול תורות, מנהגי מוסרות. שימו לבבכם עליה עזו א) ודברו, עליה לבניכם ספרו. המזכירים את ה' אלקים אל דמי לכם אל תשקוטו ואל תחזישו, ובגדי נקם לבשו והלבישו, ועצמות תיכחות הנישו. ומלאו לה' היום ידיכם, וקרעו לבבכם ואל בגדיכם. הירא דבר ה' כגבור יחגור חמות ויעיר קנאה כאיש מלחמות. וחצי קנאות יבר, ותיכחות מוסר יחבר, וחזילים יגבר, לגרע בריחי ברזל ורלחית נחושה לשבר. עד יצא כננה משפט וצדקה, ולא תהיה זאת לכם לפוקה, כי מי שלח ידו במשח ה' ונקה. זכרו זאת והתאיששו, שימו לבבכם והתקוששו. חזקו והתחזקו בעד עמינו, ובעד תורת אלקינו, לכל יהי לכם לשמחה, ליום מריבה ומצה, יום צרה ותוכחה ונאצה, כי אין חכמה ואין תבונה ואין עצה, לנגד הטסעף פארה במערצה, ומוכיח אדם אחרי חן ימצא נ). וזאת תורת הקנאות, מאת העורכים משאות, להציל את נפשותם מקטוב, ולמוכיחים ינעם ותבא עליהם ברכת טוב.

והנני כותב לכם סבת אגרת ה' הראשונה השלוחה ללוגיל וכל ארזיה, ונוסח האגרת עצמה וכל תולדותיה. והאשם המושב אלי עם תיכחותיהם ג)

א) צופטים (י"ט, ל') כתוב "שימו לכם עליה עלו ודברו" — בהעתקה ח' עזו ענה". ב) בהעתקה ב' נכתב אחרי זה "וזאת תורת הקנאות כו", עד: וישמעו ויאמרו אמת, והמעתיק העביר את קולמסו על זה וישחקו. ואח"כ שתחיל: ועתה עלבים השכילו כו', עד הגופות ילכו. וכל זה כעלל בהעתקה ג' אחרי "חלה הם דברי אגרת האחרונה וכו'; ולפ"ד הנוסחא הנכונה כמו בהעתקה ג', ואחרי שקרא הרש"ה לפני רבני לרפת את כל דברי האגרות ניבו ונין חכמי לויכ, הריס כזופר קולו אליהם לאמר: ועתה עלבים השכילו כו'. אחרי הגופות ילכו, שתחיל בהעתקה ב': וזאת תורת הקנאות כו', עד: וישמעו ויאמרו אמת, ואח"כ שתחיל: ושלוס רב כו' עד שאיר הלוי. ולפ"ד גם הסיים: ושלוס רב, אין כאן שקומו, ובהעתקה ג' כעלל כתוב אחרי: הגופות ילכו. ג) בהעתקה ב' תוכחת *

ומליהם, ואנרתי האחרונה השלוחה אליהם, למען הסעמו מימי ומימייהם, וחראו דברי מי יקים ממני ומהם. הבינו ותשכילו, ותחבוננו ותכדילו. מי אשר מנת'ב היושר רחוק, ומי אשר במלכם דבק, יתנו עידיהם ויצדקו. וישמעו ויאמרו אמת (א).

(ג) כתב הרמב"ם בספר המדע בה' חשובה בפרק ח' העיה"ב אין בו גוף ונויה אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף כמלאכי השרת כך אמרו חכמים הראשונים העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשם ונהנים מזיו השכינה הרי נתבאר לך כאן שאין שם לא אכילה ולא שתיה.

ובהלכות ברכות (פ"א הלכה י"ב) רבים שנתוועדו לאכול פת או לשתיח וין כו' במה דברים אמורים בפת וין בלבד אבל בשאר אוכלין ומשקין אין צריכין הסבה. ושלחו לו חכמי לונל ע"ז זרנו מורנו ורבינו למה נניח איכא דאמרי דמסייע לר' יוחנן פת וין הוא דמהניא להו הסבה אבל שארי דברים לא מהניא להו הסבה וכל חד וחד מברך לנפשיה. והשיב הדבר ידוע שהפת חשובה מן הכל וכן היין חשוב מכל המשקין וכל הפירות ולפי חשיבות הדבר שמברכין עליו אנו מצריכים לכל אחד ברכה בפני עצמה ולפי זה הפירוש שעלה על דעתכם בהנהו חרי לישני נמצאו שאר הפירות והמשקין חשובים יותר מן הפת ומן היין שהרי הפת והיין אחד מברך לכולם אם נתוועדו או הסבו ובשאר הפירות אעפ"י שנתוועדו והסבו לא יברך אחד לכולם אלא כל אחד ואחד צריך לברך לעצמו ובדבר הזה היפך גדול יציבא בארעא ונזירא בשמי שמיא ולא הכי הוא פירוש הנהו חרי לישני אלא התרי לישנא חד טעמא אית להו ואין שם חלוקה כלל בענין אלא בשנינו המיטרא בלבד ויש כמה מקומות בחרימ' כך הוא מקפיד על ניסח המיטרא האיך היא אעפ"י שאין בניהן הפרש בענין, וזהו הפירוש אמר רב לא שנו אלא פת דבעי

(א) בהעמקה ח' חסדים שלשה נולות האחרונות. (ב) עכאן עד "אלה מקבת השאלות וכו' והתשובות אשר השיב להם", לא נמכח כמובן רק בהעמקה ח' ; וכפי הנראה העריך הרמ"ה בעכתנו לרבני מרפת, את דברי הרשב"ם בהלכות תשובה, אדות תתה"ט, אשר על הדברים האלה לנג קבלה, גם העריך השאלות שאילו חכמי לונל את הרשב"ם ותשובותיו עליהן, למען הנין דברי אגרתו הראשונה, כי גם ישג על תשובות הרשב"ם לחכמי לונל. וכן ירעוון דברי הרמ"ה באחרית המכתב הזה לאחר לשלוח אגרת תוכחות כו' הוספתי בה דברים אחרים הנרמזים לי בעניני חשובותיו אלה" וכו'.

כתב אל רסאייל דרבנו מאיר הלוי

הסכה ואח"כ יברך אחד לכל, אבל שאר דברים לא בעיא הסכה
אלא אחד מברך לכל ואעפ"י שלא הסכו ור' יוחנן אמר אפילו יין נמי
בעי הסכה, איכא דאמרי אמר רב לא שנו אלא פת דמהניא לתו
הסכה שיהא אחד מברך לכולם הא לא הוו מסובים כל אחד מברך
לעצמו, ודין זה בפת הוא בלבד אבל שארי דברים אין בהם דין זה כדי
שנאמר מהניא בהו הסכה שיברך אחד לכל אלא בלא הסכה כן הוא
ור' יוחנן אמר אפילו יין כל אחד מברך לעצמו ואם הסכו מהניא בהו
הסכה שיברך אחד לכל עב"ד בחשבותיהו.

ובהלכות מילה בפ' שלישי כתב וכן אנדרוניגוס אין מברכין על
מילתו מפני שאינו ודאי, ושאלוהו חכמי לוגי ע"כ (ע"ז ?) הלא ספק
תורה הוא, ועל ספק דרבנן הוא דלא מברכין אבל על דאורייתא
מברכין חוץ מן הדמאי שרוב עמי הארץ מעשרים הם כדאמרין בפ'
במה מדליקין. והשיב הרבנים ידועים שכל ברכה שעל המצוה מדרבנן
היא, בין שתהיה המצוה מדבריהם בין שתהיה מן התורה, וחכמים הם
שתקנו הברכה והם שאמרו כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום
לא תעשה (תשא ?) לפיכך כל דבר שנכתב לנו אם עשית דבר זה מצוה
כין שיהיה הציווי של אותה מצוה מדבריהם כין שיהיה מן התורה עושים
אותו דבר בלא ברכה, ומפני זה נפסקה הלכה בסוכה בהדיא בשמיני
ספק ז' הכי והילכתא מיחב יחבינן בריכי לא מברכין ומינה את למד
לכל המצות שיסתפק לנו אם אנו מצווין אם אין אנו מצווין עושין בלא
ברכה וזהו העיקר שסומכין עליו, ואותם הדברים האמורים בפ' כמה
מדליקין (רף כ"ב) בענין אחד הם אמורים וזהו פירושם, שיליגן בנמ'
על ברכת נר חנוכה היכן ציונו רב אילא אמר מלא תסיר ורב נחמן
אמר משאל אביך וגו' שמעינן מדברי שניהם שכל מצוה שהיא מדבריהם
מברכין על ספק מצוה ע"כ נוסח תשובתי.

ועד שאלוהו גם נמצא כחוב בהרבה מקומות שאין הבא על חייבי
לאין לוקה אלא א"כ קדשה ויגענו הרבה ולא מצאנו מנין לך רק מצאנו
קושיא גדולה בראש אלו נערות (רף כט) דמקשינן אי ר' טאיר קשיא
בתו ואי ר' נחניא בן הקנה קשיא אחותו, אי ר' יצחק קשיא ממורת
הא קיימא לן דאין לוקה ומשלם, ולדברי הספר מעולם לא שייך בה
מלקות כלל. והשיב לא נניח חלמוך ערוך ונפסק הלכה ממשא ומתן
של הנמרא שהרי עולא ור' יוחנן ור"ל וכמה אמוראי אליבא דידהו נשאו

כתאב אל רסאייל לרב רבנו מאיר הלוי יא

ונתנו בהא מתניתין, וגם חכמי משנה חולקים הרבה בדבר זה ויש לומר שר' יצחק חולק בדבר זה וסבירא ליה שכל הבעל אחת מחייבי לאוין בהתראה לוקה כאבי ואינו הלכה, וי"ל שר' יצחק ס"ל במזורת כסברת דעולא באחותו שהרי אמר עולא שהמחלוקת שבאחותי בבוגרת ולא בנערה כך ר' יצחק אפשר דס"ל הכי במזורת לפי שאי אתה יכול לחלק בחייבי לאוין עד שנאמר כי זאת האשה בבעילה בלבד לוקה עליה וזאת האחרת בקדושין ובעילה אלא באלמנה לכהן גדול בלבד כמו שנחפרש שם בסוף קדושין (דף ע"א) וזהו התלמוד הערוך שם אמר אביי קידש לוקה משום לא יקה בעל לוקה משום לא יחלל רבא אמר בעל לוקה לא בעל איננו לוקה, מה טעם קאמר מה טעם לא יקה משום לא יחלל ומודה אביי במחזיר גרושתו שאם קדש ולא בעל אינו לוקה להיות לו לאשה אמר רחמנא והא ליכא, ומודה רבא בכ"ג באלמנה שאם בעל ולא קדש שלוקה ולא יחלל זרעו אמר רחמנא והורי חילל, ושניהם מודים במחזיר גרושתו משנשאת שאם בעל ולא קדש שאינו לוקה, וכיצד אמרינן ומודה אביי וכו' ומודה רבא וכו', ש"מ שבכל חייבי לאוין פליגי אביי ורבא ולא באיסור כהונה בלבד דאביי כבר שכל הבעל אחת מחייבי לאוין אינו לוקה מאותו השם עד שיבעיל אחר הקדושין כמחזיר גרושתו חוץ מאלמנה לכ"ג שאם בעל לוקה אעפ"י שלא קדש והדבר ידוע שאביי ורבא הלכה כרבא בר מע"ל קנ"ם הילכך אי בעינא לאוקמי דברי ר' יצחק אליבא דהילכתא, נימא שר' יצחק אומר במזורת כמו שאמר עולא באחותי, ואם תרצה תאמר שכך ס"ל כר' יצחק שכל הבעל חייבי לאוין בלא קדושין לוקה כסבריה דאביי, עכ"פ לא מדברי משא ומתן נפסיק הלכה כמו שאמרנו, ויראה לי שאין בדברים אלו ספק כלל. ע"כ נוסח השוכחו.

ועוד שאלוהו בספר המצות בפרק ב' ובהלכות יום הכפורים נראה מן הכתוב בספר בעיר שישאל וגוים הרים בה מחצה על מחצה מפקחין, אבל ברובה גוים לא ומימינו לא שמענו חידוש גדול מזה, כי כך קבלנו הא דאמרינן בכתובות (דף טו) וביומא (דף ע"ד) אין הולכין בפקוח נפש אחר הרוב אפילו רובא גוים מפקחין, והשיב תמה אני על דבר זה שקבלתם וכי יש באותו מקום ספק בעולם והדברים ברורים הם ואפילו לבר בי רב רחד יומא, שכך הם דברי שמואל בספר שאפילו רוב העיר גוים מפקחין עליו אבל אנן אדברי ר' יוחנן סמכינן דאמר רב אסי אמר

ר' יוחנן ט' גימ' וישראל אחר בנייהם באותו החצר מפקחין, בחצה אחרת אין מפקחין ואוקמינא בשפירשו כולם שהרי לא נשאר שם קבוע, ולפיכך אם פירש א' מהם בחצר אחרת אין מפקחין דכל דפריש מרובא פריש וה"ה לזה שפירש מן עיר שרובה גוים שאין מפקחין עליו, גם רב חלק על שמואל כדיוקא זו שרק מעיר שהם מחצה על מחצה שאמרנו בתניוק הנמצא בה ישראל, ואמר שזה להחיותו ולא ליחסו ולא איירי בפיקח כלל, ס"ט אפי' תימא מאחר שרב לא שמענו לו מחלוקת בדבר זה שהוא הפקוח על זה שהוא מעיר שרובה גוים, לא מפני שלא דק כשמואל ואמר שחלק עליו אפי' תימא הכי הרי ר' יוחנן בפירוש חולק ע"ז ואמר בט' גוים ואחד ישראל באותה חצר מפקחין בחצר אחרת אין מפקחין והוא הלך בפיקוח נפש אחר הריב במקום הזה והדבר ידוע ששמואל ור"י הלכה כר' יוחנן ע"כ נוסח השוכחה.

ועוד שאלוהו ובפרק עשרים מה' שבת (הלכה ו') אם מצא מציאה אם יכול להחשיך עליה מחשיך ואם לאו מוליכה פחות פחות מד' אמות ועתה אתה ברודק ה' אשר הפליא לך עצה וגבורה בחיה"ק הוא ילמדך להיעיל לנו כי לא נדע לפרש גמרא של ראש פ' מי שהחשיך (דף קנג.) אלא לחומרא שלא התירו חכמים בשום ענין לגבי מציאה כי אם בכיסו דטרח ביה הרבה ואם אי אתה מתיר לו מחוך שהוא כחול על ממינו אתי לאתוי בהריא. והשיב כך יראה לי במציאה שזה שחלק רב בין כיס למציאה לא אמר אלא ליתן המציאה לנכרי או להניחה על החמור אבל להוליכה פחות פחות מד' אמות לא שהרי הולכת פחות פחות מד' אמות צנעה גדולה יש בה ולא אושא מילתא כמו שנחכאר שם בהוצאת תפילין ואינו צריך דבר ולא איש אחר לסעדו אלא יכיר בו אדם ולא יהיה נחפו ולפיכך לא נחוש לו שמא יעביר ד' אמות זו היא דעתי בדבר זה ומי שיחזוק יחלוק עב"ד.

ועוד שאלוהו ילמדנו רבינו את הנמצא כתוב בס' אהבה, עור של מזוזה אין צריך עבוד לשמה אע"פ שם"ח ותפילין צריכין עיבוד לשמן ונפסלין אם לא נעבדו לשמן, ואי משום דקרי לה למזוזה קדושה קלה, הלא גם קרי לה לתפילין של יד קדושה קלה. והשיב לא מפני זה הוא אלא מפני שלא נשמע כמזוזה עבוד לשמה כלל, והיכי דאתמר אתמר והיכי דלא אתמר לא אתמר, ואם תאמר ומה טעם ס"ח ותפילין צריכין עבוד לשמן וזו אינה צריכה עבוד לשמה לפי שעצמה של ס"ח ועצמה

של הפילין הם המצוה ולכך הוצרכנו לעשות להם חשיכות יתירה והוצרכנו לעברן לשמן כדי שיזהר בעיבודם, כדי שעמדו ימים רבים ועצמה של המזוזה אינה המצוה ולא החשב מצוה אלא מפני הכיח שחייב בה ואם אין בית אין מזוזה, אבל ס"ח ותפילין חובת הנוף התדירה הם. אלה הם מקצת השאלות ששאלוהו חכמי לוניל והתשובות אשר השיב להם. ויהי בקנאתי לאמינת החיית המתים אשר אברה מלפנינו (ח), מפי רוב אנשי זמנינו (ז), אף כי מצאו להם עתה ערים בצורות להציל עינינו (ג). נערתו הצני, והריקותי חניכי (ד) ילדי רעיוני. לשלוח אגרת תיכחות, ומלות נבחות. לחכמי לוניל וכל המבין בהם וחווה, על הדבר הגדול הזה. הוספתי בה דברים אחדים (ה) הנראים לי בעניני תשובותיו אלה. ועד נסף עליהם (ו) דברים רבים כאלה.

ואלה דברי אגרתו הראשונה (ז) השלוחה ללוניל

ע"ד תחיית המתים :

להחיות נפיות, יושבי חבל ים התלאות. גוי כרחים סיבלי אימיו, ומיחלי תנחומיו. יד משכלי (ח) היתה עלי ותשאני במראות, על כנפי רוח קנאות, ותניחני בכקעת העצמות (ט), וריבות עצמות, והיא מלאה עצמות. ותאמר אלי בן אדם החחינה (י) העצמות האל (יא), המה כל בית ישראל. והנם אימרים (יב) מי ירפא לנו, ואברה תקותי, נגזרנו לנו. כי שמענו דבת רבים, מקול מחצצים בין משאבים. שם יחנו צדקות ה' (יג), ושם שקרו בביתו ואשמו אשם, לאמר, הלך ענן ויכלה, כן יורד שאול לא יעלה. הוא הספר הנקרא משנה תורה, ואינו יודע אם יש אם למסורת ואם יש אם למקרא. באמרו בהלכות חשיבה : העולם הבא אין בו לא נוף ולא נוי, והביא ראיה מאשר ארז"ל העוה"ב אין בו לא אכילה ולא

(א) ונהעמקה ג' וג' כתיב, מלככים"ב) שס, הזון זעככו"ג) וכן נעקרו שס"ב (ב', ו') והליל עיכמו. ונהעמקה ג' כתיב, ענמס"ד) לזון, וירק את חניכיו ילדי ביתו (בראשית י"ד, י"ד) ונהעמקה ח' חסר סלת, חניכי"ה) שס (אחרים"ו) שס, נס"ז) ונהעמקה ג' כתיב, האגרת הראשונה שלח רבינו שאיר הלוי לחכמי לוניל כנגד הרב הגדול ערכא ורננא הרשב"ס ז"ל. וגם נהעמקה ח' וג' חסר סלת, הראשונה"ח) ונהעמקה ג' כתיב, ששכילי"ט) ונהעמקה ג' נקעעה עכמות. (י) ונהעמקה ג' חסר סלת, החחינה"י) ונהעמקה ג' כתיב, האלה", וכן הוא ביחוקאל (ל"ז, ג') חנל הרש"ה כתב האל לחרו עס ישראל. (יב) שס, חוסרים לנו"יג) שס, שס ה'".

שחיה, לאמר כיון שאין בו אכילה ושחיה אין בו לא נוף ולא גויה. תתה
הלא הפח (א) תקות שוכני עפר, וברית ה' הפר. אשר כרת את אברהם
לאמר כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך וגו'.
ושבועתו ליצחק לאמר כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל. ועמידה
ליעקב לחק לאמר הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך.
לישראל ברית עולם לאמר ולמען תאריכו ימים על הארמה אשר נשבע
ה' לאבותיכם לתת להם ולזרעם. ואומר למען ירבו ימיכם וימי בניכם
על הארמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ.
לכם לא נאמר אלא לתת להם. ואם אין הגויות חיות ארץ ישראל (ג)
למה להם. ואומר אני אמית ואחיה, ואם אין הגויות חיות הרי אני
מחיה למי שהמית. וזה אאריך לפני רבותי והתלמוד מלא על כל גדותי
ראיות רבות (ג) ברורות. ומי ישמע אליו בדבר הזה, השוא עבוד אלקים
ומה בצע כי שמרו הגויות משמרתו, וכי הלכו קהירינת מפני ה' אלקיהם,
ואם אין הגויות חיות (ד) איה איפה תקוחם, ותקוחם מי ישורנה. ועתה
אנחנו מאשרים זדים ועמים לא יבינו ילבטו, גם נבטו גויות עושי רשעה
גם בחנו אלקים וימלטו. לכן אנשי לבב שמעו לי חלילה לאל מרשע
ושדי מעול, כי פועל אדם ישולם לו וכאורח איש ימציאנו ה). ואם יש
אומר איך יעמד גויה בלי אכילה ושחיה. ועצת רשעים רחקה מסני.
הסמציא הנוף מאין טרם היוותו לא (ו) יוכל להעמידו ולהחיותו מבלי
אכול ושחיה. הלא ציר נאמן עמד בהר ה' מ' יום ומ' לילה לחם לא אכל
ומים לא שתה. גם אליהו בן עשה עד בואו הר אלקים חרבה. גם
מיום הלקחו עד היום הזה. וכי יאמר חיו יחיו אך ימותו אחרי עמדם,
אל תבא נפשי בסידם. כי האמנם לכוד ילכדוני חבלי שאול כמוקשם,
למה לי חיים טוב לי אני שם. והנה ה' צבאות יעץ ומי יפר וידו
הנטייה ומי ישיבנה, ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקיימה. לאמר
בלע הטות לנצח וגו' ואומר ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד. וכי

(א) עלשון, ומקומם עשה כפש" (חיוב י"א, כ') וכן יאמר להלן ר' אהרן בתשובתו:
והנני כשפט אופק... וספית תקות. ובהעתקה ג' כתיב, אשכ" כשו" ויכלו
באשם תקוה" (שם ז', ו'). (ב) שם, חיזי יודע לפה להם להם", וכנראה שלפני
הכתוב היה כתוב ארץ ישראל בר"מ א"י והוא לא ידע לקרות וכתב, חיזי יודע".
(ג) שם חסר עלת, רבות". (ד) שם חסר עלת, חיות". (ה) וכן הוא בחיוב
(ל"ד, י"ח), ובהעתקה ג' ימציאנו". (ו) ובהעתקה ג' חסר עלת, לא".

כהאב אל רסאייל לרבנו מאיר הקו

טו

אמר בני און ילין בקרבה, חלילה חלילה מלהצדיק כל המדבר א) בה. המצוי הגויות מאין טרם היותם, הלא הוא יוכל להעמידם אחר חיותם. ואף אם מדאנה בדבר נ) בלב איש לודעי בינה ישיחנה, ודבר טוב ישמחנה, כי לא כגויות המצויות העבריות כי חיות הנה. ואמרת אני בלבי לכה נא אנסכה בשמחה, ואנטשה נ) מענה ריב ותוכחה. והנה לבני באשקנאה אכל, נלאתי כלכל לא אוכל. כי מיץ חלב יוציא חמאה, ומיץ הלב ד) יוציא קנאה. כי הייתי בתוקעי כף, ופי עלי אכף. על כן חשתי ולא התמהמתי, ולדלות מימי תוכחות מכארות עמוקים כמהתי. ואקרא אל ה) כל מתי סודי, להיות ידם עמדי. ואביט ואין תוכך. ומאלה ואין סומך. ואשים כליותי אנשי עצתי ו) ויהיו לי כמישיבי מעם ז) לשלוח אנרות לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בס, להחם מלחמת יצרם. ולגדוד פרץ, ולהיכיח במישור לענוי ארץ. לחוק ידים רפות, ולהיות האבנים מערמות העפר ואם המה שרופות.

רבותי חכמי מוניל וחסדיה יחי לבבכם לעד. ובראשם זקן ונשיא פנים והוא כהן לאל עליון הרב ר' יהונתן הכהן הגדול אתה ורעך היושבים ה) לפנך כי אנשי מופת המה. ה' ית' ויתרוםם נתנך כהן להיות פקיד בבית ה' ט) לפלח לב נלוו בחצי חוחכתך, וללכוד רגלים י) נטו מני הדרך בשיחתך. ועתה למה לא גערת באיש אשר נטיו רגליו, מטעם המלך וגדוליו. וכי האמרו איש הוא, ואין בישראל כמוהו, גם עתה כדברכם קן הוא. אכן אין תבונה ואין עצה, לנגד יא) המסעף פארה במערצה. ולכן מהרו להוכיחו, וידוע תדעו את האיש יב) ואת שיחו. אם שועלים קטנים חבלו כרמו, הנה יגורם יג) בחרמו. ואם אמנם שנה, וסינים מכסף לא הגה, הלא מצרף לכסף נמצא, ולכור השכל מוצא. ואם חלילה החוק יחזיק בה, ועשה לה כונים להעציבה. הנה שבט מוסר, מידכם לא סר. ומשפט יד) מכם לא נעלם, ומי הקשה אליכם טו)

א) נהעמקה נ' עזבר נה" ב) וליסנא דקרא ניהושע כ"ב, כ"ד) ואס לא עזאנה מדנר. ונהעמקה ג' דאנה מדנרו" ג) שס ונעשה" ד) שס חלב". ה) שס חסר מלת אל" ו) שס חכמי עלה" ז) שס ויהיו לי לשעני כפשי". ה) ליסנא דקרא זכרי' ג', ח'). ונהעמקה ג' העועדים" ט) ליסנא דקרא בירעי' כ"ט, כ"ו). ונהעמקה ג' חסר עלת כהן" י) שס ידים ורגלים". ובחמת לא כעלף ככל העקרא לשון לכידה על ידים. יא) נהעמקה נ' כנדי". יב) נהעמקה ג' וידעו ברוב האיש ואת שיחו" יג) ליסנא דקרא חקוק ח', ט"ו) יגדוהו במרעו ונהעמקה ג' יערס במרעו" יד) שס ועשפטו" טו) שס חליו" טז)

כהאב אל רכאייל לרבנו מאיר הלוי

ישלם. האת חורת הקנאות, מאת העורכים משאות. להציל את נפשם
מקטוב, ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טיב.

אף לזאת יחרד לבי ויטס א) בקרבי, בשמעני כי נפלא הספר בעיניכם
מאד. באמריכם איש אל רעהו כי יפלא ממנו (דבר לאמר הגישה
האפוד. ואולם כי התבוננתי בדברי הספר, והגו נותן אמרי שפר. אך
זאת שמעה אזני וחבן, כי אין בר בלא חבן. אבל יש אשר תעלה
בידו) חטה שורה, ונתן לזרע בשורה. ויש אשר יעלה בידו חבן
ומספוא, ועל הזרע יחרה אפי.

והנה לכם מעט מן הקש אשר קששתי בעמריו: ומן העלים אשר
קספתי מתמריו:

בהלכות ק"ה נמצא כתיב יראה לי שזה שאמרו חכמים אין מעברין
בשני רעבון ובשבעיות שלא יעברו בהם מפני צורך הדרכים והגשרים
וכיצא בהם אבל אם היתה השנה ראויה להתעבר מפני התקופה או
מפני האביב ופירות האילן מעברין.

והוא מילתא ליחא דבהדיא גרסינן תניא רבי מאיר אומר ואיש בא
מבעל שלישה וגו' עד אמור מעתה ראויה היתה אותה שנה שתתעבר
ומפני מה לא עברה אלישע מפני ששנת בצורת היתה [והכל] רצין לכת
הגרנות והא החם דהוא חזיא לעיבור מפני האביב ופירות האילן
כדמפרש ואזיל בביתא ולא עברה לפי שאין מעברין בשני רעבון.

גם שם נמצא כתיב שמעברין על התקופה לכדה. והא נמי ליחא דבהדיא
תניא על ג' סמנין מעברין את השנה וכו' על שנים מהן מעברין על אחד
מהן אין מעברין ואי משום ההיא דגרסינן בראש השנה שלח ליה רב
הוא בר אבין לרבא כי חזית דמשכא תקופת טבת עד שיחסר בניסן
עברה ליהיא שתא ולא תיחוש לה החם בתקופת טבת קאי כדמפרש
בהדיא דמשכא תקופת טבת עד שיחסר בניסן דמשכא תקופת תמוז עד
בחר החג ואמטול הכי מעברין חדא דבעינא אביב בתקופת ניסן וליכא
וחו דבעינן כוליה חג בתקופה חדשה וליכא, וכי קחני בביתא על אחד
מהן אין מעברין אתקופת תשרי קאי דסבירא לן כח"ק דאיך ברייתא

א) בהעתקה נ' ויחם" ב) טס" דנר עטנו" ג) בהעתקה נ' אכל יט אצ
תעלה בידו חבן ומספוא כו', ועלות חטה שורה, ונתן לזרע בשורה" חסר טס.
ד) טס, זין עמריו."

כתאב אל רסאייל לרבנו מאיר הלוי

יז

דקתני אין מעברין את השנה אלא א"כ היתה תקופה הסירה ששה עשר
 יום דכי משכה תקופת חמוץ עד שיחסר בחשור. והו לא אשחבך דלא
 משכא תקופת טבח עד שיחכר בניסן וכיון דאתא אביב כחקנו אין
 מעברין על התקופה לבדה דלא דחינן תרתו (דקיל) מקמי חרא.
 ובהלכות ע"ז בענין אנשי עיר הנדחת קאמר כשחבע העיר מיד מרבין
 להם בתי דינין ודנים אותם כל מי שבאו עליה [עליו?] שני עדים שעבר
 ע"ז אחר שהתרו בו מפרישים אותו אם נמצאו כל העובדים מעוטה
 סוקלים אותם ושאר כל העיר ניצול נמצאו רובה מעלין אותם לב"ד הגדול
 ושם גומרים דינם וכל אלו שעובדים בסייף ומכין כל נפש אדם אשר בה
 לפי חרבוטף ונשים אם הודחה כלה זאם נמצאו העובדים רובה מכין את
 הטף ואת [כל] הנשים של עובדים לפי חרב. והאי מימרא דירי' (דומה) חמיה'
 לן מכמה אנפי הרא דקיל כר"י (סנה' קי"ג.) דאמר דנים וסוקלים ואחד
 משלים לרוב ומיתחו בסייף והא דאמרין לבסוף אלא מרבין להם בתי דינין
 ומעינין בדנייירו ומסקינן להולב"ד הגדול ומרי ליה לדינייהו וקטלי להו למעמ'
 דר"ל קאמרין [דקס"ד] דהאי דאמר ר"ל מרבין להם בתי דינין למגמריה
 דיניירו ולאחר קא אמרין. ואקשינן עלה איש ואשה אתה מוציא לשעריך
 ואי אתה מוציא את העיר כולה לשעריך. ומפרקינן דר"ל לא קאמר
 דגמרונו ליה לדיניירו מיד אלא דמעיינן בדנייירו ואי משחכתי עובדין
 רובה מסקינן לב"ד הגדול וכו'. אבל לר"י לא קשיא מידי דכי קא מכעט
 מטכין קא ממעט והני לר"י יחידים ננהו דהא (ח"ק) קמא קמא דמטי לידן
 גמרינן ליה ידעיה ביוזד דאכתי הנך בחוקת כשרים נגרו אבל ההוא
 חד דמשלים לרוב מודה לר"י דמסקינן לב"ד הגדול וקטליה ליה רחם
 וליכא למיכר דגמרא הוא דמסקינן ליה הכי דלא כר"י ח דהא קי"ל
 דר"ל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן. ועוד חמיהא לי דקאמר מכין את כל
 הטף ואת כל הנשים לפי חרב הני נשים ה"ד אי דעבדי ע"ז היינו אנשי
 עיר הנדחת גופיירו ואי לא עבדי ע"ז אמאי נהרגן טובאי חטא זיגוד
 מינגד השתא לבושי נשים צדקניות קאמרין דפלטין משום דהוו להו
 כי גופיירו נשים גופיירו [לא] כש"כ. והו דקאמר מכין את כל הטף וחלילה
 לא מרשע וכי היכן מצינו קטן חייב שזה חייב ובהדיא אמרין פ' ד' מיתות
 (ע"ז ס"ח:) כי יטיח וגו' והוציא הכתוב יחיד מכלל רבים ורבים מכלל
 יחיד ודיקנין החם לכל דכריהם זה הה שנים וש"מ דכיוי דיחידים (תפס)
 טפס פלט מרובין נמי (תפס) טפס פלט. והו דהא דוכתא דבעינן

כתאב אל רסאייל לרבנו מאיר הלוי

יח

איהוויא חומרא דעיר הנדחת טפי מיהודים לא קמייתי אלא דממונא
 אבד ואם איתא נשים וטף היה לו לאיהווי עדיף ואי משום דכתיב
 החרם אותה ואת כל אשר בה הא גבי בן סורר ומורה דלא ממעיט
 קרא קטן וכי איבעיא לן בגמרא (סנהדרין דס"ח:) קטן מנא לן דשטר
 אחמהינן היכי אשכחן דחייב רחמנא קטן דהכא ליבעי קרא לביטריה
 ולענין מגדף קאמר אין המגדף חייב כקילה עד שיפרש את השם
 המיוחד של ד' אותיות שהוא אלף דלת נון יודיברך [אותו בשם] (את השם)
 מן השמות שאינן נמחקים. וחו [והו?]? ודאי טעוהא היא אשטמתיא מתני'
 דהגן בפ' שבעות העדות (ל"ה.) באף דלית ביוד הא וכו' הרי אלו חייבים
 וזמני עלה המקלל בכלם חייב דברי ר"מ וחכמים פוטרין. וכ"ה החם
 כגון דאמר אלף דלית ולא אמר נון יוד ולא ס"ד דהיכא אשכחן דליהו
 אלף דלית לחודייהו שם או כנוי דלחייב עייהו. ובהדיא גרסינן בהאי
 פרקא (ע"ז:) ת"ר כתבאף למד מאנהים יוד דלית מה' הרי זה אינו נמחק
 שין דלית משדי צדי גית מצבאות הרי זה נמחק מאי שנא אלף למד
 משין דלית לאו משום דאלף למד [לחודייהו] דהו שם באנפי נפשיה ואלו
 שין דלית לא אשכחן דהו שם באנפיה נפשיה אלף דלית נמי הא לא
 אשכחן דהו שם באפי נפשיה ולא מצנין למיטר דההיא מתניתא
 [חוספתא] רבנן היא ולא ר' מאיר דקחני בסיפא דמתני' המקלל עצמו
 וחברו ככולן עובר בלא תעשה ואי אמרת באלף דלית לחודייהו קאי
 אמאי עובר בלא תעשה לרבנן הא אוקימתא להא ברייתא דמשמע דאלף
 דלית לחודייהו נמחק אליבא דרבנן אלא ודאי ש"ט בדברי רבא וסוגיין
 בכוליה תלמודא היכא דבעינן למיטר אלף דלית נון יוד לא מיחנין
 מיניה אלא אלף דלית בלחוד משום דטריח ליה לאיהווי כוליה כי ההיא
 דאמרינן בסוף גמרא דאלו עוברין בפסח (ע"מ"ג.) נכתב אני
 ביוד הא ונקרא אני באלף דלית ולא קא אמרינן ביוד הא ואו הא
 ולא באלף דלית נון יוד (הא) [קורא] אני באלף דלית.
 ודקאמר נמי ויברך אותו בשם מן השמות שאינן נמחקים שגגה
 היא דהא מתניתין דהכא בשם שמברך [בו] קאי מדקחני המקלל בכלם
 ולא קחני המקלל את כלם. וחו היכי דבעינן גבי שם המתברך שם
 המיוחד הכי נמי בעינן גבי שם שמברך בו שם המיוחד מדקחני בפ' ד'
 מיתות (סנה' דל"ו.) יכה יוסי את יוסי ומדיוסי בתרא דוקא יוסי קאמר קמא
 נמי דוקא בדאמרינן כגמרא דהחם אינו חייב עד שיברך שם בן ארבע

כתאב אל רסאייל לרבנו מאיר הרוי

יט

אחזית וחסהנין פשיטא יכה יוסי את יוסי חנן דשמעת מינה דהאי יוסי דקחני במתניתין דוקא קחני וכ"ה מכדי נפקא לן עד שיברך בשם משום דכתיב בסופיה דקרא נפקא לן דכתיב בנקבו שם והתם שם סתמא קחני לאס"ר [לא של ד'] דמכדי מנא ליה לר' מנחם בר' יוסי דהמקלל אביו ואמו בכנוי פטור לאו מהאי קרא וש"מ דהאי (רהוי) שם דכתיב בסופיה דקרא שם המיוחד הוא הדע דהא חנן התם בשבעות (ל"ה.) המקלל אביו ואמו חייב בבלם דברי ר"מ וחכמים פוטים ואמרין בגמרא מאן חכמים ר' מנחם בר' יוסי דילף לה [מבנקבו שם] אלמא המיוחד קאי.

ובהלכות ממרים לענין זקן קמרא קאמר אינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת חוץ מן התפלין. והא נמי תמיהא לי טובא מאי קא סבר אי סבר לה כר' מאיר דאמר (סנה' דכ"ג.) אינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת חוץ מן התפלין אהפיקין נמי לא ליהייב דהא ר' מאיר לא קא ממעט מידי וקא [דהא] יתף לה מג"ש [בג"ש] מפני העלם דבר והתם לא מחייב אהפלין כלל. ואי סבר לה כסתם משנה דמחייבא אהפלין ההיא ודאי דלא כר' מאיר היא דאי ר' מאיר מנא תיזק ליה לחיובי אהפלין וכ"ה אי איתא דמתניתין דלא כר' מאיר לא הוה שתיק בגמרא מינה כיון דהוא פשיטא ליה לא טרח למימרא ודמיא לההיא דתנן בפ' הלו הן הלוקין (מכות דכ"ג.) נתקלקל בין ברעי בין במים פטור וע"כ דלא כר"מ דאי ר"מ הא קחני בכרייתא אחד האיש ואחד האשה ברעי ולא במים דברי ר"מ ולא קאמרין בגמרא מתניתין דלא כר"מ ובהנה רבות עמכם.

ודקאמר נמי לענין הבא על אחת מחייבי לאוין בלא קדושין שאינו לוקח ואקשו ליה רבנן מקושיית דאן נערוח (כמו' דכ"ט.) ודאי קשיא מעלייתא היא ולית נגר בר נגרא דפריקנא וההיא תשובה דידה לא היא הוויא לבר בי רב דחד יומא. חדא דקאמר דאיבא למישר דר' יצחק ס"ל (ע"ל דל"ה.) שכל הנועל אחת מחייבי לאוין בהתראה לוקח ואע"ג דלא קידש כאביי דלית הלכתא כותיה. והא מילתא תמיהא טובא דהא לא שמעינן ליה לר' יצחק דאיריבהא מילתא כלל וא"כ היכי תלינן ביה (בוה) מילתא דלא שמעינן לא כדיליה [לדידיה] ולא לחוד מיניה איבא דידה דליכעי קדש ובעל והיכי תלינן ליה בר' יצחק כי היכי דתקשי ליה השתא היכא דאיבא לאוקומיה תנא אסברא אחרניא דלא שמעינן ליה בבב"א

דסבירא ליה כותיה כוקמינן כי היכי דלא תקשי לן ואנן ניקום ונזקי
 כימריה דר' יצחק במילתא דלא שמעינן ליה כי היכי דתקשי לן. והו
 דקאמר דאיכא לכימר דר' יצחק ס"ל בממזרת כסכרא דעורא באחותיה
 שררי אמר עוגא שהמלקות שבארזיהו כבגורת ולא כנערה כן ר' יצחק
 אפשר דהבי ס"ל בממזרת ודמי האי מרבנן כדלא גמירי אינשי שמעחא
 א"כ (אפיריו) היכי קשיא ליה לר' יצחק ממזרת אלא על כרחך מדקשיא
 ליה ממזרת כנערה הוא דמוקים לה. ודקא מייתי ראייה מפרק עשרה
 יוחסין (קדושין דף ע"ח.) מהיכא דסבר לאיסתעווי מהתם הוא תיובתיה
 דקאמר ואב"י ורבא בכזהו חייבי לאוויין פליגי, והא מילתא ליחא דהא
 עיקר פלוגתא דאב"י ורבא באלמנה לכ"ג היא ולא לענין הבועל בלא
 קדושין פליגי אלא לענין המקדש ולא בעל כדקאמר רבא כהדיא בעל
 לוקה לא בעל אינו לוקה ובדיקא דקרא פליגי כדמפרש בגמרא ולא בכולהו
 (ככלר) חייבי לאוין כדקאמר האי צורבא מרבנן אבל בבועל בלא קדושין
 תרויהו סבירא להו דלקי כדמפרש ואזיל ומודה רבא וכו' והאי דקא
 אמרינן ומודה אב"י במחזיר גרושתו וכו' ושניהם כודים וכו' לאו למימר
 דפליגי בשאר חייבי לאוין אלא כיון דעיקר פלוגתיהו באלמנה לכ"ג הוא
 משום דכתיבי בה תרי לישני לשון קדושין ולשון בעילה ופליגי בה אב"י
 ורבא אב"י מחייב ליה אבל חד מנייהו באפי נפשה ורבא משוי בעילה
 עיקר איצטריך לאהוי נמי המחזיר גרושתו דכתיבי בה נמי תרי לישני
 לשון קדושין ולשון בעילה, לשון קדושין דכתיב לשוב לקחתה לשון בעילה
 דכתיב להנות לו לאשה והיינו דאמרינן ומודה אב"י במחזיר גרושתו
 שאם קדש והא בעל שאינו לוקה כיומר אע"ג דלגבי אלמנה לכ"ג לא
 משוי אב"י לשון בעילה עיקר הכא במחזיר גרושתו מודה. והדר קא
 אמרינן ומודה רבא באלמנה לכ"ג שאם בעל ולא קדש שלוקה ולא
 משום דס"ל לרבא בשאר חייבי לאוין שאם בעל ולא קדש שאינו לוקה
 אלא משום דאב"י חייב אקדושין באנפי נפשייהו ואבעילה באנפי נפשא
 ורבא קאמר בעל לוקה לא בעל אינו לוקה דאלמא פליגי עליה היכא
 דקדש ולא בעל למיטרא דלא לקי וס"ד אמינא כי היכא דלא מחייב
 רבא אקדושין בלא בעילה ה"ג לא מחייב אבעילה בלא קדושין והא
 דאמר בעל לוקה בעל אחר קדושין קאמר ושניהם כודים כיומר אע"ג
 שנבי אלמנה לכ"ג דכתיבא קחה ובעילה תרויהו סבירא להו שאם
 בעל ולא קדש לוקה לגבי מחזיר גרושתו ושניהם כודים שאם בעל ולא

כתאב אל רסאייל לרבנו מאיר הלוי

קדש שאינו לוקה דכתיב לשוב לקחתה להיות לו לאשה הכתוב
 תלאן זו בזו (לא זו שא"כ) [והרין] איחברר לך דלא פיניי (איירי) אביי
 ורבא אלא היכא דכתיבא קיחה ובעילה אבל היכא דכתיבא [כעילה]
 בלא קיחה כמו ממורת ונחניה ושאר הנך חיבי לאוין דכתיבי בהו לשון
 (לה בלשון) [כעילה] בלהוד דכ"ע לא בעי קדושין ומאי דקאמר שלא
 תחלוץ בחיבי לאוין ע"כ חילקן הפחוכ.

ודאמר נמי לענין אנדרוגינוס דאין מברכים על מילתו מפני שאינו
 ודאי ואקשי ליה רבנן והלא ספק הורה הוא ועל ספק (הורה) דרבנן
 לא מברכינן אלא על דאורייתא מברכינן חוץ מן הדמאי מפני שרוב
 עמי הארץ מעשרין הן כדאמר בפ' במה מדליקין (שנת 77 כ"ג.) והאי
 ראייה ברורה היא ואין למעלה הימנה וההיא תשובת דידיה לא צריכא
 עולא לפרוביה מיהו כיון דתליא בהאי אשלא שפיר דמי לדקדוקי
 בה מאי דקאמר רב עמרם ואביי ורבא לא באו אלא לתן טעם שפנינו
 חקנו [חכמים] ברכה לכך וכך לא חקנו לכך וכך וקא מסיק בה הלכך
 כל דבר שנמצא בפירוש לחכמים שמברכים עליו בין שיהיה ודאי
 מדבריהם כגון נר הנובה בין שהוא ספק מדבריהם כגון ז"ט מברכים
 עליו וכל מצוה שעיקרה מן התורה ונסתפק לנו אם אנו חיבים בה [או
 אין אנו הייבין בה] לא חקנו חכמים ברכה אע"פ שודאי מה"ת כמו
 שנחברר מדבריהם בסוכה בשמיני ואביי ראה גס ראה והשתאה באומר
 [שז"ט] אע"פ שספק דבריהם הוא מברך עליו וגבי סכה קאמר שהיא
 ספק דאורייתא מפני שעיקר המצוה מן ההורה והלא קדושת ז"ט גם
 היא ודאית מה"ת אלא שנסתפק לנו אם יום זה הוא ז"ט ואם לאו כשם
 שנסתפק לנו נסכה שהרי מצות סכה מה"ת אלא שנסתפק לנו אם
 [הוא] יום השביעי וחייב בסכה ואם לאו ואע"כ מברכין על קדושת ז"ט ואין
 מברכין על מצות סכה. ומההיא דקאמר רבא (תמו' כ"ד.) גבי מעשר דמאי
 משום דרוב ע"ה מעשרין הם הא לאו הכי הוא מברכין שהרי המעשר
 עיקר מצוה ודאית מה"ת אלא שנסתפק לנו אם פירות הללו חיבים
 במעשר או לאו כשם שנסתפק בסכה וז"ט ואפי"ו הכי טעמא שרוב
 ע"ה מעשרין הם הא לאו הכי מברכין לטעמיה דהאי צורבא מרבנן
 מאי חזי דילף מסכה לילף מי"ט דהא תרויהו חד טעמא נינהו וכי
 הימא לדין נמי מאי שנא סכה בשמיני דלא חקנו לה רבנן ברכה
 משום תרי טעמי חדא דכי מהקני רבנן ברכה אספק דאורייתא היכא

דלא קא מבטלי ודאי דאורייתא אבל סכה בשמני כיון דשמני הוי ז' ט'
 אחרון שהוא ודאי מדאורייתא, ועוד כיון דמברכינן בין בקדוש היום בין
 בחפלה ובברכת המזון את יום שמני חג העצרת היכי מצנין לתקוני ברכה
 אסכה לשוייה שביעי כלום אפשר לברך שתי ברכות שסותרות זו את זו.
 והאי דקאמר לענין [הסכה] רבים שנחטפו לאכול פת וכו' עד בד"א בפת
 ויין בלבד אבל בשאר אוכלים ומשקים אינם צריכים הסכה ואותניה רבנן
 מלישנא בתרא (נלכות דע"ה:) דמשמע לר' יוחנן פת ויין הוא דמהניא להו
 הסכה אבל שאר דברים לא מהניא להו הסכה וכל חד וחד מברך לנפשיה.
 על כרחיק היא תיובתא דודאי לישנא ליה הסכה אלא כדקאמר רבנן.
 וחו דהא לא כצינן לאוקמינרו להגדו הרי לישנא בהד טעמא כלל
 כדאקשינן עליה דרב (סכ.). כההיא מתניהא דכצד כדר הסכה וכו' וקא
 אמרינן להך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דבעיא הסכה אבל יין
 לא בעי הסכה קשיא רישא מנרקין שאני אורחין דדעהיהו למעקר.
 ואמרינן שהאי לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דכהניא להו הסכה
 אבל יין לא מהניא ליה הסכה קשיא סיפא ומפרקינן ל"ק מיגו דמהניא
 ליה הסכה לפת מהניא הסכה נמי ליין ואי ס"ד דהני תרי לישני חד
 טעמא ניהו מ"ש דקשיא רישא לל"ק וסיפא לל"ב באדרבה תקשי לתרויהו
 מרישא. והו דאי אמרת דהאי קאמר רב בלישנא בתרא יין לא מהניא
 ליה הסכה דלא בעי הסכה [הוא] היכי מצנין לאקשויי עליה מסיפא
 (מקמא) כלל. ואי משום דקחני סיפא הסכו ודייק מינא הסכו אין לא
 הסכו לא אדרבא תקשי ליה (לתרויהו) מרישא והו דתני לה (זה) כהדיא
 אלא ודאי ש"מ דהאי שניוייא לא מסתייא דשניוייא דחיקא היא אלא
 דליהא כלל נמי. ודקאמר טעמא לפי שהפח חשובה מכל האוכלין והיין
 חשוב מכל המשקין ולפי חשיבות הדבר שמברכין עליו אנו מצריכין
 ברכה לכל אחד ואחד בפני עצמו. לאו מילתא היא אלא לפי חשיבות
 הדבר שמברכין ברכהו חשובה להוציא בה את הרכים ידי הוכחם עד
 שיאכל כזית דגן. וחו דאי אמרת דלפי חשיבות הדבר אנו מצריכין
 עליו ברכה לכל אחד ואחד אי הכי גבי פת ויין נמי אפילו הסכו יהא כל
 אחד ואחד מברך לעצמו אלא מאי איח לך למימר הסכו הויא להו
 קביעותא השתא דאמרת בקביעותא תליא מילתא על כרחיק כל מידי
 דחשיב טפי מהבריה הויא ליה קביעותא טפי מחבריה וא"כ היכי מצנין
 למימר דפת ויין הוא דבעו הסכה אבל שאר דברים לא בעו הסכה.

וכן הא דאמר לענין עיר שישראל וגוים דרים בה כחצה על מחצה
 מפקחין אבל ברוב גוים לא מפקחין. ואותביה רבנן מההיא דאמר שמואל (י"ט'
 דפ"ד:) (לא תלכו) [אין הולכין] בפקוח נפש אחר הרוב. ואהדר להו לרבנן
 דההיא דשמואל היא אבל אנן אדר' יוחנן סמכינן דקאמר (כתו' דט"ו.) ט'
 גוים וישראל אחד בנייהם באותה חצר מפקחין בחצר אחרת אין
 מפקחין דקי"ל דשמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן.

מי שמע כזאת ומי ראה כאלה אטו מי פליגי דר' יוחנן אדשמואל
 [כי היכא] ללידחיה לדשמואל מקמי דר' יוחנן ולא (והלא?) מרמיני: (מדמיני)
 נה אהרדי בפרק יום הכפורים (י"טו' דפ"ד:) ומפרקינן לה הא דפרוש כולה
 [לחצר אחרת] הא דפרוש מקצתייהו דהיכא דפרוש כולו לחצר אחרת
 וגפלה מפולח שם על אחד מהם הולכין אחר הרוב ואין מפקחין דכיון
 דפרוש מחצר דהוי קביעי ביה אעקר קיבועיהו ואין קיבוע כי היכא
 דנימא כמחצה על כחצה דמי וכפק נפשות להקל אלא אזלינן בתר
 רובא ואין כפקחין ואי פרוש מקצתייהו לחצר אחרת אכתי לא אעקר
 קיבועיהו והו לרו פלגא ופלגא והאי דפרוש מפלגא פרוש וספק נפשות
 להקל ומפקחין והיינו דאמר שמואל אין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב.
 חדע דכי אמר שמואל בדפרוש מקצתייהו מדאקשינן עליה דשמואל
 ומי אמר שמואל הכי והא אמר מר (כתו' דט"ו:) מצא בה תנוק מושלך אם רוב
 גוים גוי אם רוב ישראל ישראל מחצה על מחצה ישראל ואמר שמואל
 לא נצרכה אלא לפקח עליו את הגל טעמא דכחצה על מחצה הא
 רוב גוים אין מפקחין דכל דפרוש מרובא פרוש. ואסיקנא כי איתמר דשמואל
 ארישא איתמר אם רוב גוים גוי ואמר שמואל ולפקוח נפש אינו כן
 ש"מ דשמואל בדפרוש מקצתייהו קאמר דהא התם בדפרוש מקצתייהו
 עסקינן דקתנ מצא בה תנוק מושלך ולא אזלינן בתר רובא דקאמר ולפקוח
 נפש אינו כן. והו תמיהא לי למאי דקאמר בחשובה דידיה דאוקימנא
 לר' יוחנן גשפירשו כלם שהרי לא נשאר שם קבוע ולפיכך אם פירש
 אחד מהם בחצר אחרת אין מפקחין דכל דפרוש מרובא פרוש. מאי
 קאסבר אי קסב דכיון דפרוש כולו ליכא קבוע כלל למה (לימא) לי עד
 דפרוש חד מנייהו לחצר שלישית אפינו נפלה מפולח על אהד מהם
 בחצר שני נמי אין מפקחין דכיון דליכא קבוע זיל בתר רובא ואי קסבר
 דהדר לקבעיהו בחצר שניה אפילו אהד מהם נמי. והו דקאמר עלה
 וה"ה הוה שפירש כעיר שרובה גוים שאין מפקחין עליו מי דמי התם

פרוש כולו וליכא קבוע הכא פרוש מקצתיהו ואיכא קבוע.
 וכן ההיא דקאמר לענין מציאה אם יכול להחשיך עליה מחשיך ואם
 לאו כוליה פחות פחות מד' אמות וקאמר טעמא בהשוכה שזה שחלק
 רבא בין כים למציאה לא אכר אלא להן המציאה לנכרי או להניחה
 על החמור אבל פחות פחות כד' אמות לא שהרי אינה שנויה כדי
 שיאמר רבא דוקא כיסו אבל מציאה לא וא"ת כמי שנהא כהא
 וקאמר טעמא לפי שהולכת פחות פחות מארבע אמות צנעא גדולה
 היא לפיכך לא ניהוש ליה שמא יעביר ברה"ר ד' אמות. וקאמר זו היא
 דעתו בדבר זה. וירחמנא לצלן מהאי דעתא דיריה השתא גמרא קאמר
 דהולכת פחות פחות מד' אמות חמירא טפי מכולהו אנפי מדקאמרין
 אין שם לא נכרי ולא חמור לא הרש ולא שומה ולא קטן מאי ואמר
 עוד אחרת היתה שם ולא רצו הכמים לגלותה דאלמא לא שרו ליה
 רבנן למיעבד הכי אלא היכא דליכא אנפא אחרניא. ועוד דהא קפדו
 עליה דלא לגלויי טפי מהנך כולו ויהו קאמר דגבי נכרי וחמור הוא
 דאסרו רבנן מציאה אבל לגבי הולכת פחות פחות מד' אמות לא ותו
 היכא מציאמר דגבי הולכת פחות פחות מד' אמות לא היישינן שמא
 יעביר ד' אמות ברה"ר ובהדיא אמרין כנמרא דאפילו גבי כיסו לא
 רצו לגלותה דלמא אתי לאתווי ד' אמות ברה"ר [ובהדיא אמרין לעיל
 מונה דטעמא גבי מציאה דלמא אתי לאתווי ארבע אמות ברה"ר (כל
 הסוגינה ניה חסר בהעמקה ח'')] וא"כ היכי מצנין למישרי ביה מידי דלא
 שרו ליה גבי כיסו אלא ע"ג הדחק היכא דלית ליה אנפא אחרניא למיעבד.
 ודקא מייתי ראייה מהמוצא הפליג דקא אמרין החם דכי נוחנס
 לחבירו אושא מילתא טפי מהיכא דכולינן פחות פחות מד"א. מרא
 דאברהם תלא הנאי בדלא הנאי דהא החם גבי הפלגן בשעת הסכנה
 קאי ואמטול הכי בעי צנעה אבל לגבי כיסו בגזירה דלמא אתי לאתווי
 ד"א ברה"ר תליא מילתא כדמברר פ' מי שהחשיך (אמתק"ג:) ודאי דהולכת
 פחות פחות מד"א (עדיפא דאי) איכא למיגזר בה טפי כהיכא דנוחנן
 לחבירו וחבירו לחבירו שהרי הוא מוליד בעצמו וחוששן שמא יעבירם ד"א
 ברה"ר כדמפרש בפ' המוצא חשין (עירובין ל"ז:) כדאמרין החם כמי
 קא מיפלגו ח"ק סבר הולכת פחות פחות מד"א עדיפא דאי נחניה
 (נוחנה) לחבירו אושא מילתא ור' שמעון סבר נוחנן לחבירו עדיפא דאי
 הולכת פחות פחות מארבע אמות [עדיפא] (מד"א) גורנן פחות מד"א אמו

כהאב"א רסאייל לרבנו מאיר הלוי • כה

ארבע אמות ואין צ"ל דהרי"כ פרות פרות מד' אמות איכא למיגור בה
טפי מנחניה לנכרי ועל דחמור דהשהא נהניה להבירו עדיפא מינה
נחניה לנכרי מבני א"א ודאי ש"מ כדקאמרין.

ודקאמר נמי במזוזה דלא צריכה עיבוד ישבה, טעות גדולה היא
דהא בהרי"א הנן (מגלה ח') אין בין ספרים להפילין ומזוזות אלא
שהספרים נכתבים בכל לשון והפילין ומזוזות אינם נכתבים אלא אשורית
ואי משום דאמר ר' יוחנן (עירובין כ"ז) אין למדן מן הכללות ה"מ
למדחא מלחא דאיהאמרא בהדיא אבל לגבי מילה דלא איהאמרא
בהדיא על כרחין סבנין אכללא.

ומי יתן לי אבר כזונה, אעושה ואשכונה. ואראה המזונות נזרי
העודות, במראה ולא בהידות. למען ינוח לב לקראתם יעושה, ויד שלמים
אליהם יעושה. (ירושף)

מאיר הלוי

אלה היו דברי אנרתי הראשונה השלוחה ללוגיל.

וזה פתשנן הכתב השלוח אלי מלוניל*)

על עיני אנרתי וקצת תשובותי, למען הגד כי לא דרכיהם דרכי ולא
מחשבותיהם מהשבותי:

*) פתשנן הכתב הזה הכרו כבר כלפי נחירת, טעם זקנים" דכ"ו (פסד"פ
מרט"ו) אשר חסד וקצת הר"ר אליעזר אשכנזי היו עתיקים. על ראש האגרת
שום "כחז ר' אהרן ב"ר שלם" עתחיל, לני כחמד" ומסיים "ודורש שלימס
וטובתם כל ימיו לעילס אהרן ב"ר שלם". — וכפי עדותו של הז' כרסולי
בהקדמתו לט"ו VIII נעזקה האגרת הזאת שהכ"י אשר באקספרד.

והנה גם לאלה אשר נידם החוברת טעם זקנים, גם להם לא תהי' למותר
האגרת הזאת אשר אדמיסה שנית עם"י העתקות הכ"י אשר לפני. עיני החכמים
לכונן יבטו ומישרים יחזו פנים חדשות להאגרת הזאת. כי חסנם לא תואר
עליה לה, ולא הדר לשיר אשר נראשה, כמו שהיא נדכסת בחוברת טעם זקנים.
ואבני לא חיבל להאשיט את הוועתיק האגרת הזאת מהכ"י אשר באקספרד,
לאחר, כי נשלו כל האגרות האלה, כי אולי כל הקאנונים והשנואים הפה כן
נעלמים בהכ"י אשר עזנו העתיק. ואולם כל חכם לנ יעמוד עמחאה וישיב
ותסלף על הח' קירכהיים מפסד ע, אשר היה הוא המסדר והעיה עהחוברת
טעם זקנים, איך לא שם לבו להעיר את חזן הקירוח על הדברים החתימים
והסתמיים בהאגרת וזירה, אשר סתמום הטעיות והאגרות. וכפי הכראה קרא
הח' העניה הכו' את האגרת בשום שכל, כי הלא הואיל באר בה שני דברים

(א) צבי נחמד לשם ויקר תהלה
 שתיל משרת יקר, פארת (ג) גדולה
 נטתה און (ג) שמע דברי חכמים
 שמע מוסר וקח עצת והשכל
 ומאהבה (ד) מסרת צפונה

בשבתי מרעיד ומשמים (ה), אחו בחבלי פחד ואימים, וחתחים ו)
 מתולדות הימים, והתהפך הומנים וצוק העתים. והנה יד שלוחה אלי,

סתומים [אשר חניא נחזרו בשמו בעקומם], ועודע לה נאר לנו כל האגרת אשר
 אין פתרוכים לה, כמו שהיא בטעם זקנים?

בהעמקה ב' אשר לכני ראש בראש האגרת, תשובת הרב הגדול ר' אהרן בר'
 שאלם עליוכיל להניחו שאיר הלוי להשינו על דבריו כנגד הרעצ"ס.

(א) הנוסחא הנוכחית מהשיר, היא כן בהעמקה ג'. עפ"י הנוסחא הזאת משקל
 השיר הוא: יתד ש"ת, יתד ש"ת, יתד תנועה גדלת וכן בסוגר. והכני ניתן לעיני
 הקורא גם הנוסחא אשר בהעמקה ב', והנוסחא אשר בטעם זקנים, חולי יענא
 חכם היודע פשר המשקל וטעם השיר עפ"י הנוסחאות האלה:

בהעמקה ב': כני כחמד לשם ויקר ותהלה
 שתיל משרת יקר ופאר וגדולה
 כטה און שמע דברי חכמים
 ומחכמה ועשכל ועולה
 בכתם בין וכו ומדע עולה
 לדעתם שית לבך כו'

בטעם זקנים: כני כחמד לשם ויקר ותהלה, ומחכמה ומושכל ועולה ושתולה,
 משרת יקר פאר וגדולה, בכתם בין וכו עדע מסולה, כטה
 אזכך שמע דברי חכמים לדעתך, למסלה שית לבך שמע מוסר
 וקח מוסר השכל כו', כמו בהעמקה ג'.

(ב) עלשון מסעף שארה בערלה (יעי' י', ל"ג). ג) בהעמקה ב' וג' כתיב
 "און" ויק בט"ז כתיב "אזכך" וכן כמלא כתיב לקמן באגרת ההתרוכה להרע"ה,
 אבר שם יאמר להר"ח כי טעה לאמר "כטה אזכך" והול"ל "הט אזכך". והולם
 משקל השיר יוכיח כי כ"ל "און" כי אם כתב "אזכך" הלא אז נשחת המשקל.

ואם ננקד "אזכך", הנה ידוע כי לא נמלא במקרא — כיכוי'ך שואית לזכר בשמות
 רק בפעלים ונמלית. וחולי כהג הר"ח נשירו כהג עשורתי ופייטני הספרדים
 אשר התירו הרצועה הזאת ולמען משקל שיריהם כתבו'ך הכני לזכר גם בשמות
 בנקודת שית; וכן יאמר הרעצ"ג נשירו (שונא לדוגמא בסוף, עהלך שזילי הדעת):

וחולם ברוב מוקדך בכל עת חזיתך" וככהה רגוז נשירי ופייטני הספרדים —
 (ד) כנראה אשר "לא תה הר"ח להח"פ אשר נה"ח של עלת, ומאהנה". (ה) כמו
 ואשכ משמים בתוכם (יתקאל ג', ט"ו). ובט"ו, כשנתי מרעיד ומשומם.
 ובאמת כן אמר עזרא (ט', ג', ד') ואשנה עשוסם. ואני יושב עשוסם. וחולם

נראה שהר"ח כתב משמים לתרוח עם אמים, הימים וכו'. (ו) בט"ו, ומחמתי".

כתאב אל רסאייל לרבנו מאיר הלוי

וחניעני ח) על ברכי וכפות רגלי נ). ואשא עיני ואראה והנה מגלה עפה,
 היוצאת ורוח בכנפיה ולקול פעמוניה מאז נפשי נכספה, ולצלצלי שמעה ^{אולי י"א}
 אולה לצלה שאפה, לשוש עליה כמשוש חתן על כלה יפייה נ) מקומרת
 מור ולכונה ספירים מעולפה, כי חשבתיה כמו שחר נשקפה, הורח
 אמת בפיה מאליפה ד), ברה כלכנה כחמה יפה. אור זהרה לכל עבר
 נוצצת, ואבני נזר על אדמתה מתנוססת. תפוח גנה יזלו בשמיה,
 ואעבור עליה ואראנה מתנוססת בדמיה. גם בכנפיה נמצא דם נפשות
 נקיים וצדיקים אספה, תורה חמסה וחק חלפה, ודברי צדיקים מסלפה ה)
 פנת ו) המוסר הרסה וחומתה ערפה ז), במטר נאה וגאון סחפה, ונשם
 גבורה מניפה, וטל גאווה וכוונ ערפה, ורביבי אמרי עתק מטיפה, על
 זאת רוחי חבלה ועצמי רחפה, ופנת לכבי רופפה ט), ונפשי מחוגה
 דלפה, ובהגיגי חכער אש כלייתי שרפה ט), כי אמרתה לא צרופה י),
 ודרכתה בסערה וסופה. ואלך לדרוש אנה המה מוליכות את האיפה,
 ואחשב כי להנה כנפים יונה בכסף נחפה, ונמצאו כנפי האנפה
 בת היענה, כי הפכה לראש משפט וצדקה ללענה. ואשלח לקחתה לי
 בשמים ראש, ותהי בפי לענה וראש. כי מי שמע כואח מי ראה
 כאלה יא) ודבר הגדול הזה הנהיה, כי על נשר הגדול גדול כנפי חכמה
 ותושיה, ורב ינ) הנוצה, ברעת ושכל ומועצה — יקומו יוני גאיות לשבח
 במארב להכות בצדיה, להשגות יג) ישרים לפוק פליליה, ולהפוך שורק
 כולו זרע אמת סורי הגפן נכריה. ואם על גפן ממצרים חסיע יד) שליחות

א) בהעתקה ב' וט"ז כתיב "ותגיעני" וזככי הנהתי "ותגיעני" כי כן כתוב
 בדכיהל (י', י'). ב) בט"ז י"י" ונאחזת כן הוא בדכיהל (טז) חנל נראה שהר"א
 כתב רגלי לחרו עם אלי. ג) בט"ז יפה", ועפ"י כ"ז עולה החרוז יפה עם
 שאפה, נכספה. וחולם בהעתקה ב' פה ובהעתקה ח' ונ' חגרת האחרונה
 מהרפ"ה יבוא עם דברי הר"א שאמר כולה יפייה? ד) בט"ז מורת אמת
 בעודה מעולפה מחלפה". ה) בט"ז חלפה. ו) בט"ז יפאת". ז) הח'
 קירכהיים העיר בט"ז כי הוא של' עגלה ערופה. ולדעתי הוא של': יערוף
 מונחות (הושע י', ב'). ח) בט"ז חופפה". ט) בט"ז נכרפה". ואין לה
 טעם כי חס מוכב על הכליות הול"ל: נכרכו. י) בט"ז לרפה". יא) בט"ז
 כי פי שמע כואח ומי ראה וכדבר כו'. יב) בט"ז ורבה". יג) ע"ד טענה
 ישרים כו' (שלי כ"ח, י') וט"ז להגות". יד) הח' קירכהיים העיר בט"ז:
 עלת חסיע סונב הולך על צוות קדים וברם העקרא ואם על גפן מעצרים
 אשר שליחות קליי' וכו' חסיע צוות קדים וכו' חנל הכנ חמו לשון הכתוב גפן

קצירה עד ים אשר כסן הרים צלה נענפיה ארזי אל בכל קצו תכלה) על כיוצא לפניו וכשורש מארץ ציה, ברוח קדים להוביש פריה. וראיתי אני את המראה והאנשים אשר היו ב) עמי לא ראו את המראה, אבל חדרה גדולה נפלה עלי, כי מיום בשם ידעתיך, ולשמע אין שמעזיך. ומעלת ההלוחץ ספרו לפני, ושאוון המון חכמהך עלה באוני. על לוח לבי חרשהתי, ועטרוז לי ג) ענתתיך. כי חשבתיד ראש יניקות המשרה, פארת תפארה, גדול אתה וגדול שמך בנבורה, אוהב חכמה ודורש ז) העודה ומכבד התורה מקדם בן חכמים בן מלכיו קדם המאיר ה) המבין המשכיל ר' מאיר הלוי הנשיא בן החכם הגדול הנשיא ר' טודרס הלוי. וצתה מה זה יוחזק סרה וורה על הגבר, אבי כל בני עבר, המכוון בית התעודה ויוסדה ו), המעמידה על עמדה, המפנה דרכיה להסיר מכשוליה, המחיה אותה אחרי נפלה. כי העמקת סרה, לדבר על ספר משנה תורה, כי איך יודע אם יש אם, למסורת או יש אם למקראי. ורעת ז) פיך שלחת והשונוך ההלך בארץ, מה פיצת עליך פרץ. ובי העדה את דבריך לשוא תחיפה, ושבר בת ח) עמי על נקלה תרפא, וידי ט) המחזיקים בכרית תרפה, ועליו דברים אשר לא בן תחפה, דברים אשר כל שומעם תציגנה אוניו, וחולנה עניו וקירות לבו בעצמותיו איש תשלחנה, וחבליתון תשלחנה ובליותיו תשלחנה. כי דברת על צדדיך עתק בגודל לבב וכוונת והאזה י), ולכך שלף חרב נאותו ויצא יא) מנוה, וברק טמרורתך עליו יהרץ ועזו אף יב) וחיימה עליו תשפך, וחפץ עברת מעלרים תסיע" עכ"ד. והנה אף כי סירוס צה"ז הותר וכל המרנה לזכרם מקראות חכים יתקרי ליה, אבל סירוסו של הח' קירכהיים אין לי הרגש טעם בינה. וזה פירוש המחזק לפ"ד: ואם על נסן מעלרים (ר"ל הרמב"ם שהי' בעלזים), תסיע (הנפן אשר תסיע) שליחות קצירה עד ים, (הנפן) אשר כבו הריש ללה ועכפיה חרוז אל כו' — (על הנפן הזאת) יעל כיוצא לפסיו (איש אשר יסיה לצופת הרמב"ם כיוצא שדי אטו, הוא הרמ"ה), וכשורש מארץ ליה (איש אשר ידמה לזרש כזה, איש כמותו יעל ברוח עו) גרוז קדים להוביש פריה (פרי נסן מחמרים? א) בט"ז חסר מלת, בכל קצו תכל". ב) וכן הוא בדניאל י, ז) ובהעתקה ב' חסר מלת היו". ג) בט"ז חסר מלת "לי". ד) בט"ז ידחס תעודה". ה) בט"ז חסר מלת "המאיר". ו) בט"ז בית התעודה, ומעמידה כו'. ז) ברעצקה ב' והעת". ח) בט"ז חסר מלת "בת", ט) בט"ז חסר מלת "וידי". י) ע"ד: לראיה כך (יחזקאל כ"ח, י"ז). ובט"ז על לדיק עתק בגוה וכוונת ובגודל לבב וגאוה". יא) ליטבא דקרא נחיונ (כ', כ"ה). ובט"ז חסר מלת "ויכח". יב) בט"ז אטו".

כהאב אל רסאייל לרבנו מאיר הלוי

נט

אפך, כי תכתוב עליו מרירות ו'א נותרת כנחלתו של חכמים (א) וזרבת המכות, ותאמר וך לקחי ובר הייתי (ג) בעיני כל בעלי אסופות שומרי מצוה, כי השפיו ותאמר גוה. ומי יתן ידעתי ואמצאך אבוא עד חכונתך, ואשמעה באוני חכונתך אשר שח לך ה' בטוהות, אערכה לפניך משפט ופי אמלא חוכחות, אדעה מילין הענני ואבינה מה תאמר לי מדוע אליו ריבות, ועל דבריו (ג) בגאווה ובו השיבות. וחשבת ככיר צדיק להרשע, ודמית להשמיע, לכל פנה ואפס (ד), כי דבריו אין ואפס, ובי גדול מנשוא עונו ומעלו, המקנא אתה לו. הברכ כח חכמתה (ה) התלמוד הריב עמו. הבאת עד נככי ימו, והתהלכת בחקר הומויו, ועברת מי ככיר זרמיו החכונת עד רחבי התלמוד ותדריו, לרופע עיפת ששת סדריו. החקר סוד אלוה תמצא, אם עד חכמת החכמה ירך תמצאו (ו) כי ירום לבכך ותנשא. הנגנו לך תעלוכות חכמה והושיה (ז), לאמר הרני ככן עזאי ביזקי טבריא. הודעת חקות שמים ושמי השמים, ולמה לא שמת מחכום לפיך בדבר שפתים, לצום עליו ברוח ודלתום. פן תאמר מצאתי חכמה ודעת וחכונה כגבר כגילו (ח), ואיש לפי מהליו. הן קדם אהלך ואיננו, ואחור ולא אבין לו ואביט ימין ולא אראנו, ואפנה על שמאל (ט) ולא איזורנו. משכיל (י) דורש את אלקים, צדיק כושל ביראת אלקים, אשר יח) בחר בו האלקים, ויטלא אותו רוח אלקים, בחכמה וחכונה ודעת וידסרהו מעט מאלקים, הוא משה איש האלקים, הרב הגדול ר' משה (י) בן הרב הדין רבנו מ' י' מון זצ"ל, גדול בהורה (יג) וגישראל נודע שמו, בקש לו איש כלבבו וימצאנו, ולכל כוצא פי החכמות ימצאנו, וילמדנו דעת ודרך חכונות יודיענו, שכב רבץ במשפתי החכמות כארי וכלביא מי יקיימו, והוא באחד ומי ישיבנו (יד) ויסתר פנים ומי יזורנו, על כן אתה מפני חבהל תחבונן ותפחד ממנו.

לכן שמע נא מילי טו) וכל דברי האוינה כי בחכונה וברעת כל גבר יחן, כי און מין תבחן ומוסר השכל נבחרה לנו נדעה בינינו מה טוב (א) בט"ו, מנחלתן ועלרבת "כו. ב) ליכא דקרא נאינ (י"א, ד), ונט"ז חסר ענות, ובר הייתי. ג) בט"ו, דנרו. ד) על' חסרי חן. ה) בט"ו, הנרכ כח תלמוד "כו. ו) בט"ו חסר 'עלות, חס' עד חכמת החכמה ירך תענה. ז) בט"ו, הנכלו לך שערי חכמות לאתר "כו. ד) בט"ו חסר ענת, כנינו. ט) בט"ו, ואניט ימין ולא ארחבו, ואחר ולא איזורנו "י) בט"ו, לו עשכיל. יא) בט"ו חסר ענתן עד: ויחסרהו. יב) בט"ו חסר, ר' עשה. יג) בט"ו, גדול בתורה. יד) בהעתקה ב' ישיבנו. טו) בט"ו, עשני.

זמה נעים לערוך מלין, ואון שומעת הוכחת א) חיים בקרב חכמים חלון.
 כי את אשר יאהב יזכיר באהוה וגילה ב) כי טובה חוכמת מנולה.
 ועזה עתה ברוך ה' אם אלהיך היה בעורך, ומשחק שטן רוקח יקר
 מחכמה ומכבוד מחבריק, ויפית ג) מכני אדם ונעמת, כי טעם טעמת,
 בקצה מטך בדבש החכמה ותאורנה עיניך להביאך עד פה, למה יגאור עיוניך
 לשית גאון גליך עד פה, ולשוט באני שיטך ומשיטך עד ים יפו, וחחשוב
 לשכון במפרציו ולשבת בחופו, לקמול קנהו וכוזו, וחמאן לאכול יערו
 וצופו. ואולי הכה הכית ד) את יושבי עירך לפי חרבך רב ה) סבין עם
 חלמיד להגדיל חורה ולהאדיר, ונשאך יבך להכביר, ומלין להחביר ו).
 יען גבה לבך ז) ותאמר איל חכמת מננת ימה וצפונה אני, וחחן לבך
 כ' אלקים ונעדת להצות על ה', ולרבר במשה איש האלקים למשל
 ולשנינה, והחויק על רבו כחולק על השכינה. ועל כרחך הוא רבך
 ורבה דרבך, וזכ' ח) היושבים סביבי וסביבך, והשוכנים בקרבי ובקרבך,
 על כן יזדות גדולה היחה בך, בהשיאך שיאך וגודל לבבך, להגביה
 פתחך ולהוציא רוחך, והעתיך עליו דבריק. כי האמנם שלחו אלהיו
 לעמו ט) למחיה, כי ראה כי אזלת יד חכמי פליליה, וחלך י) יד בני
 ישראל הגוך וקשה, והרים ידו ונטה מטה עווי א) על ים התלמוד עד
 אשר יבואו בני ישראל בחוך הים ביבשה, ומים הסכלות עמו משה,
 ונתן חורוהו כלבם, כתובה וחרושה, והנה כתובה לפני לא אחשה, כי מימות
 רבינא ורב אשי לא קם עוד יב) בישראל כמשה, להפליא עצה להגדיל
 חושיה, וגדולים מעשיו ממעשי ר' חייא. כי הקים עדות ביעקב וחורה
 שם בישראל, בשכלו ומדעו, אשר לא תשבת מפי זרעו. ואתה הרחבת
 פיך והארכת לשונך והרימות קול עליו, כי יג) תשוכחו לא חזיא לבר בי
 רב דחד יומא, ודמי האי יד) מרבנן כדלא גמירי אינשי שמעתתא.
 נוקשת באמרי פיך ונכשלת, כי כרוחך לא משלת, ומאד נסכלת והבלת,
 כי שפתיך לפיך לא הגבלת ע), וחיל חומת דעתך האבלת, וברם טו)
 שבלך חבלת, ובמראת יח) הגאוה נגאלת, ובים המוסר לא נטבלת,

א) נהעתיקה ב' תיכחות. ב) נט"ז, ומלת ג. נט"ז, ויפית. ד) נט"ז חסר
 ענת הכה. ה) שס, חסר מלת רב. ו) שס, חסר מלת וסלין להחביר.
 ז) שס, וגאון גבה לנך כלבאיהס"כ. ח) שס, וכל. ט) שס, חסר מלת לעמו.
 י) שס, והלך. יא) שס, עז. יב) נהעתיקה ב' חסר מלת עוד. יג) נט"ז חסר
 מלת, כי. יד) שס, לורנא. טו) שס, נבלת. טז) שס, ונדס. יז) על : מראת

כתאב אל רסאייל לרבנו מאיר הלוי לא

וידעתי כי את פי הרב החכם (א) איך וקנך לא שאלה. כי לא דברת
 בפך (ב) כמתלמד וכשואל רק כמתגבר ובמתגדל, ובזאת לא יתהלל
 המתהלל, כי תחלת דברי פך נואלו בדין (ג), וסכרו אחרי פך רעיוןך (ד),
 שנו ברואה (שלו י) העת (ו) שמת זכרוך אחר המזווה, ותדבר בנאוה
 ובוה. פרשת רשתך, ונחפשת במצודתך, ונלכדת במלכודתך, ותענה
 עזות, ולא מחכמה שאלת על זאת. כי העמוד אשר בו חזקת ידך ועליז
 משענתך נשבר מטך ורצוץ קנך (ז) וכהה פשתך. חשבת למכפת ואת
 נכפתה, סברת למחפר ואת נחפרת, באמרך בספרך: טעות גדולה
 היא זאת. ובאמת מדרך חכמה וכבוד תלמידי חכמים נטית, וחטאת
 ושערת ועוית, ולעני כל (ח) דבר ה' בויח, היאמר הומר ליצרו מה
 עשית, וכי יש תלמוד שיאמר לרבו מיבהק (ט) טעית, ואם קרית לא
 שנית. וגם (י) אם לפי ראות עיניך שגה וסיגים מכסף לא הגה, היה
 לך לומר לפי סברתך כתוב בחורה כך. ואמנם כל (יא) חכם לב משכיל
 יחזה בספריו ויביט, ויחשוב כי שכח דבר או השמיט, או נשאו לבבו לומר
 כי מצא כשגגה שיוצא מלפני השליט, היה לו לפסוח והציל גנון והמליט,
 לא לדבר בשאט גדול מעלתו (יב) להמעית. כי לא שמענו באזנינו ולא
 ספרו לנו אבותינו חבורי (יג) ספר אשר חובר אחרי חבור הגמרא, כחבור
 ס' משנה חורת. ולמקצה חבל ועד אפסיה, לא נמצא איש אשר ידקח
 כמוהו ובמתכונתו לא נעשה. על (יד) כן כי יפלא ממך דבר בספר חורתו
 באמרי בינה להבין (טו), בין דין לדיון, היה לך לדבר כמשחזם על
 המראה ואין מבין, לא כמעפיל לעלות, ולדבר גדוהת.

ועתה בחירי וגבירי, שמע נא דברי ומוסרי, אם יהיה נביאך או רבך
 או נשיאך גדול בחכמה ובמדע, במראות התלמוד יחודע, לשאת ולהת
 ולפלפל, דבריו במשפט (טז) יכלכל, לא משלה ירו בכל חכמה ודעת

זבולתה (ויקרא א, ט"ז), ונע"ז, ונערה" (א) נהעתקה ב' חסר עלת החכסי.
 (ב) שם "ספיק" (ג) על': בדיק עתים יחרישו (איוז י"א, ג' ד) נע"ז, כי
 תחלת דברי שאלתך נדוק וסכל ואחרית סיד כו'. (ה) עענין: טעות, ואילכ לא
 עלתנו נקרא שרש "שלה" מורה על ענין טעות רק כשאז בזנין הפעיל? (ו)
 אולי כ"ל "נע"ז" (ז) נהעתקה ב' קנה" (ח) נע"ז, ולעני על כל" (ט) שם
 חסר עלת "עונה" (י) שם חסר עלת, וגם" (יא) שם כי כל" (יב) שם
 חסר עלת "מעלתו" (יג) שם חסר" (יד) שם חסר עלת, על" (טז) נהעתקה
 א' חסר עלת "לענין" (טז) נע"ז, ונעשט דבריו".

יהשכל א) לגזור ולהיות כאמרכל, ואם האלקים נתן לו לב לדעת לחבין שמועות באכונת ז) חוסן ישועות, אין ישיבתו נקבעת, וחבורה נודעת, והכסחה נובעת בעתך חכמה ודעת, והם ג) בעיני הררים החיים בשערה. ואיך יאזור חלציו לדבר בגבורה, ולשון ד) בסערה, גבר אשר דרכו נסתרה, ואשר נעימו ממנו כמה ה) סתרי סדרי חדרי הורה, וספרי וספרא. לא כן רבינו משה ו) בכל בתי חכמות ודעת נאמן הוא איש אשר רוח אלקים בו ולבו כלב הים גדול ורחב ז) ידי. בכל הארץ יצא קו מעלתו, ונשמעה רוממות קרן גדולתו. למי נאה למלל להשמיע גבורתו, למי שיוכל להשמיע כל תהלתו ח). ומדוע לא יראת ידבר ברבנו משה. ואם פקח האלקים עיניך בחכמה, איך כבן עזאי וכבן זומא, לדבר בגבורה ט) ולהגיש עצומה בעצמה, ומי יתן החרש החריש כדבר בגאווה ביד רמה י), ותהי לך לחכמה, ואיכו יא) זומא נפל בפומך וכי הא מתחא לא תימא קמי רבך. ואם הישקה יב) נפשך בהורה כמבין ובתחכמוני, ובשמן ראש בינת יג) התלמוד ראשך חני יד), דבר כשואל ולא בידעוני, החלש יאמר גבור אני. ונהי דאהני לך קמרא דאבוך לישוויך נשיא, אבל לא לספר טו) כנגות חכמים ורבה להוציא, ואמלא בן טודרוס אתה נשיא ורבי טו) נגיד ורב חכמות, וחתן המלך יז) רב ברכות איש אכונות

א) נט"ז, נכל דעת בחכמה ובהשכל. ב) בהעמקה ב' בחמוכות, ונט"ז בחמוכות עתך. ג) טס, נעסק חכמה ואם נעיינו, כו, ולדעת כי כח הר"א לחמר: וחס ה' חכמו דעת להבין בהלכות (שמועות) נסדר זרעים (חמוכות) נשים (חוס) כזיקין (ישועות), וחולס אין קנע נשינתו וחכמתו איזה כודעת נסדר מועד (עתך) קדשים (חכמות) טהרות (ודעת) [כמו שדרש ר"ל (בשנת ל"א). ע"ג והי' חמוכות עתך וגו'], והה, השלשה סדרים שהזכיר נחמרוכה, הנס נעיינו בהררים התלויס ושערה; לא כן רבנו משה בכל בית ש"ס כחמן הוא ונקי נחדריה ולפניהן. ד) עול: אשר בשערה יאופכי (חיוב ט', י"ז). ה) נט"ז חסר עלת כסה. ו) טס, משה רבינו. ז) איגרא דלישא נתיבית (ק"ד, כ"י), ונט"ז, הים הגדול רחב. ה) טס, ולמי כזה להלל גבירות ה' להשמיע קול תהלתו. ולדעתו יחמר הר"א ע"ד הדרש שדרש ר"א (תגלה י"ח). ע"ס. מי ימלל בגבורת ה' וגו' למי כזה למלל בגבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלתו; ויאמר הר"א לזי כזה לדבר בגבורות הרעוב"ס למי שיכול להשמיע כל תהלתו, ר"ל קעלת חקרת ערך הרעוב"ס. — ט) בהעמקה ב' גבורה. י) נט"ז, וכמרה. יא) לישא דנמ' (שנהדרין ק"ז), ונט"ז, וכד. יב) בהעמקה ב' חסר עלת חשקה. יג) נט"ז, בילת. יד) בהעמקה ב' תמיח. טו) נט"ז, עסכר. טז) בהעמקה ב' ורנ. יז) טס, ענק.

כתאב אל רסאייל לרבנו מאיר הלוי

לג

נדיב קם על נדיבות ח), אשר שמעו הולך בכל המדינות, ושמו חטוב ככור עובר לכל הלשונות, וכבוד משפחת יולדתך וביח אבותיך נשיאים ראשי הכחנות — גוזרני ז) עליך במושב זקני וחכמי על אשר מעלת וחללת שר שרי קודשג), להחנהג כל ימך כמעשה ר' יהושע על דברי בית שמאי בפ' הומר בקדשד), וכמי ה) שלא התכונן, ואמר: הני רבנן ז). ואם ז) אמנם אחת נפיל בן ענק, ושמת חכמה לית חן לראשך ח) ולגרירותיך ענק, ומסלע התבונות ט) רבש לכך ינק — למה תעדה גאון גבה וגאווה הענק י), לרבר גבוהה גבוהה יצא מפך עתק. ומי הוא זה ואיזה הוא יח) קטן שלא כלו לו חדשיו, אשר מלאו לבו להרים ידו ולשאת ראש על ראש זקני ישורון וישישיו, מבחר חכמי תעודת אל וחדשיו, דזופטיו יג) וראשיו, רכב ישראל ופרשיו, הלא חמורתו ההיה יג) שוא. והנה יד) אחת לא חלקת כבוד להדרת זקנהו ויקרת שיבתו טו), ורוב חכמהו וגודל מעלתו, ומעלת הוריו וילדיו ומשפחתו טז). כי מעיד אני ז) עלי שמים וארץ כי שמעתי כתב ספר יח) יהובו כלם חכמים וירועים, עובדי אלהים, רב בן רב דין בן דין קורא הדורות מראש, במהלל עד רבינו הקדוש, כלם אנשים בעלי חכמה ויראה אנשי שם ותהלה, בעלי תורה וגדולה יט), עד שהתורה הזרת לאכסניא שלה.

ועתה אחי וגבירי, הוי זהיר ברוך, הלאיש ככרך שיחך, כי חשיב אליו רווחך. התחשוב שאון ים חכמהו להשביח, ושם תהלתו להשכיח כ), ולהצמיח מוצא דשא כח) על שן צחיח, בכרי כג) עבות חשוכות חטריח, והנה כל נהרי נחלי מקור חכמה אל פיו יגיה, וברוח חכמה ובינה ודעת אלקים כג) אוהו הריח, מים עד ים גן בישמי תעודתו יפיה, ולמה לבך חקשיח, טהורתו חטהורה כד) הברה והוכה, ולא תדבר בלשון רכה,

א) נט"ז נרכות איש כדינות קם על כדינות "ב) טס גוזר חכי "ג) טס וחללת שר הקדש "ד) חגיגה כ"ב ז' ה) נט"ז וכמו שלא תהנון עתה הני רבנן "ו) סנהדרין ק' ח' ז) נט"ז חכר עלת "ואס "ח) טס חכר עלת "לראשך "ט) בהעתקה ז' "תבנות "י) נט"ז תעדה גאון וגובה מעבך "יא) טס ואי זה קטן הוא "יב) טס וישישיו ענחר חדשיו חכמי חכמי תעודות ושיפטי"ו "יג) טס יהיה "יד) טס ואס "טו) טס ישנתו "טז) טס ומעלות הוריו ומשפחתו "יז) טס חכו "יח) בהעתקה ז' חכר עלת "כפר "יט) נט"ז כלם חכמים בעלי תורה ויראה טס ותהלה בעלי חכמה וגדולה "כ) טס ואס תהלת ולהשכיח "כא) טס דשן "כב) על: חף ברי יעריח (חיונ ל"ז, י"ח), נט"ז ננדי "כג) טס ונרב דעת חכמה ובינה אלהיו "כד) טס חכר עלת

והריב אחוה) בחוקה, החמשוך לויחן בחבה, ומי שלח ידובשטיח ה' ונקה. וצא מאצטגנינותך, ואל חשען על בינתך, ולא תהא הורה שלימה שלו נ) כסברת שיחחך. והיה לך לאהוו בדרכי הוריק, ולדרוך בנתיבות יולדיך, וללמוד מדרכי מוריך. להתנהג בדעת ומוסר בחכמה ובכבוד ג) ועל פי חכמים וזקנים המעוות לחקן ד), או לאמר כבר הורה זקן; כמו שאמר רבינו הקדוש ע"ה שהיה נשיא ורב וגדול הדור ומכבד ת"ח לפני זקניו הראוים לשבת לפניו ה) ולקום מפניו נשיא להדור ו) כמו שארז"ל ז) בא וראה כמה מחבבין זה את זה שאילו ר' יוסי קיים היה כפוף ויושב לפני רבי שהרי ר' ישמעאל בר' יוסי כמלא מקום אבותיו היה וכפוף לפני רבי ואמר כך הורה זקן כבר הורה זקן ח). ודע אחי וגבירי כי הענוה עדי החכמה וחליה, והגאוה מדה וחליה ט).

והנה נשמעו באזני צלצלי י) מאמריך, ואני באחי בדבריך, להשיב על דברי שאלותיך, ומקצת מחלקותיך, על תשובותיו אשר חשבהו לתועה, רוח רועה יא). ואראך כי הטעות בך, ואתה תולה ברכך. אבל לא אשייך על תשובת דבריך אשר באת לחלוק כנגדו ועליו תחגבר, כי לא חדשת לנו יב) בהם דבר. ומבין ריסי אגרתך נכר כי לא חפצת צדקו במחשבתך, כי אם בהתגלות לבך. ואתה לא ההילות כי אם להראות חכמתך. כי לבך נופח באש דת להוציא כלי למעשהו יג) ומשחית לחבל ולסחור, ולהיות כקנחור, להרעיש הספים ולהכות הכפתור, ואני מאז חשבתי דבריך לפרח וכפתור; כי מיום לשמע און שמעתך, חשבתיך כאיש יד) חמים, מאיר עיני חכמים, לתורה ולתעודה, ועתה נחשבת בעיני כתלמידי טו) ר' מאיר לר' יהודה. ואם אתה נשיא ורב כבן חרוס טו), היה לך לשמור לפיך מחסום. ולמה לא ישרה דרכך ולא יז)

הטהורה א) וכן הוא נשיפטיס ח', ה', ונט"ז, אהו". ב) שס חסר עלת שלו". ג) שס וחכמה וכבוד". ד) שס לתקין", וכן הוא נקהלת א' ט"ו) חבל כרואה שר"ח כתב לתקן למרוז עם זקן. ה) שס חסר עלת לפכיו". ו) שתי עלות חלה כרואות כשפת יתר. ז) שנת כ"א א' ח' בנט"ז, שאילו ר' יוסי קיים היה כפוף ויושב לפני רבי ואמר כמה הורה זקן ודע" כו'. גג"ז שלפנינו לא כעלל: כך הורה זקן. ט) בנט"ז, עדי החכמה וחליו והכ"ג כו'. י) שס קול ללכלי". יא) שס רעה". יב) שס לו". יג) לישנא דקרא(ישעי' כ"ד, ט"ז), ונט"ז, כלי נעשה". יד) שס איש". טו) אשר לזה ר"י לתלמידיו: אל יכנסו תלמידי ר"ע לבחן מפני שקנתרניס הס כו' (קדושין כ"ב:). ונט"ז כתלמוד ר"ע לר"י. טז) ר"ח בן חרוס היה עשיר (יועף ל"ה:). יז) שס

כתאב אל רסאייל לרבנו מאיר הלוי לה

נהכנה, ולא זכרת חפית בן הקנה (ח), והנה חשבונך כבן אלקנר, אבן מצאנוך כאבי אלקנה (ג). והלא אתה חווה בן הווה, ורמה דבריך דברי הווה, ודרכיך בווה, ובשפתך (ג) לווה. הכזה יערה תלמיד (ד) על לבו, לענות לרבו, הנוזשב כששים רבוא (ה), וראמר למזה בן מיה מיניך כי מערה ואפרך אפר מקנה, כי כבוד כל בית ישראל בעיניך נקלה. ורא מסחפיתא (ו) מדליקתא ומן נורא יקדתא ומן בעורין (ז) גומרתא דגברא ברבא דהויה (ח) עקשתה כעקרבא וזיבורתא, ומן זקופי אשתא דמרי אולפנא חדתא דנפקו מגו אורייתא עתיקתא, ומנוכנא ומרוזנא דחבר אסיחא דפרולא ונחשפא, ומטרקתא דהוויא קלי דליז ליה אסותא (ט), ומטרקתא (י) דקניא דמטלתהא דבעי למכוע כוחא דארנקתא (יא), ומדוגמתא (יב) דאתא (יג) גלוי כטלעתא (יד), ומרדוהו מכולא חברתא, ואפקוהו לבר ממתיבתא דרקיע על דאחיש דעתא דרבא מלפנא ומרא דשמעתתא (טו).

והנה נשפט אורח (טז) על אמרך לעבר (יז) השם: משקר ברית ואיש, ומפר ברית ה', ומפית תקות שובני עפר. איך מלאך לבך להעלות על רודך לדבר באיש האלקים, כי נטה לבבו מהורח אלקים חיים, ולא יאמין בהיים כי יקצו בו יעירו משנתם שובני עפר. וחלילה להוציא עינו דבה, על זאת ועל כוזא בה. כי נודע בישראל ויהודה כי אין עזרה ננעתה בישראל בחכמה וזיראת חטא ובאמונה וישרת לבב כמורו היום. והנה בספר מדעו היקר מזהב ומפנינים דבר בכמה מקומות על מי שאינו כודה בזה

דרכך ונתכנה. (א) זרכות י"ח ב'. (ב) ר"ל חשבונך כשזואל בן הלכה, חבן עלחבון כקרת חני הלכה. (ג) נט"ז "וספתך". (ד) שס "תמיד". (ה) ע"ד שקיל משה כשנים רבוא. (ו) נט"ז "כשתפית". (ז) שס חסר עלת בעיורי. (ח) בהעתקה ב' דהויה "ט" כמו שז"ל (שנתק"י). (י) דלמח חויה דרבנו דרבנן טרקי' דלית לי' אסותא. (י) על: מטרקתא דטייעי דפסיק רישיה (יזחא כ"ג.), ונט"ז "ומטרקתא". (יא) מהאי דאישגלי עילתא דתרוז דמר שמי' (נרכית י"ט.), נגמ' שלפטינו: ונזעה, היינו שבנר נזעיה, והר"ח יאזר: דנצי למזנע. — (יב) בהעתקה ב' "ומעומותא", ונט"ז "ומעומותא", ולעית ז"ל: "ומעומותא. (יג) נט"ז "דחיתיה". (יד) יסין למה שאמרנו נגמ' (תענית כ"ה). לוי אחוי (לדוגמא) קידה דרבי וחיטלע, ומשיתת הר"ח חבו למידים כי תפרס: הא והא גרמו לי, לא כפי' רש"י רק כפי' התו' (שס) נגמ' הרחב"ד עי"ש. (טו) עיי' זרכות י"ח ב' (טו) ליטא דקרא (ירמי' ב, ל"ה), ונט"ז "הנה חני נאמי על חסרך". (יז) שס "לעמוד".

ואינו מאמין, כי הוא כופר ואפיקורס ומין. ואיך שנית במאמריו, ולא
 בינות כספריו, ולא הכינות דבריו. בהשענך ה) על משענת קנה הרצון
 הוא אשר דחה בו ר' גמליאל אויביו הצדוקים ז), ונטשת עמוד הברזל
 והדומה הבגורה אשר בה נסמכו הצדיקים ואנשי השכל והחכמה,
 ובלבם שומה, ככתב אמת רשומה וחהומה, ומרגלא בפומא ג). ואיך
 לקחת הדברים כפשטן, והפסוקים כצורתן, לקטרג ולצאת כששן. השמת
 לכך אל חכמי הכחקה וההעודה, אנשי שם נשיאי ז) העדה עמודי
 ההורה ויוכדיה ה), הם הם הגאונים רבינו סעדיה ורבינו האי ז"ל אשר
 האריכו ו) לדבר בענין תחיית המתים ובענין העולם הבא והנבואה
 העתידה, והם אמרו אין כומכין ואין מביאין ראיה מכל דברי אנדה,
 ואין מקשין מדברי האנדה, והם הם כחבו בספריהם כי אחרי החה"מ
 בגוויחם, ימורו שנית וישנו שנחם, ויהיו וקיצו כאדמתם, והביאו ממקומות
 רבות ראיות, ומדברי רבותינו משענתם. ואחה אמרת: וכי יאמר היו
 יהיו אך יבורו אחרי עמדם, אל תבוא נפשי בכודם, כי האמנם אם
 לכוד ילכדוני ז) חכלי שאול במוקשם, למה לי חיים טוב לי עוד אני
 שם". ואם כן הוא כדברך, כחם שהחיה יחוקאל ע"ה שאמרו חז"ל ח)
 שנשא נשים והלידו בנים ואחרי כן המיחם, לא החיה אותם, כי אם
 לרעתם, וטי"ב להם לשבת בקבורתם.

ואחה באמת לא הכינות דברי רבינו משה שאמר העולם הבא אין בולא
 גוף ולא גויה, על איזה עוה"ב אמרט), אם על הה"מ או על העולם שיתחדש
 אחר תחה"מ אחר שיהרב ימים רבים, כמו שאמרו ז"ל י) שיחא אפי
 שני הוי עלמא וחד הרוב שנאמר ונשגב ה' לברו ביום ההוא אבי
 אמר הרי הרוב שנאמר יהיו מיוזבים. ונמצא שלדברי רז"ל יש עת חזון
 רב בין תחה"מ והעוה"ב. וכן אמרו ז"ל יא) צדיקים נכורים שעהיד
 הקב"ה להחיותן בימות המשיח אינם הנורים לעשרן ואם תאמר אותן

א) בהעתקה ב' כתוב נימי חיטי. (בהסמך) ז', ונט"ז. בהמשך * ב) ר"ל
 הרמ"ה הביא ראיה לתחה"מ ע"ה ט"ז ע"ה ח"ה ח"ה נכבד ה' לאנתימס לתת להם לכס
 לא נחמר חלל לתת להם [לעיל כד י"ד], ובראיה הזאת הביא ר"ג לנדוקין
 [סנהדרין ב'. ג.]. ו) יכון לתת שזמרו נגמ' [ברכות י"ג]. מרגלא בפומא דרב
 העוה"ב חין בו לא חכינה ולא עזיה כו'. ד) בהעתקה ב' כתיב נימי חיטי
 (קרואי"י * ה.) נט"ז חסר מלות עמודי המורה ויסודיה * ו) עס הרחינו *
 ז) עס לכוד ילכד וניעוד חנלי * ה) סנהדרין ב' כ' ב'. ט) נט"ז חסר עלת
 חסר * י) סנהדרין ב' ז' ח' יא) עכ.

כהאב אל רסאייל לרבנו מאיר הלוי

יזנים שיחדש הקב"ה את עולמו מה הם עושים כו'. נמצאת למד שאחר החה"מ יחרב וישומם העולם ואח"כ יתחדש. ועוד אתה למד מכיון א) שאז"ל צדיקים גמורים שעמיד להתיית אין חורין לעצן, הא צדיקים שאינם גמורים שיחיה הב"ה ז) חורים לעפרם, ואח"כ יקצו ויעבדו לגורלם, שלא כדרך סברתך ומהשבתך. ואך יעלה על לב איש שנחן ה' חכמה בלבו לקחתו דברי האגדה כפשטי והפסוקים כצורתן; והנה אז"ל ד) העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה, ובמקום אחר אמרו ה) עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מלוחתן לעוה"ב שנאמר יברו עמי חברים. ואנטינונים שאל לרבינו הקדוש ו) אם יאכילו מלוחתן לעוה"ב והשיב לו הן ואמר לו אנטינונים הנה מגדי הפסח אי אתה יכול להאכילני כזה בעוה"ז ז) ואך האכילני מלוחתן לעוה"ב. ועוד אמרו ח) עתיד צדיקי דאבלי בפחורא דארבע רגלי לעלמא דאתי. ועוד אז"ל ט) עתיד הקב"ה להוציא נחל מכות קדשי הקדשים ונגזי מכל מיני מגדים. — מכל איה הדברים נראה לדעת רז"ל שהעוה"ב יש בו אכילה ושתייה א"כ דבריהם כוהרין זה את זה, לאשר שומע אמרי אל ומחיה האמת בעין לבו לא יהוה. ואמנם אם רוח המושל תעלה עליך, ושכרת פתחי פיד, לא הכבדה מידך, ולא העהרת דבריק, ורא הגדלת פיד לדבר מליבך, דברים שאין לך בהם קבירה מפי רבך, כל שכן מדברים שאפילו החכמים י) הדמונים והגאונים לא ירדו להכלית אמתת יא) העתידות יען כי הם יג) סודות ואינן מפורשות ככל הצורך בדברי הנבואה, לדעת האמת כמה ימי שני חיי משיח, וכמה יהי בין ימות המשיח ובין תה"מ, וכמה יהי בין תה"מ והועה"ב, ומה יעשו החיים בניהום. ואחר שנעלמה מסך הושיה, ורא דעת על איזה עוה"ב אמר הרב שאין בו גוף וגויה, היתה ההלכה כך דומיה יג),

א) נט"ז, מחאן. ב) שס חסר, שיחי הנ"ה. ג) שס לקרות. ד) זרכית. יז' א' ה) נבא נמח ע"ה א'. ו) יושלחי, מונח נתי' ע"ז י': ד"ה חזר לי' ז) נט"ז, אי אתה יכול כוית להאכילני בעוה"ז. ח) הענית ז"ה. ט) נמחר' שלפנינו דחרה כרעי. והנה הר"ש נמכתנו (לקמן) יחזר: וההאי כ"י לפזירא דארבע כו' היא צמס' הענית כו' אשמירא דחלה כו'; הרי גס לפני הר"ש כתיב: דחלת, וכמו יקרא נסס הר"א: דארבע, ולא העיר על שיני הנוסס? ט) סנהדרין ק' א' י) נט"ז, מחכמים. יא) שס אחרות. יב) שס יבני זהס סודות. יג) שס היתה לך דומיה חלה, וכן הוא בתהיט (כ"ה, ב); אבל כראה שהר"א הפך לאמר: תהלה לך דושיה, למרו עס גויה, הושיה.

עד דרשך וחקרך סחרי הדברים מפי זקן משביל דורש את האלקים, כי אמנם יש בהם א) סודות נפלאים ונעלמים ונכסים מעיני רבנים נ) וחכמים, ונגלים לבני לבב משבילים.

ואשר אמרת כי שמח כליותיך אנשי מועצותיך, — מה טוב היה לך אם יסודך כליותיך להיות ועניך הרב אביך וזקניך והוריק וזוריק, כי אז תשא פניך ממום, וחלו נ) פניך רבים.

ואשר חרדת אינו את כל החרדה הזאת ויחס לכך בקרבך ד) בשמעך כי נפלא הספר הזה בעינינו ה) מאד, באמרנו כי פלא דבר ממנו ו) הנישה האפור — היי דברי שביא ורקיעי די במיטרא חוטרא דאהין ז) הנינא בלעא, וימא דסוף בזעא. והיי דרבנן קדישי ארעא (הרגנא ח) לבישי ט) מילתא דרחמי דאורייתא י), אם יש עליו מליץ אהר כיני אלק ממעלתו בעינינו, והכיניד לא הגיד הצי מרבית גדולתו יא) ותהלתו לפנינו; ולא נאמר יב) עליו „הנישה האפור“, כי יש אפור נחמד ונכבד, ויש חגור אפור בד יג); רק יד) יאמרו עליו כל הזקנים הנכונים ורחכמים: הנישה את ארון האלקים, אשר שם לוחות הברית וחושן המשפט, את האורים ואת החומים שמאירים דבריהם ומשלימים. וכמהו לא היה לפניו טו) נשיא וגאון טז) ורב, מכורח וממערב, בכל מערכי חבוריו זי), וסדרי ספריו, להיות ידיו רב לו ועזר מצריו יח) בחכמה יט) וחכונה ודעת אלקים. וכל אשר קדמוהו כ), לא דמו אליו ולא עממוהו. ועל כל חבורי הגאונים והרבנים אשר שמעו אזנינו וספרו לנו אבותינו הנזכרים ונעשים אחרי הסתם מועינות התלמוד; ועל כל חבור ספר יקרא כא) לכל איש ממדום עליו רוח כג) יערה, — ישגיב בכח וימי ככהו מורה דעה, להבין שמועה ולהעמיד הורה והעודה על עמדה ועל יסודה ועל מטעה. כי באמת באכונה, תורחו משיבת נפש ומאירת עינים ומחכימת פתאים ורגנים וזוכפת לקח לחכמים ונבונים ובהרותיה מהיבנא כג),

א) נט"ו ב) נה"ב ב' רבים" ג) נט"ו יחלו" ד) נהעמקה ב' חסר סלת בקרבך" ה) נט"ו נעימי" ו) עס יפלא עמנו הדבר" ז) כשנע נחטה חהרו, כשמו. ח) כן הוא סגור נהעמקה ב', ונט"ו חסר. וכונתו על חבל Aragon וספרד המדינה. ט) עס לכשי" י) נהעמקה ב' אורייתא" יא) נט"ו חכי חזרנית תהל"ו" יב) עס יאמר" יג) ר"ל נער חגור חסוד גד (שמי"א ב', י"ח) יד) נט"ו כך" טו) עס לפנינו" טז) עס חסר סלת וגאון" יז) עס וככל מערכ כל חבוריו" יח) עי" ב"ק ב"ב. ובחכות י"א: יט) נט"ו וחכמה" כ) עס הקדימוהו" כא) עס וקירא" כב) עס חסר עלת" רוח" כג) עס נאענה" *

כהאב אל רסאייל לרבנו מאיר הר"י   לט

פתשגן אורייתא מנרחא דנהורא לאנהרא עיני חשיכי אולפנא ודינא א),
יהיב חכמתא לחכמין ומנדעה לידועי בינה.

ואתה לו שקול שקלת חכמתך ומוסרך ובינתך ונהגת כספרך מנהג
הוריק ומנהג בנים משכילים ומבינים דורשי תורה לשמוע ולהבין, הלא
נמצאו בדבריך דברים הראוים לכא לפני ולפנים, לשבעה מטיבי טעם
רואי הפנים הכונים העושים במלאכה, הנושאים ונותנים בהלכה, —
אך אתה הראת החמתך בנובה רוח וכגודל לכב וגאווה וכוז יחריו
חמים, ושחת דבריך הנעימים. לכן הט אזנך ושמע דברי חכמים ולבך
חשית לדעתם ולדעתי וכתוב וחרוש על לוח לבך וחרום כחותם על
זרועך ועונדך ז) על גרגרת מדעד מדרש נ): ומדבר מתנה וממתנה
נחליאל ומנחליאל במות, ומכמות הגיא, עד כל גיא ינשא. ומדרש ז):
והחכמה מאין חמצא, ואז גשם נדבות פיד ירצה, לכל העם מקצה.
והנני חותם דברי בחוחמת, דברי שלום ואהבת חסד ואמת, לכן
הנני מודיעך, כי כל אשר העירותי רעיוני ומצפוני רוהי אשר פציתי פי
לא לכבודי ולא לכבוד בית אבא עשיתי, כי אם בקנאתי לאלהי ולשם
קדשו ולמשיחו ולקדושו ולתורתו הקדושה היקרה וברה הטהורה המאירה
עיני כל ישראל, וקנאתי לגודל מעלתך ולשמך הטוב משמן הטוב אשר
יצא לך בכל סביבותינו ה) מנעוריק לבל יהיה לך לשמצה, ולבלתי ישחו
המים הרעים הבאים אחריק ו) להרבות מחלוקת בישראל ז) ונמצא
שמך ושם שמים מתחלל. ומאשר חשקה נפשי באהבתך ואהבת הגבירים
האדירים אבותיך, וכבוד השרים והנכבדים אנשי גאולתך וראשי ח)
מודעתך, וידעתי אני בלכי כי ידיוני לזכות ויזכרוני לטובה, וגם אתה
הוסיף בי אהבה, כתובחת ר' יוחנן בן נורי לר' עקיבא ט), לקיים מצוה
הכהונה, הוכח לחכם ויאהבך ולכוסר אהבתי לךך אל חקשיה, כי את
אשר יאהב ה' יוכיח. ואשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים, לשום
נפשם אשם, וישאו הקטנים קו"ה בנפשם, לעבור מלכם לפניהם והי'
בראשם. ואשרי הדור שהנשיא שלו י) מביא קרבן על שגגהו, ואחו לא
חלין משוגגהו. ולהיות בה' מבטחך, ערכתי אמרי יא) להוכיחך, לתת

א) שם חכר מלת „ודינא“. ב) בט"ז „ועדית“. ג) עירובין (כ"ד. ד) כוטה
(כ"ה:). בט"ז „ינשא ומדבש העם מקלה והנני“ כו. ה) בט"ז „וכל סביבותיך“.
ו) בט"ז חסר מליח „הנאים אחריק“. ז) שם חסר „נישאל“. ח) בט"ז
„ואשי“. ט) עירובין (ט"ו:). י) בהעתקה נ' חכר מלת „שלו“. יא) בט"ז „אמר“.

מעדנים לנפשך ולהניחך, ולהודיעך קושט אמרי אמת להשיב אמרים נעימים (ח) לשולחך.

צעיר חכמים, ורב ימים, אוהב טהר לב והולך בדרך המים, ודורש שלום וטובתם כל ימיו לעולם.

אהרן בר' משולם (ג).

(ג) עירך ברוב מְמוֹשָׁח יָקָר, וּמְשִׁיחַ עַם־אֱלֹהִים בְּדַת נְמֻעֵי אֲמֹת מִסְפְּרֵיהֶן
 חַט אֲזַנְךָ וְשִׁמְעֵי חֲכָמִים, לְבָבְךָ תְּשִׁיחַ לְמוֹסְרָם, וְאֵן תְּצַלִּיחַ
 שְׂמִינָה לְבָבְךָ, מִחֲטוּא בְּלִשׁוֹנְךָ שִׁימָה דְלִתְנִים לְפָה וּבְרִיחַ
 (ד) מְצִיחַ עֵינֶיךָ מִצְרֵי מוֹסֵר וְ מוֹרָא כְמוֹר (ה) מְרַמְחֵךְ תְּרַקִּיחַ
 אֶל־נְאָ לְמוֹסֵר לְבָבְךָ תְּקַשִּׁיחַ כִּי דוֹד בְּכֶל־לֵב וְאַחַב יוֹבִיחַ.

סרי

זאת אגרת הובחתם השלוחה אלי בדבר תחית המתים.

ועמה

אגרת שנייה

להשיב על מקצת חשבותי וקושיותי :

יקבל [הרובה] (הרוצה) את חשבותיו, המכונן חצי שמועותיו, ביחד

ס"ך. (א) בט"ז, "אמרים אמת לשולחך". (ב) בט"ז, "שאלם ז"ל מלוכיל".
 (ג) השיר הזה לא עשאתיו רק בהעתקה ב'. והקורא סוף אגרת הר"ח, מחליט
 יבין כי השיר הזה עשנו הוא. ועל פי הנסחא האחת נקדמיו. ושקלו, הוא :
 ש"ת יתד, ש"ת יתד ושלא תכוועת בדלת, וכן בסוגר. ידעתי כי כל קורא כמוני
 ישאל מדוע תקע הר"ח את המלאפוס שלבני אותיות בוע"ף ליתד בשירו אשר
 בראש אגרתו, כמו "ושחכמה, ומשכל" בסוגרו של בית הראשון, ומאחבה "
 בדלת עבית האחרון; ובשירו בסוף אגרתו, ימכהו בין התנועות כמו "ומשיח"
 בדלת עבית הראשון, ועורא "עדלת של בית הרביעי. כן בלבוש המשקל יכתוב ד'
 הכניו לומר פעם בשוא, ופעם נקמץ. גם יאמר וּמְשִׁיחַ עַם א' והול' וּמְשִׁיחַ, כי
 הוא כהמך אל עם אל, וכמו מְשִׁיחַ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב (ש"ב כ"ג, א'). (ד) בהעתקה
 אשר לפני כתיב :

עוף עונה עליו מוסר ויראה (ומעורר) כמור ערקחך תרקיח
 ולא ידעתי לכוון עסקל הבית הזה בלתי כפי הנהגתי בפנים. והנה כתיב
 הנסחא כמו שהיא בהעתקה חולי ישא אחר אשר ידע לעשית לה עסקל. (ה)
 חולי ירשו למה שאמר רב גידל (שנת ל'). כל ת"ש שישב לפני רבו ואין שפתותיו
 כושפות מר בו, עי' ערוך ע' טף פירוש זכריו.

אמרו חז"ל, אשר לקט ומלא אשפותיו, והזורה חיצו זיקי דברותיו, בקשחות
 שפתותיו, ואמר הלא משחק אני ומקנא, לרובב במרכבת המשנה,
 ולאדם מערכי לב ומאדם (ומה' ?) מענה לשון מדברת גדולות ומילין
 מחברת, ובגבר חלצים אורת, ונחלצת לעלות לצבא למשמרה, הבאה
 ממרחק להיות ידה עורת, לתרץ קושיה אי ר' יצחק קשיא אמורת
 (ממורת ?), ולהושיבה על כנה, אומרת לית נגר בר נגרא דיפריקנה.
 חשובה, אנא לאו נגר אנא אבל בר נגרא אנא, ומפריקנה לה בזלחא
 פירוקיה : האחר, מה שהשיב רבינו הרב, (ר' יצחק ז"ל) (דר' יצחק ס"ל)
 כג הבעל חייבי לאוין בהתראה לוקה ומשום הכי מקשי' [אי] ר' יצחק
 קשיא אמורת דמתניתין, ואוסף בה נופך משל, דרב פפא (לטעמא ?)
 דאביי קאמר דס"ל דבעל לחודי' לקי וה"ג (כתומת ל"ה) א"ל רב פפא
 לאביי לרבא דאמר חידוש הוא שחדשה וכו', לדברי רבינו הרב אי בעי
 אביי הויא יכול לשנויי [מתניתין] (מתניתין) דלא קשיא מידי דר' יצחק
 ס"ל [כרבא] (רבא) דאמר אינו לוקה [עד] שיקדש ויבעול והא ודאי
 בעל ולא קדש מדמחייבין ליה קנס ומשום קנס) [זה] אין בו מלקות,
 אבל אביי לא בעי לשנויי' מתניתין דלא כטעמיה ורא כהלכתיה גיהי'
 לי' לתרצו' מתניתין לר' יצחק כטעמי' והלכת' אליבא דר' יוחנן. ועוד
 כל הני קושיי דמתניתין כמאן מוקים לה אי ר"מ קשיא בתו אי ר'
 נחומי בן הקנה קשיא אחוזו אי ר' יצחק קשיא ממורת לטעמא דרבא
 דאמר חדוש הוא שחדשה הורה בקנס קא מקשי ורבא ודאי רבו של
 אביי הוא א) דמשמע דמאי דקאמר אביי קדש ולא בעל לוקה טרבא
 רבי' גמיר לה וה"ג ס"ל לרבא דבעל לחודיה לקי משום הכי כי אמר
 קשיא ממורת לא בעי לתרצו' דלא כטעמיה. אבל לקמן כי אמרנו
 א"ל [רב אדא] (רבא) בר מתנא לאביי לר"ל דאמר בפירוש רבחה
 חזיה וכו' וקא בעי מאן האי תנא דפליג עליה דר' נחומי בן הקנה
 פירוש דהיינו מתניתין דתני הבא על אחוזו משלם ואילו לר' נחומי
 בן הקנה לית ליה כרת ומשום וסחרץ אומר (אי ?) ר' מאיר דאמר
 לוקה ומשלם או ר' יצחק דאמר מלקות בחייבי כריתות ליבא ומשום הכי
 משלם ויא אקשי לי' אי מתניתין ר' יצחק קשיא ממורת דאמרנו דר"ל
 סבר לה כרבא (קדושין ע"ה). דכל חייבי לאוין חוץ מאלמנה לכ"ג

א) עי' לקמן בחגרת האחרונה להרש"ה.

אינו לוקה עד שיקדש ויבעול, [ומתניתין דהכא ודאי לא קדש ומשום הכי לא שייך בה מלקות] ומתניתין דמכות (ד' י"ג.) דקתני אלו הם הלוקין הבא על הממזרת בשקדש ובעל. ועוד קשיא ליה למאן דאמר דמקמי לדברי רבינו הרב הא דקאמר קשיא ממזרת וזא משני בה כלל לישנא לי' מתניתין לא קשיא ולא מידי דסבירא לן [כרבא] (כרב) דבעינן קידש ובעל, ומשום הכי משלם קנס דהא לא קדש ולא שייך בה מלקות ודלמא משני הכי ש"מ דאפילו בבעל להודיה איכא מלקות אליבא דדברי הכל בממזרת ובכל הייבי לאוין ולא יכול לשנויי בה מידי ועלתה דקשיא (בקשיא?) וקשיא לי לדברי המקשים ולטעמי' נמי אמאי עלתה דקשיא לישני ליה תלתא פירוקי. האחד, דמתניתין מיירי [בגוין] (בגו) שבעל ממזרת ואליבא דר' יוסי דאמר גוי נושא ממזרת דלא שייך בה מלקות, א"נ לוקמי' מתניתין כר' יצחק ובלוקה ומשלם סבר לה כר' מאיר, א"נ ס"ל לר' יצחק כעולא (כמונות ל"ג.) דאמר כל הויא דאיכא מכון ומלקות מכונא משלם מלקא לא לקי אלא מאי אית קך למימר ניהא לי' לאוקמי מתניתין לרוחא דמילתא ולאפוקי נפשיה מפלוגתא דס"ל כר' יוחנן, ולאו לשנויי שנוייה דהיקא, לדברי רבינו הרב נימא ניהא ליה לאב"י לאפוקי נפשי' מפלוגתא ולאוקמי טעמא דרבא [רביה] (רבא) כטעמיה לרוחא דמילתא דס"ל כר' יוחנן. ועוד קשיא לי לדברי המקשים על דעת רבינו הרב וסבירא להו דכל הבעל חייבי לאוין לוקה [הויא] (הכי) אמרינן לקמן לר"ל דאמר בפירוש רבתה הורה הייבי מלקות וכו' מאן האי הנא דשליג עליה דר' נהוגיא בן הקנה או ר"מ או ר' יצחק בשלמא אי ר"מ לא קשיא בתו דס"ל לר"ל מת ומשרים ליה ליה לר"מ ומתניתין דגנוב ומכח בשבת (נ"ק ד' ע"ז:) אוקמא בטובח ע"י אחר, אלא אי ר' יצחק [הויא] (הכי) אוקמינן מתניתין כר"י דהא קשיא ממזרת אליבא דר"ל דאמר כיון דכי אתרו ביה פטור כי לא אתרו ביה נמי פטור, וא"כ הייבי משלם קנס בממזרת. ואע"ג דרש"י ז"ל מתרין להא דאמרינן אי ר"י לא קיימא אמתניתין דהכא אלא אמתניתין דשבועות (ד' ל"ג.) שנויא דהיקא היא. מיהו לדברי הרב רבינו לא קשיא ולא מידי דלא שייך בה מלקות דהא לא קדש ומשום הכי משלם קנס. ומאי דקאמר רבינו הרב וי"ל בעינא לאוקמי דברי ר' יצחק אליבא דהלכתא נימא שר"י ס"ל בממזרת כסברא דעולא באהותו שהרי אמר עולא שהמלקות שבאחותו בכוננת ולא בנערה כך ר"י אפשר דס"ל הכי

במזרח שפיר קאמר ומסקנא קאי אליבא דהלכתא דמוקמינן ר"מ לה
 אהילכתא אליבא דר"ל למתניתין דאחורו דהכא כר' יצחק ול"ק גיה
 ממזרח נערה דיש בה קנס משום דאיך בה מלקות דהא לא קדש וכי
 קתני במכות אלו הן הרוקין וקא חשיב ממזרת, התם בממזרת בוגרת
 דליה בה קנס ובגון שקדש ובעל ומשום הכי ווקה.

כללא דנקטינן מהאי שמעתתא, מאן דקא מוהיב אי ר' יצחק קשיא
 ממזרת, שפיר קא מוהיב לדעתיה דרבא ולדעתיה דאביי תלמידו דסבירא
 להו דבעל לחודיה לקי, ואי בעי אביי (הוא) יכול לשנוייא כהילכתא
 ובטעמי'. וכמה שנויי אחרוני דכתיבי לעיני, אלא (לא) נוחא ליה לשנויי
 לרוחא דמולהא אליבא דר' יוחנן, ומאן דמשני אליבא דר"ל דמתניתין
 דאחורו אליבא דר' יצחק אפשר דסבירא ליה [כרבנא] (כרב) דאמר
 אינו לוקה עד שיקדש ויבעול, וסבירא ליה דמתניתין דממזרת דהכא
 איירי בנערה ובעל ולא קדש ולא שייך בה מלקות, ומשום הכי משלם
 קנס ומתניתין דמכות מייירי בבוגרת או אפי' בנערה וקדש ובעל ולוקה
 ואינו משלם דלא שייך בהו ממון כיון דקדש, ומבאן ואיך אי [אתה]

(את) רשאי [החדש] [לקדש].

ואשר הנדלת פיד והערת דברך על דעת רבינו הרב באומרך דמי
 האי טרבנן כדנא גמירי אינשי שמעתתא, דא"כ [דר'] [ר'] יצחק כ"ל
 שהמלקות בבוגרת הוי קשיא לה בממזרת לר' יצחק אלא ע"כ מדקשיא
 ליה ממזרת בנערה הוא דמוקים לה. עד כה דכריך.

וגראה מתוך דברך כי בינות בספרין, ולא הבינות דבריו: כי אתה
 מקשה עליו לדעת המקשה דס"ל דבעל לחודיה לקי ומשום הכי קשיא
 נערה ממזרת ורבינו הרב מתרץ דמתניתין דמכות בבוגרת אליבא
 דהילכתא ואליבא דמאן דמוקים לה למתניתין דהכא [בר'] [כרב] יצחק.
 כללו של דבר אתה מקשה לדעת המקשה, והוא מתרץ לדעת המתרץ,
 והוא בונה ואתה רורס, וקורא לך פורץ גדר, וקורא לו גודר פורץ.
 [ומצאתי] [ומצאנו] קצת ראייה לדעת רבינו הרב מאי דקאמרין בסוטה
 פ' משוח מלחמה (ד' ע"ד). לא לקח ולא לקחה פרט לאלמנה לכ"ג
 גרושה וחלוצה לכהן הדיוט וממזרת ונתנה לישראל בת ישראל לממזר
 ולנתי, וקא כקשי תלמודא לימא דלא כר' יוסי הגלילי (כו) [דאי
 כריה"ג הא אמר הירא ורך הלכב זה המתירא מעכרות שבידו אפילו
 תימא ר' יוסי הגלילי] כדרבא דאמר רבא מה מעם לא יקח איש משום

לא יחלל כלומר ואע"פ שאירם ואינו לוקה עד [שיבעוד] [שיבעוד] אבל לאב"י דס"ק קדש לחוד' לקי לא מהוקמא הא מתניתין כר"י הגלילי וקא חשיב ממורת ונתינה בהדי אלמנה ונרושה ש"מ דבכולהו [לאוי] [לאוי] פלוגי ורבא אע"ג דאיכא למימר דלצדדן קתני מיהו שנויא דחיקא היא. [ומתניתא] [ומתנא] וסוגיא וקרא מסעי' [ליה] לרבנו הרב; מתניתא, הא דאמרין. סוגיא, [הא] [הג'] דאמרין בקדושין [ל' ע"ה]. פרק עשרה יוחסין ומודה רבא בכ"ג באלמנה שאם בעל ולא קדש שלוקה והא עיקר פלוגתייהו באלמנה לכ"ג היא ורביי שייך למימר ומודה רבא באוחו דבר עצמו שנחלקו בו ולמה סתם דבריו בראשונה שאמר בעל לוקה כדי שיהי' צריך באחזקה לפי'ש ולימא רבא בפירוש בעל להודיה לקי קדש לחודיה לא לקי ואין זו סוגיית שטת התלמוד ממימר ומודה פלוגי [באוחו] [בדבר] עצמו [שנחלק] [שנחלקו]. ונדר אמאי אפסוק תלמודא לדין אלמנה בדין מחזיר גרושתו וקאמר ומודה אב"י במחזיר גרושתו, והדר אמר ומודה רבא בכ"ג באלמנה, נערכייהו ונתינתהו לדין אלמנה, אלא לאו ש"מ דאיכא למימר דבכולהו חיובי לאוין פלוגי. קרא, דכתיב לא יבוא פצוע רבא וברוח שפכה בקהל ה' לא יבוא ממזר בקהל ה', ואי ס"ד בביאה לחודיה קא קפיד, למה היא משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה שכתוב בהם בקהל ה' ושכתוב בהם הורות, ועודאי בביאה לחודה משתעי קרא האיך הלכה [הווחת] [הווחת] בישראל עמוני ולא עמיתו, מואבי ולא מואבית אלא לאו ש"מ דדרך נשואין קפיד קרא דהיינו ביאה הראויה לבוא בקהל ה' כגון שקדש ובעל. והיינו מעמי' דרבא לדעת רבנו הרב, וכגון דא איצטריכא רבא (יבי?). ועל ראשית חכמת שאלותך [שנת] [שנת] קושיותך, הנני משיב כי נפלאתי על חכמתך [ואין] [ואין] חכמתך וסובלנותך, ובמה חשבת הרב שהקשית על דבריו סוף הברייתא לחלטה ובי אם הרב החכם שם עינו כראשיתך, לא נתן לבו באחזקה, אטו בר בי רב דחד יומא עבד [הבין] כי האי מלתא ואלו השמיטה כולה היית יכול לתפוס עדיך ששכחה אבל מאחר שפסק [ראשיתה] [ראשיתו] [למה טענת כי] [איך] לא שם לבו לאחזקה, אבל נראה מחוק דברך כי כל מחשבותך ותחבולותך להחטיאו ולהאשימו ולא לדנו לזכות ולצדקה וד' עמו [ולא] [לא] [אפיק] [הפיל] מכל דבריו ארצה. וראה לנו כי כן דעת הרב דהא דקתני אמר מעתה ראויה היתה השנה להתעבר, לא מפני האביב

להם התראה או שהודחו מעצמם הורגין אותם לפי חרב לפי שהם
היו עיקר לסייע ידי עובדי עבירה והן הנה היו סבה לאנשים הנדחקין,
כי מי גרם לאנשים שישבו בעיר חברה הנשים, וכיון שהודחו עמהם
נהרגין דבכלל יושבי העיר הנה. וכן נמי אמרין נבי נבסי צדיקים בהוכה
שהם אובדים ומי גרם לצדיקים שיגורו בחוכה נכסיהם לפיכך יאבדו.
ומי יודע אולי יש אתו ברייתא המסייעא ליה בטעמא ומעינינו נעלמה
זכחנה רבות עמו. ואשר הגדלה להפליא על דברי רבינו הרב דקאמר
מכין את הטף לפי חרב, והשתוממו מחשבותיה, ונבהלו רעיוניה, ונפלא
הדבר בעיניך. באומרך חלילה לאל מרשע וכי היכן מצינו קטן חייב
שזה חייב. למה תשומם ותשתאה, פקח עיניך וראה, בעדת קרח אשר
ירדו הם ונשיהם ובניהם, הנסמכים עמהם, חיים שאולה (וכן התבונן)
[והתבונן] באנשי יבש גלעד שבשביל האנשים שחטאו אשר לא באו
אל המצפה [הכן] הטף ונשים ואם [אנשים] [נשים] חטאו טף ונשים
מה חטאו. וכן בשאול כתיב ינתן [לנו] [לו] שבעה אנשים מבניו והוקענום
לד', ואם שאול חטא בניו הכאים אחריו מה חטאו אלא חומר הוא
שהחמיר הקב"ה בע"ז ושבעה [ומעל] [והילל] השם להתחרים ולהשמיר
הכל למען ישמעו ויראו הנשואים כי יש לך אדם שבנו קטן חביב עליו
מגופו. וכן מצאנו בכן סורר ומורה [סנהדרין ד' ס"ח:] נדון על שם
סופו. ועוד בר מין דין ומין דין הלא [מצאנו] [נמצא כחוב] בספרי דבי
רב הכה חכה את יושבי העיר מכאן אמרו חכמים אין מקיימן את
הטפלים כלומר שהורגים אותם דדריש ריבויא ואע"פ שיש ספרים
שכחוב בהן מכאן אמרו מקיימן את הטפלים, דמשמע דדייק יושבי,
אולי בספרו של רבינו הרב נמצא כתוב כדבריו. ועוד דהא אשבחן
בהדיא ברייתות של סנהדרין בפרק בתרא פלוגתא דר"א ור' עקיבא
דר"א סבר קטני בני רשעי ישראל נהרגין ור"ע סבר אין נהרגין. ואולי
נראה בעיני הרב לפסוק כר' אליעזר משום דקאי ר"ש כוותיה דסתם
ספרי ר"ש. ומי יודע אולי נמצא אתו משען ועור מהירושלמי או ממקום
אחר או מן הברייתות הנסתרות אלינו והנגלות לו. וכאמת כי כל חכם
לכ משביל איש דעת יש לו לרא מפניו ולדונו לזכות בכל כחו [וענינו
ודינו] [וענינו ודינו] דכל רז לא אנים ליה ואפי' היה מקשה עליו
מהלכות ברורות, כ"ש המקשה עליו מסברות.

אשר הקשות על הלכתא כר' מנחם כר' יוסי דלא בעינן שם בשי

אלא כרבנן דס"ל ונוקב שם ה' היינו שם המהברך בשם המיוחד, ונקבו שם דהיינו שם המברך אפילו בכינוי, והאי דאמרינן בגמרא (סנהדרין כ"ג) עד שיברך שם בשם לאו כי הדדי נניהו וכן יכה יוסי את יוסי, לאו כי הדדי דוקא נניהו, והמקרא מוכיח, דכתיב ונוקב שם ה', ובסופו כתיב, בנוקבו שם, סתמא כדפרישית. ועוד איכא למימר דס"ל לרבניו הרב דכי קאמרי בגמרא, ש"מ שם בן ארבע אותיות נמי שם הוא, בשם אלף דלת קאמר, דלא בעינן שם [רבא] (רבה) דהיינו יוד הא, דהוא שם העצם, ולא נראה [לו] [לן] לפרש שם [רבא] (רבה) בן מ"ב כמו שפירשו המפרשים, דהיכא ס"ד [ש] דבשם של יוד הא לא ליחייב והא כחוב בתורה [הוא] ולא שם מ"ב. ואם תפקח עיניך להבין בסוד השמות על הדרכים, אשר פירש רבינו הרב בספר מורה הנבוכים, אז תדע ותשכיל ותבין יראה ה', ודעת קדושים חמצא, ואיך מלאך לבך לאמר טעות היא בידו, שהרי רבינו הרב שם לנו על שני הפרושים באומרו (בספרו), [בספריו], ויש אומר שאינו חייב אלא על שם יוד הא, ואני אומר שעל שניהם הוא נסקל. נמצא כי עמד לבנו על אם הדרכים וזוהבה בעיני פנה וסקל, והכל בפנים חכמה ובמאזני דעתו שקיל. וזה היא בעיני דעת רבינו הרב ופיל דבר המשנה וטעמו, וגם רש"י נסבם עמו. ואם תעלה על לב איש רוח אחרת, לפרש הלכה בדרך אחרת. יוכל להפוך בה ולהפך בה, דלפום צערא אנרא, ושבעים פנים לתורה. אך אמנם כי טוב לשחות יין ישן מאשכולות בשורות, מין חדש מענבים כהוח ועוליות.

ואשר הגדלת להוסיף הפ"א ופלא על דברי רבינו הרב שכתב בזמן מרא שאינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת. ושגגתו חטאת הוין מן החפלין. גם בעיני יפלא איך נדמו רעיוניך, ועצמו עיניך, וטח לבך מהשכיל והלא הדבר הזה נגלה ללב ולעינים, ברור כצהרים, וכשמש בחצי השמים, כדברי רבינו הרב שפסק הלכה כר"י (סנהדרין ד' ס"ג) ובי ר' יהוד' מוסיף ע"ד ר' מאיר הוא לחייב אפילו ע"ד שאין חייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת אי איכא תורה וירוד ור' שמעון בא להוסיף על דברי ר' יהוד' לחייב אפ' על דיקרוק אחר מד"ס, וכל חד מנייהו לטפויי אחבריה קא אתי ובי אמר במשנתנו (סס ד' פ"ח:) חומר בד"ס מד"ח וכו' עד חמש טוטפות להוסיף על דברי סופרים חייב אליבא דר' יוד' קאמר, ודלא כר"מ. ובי אמרינן בגמרא אמר ר' אלעזר א"ר

כהאב אל רסאייל לרבנו מאיר הלוי

אושעיא, לעולם אינו הייב אלא על דבר שעקרו מד"ח זפירושו כד"ס וכי
יש בו להוסיף ואם בא להוסיף גורע ואנו אין לנו אלא תפילין ואליבא דר'
יהוד', לאו למעוטי שאין הייבין על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת
הוא עיקרו מד"ח זפירושו מד"ס דאיכא תורה ויורך שרוא הייב אליבא
דר' יהוד' וקאמר ר' אושעיא אע"ג דאיכא תורה ויורך אינו הייב דר'
ארא בענין הזה שיש בו להוסיף ואם בא להוסיף גורע, וקא מקשי בגמרא
מילוב וציצית, וגמרתו ומקבלהו, ומה האדם שיכוא אהר הורה השלמה,
ולרודפו ולהושבו תועה, והנה הוא בעיני רודף [קדים] ורוח רועה.

והנה אראה לך כי לא הבינות כל דבריו, כי אתה הקשית יצ"ו
מאי קסבר אי קסבר כיון דפירוש כולהו ליכא קבוע למה לי עד דפריש
חד מיניהו לחצר שלישיית אפ"י נפלה מפולח בחצר שנייה נמי אין
מפקחין ואי קסבר דהדר לקבעיהו בחצר שניהם (שניה?) כי פריש חד
מיניהו לחצר שלישיית אמאי אין מפקחין. עד כה דברך אישר [חשבת]
(השבת) כי הרב מפרש דפריש חד מיניירו לחצר שלישיית, ולא היא
כי רבינו הרב לא הזכיר חצר שלישיית בספרו כי אם חצר שנייה
כיומר שפרשו כל הט' גוים וישראל אחד שהיו עומדים בחצר אחת
לט' חצירות אולעשר ובעת עקירתם כולם פירש אחד מהן לחצר אחרת
דהיינו חצר שנייה ונפלה עליו מפולח שם דאין מפקחין דאמר כי פריש
כרובא פריש. ואמנם כי יש מחברינו אשר הבינו בדברי הרב כי פריש
נחצר שלישיית, ולדברך ולדבריהם לב לא אשית.

ואשר פערת פ"ך לכלי חוק [בגאווה] (הגאווה) וכוחה, ונפשך לדעת
רבינו הרב לענה וכוחה, על דבר המזוהה. נוקשת באמרי פ"ך, ונלכדת
בישחתך, פרישת רשתך ונחפשת במצורתך, ושחת חכמתך, כי טעית שלוש
טעות [נסברהך] (בחדרתך), דחק נגרא לאגמיעי חלא בגויא, ושרוף
חדללא, וגיראה כגיריה אתי לקטלא, ובכוס אשר להשקות רצית, בו
שתית ומצית. כי נמצאה עזרהו, ממקום תשובתו, ובחרבך תשועהו. כי
אתה כתבת, הא דקאמר נמי לענין מזוהה דלא צריכה עיבוד לשמה,
טעות גדולה היא, דהא תנן (מגילה ד' ח"י) אין בין ספרים לתפילין ומזוזות
אלא שהספרים נכתבים בכל לשון ותפילין ומזוזות אין נכתבים אלא
אשורית ואי משום דאמר ר' יוחנן (עירובין ד' כ"ז.) אין למדן מן הכללות
ד"ט למידחא מלחא דלא אתאמרה בהדיא בדוכתא אחריתא, אבל
לגבי מילחא דלא אתאמרה בהדיא סמכינן אכללא. עד הנה דבר פ"ך

כְּגֹוֹכָה רוּחַךְ הִשְׁבַּתוּ תוֹעָה בְּדַבַּר מִשְׁנֵה. וְהַחֲכַם אָמַר, כִּי־ב נִבֹן
 חֲכָמָה תְּנוּחַ, וּלְפָנַי כְּשֶׁלֶן גֹּבַהּ רוּחַ ח). וְהִרְף וְאִגִּידָה לְךָ כְּשֶׁלֶן
 וּמְכֻשׁוֹלֵךְ בְּרוֹב מִלֵּךְ : כִּי זֹאת הַמִּשְׁנֵה הִיא סִזְע לְדַבְרֵי רַבְנֵנוּ הַרַב,
 מִדְּקַתְנֵי בְגַמ' הָא לְתוֹפְרֵן בְּגִדֵין וְיִטְמֵא אֶת הַיָּדִים וְלַעֲבֹד לְשִׁמָּה
 זֶה זֶה שִׁיִּם, ש"מ לִיָּא בְּעִינָן עֲבֹד לְשִׁמָּה. וְעוֹד הִיבֵי מִיָּהִית עֲלֵה
 הָא דֵאֵר יוֹחֵן אֵין לְמַדְרִין כֵּן הַכְּלִלוֹת, וְכִי שְׁנִינֵי בְּמִשְׁנֵהֵנוּ כֹּל דֵּא כֹּא
 לְמִיָּר אֵין לְמַדְרִין מִן הַכְּלִלוֹת, וְהוּוּ לֶךְ לְטַעֲכָךְ לְמַקְשֵׁי וְהָא אֵין בֵּין
 קַתְנֵי, כְּדֵאֲמַרְיָן בְּהַעֲנִיָּה פֶּרֶק סֵדֶר הַעֲנִיָּה (ג) וּבְב"ק ר"פ מְרוּבָּה (ס"ג:).
 וְעוֹד מִי סְבִירָה דֵאֵין בֵּין דְּקַתְנֵי כְּמַתְנֵי דֹקָא הִיא, וְהָא אִיכָּא שְׁמֵיה
 דְּבָרִים סְפָרִים וּמְזוּזָה אֵינֶם נִכְתָּבִים אֲלֵא בְּשִׁירֻטוּט מִשְׁא"כ כְּתַפְלִין,
 הַפְּלִין וּמְזוּזוֹת אֵין נִכְתָּבִין אֲלֵא מִן הַכְּתָב (ג) מִשְׁא"כ בְּסִפְרִים, סְפָרִים
 וְהַפְּלִין אֵין נִכְתָּבִין עַל דּוּכְסוּטוּס מִשְׁא"כ בְּמְזוּזָה. וְכִירוּשְׁלַמִּי בְּמַגְלָה
 מְקַשֵׁי שְׁהַסְפָּרִים נִכְתָּבִים בְּשֵׁי דֵפִין מִשְׁא"כ בְּתַפְלִין וּמְזוּזָה, שְׁהַסְפָּרִים
 הַזֵּיִם כֹּהִם מִשְׁא"כ בְּתַפְלִין וּמְזוּזָה, שְׁהַסְפָּרִים נִכְרִיבִים בְּשֵׁי עִירוֹת
 מִשְׁא"כ בְּהו"מ. וְעוֹד כִּי מֵאַחַר שְׁלֵא נִזְכַּר בְּתַלְמוּד דְּמְזוּזָה בְּעֵיא עֲבֹד
 לְשִׁמָּה מִנֵּין לְנוּ לְהַחֲמִיר הַשְׁתָּא בְּתַפְלִין גּוֹפִיָּהוּ דְּהִיקְשָׁה כֹּל הַתּוֹרָה
 הַתַּפְּלִין פְּלִיגֵי רִשְׁב"ג וְרַבִּין בְּסִנְהֶדֶר בִּפ' נִגְמַר הִדִּין (ס"ח:) אִם צְרִיכִים
 עֲבֹד לְשִׁמּוֹן אוֹ לֵא. וְכַמָּה גֵּאוּנִים וְרַבָּנִים חִלְקוּ בְּדַבַּר זֶה אִם הִלְכָה
 כְּרִשְׁב"ג דְּמַחֲמִיר אוֹ כְּרַבְנֵן דְּמִקְיָי דֵאֲמַרֵי תַפְלִין אֵין צְרִיכִים עֲבֹד
 לְשִׁמָּה, וּמְדַפְּלֵינֵי בְּתַפְלִין ש"מ דְּבְּמְזוּזָה בִּירוּשְׁלַמִּי סְבִירָא לְרוּ דְּלֵא צְרִיכָא
 עֲבֹד לְשִׁמָּה. וְעוֹד דְּהָרֵי הַרַב נִתֵּן טַעַם לְדַבְרֵינוּ שְׁס"ה וְתַפְלִין הֵם
 עֲצָמִם מִצּוֹת וּמִצּוֹת מְזוּזָה תְּלוּיָה כְּבִית וְאִם אֵין בֵּית אֵין מְזוּזָה. וּמִיָּהִי
 לֵא הוּוּ וְצִיָּה מֵאֵי דְקֵאֲמַר לֶךְ רַבִּךְ, וּמְכַל מִשְׁמַר נְצוּר לְבֶךְ.

אֵה דְּבָרֵי אֲגִרָתָם וְתִשְׁבָּחָם וּמוֹעֲצָתָם עִי וּבְחֻשְׁבָּתָם וְהִצִּי תִיכְרָתָם
 וְקִשְׁרוֹתָם וּמוֹתְחֵיהֶם וּמִשְׁפָּטֵיהֶם וְאוֹתוֹתָם וְהוֹרָתָם וְהַעֲוִדָתָם וּמְגִלְתֵיהֶם
 וּמְצוּרָתָם וּסְבוּתָם וְכִי אִדְוָתָם: וְתוֹלְדוֹתָם לְבִשְׁפָחוֹתָם לְכִית אֲבוֹתָם.

(א) הַר"א חֲנַן שֵׁי חֲלָאֵי מְסֻקִּים כְּמַלְדִּים שְׁמַלְי, חֲלָאֵי חֲרָשׁוֹן הוּוּ י"ד, ל"ג
 (לִשְׁאָל דְּקַרָּא : הַכֹּחַ חֲכָמָה, וְלַעֲזֵן חֲכָמָה עִם "רוח" כְּתַב הַר"א : חֲכָמָה,
 לְפָנַי : חֲכָמָה), וְחֲזִיו הַשְׁנִי הוּוּ י"ג, י"ח. — (ב) לְפָנַי הוּוּ בְּפִקֵּן עֲלֵימִי
 (דף י"ג:). — (ג) בְּהַעֲנִיָּה כְּתוּב : הַר"ע כְּתָבִין בֵּין שְׁלֵא מִן הַכְּתָב וְכו'.

כתאב אל רסאייל לרבנו מאיר הלוי

ואלה דברי

אגרתו האחרונה

השלוחה אליהם על עניני השוכתם ומליהם:

לרעיוני באוני קול המלה	וללכבי בקרבי סוד גדלה
וימים ערכו שלחן אמונות	לפני מפרי צדק ממלא
ודורים לי ירימון בוס אהבים	בבתם חן ופז אהנה מסלא
ידידים יקרו לי מפנינים	וימקלהוון השבתים לי סגלה
ויום מעור השבתים לי לנשק	ויום מחסור השבתים לי לאכלה (א)
והנה נפלאו מני (ב) ושמו	ערפל באנה להם חתלה
ותחת אהבתי ישמוני	והמה ישממו ואני תפלה
והבני אכל וקל בעיני	ובל-מכה בעין (ג) חשק נקלה
ולחשק בכל-ריבות נתיבות	ולעור בכל-צילה מסלה
ומי נטע נטעי (ד) אהבה וחלל	ומי החל גוה חשק ובלה
ודי לה מרצון דודים (ה) בהשפס	ודי לה מקבד לשון במלה
ורב לי מחלה (ו) חשק בחליו	אשר שלח בעצמותי וחלה
והוא חלש אבל יחלש רפאים	והוא אחד אבל נסין קהלה
ובחרתי בדומיה לנפשי	ודומיה לכל-משביל תהלה
ואנבא באהבה נעלמה	ולא אסנה לחיבתה מנהלה
ברעב יחלם אבל לנפשו	ואסיר יחלם בא עת נאקה
ויום וקראו אל-על אמונות	אהבי (ח) געלו להם תהלה
ודם קבד דיו להם ומקבחר	צלעי (ט) עט וקיר לבי מנהלה

M. א. כ. פ. ז. כ.

משקל השיר הוא: יתד ש"ת יתד ש"ת יתד תנועה, גדלת וכן בסוגר. — עיני הקורא לנכח השיר הזה יביטו ויראו כי באר הזה שער הרמ"ה להגיע השתי"ן שאחרי ת"ג, ולעומת זה הכיח חיות שואים חטופים. (א) בהעתקה ב' חילה". (ב) שם "עמני" וחיון מכין במשקל. (ג) בהעתקה ג' "נען". (ד) משקל רבים נטעים הנמצא פעם אחת במקרא: בנינו כנטעים (יהלים קמ"ד, י"ב) בהעת' ג' "נטע". (ה) שם "דוריס". (ו) שם "חלל". (ז) בהעתקה ב' "יכיס" חבל על לשון: קהלה — קנן — מופל לשון הסלה ולא הנסה. (ח) משקל רבים אהבים הנמצא ב"פ: חילת אהבים (משלי ה', י"ט) חתני אהבים (הושע ח', ט') משקל רבים צלעים הנמצא ב"פ: שני צלעים (ת"א ו', ל"ד).

מי זאת הנשקפה, כשחר בארץ עיפה. בספרי אצרים מעולפת,
 ודרכי עונה מאלפת. נגידים מדברת, ומשרים מחברת, והיילים מגברת,
 עדי מוסר מעטרת, ומור תוכחות מקטרת. להגיע תוכחת מגולה
 ומאהבה מסותרת, פרי תיכחתה לרגעים מבכרת, ומיין מוסרה הולכי
 תום משכרת. ויהי כבואה והיא מתנכרת, פעם להשמאל ופעם להימין,
 מקרבת בשמאל ודוחה בימין. דברותיה בשמן אהבה משוחות, והמה
 פתוחות.

ויהי בזכרי את יקר תפארת בעייה, העלמתי עיני מפעליה,
 ומעי המו עליה. וראייתה וכמעט יתקו מורשי לבבי נחוק, ואוכליה
 ותחי בפי כדבש למחוק. כי ממקור החיים מקורה, ומאור השכל נבקע
 מאורה. זוהר תבונה מאיר לבבות, ורוח חכמה מרחפת על הלכבות.
 החכם הגדול רבי אהרן נ"ר בן החכם הגדול ר' משולם ר"ת.
 ויהי בראותי, ואומר אל אחי: הושב כסף תוכחתי, וגם הנה
 באמתחתי. וצא לבס, ויחס בקרבם. [ויצאו לשבת] (א) וישבו בפתח
 עינים, לשקול הכסף במאונים. והנה קצרה ידם מהושיע, ונלאי מאוני
 שכלם מהכריע. כי מי מדר בשעו מים, ותכן בורת שמים, ושקל
 בפלס הרים ונבעות במאונים. על כן אמרתי אצתי לי אל הגדולים
 ואדברה איתם, אשר מאוני צדק בידים, והין צדק בפיהם. רבותי
 חכמי לונגיל וקציניה, תלמידיה ורבניה, בחוריה וקניה, לוייה וכהניה,
 משכיליה ונבניה, פניניה וספיריה, סנהדריה ושריה, אנשי מלחמתה
 וגבירה, הנוצאים ונותנים בהלכה, הרודים בעם העושים במלאכה,
 איש איש על עבודתו וע' כשאו, כל איש אשר לבו טלוא, לקרבה אל
 המלאכה, להכין בחסד כסא ממלכה, — ישק וני במאוני צדק, והם
 חזקו את כדק האמת לכל אשר ימצא שם כדק.

וגם אזה (ב), הטז נא און חכמתך, והע ה דברי על מאוני
 מומתך, וצרפם ככיר המומתך, ונטז עליהם קו אמונתך. ואם עצה תעיה
 כן, ידעזי כי בצדק תצדיקני, ומשוד (ובהוד?) עותך תניקני. כי חק
 על החכם מדרך השכל והאמונה, כי בשמעו נכונה, להודות עליה, אם
 זכו ואם ישרו פעליה, ויבלתי מנוע טוב מבעליו, אם לו ואם עליו. וחלילה
 חלילה לי מהשפיל גבתיים וגברים מהנחותי, אם אכלע ואם אשחית!

(א) תמלת המוסגרות אינם נכע"ל. — (ב) רבנו אהרן. ונכע"ל: עתה.

ואף כי מימך שהיה א), ואי-דה מיקוד שבך החיטי ולפע הודעך
כי לא אבד מלכי זכרם, ונתתי מכרם, ותורחך מכל משמר אצורה,
רק אין דבר כרגלי אעבורה.

אמנם גבירי ואדירי, ארחות חיים אורחותיך, ותוכחות מוסר
תוכחותיך. אכן נוראות נפלאותי ונדייתו על גודל בעלתך, ונחית באמרך:
ואיך שנית במאמרי. בהשענך על משעות הקנה הרצון הזה י
אשר דחה בו ר'ג אויבי הצדקים וטשת עבוד הברזל והחומה
הבצורה אשר בה נסמכו הצדקים, ואנשי השכל והחכמה, וברכס שויה
בכתב אמת רשומה והחומה ומרגלא בפומא". ער בה דברך. ועיה
שמע נא אחי הומן וכלכל, היא און סגן הבחן וחץ ישעם לאוהב.
שימה נא, כי כדברך כן הוא כי ר'ג לא בא להביא ראיה בורה
בעינו אלא בקש לדחות את אויבי בקנה רצון, — כיום עשה כן
אלא להעמיד החיות המחוס שהיה הוא מודה בה והם כופרים בה.
שאם איך אומר כן, מפני מה הוצרך לדחותם והחזיק עליהם בדבר
שגם הוא מודה להם בו. ואם האמר שר'ג מוכר שאין תחלה"ס
איה חיי הנפשות בלכד, כאשר יש מי שאומר כן: ואין איש שם על
לכ, והוצרך להביא להם ראיה מהפסוק להוכיח על החיות המחוס,
לומר להטיבה שמכנית בה המקום את אבותינו עדין היא עמידה
לבא, ודחה אותם בקנה רצון בפסוק שמוכיח שהגיוות חיות, —
אם כן, כל המקראות והמשניות הברייתות והשמועות התוכחות על
הגוות שהן חיות כאשר אפרש לפנים בערת השם, והקבלה הפשוטה
ככל ישראל, מה תהא עליהם?

ועוד הכתיני על דברך באמרך: גטשת עמוד הברזל ותחומה
הבצורה אשר בה נסמכו הצדקים". וכי כך אני בעיניך? ואלו סכיתני
עשר ידות על אשר סכלתי, וכאשר שכחתי שכחתי והלא הדבר
ברור באגרותי הראשונה וגלוי לעינים כשמש בחצי השמים, באמרי:
וכי האמר איך יעמוד גויה במא אכילה ושתיה, המטציא הגוף מאן
ט"ס היותו, הלא יוכל להתחזק מכלי אכילה ושתיה; הלא ציר נאמן
עמד בתר ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה;

א) מטעם מה כי ער האמר לו כר"א (לעיל'ה ע"ט), ולית עמי דקאמרי לך רבך
על עבמו כיון. — ב) גל'ה, וס' ג'ל' הוה, תחת: הוא. — ג) ג'ל'ה: דעמ'ס.

גם איתו ז"ל כה עשה עד מאו הרה חרבה, גם מיום הלקחו עד היום הזה.

והנך רואה בעיניך, כי שמתי לבי על החומה הבצורה, ואנוס שם לעורה, ועליה נסמכתי, ובמשענתה חמכתי. כי האמנם נמצא בה חקיה לפנני נקיים, וממנה הוצאות חיים. כאמרת העיה"ב אין בו לא אכילה ולא שתייה ולא משא ומתן ולא פריה ורביה, ואם אין הנויות חיות מפני מה הוצרכו לומר שאין בו כל אלה, היה להם לומר שאין בו גוף, ונמצא כל אלו בטלים מאליהם; וכי אלו אמר שאין בו גוף וגויה, תעלה על דעתך שיש בו אכילה ושתייה ומשא ומתן ופריה ורביה שהוצרך לומר שאין בו כל אלה. אלא לכך הוצרך לומר כן ללמדך שאע"פ שיש בו גוף וגויה אין בו אכילה ושתייה וזא משא ומתן ולא פריה ורביה. ולפיכך הוצרך לומר: אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה, כדובר: וכי מאחר שאין בו כל אלו צדיקים ממה הם נהנים ומה יהיה על שכרם? והשיב: יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה.

ואשר אמרת: ואיך לקחת את הדברים כפשוטן הפסוקים כצורתן לצאת לקטג' כשטן", כלום מצות עשה היא להוציא את הפסוקים ואת השמועות ללא דבר מפשטן, לדרוש מה למעלה ומה למטן, ולהוציא דבה על כל אשר יהיה והיה, והמוציא מהכחו עליו הראיה!

ואשר אמרת: השמט לכך אל חכמי המחקר והתעורה אשר האריכו לדבר בתהה"מ ובעיה"ב ובנכואה העתידה, והם אמרו אין סומכים על דברי הגדה; והם כתבו כי אחרי תחיות המתים בנוייהם, ימותו שניה וישנו שנתם, ויקצו יוחזו מאדמתם. ואתה אמרת וכי תאמר חזיווחו אך ימותו אחרי עמדם, א' תבאנפשי בסודם. כי האמנם אם לכוד ילכדוני עוד חבלי שאול כמקשם, למה לי חיים טוב לי עוד אני שם. וא"כ הוא כדברך, מהים שחחית יחזקאל שאמרו חכמים (סנהדרין ל'): שנשאנו נשים והולידו בנים ואח"כ המיהם, לא תחיה אותם כי אם לרעם, וטוב להם לשבת בקבויהם, עד כה דברך בדרך קצרה. ועשה המבלעדי חכמי המחקר, כאתי להוציא מוולל יקר? (6) הלא המה היו

(א) סכך למא דקרא: יקר מוולל (ירמיה ט"ו, ט), בענין החקו, והיכנה
 אהה. כה"ג: וולל יקר.

לי למשען ולמגדל עז, לבלתי חלל את המקדש והמעון; והם אמרו כי בעוה"ב באחרונה יחיו הגויות והנפשות ולא ימותו לעולם; וכי העוה"ב אשר נאמר בו שאין בו לא אכילה ולא שתיה, יש בו גוף וגויה. ונתנו דוגמא לדבר ממרע"ה ומאליהו ז"ל. ועל פיהם דנחי, ועליהם נשענתי, כאמרי: וכי תאמר חיו יחיו אך ימותו אחרי עמדם אל חבא נפשי בסודם. כי האמנם לא דברתי מתחלה ועד סוף כלתי על תחה"מ שתהיה לעוה"ב [אחר אשר ישומם העולם אקף שנים, והמקרא והתלמוד מוכיחים] (b) כאשר אני עתיד לבאר ולפרש בעזר השם ית'.

וחמתתי איך דנת מכתים שהחיה יחוקאל, וכי דנים חיי עוה"ב שחיו חיים שאין עמהם מוח, ואור שאין עמו צלמות, וטיבו טובה שאין עמו רעה, ומנוחתו מנוחה שאין עמה זעיה, — כחיי העוה"ז שחיו לקוחים למות, ואורו נתפ לצלמות, ויינו נמסך במי רוש, ודכשו מסוך כלענה וראש. אכן דבריק בנויים על יסוד מהשבהך אשר חשבת כי לא דברתי כי אם על תחה"מ אשר תהיה בימות המשיח, ולפיכך הבאת ראיה ממתים שהחיה יחוקאל כדברי שמואל אשר אמר אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכות בלבד. ואני לא דברתי באגרת הראשונה כלתי על המתים שחיים לעוה"ב. והנה דברי אגרת לי עדים אם על פני יכוזיבני. וגם אמנה כי לא אמרתי גם על תחה"מ [שתהיה בימות המשיח, לא סכילתי, שהרי אמרו חכמים מתים] (ג) שעתיד הקב"ה להחיות שוב אינם חוזרים לעפרם. כאשר אפרש לשנים בעזרת השם ית'.

ונפלאתי הפלא ופלא על פה קדוש, כאמרו פעמים ושלוש: ואחא כאמת לא הבנת דברי רבנו משה מה שאמר העוה"ב אין בו לא גוף ולא גויה, על איזה עוה"ב אמר, אם על תחה"מ או על העולם שיחחדש אחר תחה"מ אחר שיחרכ ימים רבים, כמו שאמרו רבותנו שיחא אפי שני היו עלמא וחד חרוכ. נמצא שדברי רבותנו יש עת וזמן רב בין תחה"מ והעוה"ב. וכן אחז"ל צדיקים נמורים שעתיד הקב"ה להחיות לימות המשיח שוב אינם חוזרים לעפרם [ואם תאמר אתם אלפי שני שעתיד הקב"ה לחדש את עולמו צדיקים מה הם עושים וכו'] (ג) נמצאת אומר שאחרי תחה"מ יחרכ וישומם העולם ואח"כ יתחדש. ועוד אתה למד מכאן (ד)

שאמרו חכמים צדיקים גמורים שעתידי הקב"ה להחיות אינם חוזרים לעפרם. הא צדיקים שאינם גמורים שיחיה הקב"ה יחזרו לעפרם ואח"כ יקצו ועמדו לגורלם, שלא כדרך סברהך ומחשבתך. "עד כה דברי אהרן קדוש ה' ולכן נבהלו רעיוני, וקול פחדים עלה באזני, כחם יסתד מעיני. כי האמנם מי לא ידע בכל אלה; הנה החדשה הזאת לא נפלאה היא ממנו ולא רחוקה ולא גבוהה מכנו ולא עמוקה ולא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אותה ונדענה וגא כעבר לים היא לאמר מי יעבור לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענה אותה ונעשנה, כי קרוב הדבר מאד נפי כל הכם ובער זקן ונער.

ומה עזרת את רבנו הרב באמרך: כי לא אמר בלתי על העולם שיהיה אחר שבקעת אלפים שנה שהוא העולם שאין בו לא גוף ולא גויה, לדברייך לדעת הרב. ואח"כ אמרת [שאחר תהה"מ יחרב וישומם העולם ואח"כ יתחדש. ועוד אמרת] (ב) הא צדיקים שאינם גמורים שיחיה הקב"ה ישבו לעפרם ואח"כ יקצו ועמדו לגורלם. והנך אומר בפך שאחר אשר ישומם העולם אף שנים יקצו המתים ועמדו לגורלם. ואמנם כי האמת אתך בזאת, ונמצא שהעוה"ב שאחרי תהה"מ יש בו גוף וגויה. והנה דברייך סותרים דברי הרב אשר באם בעורו; ואם לא אמרת שיקצו המתים ועמדו לגורלם בלתי על עמידת הנפשות אשר יקצו לקבל שכרן, אין העמידה כלל, שהרי אמרו חכמים שאין הנפשות מקבלות שכרן ולא פרעונתן לעוה"ב אלא עם הגויות דרך קילקולן או דרך הקונן, כאשר אני עתיד לפרש בעזרת השב.

ואשר הוכחת מהברייתא הזאת שיש מהצדיקים שהיים לימות המשיח וחוזרים לעפרם, שלא כדרך סברתי ומחשבתי — הנה בארתי כי מתחלה לא דברתי בלתי על תהה"מ שתהיה לעוה"ב באחרונה. ואף גם זאת כי אלו אמרתי גם על המתים שהיים לימות המשיח, לא נואלתי בדברי. והנה הברייתא הזאת היא לי לעדה, ואין לרקדק ממנה שיש צדיקים שהיים לימות המשיח ואחר כך חוזרים לעפרם, שלא אמרו צדיקים גמורים שעתידי הקב"ה להחיות [אלא מתים שעתידי הקב"ה להחיות] (ג) לימות המשיח אינם חוזרים לעפרם. והאמנם גם

לדעת ספריכם הכתיב בהם: צדיקים גמורים, אין להוכיח זאת משם; שלא אמרו צדיקים גמורים, לומר שיש צדיקים שאינם גמורים שחיים לימות המשיח וחוזרים לעפרם, אלא לומר לך שאין חיים לימות המשיח אלא צדיקים גמורים בלבד. ואע"פ שאין ראיה לדבר זה לדבר יש-דגריסין כפרק שני דיני גזרות (כמונת ק"ה). ונשאתני ממערים ונו' אמר קנא דברים בנו יודע היה יעקב אבינו ע"ה בעצמו שצדיק גמור היה ואם מתים בח"ל חיים מפני מה הטריח את בנו שמא לא יזכה למחילות ביוצא בדבר אחר וישבע יוסף את בני ישראל לאמר ונו' אמר חנינא ה) דברים בנו יודע היה יוסף בעצמו שצדיק גמור היה ואם מתים שבח"ל חיים מפני מה הטריח את אהו שבא לא יזכה למחילות. ומראמרנו יודע היה יעקב אבינו בעצמו שצדיק גמור היה [וקאמר נמי יודע היה יוסף שצדיק גמור היה] ז) ש"מ דצדיקים שאינם גמורים אינם חיים לימות המשיח. ועוד שהרי הפסוק עצמו אשר למרנו ממנו למתים שחיים לימות המשיח שאינם חוזרים לעפרם מוכיח שעל כל המתים שחיים לימות המשיח הוא אומר שנאמר כל הכתוב להיים בירושלם.

וכתבת: ואיך יעלה על לבאיש לקחת דברי ההגדה כפשטם והפסקים כצורתם, והנה אמרו רז"ל העו"הב אין בו לא אכילה ולא שתיה, ובמקום אחר (ג"כ ע"ה). אמרו שעתידי הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מלוחו לעוה"ב, וכמה ראיות המראות שהעוה"ב יש בו אכילה ושתיה, א"כ דבריהם סותרים זה את זה, לאשר שומע אמרי אל וכחזה האמת בעין לבו יחזה" עד הנה דברך. ומי יתן ידעתי מה יקח לך ורעיונך או מה ירמוז עיניך. אם להוציא הפסקים והמדרשות המוכיחות שהעוה"ב יש בו תח"מ, מפשטן וחלילה לך מדבר כדבר הזה, לפני כל מבין וחזה! כי האמנם התלמוד מלא על כל גדותיו ראיות ברורות על העוה"ב באחרונה שהוא סוף מתן שכרם של צדיקים ופרענותם של רשעים שיש בו גוף ונדה, וחלילה לכל ירא שמים לנעת בו. והאמנם כי כל המדרשות המוכיחות על העוה"ב שיש בו אכילה ושתיה הואיל ונמצא שאמרו רז"ל בפירוש שהעו"הב אין בו אכילה ושתיה, יש להוציא מפשטן ולפרש האכילה ושתיה האמורה בהן לשון משל לומר שהם

נהנים מזו השכינה, כאשר פירשו רבותנו את הדברים במקומם. אבל
איך לא נעמיד את הדברים המוכיחים על הה"מ לעיה"ב כמשפטם,
אחרי אשר לא מצאנו ראיה ברורה להוציא משפטם, דבר גדול או
דבר קטן.

ביום זכור איתו האיש לטוב ורבנו סעדיה גאון ז"ל שמו,
שאלנו הוא נשתכחה תורה מישראל, שכתב בספר האמונות בדברו
על הנבואות הצנונות, על הדברים הראים להעמידם כמשפטם, ועל אשר
הם ראים להוציאם משפטם : ה' שאין מקרא וצא מידי פשוטו אלא
מפני א' כד' פנים. הפנים הראשונים, אם פשוטו של פסוק דוחה
דבר שאחר מה' הרגשים מעידים עליו כענין שנאמר בהה"ב כי היא
היתה אם כל ה', ואנו רואים כמה בעלי היום שלא נולדו מחוץ הפנים
השניים, בזמן שפשוטו של פסוק דוחה דבר שהדעת מעיד עליו, כענין
שנאמר כי ה' אלהיך איש אוכלה הוא אל קנא, ואי אפשר להעמידו
כפשוטו לפי שהאיש גוף, ומצותי החכמה מעידים שאין תקב"ה גוף.

הפנים השלישים, כגון שני פסוקים המכחישים זה את זה, כענין
שנאמר לא תנסו את ה' אלהיכם וכה"כ וכהנוני נא בזאת. הפנים
הרביעיים, בימן שההלכה מכחישה פשוטו של פסוק, כענין שנאמר
ארבעים יכנו לא יוסף, וכאה הקבלה ונרעה אחת. אבל כל דברי שאין
בו אחד מארבעת פנים האלו אין ראוי להוציא מידי פשוטו כלל
שאם אחת בא להוציא פסוק אחד מידי פשוטו ללא דבר, גם כל התורה
כלה נוכל להוציא משפוטת נמצאו כל המצות בטלות. לפיכך אין ראוי
להוציא את המקראות הכהובים בהה"מ מידי פשטם לפי שהאומרים
גוזר ויכול לקיים. עד כה דבריו ז"ל בדרך קצרה. ומה נעמו מאמריו
ומה צדקו דבריו בענין כל משביל דורש את אלהים!

ועוד המנחי על דבריו באמרך : ואיך לקחת את הדברים
כפשוטן והפסוקים כצורתן" — ולדברך אשר העמדת הה"מ בניחם
בימות המשיח בלבד, מה לך להוציא את הפסוקים אשר הבאתי
באגרותי הראשונה משפטם, היה לך להעמידם כצורתם וכמשפטם
ולהעמידם לימות המשיח, לפי סברתך ומה שבחך אשר העמדת דברי
בעה"ב באחרונה ותחית המחים בימות המשיח בלבד.

(א) עי' בס' חנוכות ודעות לרס"ג עמקו דחית המחים 109 (ד' לפינטי).

ואשר אמרת: ואמנם אם רוח המושל תעלה עליך, לא הגדלת פ'ך לדבר מלבך, דברים שאין לך בהם קבלה מפי רבך כש"כ בדברים שאפי' החכמים הקדמונים והגאונים לא ירדו לחכלית אמיתת העתידות, יען כי הם סודות, ואינן מפורשות ככל הצורך בספרי הנבואות, לדעת האמת כמה ימי שני ימות המשיח [יכמה יהיה בין ימות המשיח ותהה"ט] א) וכמה יהיה בין תהה"ט והעוה"ב, ומה יעשו החיים בינתיים". עד הנה דברייך, ושמעתי כאלה רבות, להחשיך הרואות בארובות, ולומר הנה השם עושה ארובות, אך התהלכו לבם ב) עתה בחשכה, כי אין יודע מתי ואיכה. ומה הכסכת הנסוכה? כאלו רוחי הוא קבצם, ופי לברי צום. הלא ככל הארץ יצא קוים ובקצה חבל מליהם לשמש שם אהל בהם. כי האמנם לא דברתי דבר אשר איננו בפי הכל ערוך, בעולם שכלו ארוך — יהי מכירך ברוך! — וכה לנו למתי, ועד מה, ואיכה, וכמה.

ואשר אמרת: ואחרי שנעלמה ממך תושיה, ולא ידעת על איזה עוה"ב אמר הרכ שאין בו גוף ולא גויה, היתה תהלה לך דומיה". ועתה האם אין עזרתי בי ותושיה נדחה מלבכי? אתה עתה ברוך ה', כמה חכמת ובינה השמעת, ותושיה לרוב הודעת! ונפלאתי הפלא ופלא על דברייך באמרך: היתה תהלה לך דומיה עד דרשך וחקרך אחרי הדברים מפי זקן ורב משכיל דורש את אלהים" — ואתה לא הודעתני [וגם אנכי לא ידעתי] ג) מי הוא זה ואיזה הוא. ומי יחן ידעתי ואמצאהו! כי הנה יוצר הרים ובורא נגהים, השקיף משמי גבוהים, לראות היש משכיל דורש את אלהים, והנה הכל סר יחדיו נאלחו, ושמי נכוחות כעשן נמלחו, ויאבדו אנשי אמונה וקימם נכחד, אין עושה טיב אין גם אחד — ואתה אמרת, ידעתיהו בשם מעלה מעל גבוה שומר ועליהם גבוהים, זקן משכיל דורש את אלהים?

ואשר אמרת: כי האמנם יש בהם סודות נפלאים ונכסים ונעלמים מעיני רבים חכמים, ונגלים לבני לבב משכילים" — אחי, יהי לך אשר לך, שלי שלי ושליך שליך! יהי לך לכרך ואין לזרים אחר,

א) המוסגר חסר בהע"ג. — ב) נשתי ההעתקות כמו: לבם, רק בהע"ג כתוב בימי חטי: (לבם?), והענין מוכיח שכל"ל. מלת "עתה, המוסגר חסר בהע"ג. ג) המוסגר חסר בהע"ג.

וַיְהִי־לִי הַקְּרוֹלֹת וְהַבְּרִד וְהַמְטֵר אֶרֶץ לֹא יִתֵּךְ. וְזֶה לְכֶם תִּרְכְּאוּ עִמִּי וּפְנֵי עֲנִיִּים חֲטָהֲנִי, וְיִבֹנֵה הוֹלְכֵי תוֹם בְּאוֹר דְּבָרֵיכֶם הַבְּחִנּוּ, לַחֹד הַיְּחִידוֹת וְהַשָּׂאָה מְשֻׁלִּים, וְחַלְעֵנוּ וְאִין מִמֵּעֵם. שׁוּבוּ נָא אֵל יִלִּין אִין בְּקִרְבָּה, וְשׁוּבוּ עוֹד צְדָקִי בְּה, לְאוֹר כְּאוֹר הַחַיִּים, כִּי טוֹב וְכִי תְּאוֹה הוּא לְעֵינַיִם, וְנַחֲמֵד עֵץ הַדַּעַת לְהַשְׁבִּיל וּלְדַרְוֹשׁ וּלְחַקֹּר, אִיזֵה הַדְּרָךְ יִחַלֵּק אוֹר :

מִנֵּין לְחַחִיִּים הַמְּתִים מִן הַהוֹרָה, בְּאַבְרָהָם אֲבִינוּ הוּא אוֹמֵר (נְלֻאֲשִׁית י"ג, ט"ו) כִּי אֵת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה רֹאֵה לְךָ אֲתַנְנָה, וְכִי הָיְכוּ מְצִינוּ שְׁנַתְנָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר "עַה וְהִלֵּא כִשְׂמַתָּה שְׂרָה אֲשֶׁתּוֹ בְּקֶשׁ מְקוֹם לְקַבְּרָה וְלֹא מְצָא עַד שְׁלַקְחוּ בְּאַרְבַּע מְאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף, אֵל מִכָּאן לְתַחַה"מ מַה"ח. וְכֵן בִּיצְחָק הוּא אוֹמֵר (שֵׁס כ"ו, ג') כִּי לְךָ וְלוֹרְעֵךְ אֲתָן אֵת כָּל הָאֶרֶצוֹת הָאֵל, וְכִי הָיְכוּ מְצִינוּ שְׁנַתְנָה א"י לִיצְחָק וְהִלֵּא כְּכֹר נֹאמֵר (שֵׁס שֵׁס ד') וַיְרִיבוּ רוּעֵי גֵרֵר עִם רוּעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמִּים, אֵל מִכָּאן לְתַהה"מ מַה"ח. וְכֵן בִּיעֻקֵּב הוּא אוֹמֵר (שֵׁס כ"ח, י"ג) הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שׁוֹכֵב עֲלֶיהָ לְךָ אֲתַנְנָה וְלוֹרְעֵךְ, וְכִי הָיְכוּ מְצִינוּ כֵן וְהִלֵּא בְּקֶשׁ מְקוֹם לְנִטְעֵי אֶהְלוּ וְלֹא מְצָא עַד שְׁלַקְחוּ כַּמֶּאֱהָ קִשְׁטָה, אֵל מִכָּאן לְתַחַה"מ מַה"ח. וְאוֹמֵר (דְּנָרִיס ח', ח') רֹאֵה נַחֲתִי לְפָנֶיכֶם אֵת הָאָרֶץ וְגו' עַד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לִיצְחָק וְלִיעֻקֵּב לְחַת לְהֵם וְלוֹרְעֵם אַחֲרֵיהֶם; וְאוֹמֵר (שֵׁס י"א, ט') וְלִמְעַן תֹּארִיבוּ יָמִים עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְחַת לְרֵם; וְאוֹמֵר (שֵׁס שֵׁס כ"א) אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְחַת לְהֵם — לְכֶם, לֹא נֹאמֵר אֵל לְהֵם. וְאוֹמֵר (שֵׁס ל"ג, כ"ט) אֲנִי אֲמִית וְאַחִיהָ, יִכּוֹל מִיָּתָה בְּאַחַד וְחַיִּים בְּאַחַד כְּדֶרֶךְ שֶׁהַעֵינַם נִיְהַג, ה"ל מִחֲצָתִי וְאֲנִי אֶרְפָּא, מִכָּאן לְתַהה"מ מַה"ח. מִן הַמְּקָרָא מִנֵּין, הָרִי הוּא אוֹמֵר (שֵׁס"א ז', ו') ה' מְמִית וּמְחִיהָ מוֹרִיד שְׂאוּל וְעֵל. וְאוֹמֵר (שְׁעִיה כ"ו, י"ט) יִחִזּוּ מִחִיד גְּבֻלְתִּי יְקוּמוּן הַקִּיצוֹ וְרַנְּנוּ שׁוֹכְנֵי עֶפְרָה, וְאוֹמֵר (שֵׁס ע"ב, י"ח) יִרְוֵנוּ יוֹשְׁבֵי סֹלַע מִרְאֵשׁ הָרִים יִצְחוֹ וְ[אֵמְרָא חֲרֻגְמוֹמָא דְהָאִי קֶרָא לֹא הוּוּהַ יִדְעָנָה מֵאִי קֶאֱמַר] ח

א) הַמוֹסַגֵּר חֲסֵר כְּעֵג"ג. וְכִנְיָאָה זֶה הוּא כְּכַתְּבֵי בְּדִדּוּ עַח' עַהֲמַעֲיִיכִים אֲשֶׁר מְשַׁשׁ וְלֹא מְנַח לְחַז"ל שֶׁהוֹכִיחוּ מִמְּקָרָא הַזֶּה לְתַהה"מ — כְּכֹל הֵכִי קֶרָאִי לְדַעִיל אֲשֶׁר בְּלֶס הַכִּיָּאוֹם מַז"ל לְרַחֲמֵי עַל תַּחַה"מ —, וְכַתְּבֵי עַל הַגְּלִיץ: אֲלִמְלַח חֲרֻגְמוֹמָיָה דְהָאִי קֶרָא — אֲשֶׁר רַק הוּא מְנַחֵר "יִשְׁנֵי סֹלַע" עַל הַמַּתִּים שִׁחִזּוּ — לֹא הוּוּהַ יִדְעָנָה עַלֵי קֶאֱמַר "הַרְסָה, גַּח" עַהֲמַעֲטִיקִיט עַנְלֵי שֵׁס לָב, הַכְּנִיס הַרְעָרָה

ואומר (יחזקאל ל"ז, י') והעליתי אתכם מקברותיכם עמי, ואיך יכול לומר שעל המתים שהיה יחזקאל הוא אומר, שהרי הפסיק הוא אחר שהיה יחזקאל את המתים נאמר לעתיד לבא. ואומר (קס"ג, ו') יחינו מימים ביום השלישי יקמונו ונחיה לפני.

מן הכתובים מנין, שנאמר (תהלים ע"ג, ט"ז) ויצונו מעור בעשב הארץ. ואומר (ס"ק"ד, ל') תשלח רוחך יבראך ותחדש פני אדמה. ואומר (ס"ג, ד') וקרא אל השמים מעד ואל הארץ דרך עמי ובראמר ליה רבני לאנטונינוס (סנהדרין כ"א):. ואומר (ס"ס ט"ה) אספו לי חסידיו כוחתי בריתי עלי זבח. ואומר (ס"ס ס"ח, כ"ג) אמר ה' מבין אשים וגו'. ואומר (דמחל י"ג, ב') ורכים מישני אדמה עפר יקצו. ואומר (ס"ס ט"ג) ואהיה לך לקץ וגו'. ואם לחשך אדם לומר: כלה עין וירך כן יורד שאול לא יעלה (איוב ז', ט), אמור לו: מי שלבו נקפו אומר כך; הרי אמרו חכמים (ג"כ ט"ז) מכאן שכפה איוב בחח"מ. ואין ללמוד מאיוב, כי במרידות לבו פגו שפתיו ועקבי מליו, וכעת הובא בפלגיו נסיון נטוי רגליו עד שבקש להפוך הקערה על פיה. ואם תאמר: כי לכלב חי הוא טוב מן האריות המת, כי החיים יודעים שימותו וגו' גם אהבתם גם שנאתם וגו' (קהלת ט', ד'—ה'—ו'), הרי אמרו חכמים כי לכלב חי הוא טוב מן האריות המת כדרך יהודה אמר רב. מאי דכתיב הודיעני ה' קצו, וכולה מלחא כדאמר ר' ב' במה מדליקין (ש"ת ל'); המתים אינם יודעים מאומה, בעולם מתים; וחלק אין עוד לעולם, לעולמם של מתים. ואל תחמה, שהרי נאמר ועבדו לעולם (שמות כ"א, ז') ואמרו חכמים (קדושין ט"ו). לעולמו של יובל; וכן בשמואל הוא אומר (ש"א ח', כ"ג): וישב שם עד עולם, לעולמו של לוי (יוכ"ד). ויש לומר (ה) שלא דבר שלימה כל הדברים האלה אלא כנגד הכופרים בחח"מ שאומרים כי לכתב חי הוא טוב מן האריות המת, ושאר

האמת צנוף רב"י. כי חלו היו דברי הרמ"ה, הו"ל: וכדעתו גם יוב"ע, כמו יאמר להלכה: וכדאמר ליה רבני לאנטונינוס — א) דהע"כ הנוכח הוא כך: הא למדת שלא דבר שלימה כל הדברים האלה אלא כנגד הכופרים בחח"מ שח"כ כי לכלב חי הוא טוב מן האריות המת ושאר הדברים שוכחין על סוכן שח"כ וגם לב דברי האדם שלא דע וגו' ימה חו' כי מי אשר יתור אל כל החיים וגו' ושאר הדברים והרי כתבר לך שלא דבר שלימה אלא לדברי הכופרים בחח"מ כמו שאמרתי ותדע כי הוא קרא את דבריהם דע והוללות לעונו וכו'.

הרברים. הדע שהרי תחת הרברים מוכיחים על סופם שנאמר (קבלת ט', ג'—ד') וגם לב בני האדם מלא רע והוללות בלבכם בתיהם ואהריו אל המהים — ומה הם אומרים — כי מי אשר יחבר אל החיים יש בטחון, ושאר דברים. הרי נתברר לך שלא דבר שלמה לא רביו הכופרים בתחה"מ, וקרא את דבריהם רע והוללות. למדנו לתחה"מ מה"ת מן הנביאים ומן הכהובים.

מדברי סופרים מנין, דאמר'י בנמ' (סנהדרין ל'). שאל גופטרא מלכא את רבן גמליאל (א) ידענא דחיי שכבי (ב) אלא כשהן עומדין בלבושיהן הן עומדין או ערומים הן עומדין ואמר לו ק'ו מחטה. ואמר'י

(א) ננמ' שלפנינו הגי': שאלה קליא וכטרא מלכתא את ר"ע". והנה אם כונה לזוכי' עהשאלת — או השאל — מי היה הנשאל, אם ר"ג או ר"ע, לשון כיגע למכח חשבון; כי הנה לדברי בעל סה"ד היתה "קלוטרא נח אכטיוכס מלכא עג"א תשנ"ז (נראה כי ר"ל: בת אימברו, כי הוא היה קיסר עג"א תשנ"ז, ולא אכטיוכס), ור"ג דיכנה היה ג"א תת"ג, ור"ע היה ג"א תת"ח. וא"כ, לא קרב לא זה ולא זה אלזאת. וגם אם נאמר שסה"ד ר"ג זה הוא ר"ג הזקן, לא יעלה החשבון עומלס, כי הוא היה ג"א תשנ"ח — והנה בעל שלשלת הקבלה תומר כי קליא וכטרא זאת היא המזרחית, ור"ע זה היינו זה שהיה אחר החרבן — אבל מי' לדינתי הקע כי דבריו לא דברי קבלה לקבלס בלי שום לב. חכן קפת הוכחה י' כי גי' הרע"ה היא הישרה: כי לפני המאמר הזה היתה שאלו דוקון את ר"ג, ותקרו שאל קיסר (זכר) את ר"ג; והם זאת השאלה בשאלה ער"מ, מדוע לא סדרו עסקי הש"ס וזת"ז השאלות ששאלו ער"ג, ותקריהן השאלה ששאלה ער"מ. ובאשר ללעת מ' הוא זהו באהה זמן ה' עלך שמו "גליטרא" (כני' הרמ"ה), כי לא עבדתי שמו וזכרו כסה"ד, וחלתי חן חתי. (ב) הגי' שלפנינו: ידענא דחיי שכבי דכתיב ויזכו מעיר כעשב הארץ וכו'. והנה אם ידעה — ידע — דחיי שכבי מפי חו"ל, מדוע הביאה הפסוק הזה ולא עה"ת או עהנביאים כפי שדרוש חו"ל, והכתוב: ורניס עישי אדמת עמר יקילו עבחר יותר. וחולי בעבור זה הניחה הכהוב הזה, בעבור שריתה לשאל חס החתים עומדים לב שים או ערומים, כי עהכתוב הזה ויזכו מעיר כעשב הארץ עמעע עומדים ערומים כמו עשב. ור"ג השיב לה ק'ו מחטה, ר"ל גס חטה היא ככללת בשם הקצקן עשב [כמו: עבזיח חלר לבהמה ועשב לבעולת האדם לזולת לתם מן הארץ] ועם חטה כו'.

נמי (ס) אמר לי קיסר (ה) לר"ג אמריתו דחיי שכיבי הא קא הוי
 עפרא ועפרא מי קא חיי ומשל לו משל (ג) לשני יוצרים אחד יוצר מן
 הטיט ואחד מן המים וכו'. וכן נמי (ס ל"א): אמר ליה ההוא מינאה
 לר' אמי אמריתו דחיי שכיבי והא קא הוו עפרא ועפרא מי קא חיי
 א"ל אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בוד שבנו לו עבדיו פלטרין
 גדולים במקום שאין עפר ואין מים וכו'. ומכלהו הני שמעתייהו שמעי
 דתחה"מ האמורה בכל מקום בתחייית הגופות והנפשות הוא. ואמרי
 נמי (סנהדרין ל"ג) מתים שעתידי הקב"ה להחיותם אינם חוזרים לעפרם.
 הא למדת שחחה"מ האמורה בכל מקום אינה אלא החזרת הנפש
 לגוף. ועוד מדאמרי' (נכות י"ז) העוה"ב אין בו לא אכילה ושתייה ולא
 פריה ורבייה ולא משא ומתן, ואם אין הנפשות עם הגויות היות מפני
 מה הוצרכו לומר שאין בו כח אלו היה להם לומר שאין בו גוף, ונמצא
 כל אלו בטלים מאליהם כמו שבארנו בתחלת האגרת הזאת. ואמר
 ליה אנטונינוס לרבי (סנהדרין ל"א) יכולין גיף ונשמה לפסור עצמן מן
 הדין גיף ואמר נשמה חטאה וכו' ומשל לו משל למה הדבר דומה
 לחגר וסומא שהרכיב הסומא את החגר על כתפיו והוליכו למקום
 הבכורות ואכלום בא בעל הפרדס ודן אותם דרך קלקולן אף הקב"ה
 מביא את הנשמה וזורקה בגיף ודן אותם כאחד. וגרסי' בראש השנה
 (ט"ז): תניא ב"ש אומרים שלוש כחות באות ליום הדין אחת של צדיקים
 גמורים ואחת של רשעים גמורים ואחת של בינונים של צדיקים גמורים
 נכחבים ונחתמים לאתרי לחיי העו"ב ושל רשעים גמורים נכחבים
 ונחתמים לאתרי לגיהנם. שא' ורבים מישני ארמת עפר יקיצו אלה
 לחיי העולם ואלה לחרפות ודראון עולם בינונים יורדים לגיהנם ומצפצפי
 ועולין שגא' והבאתי את השלישית באש וגו' ועליהם אמרה חנה ה'
 ממת ומחיה מוריד שאול ועל וכו' אומרים ורב חסד מטה כלפי
 חסד ועליהם אמר דוד אהבתי כי ישמע'ה את קולי ועליהם נאמרה
 כל הפרשה כלה עד דלותי ולי יהושע פושעי ישראל כגושן ופושעי או"ה
 [כגושן] יורדן לגיהנם ונדונן שם י"ב חרש לאחר י"ב חדש גושם כלה
 נשמתם נשרפה ורוח מפורקן ונעשים עפר תחת כפות רגלי הצדיקים

(א) כן הו"ס בלמס"ס ש"ס, ובלמס"ס החדש' הגי' כופר'. — (ב) הגי'
 שלמכינו כי נחתים — דק"ש — עליה לו העל הזו.

שנא' ועסוהם רשעים כי יהיו עפר חחה כפות רגליכם. וכל הראית הללו כגן מעידות על הגויות שהן חיות.

אך אמנם יש מהן שזבל אדם להעמידן לימות המשיח בתחה"מ אשר תהיה בימים ההם. ואם ישמי שאינו מודה בה וסומך עלמה שאמרו חכמים (סנהדרין ל"א:) אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכות בלבד, לא זה הדרך ולא זה העיר — שלא אמר שמואל כן לבטל נסים העתידים להיות באותם הימים והזמנים ההם לפי צורך השעה והמקום, אלא לומר שאין מנהגו של עולם משתנה לגמרי כענין שנא' (ישעיה ל', כ"ו) והיה אור הלכנה כאור החמה ואור החמה יהיה שכעתיב, כדאיתא בפרק חלק (ע"ס ע"ב). שאם אי אתה אומר כן, נמצאת אומר שאין רוח הקדש שורה על ישראל בימות המשיח ואין לשוים מצרים נבקע לשאר עמו אשר ישאר מאשור כאשר היתה לישראל ביום עלותו מארץ מצרים, וכן כמה נסים שעתידים להיות בימים ההם מה תהא עליהם. ואם תאמר שאין רוח הקדש ובקיעת הים חדוש, הויאל והיו כן ביציאת מצרים ובכניסתם לארץ [בעברם את הירדן, א"כ מאו: אלא] ישעבוד מלכות [בלבד, אשו ביצ"מ ובכניסתם לארץ] (א) מי הוה. ועוד הלא מצאנו תחה"מ בזמן שכית המקדש קיים, כגון בן השונמית וכיוצא בו; וכן לאחר חרבן הבית הראשונה (כראשונה?) מצאנו תחה"מ על ידי יחזקאל, לדברי האומר (ע"ס ל"ג:) אני מבני בנאים; ועל ידי כמה יחכמים שהיו אחר חרבן בית שני, כגון מעשה דמגלה (ו') ומעשה דאנטונינוס ורבנו הקדוש (ג' י'), וכתנה רבות. הא למדת שלא אמר שמואל אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכות בלבד, לבטל נסים שעתידים להיות בימות המשיח.

ומענה נשיב לענין הראיות שאמרנו שיש להעמיד מקצתן לימות המשיח ומקצתן אין להעמידן אלא לעוה"ב: כאותה ששינו (סנה' ל"ו:) ואלו שאין להם חלק לעוה"ב הכופר בתחה"מ ואמרי לה (ג) האומר אין תחה"מ מה"ת, ואמרי בגמ' וכל כך למה ותאנא לפי שכל מדותיו

(א) המוסגרים חסרים בהצ"ג. — (ב) כ"ל: יואית דגרמי נעשיתו האושר וכו'. וכראה כי לפני רש"י ל' היוג"כ שמי הגרסאות, מלאחר: ה"ג האושר וכו', וקיים הגרסא הזאת, כי לפי הגרסא: הכופר בתחה"מ, ל' ש' יכח קו' הגע': וכל כך ל' וכו' הכפירה בתחה"מ מילתא זוטרתא היא.

של הקב"ה כדה כנגד מדה הוא כפר בתח"מ לפיכך לא יהא לו חלק בתח"מ. הא למדה שהעוה"ב השנוי (במשנתנו הוא תח"מ) ואי אחה יכול לומר שהעוה"ב השנוי (ב) כאן זהו ימות המשיח, דא"כ כתי אור"ה מאי בעי החם, דקא דייקין עלה בגמ' (סנה' ק"ה) ביעם הוא דלא יתא לעלמא דאתו הא שאר גוים אחרני אתו. אלא ודאי ש"מ שהעוה"ב השנוי כמשנתנו זהו העוה"ב באחרונה שמשלמים בו שכר לצדיקים ונפרעים בו מן הרשעים, וש"מ דאיה ביה הח"מ כדברורנא. ועוד מדקתני עלה (סס ק"ז:) דור המבול אין להם חלק לעוה"ב ואין עומדין בדין אנשי כדום אהלעוה"ב אבל עומדין בדין וכו' עד בעדה צדיקים אין עומדין אבל עומדין הן בערת רשעים, ואי בימות המשיח הני כהני מאי בעי החם אי לימא לאתהני מי איכא דינא אלא לזם דינא לעלמא דאתי. וגם הרב מודה בה' בתשובה כפרק ח' שאין כהן שכרם של צדיקים ונפרעונתם של רשעים אלא לעוה"ב. ועוד ה"ה (סיף ח"ל) ר' יעקב אומר אין כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה ומת"ש בצדה שאין תח"מ תלויה בה ככבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימך ובשלוה הקן כתיב למען ייטב לך והארבה ימים הרי שאמר לו אביו עלה לכירה וזהבא לי גוזלות ועלה ושלח את האם ונטל את הבנים ובחזירתו נפל ומת היכן טובתו של זה והיכן אריכות ימים של זה אלא למען ייטב לך לעולם שכתו טוב ולמען יאריכון ימך לזם שכלו ארוך. הא למדה שהעולם שכלו ארוך ואין בו הפסק יש בו תח"מ.

ועוד ראייה לעוה"ב שיש בו תח"מ, מדרש' (סס כ"ז) מנין לתח"מ כה"ת שנא' (הכרת הכרת, הכרת בעוה"ז הכרת לעוה"ב. ואמר (סס כ"ח:) ר' יהושע ב"ל מנין לתח"מ מה"ת שנא' (ז) עוד יהלוק ס"ה הלוקך לא נאמר אלא יהלוקך (וק"ל דלעוה"ב קאמר דאמר דיב"ל (סס) כל האומר שירה בעוה"ז זוכה ואומרה לעוה"ב שנא' עוד יהלוקך ס"ה הלוקך לא נאמר אלא יהלוקך (ז), הא למדה שהעוה"ב יש בו תח"מ. ואי אחה יכול לומר שתח"מ האמורה בגמ' כאן אינה אלא תח"ת הנפשות, שהרי הנפשות לא כהו כדי שיקראו חיתום תח"מ. וא"ת תמות נפשי עם פלשתים (יחזקאל ט"ז) וכוונה

כתאב אל רסאייל לרכנו מאיר הלוי סה

דבות, משם ראי' שהרי יציאת הנפש מהגוף קרויה מיתה וכשם שיציאתה מהגוף, קרויה מיתה כך חזרתה לגוף קרויה חיים. ונמצאת למד שאין תחה"מ אלא החזרת הנפשות לגופות. וגם אינך יכול לומר שכל זמן שהנפש כלואה בגוף חשובה כמת ובזמן שפורשת מהגוף היא חיה וזהו תחה"מ, שאם הדבר כן נמצא העוה"ב לכל אדם משעת מיתתו, והדבר ידוע שחיי העוה"ב אין להם הפסק ולא גרעון והן הן סוף השכר כלו. וגם הרב מודה בה בה' תשובה בפרק השעי. וא"כ תחה"מ האמורה על הגויות בכל מקום מה תהא עליה.

ועוד שהרי הדבר ידוע ומפורסם שפרעונתם של רשעים ומתן שכרם של צדיקים אינם לא לעוה"ב, כאותה ששינונו (אבות פ"ד ע"ה) העוה"ז דומה לפרוודר בפני העוה"ב החקן עצמך בפרוודר כדי שתכנס לטרקלין; (ועוד אמרו צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיי עוה"ב) ה; ועוד אמרו (סנה' ל"ט.) כל הנביאים כלם לא נחנבאו אלא לימות המשיח אבל עוה"ב עין לא ראתה אלהים וזולתך יעשה למחכה לו; ועוד אמרו העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו'; וחנן נמי (ס"ז ל"ו.) כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב; ובכמה דוכתי אמרי' (כמויות ק"ג:) יצאתה בת קול ואמרה ההוא כובס מזומן לחיי עוה"ב; (ואמרי' נמי (ע"ז ו'!) קטיעא בר שלום מזומן לחיי עוה"ב) ג. הא למדת שמתן שכרם של צדיקים אינו אלא לעוה"ב. וכן פרעון הרשעים אינו אלא לעוה"ב, דררשי' הכרת חכרת הכרת בעוה"ז חכרת לעוה"ב, וחנן נמי אלושאלחלעו"הב, וכהנה רבות. הא למדת שפרעון הרשעים אינו אלא לעוה"ב. וגם הרב [נ"ר] ג) מודה בה בה' תשובה בפרק שמיני. והואיל ומתן שכרם של צדיקים ופרעון הרשעים לעוה"ב הוא, אי אתה יכול לומר שאין בו תחה"מ, שהרי אמרו חכמים שאין הגוף והנשמה נדונים אלא כאחד דרך קלקולם כדמכרר הא דאמר לי' אנטונינוס לרבי יכולין גוף ונשמה לפטור עצמן מן הדין וכו'. ועוד מהאמור בבביתא האמורה בראש השנה גופם כלה נשמתם נשרפת וכו', אתה למד שהגוף והנשמה נדונים. ועוד שהרי אמרו חכמים העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה, ומשם יש להוכיח שיש בו גוף וגויה, כאשר פרשנו למעלה פעמים דבות. ואין לומר שאחרי היות הגופות לעוה"ב ימותו שניה, שאם אתה

א—ב) המוסגר חסר בהע"ג. — ג) המוסגר לך כמלא כמוג בהע"ג.

אומר כן אין זה עולם שכלו ארוך, והכל מודים שהיי עוה"ב אין להם הפסק ולא גרעון. ועוד שהרי אמרו חכמים לענין פרעון של רשעים שהוא לעוה"ב בגוף וגויה שאין לו הפסק, כמאמרם יורדים לגיהנם ונרונים בה לדורי דורות שנא' ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו' ולא עוד אלא שגיהנם כלה והם אינם כלם שנא' וצורם לבלות שאול, והדבר ידוע שמדת הטובה מרובת ממדת פרעוניות. ועוד שהרי אף על המתים שחיים בימות המשיח אמרו חכמים שאין חוזרים לעפרם, ואין צריך לומר על המתים שחיים לעוה"ב הנקרא עולם שכלו ארוך. ועוד אם תאמר שיש מיחה אחר חיי העוה"ב, אותם מתים עצמם שאמרו חכמים שחיים בימות המשיח ואין חוזרים לעפרם מה תהא עליהם. ואי אתה יכול לומר שיש להם זמן קצוב, שהרי אמרו (סנה' ל"ג.) מה קדוש לעולם קיים אף צדיקים לעולם קיימים, והקב"ה אין לו זמן קצוב. ותנ"י נמי אבל לעתיד לכא מה הוא אומר כלע המות לנצח. וראייה נמי ליום הדין שאינו אלא בתחה"מ, מהא דתנן הוא היה אומר הילודים למות והמתים להחיות, והגופות כאחד שהרי אמרו הילודים למות והמתים להחיות, ונמצא [שאיין עמידת הנפשות בגופות קרויה מיחה ונמצא] (ב) שתחה"מ אינה יציאת הנפש מהגוף אלא חזרתה לגוף אחרי הפרדה היא הנקראת תחה"מ שהרי אמרו הילודים למות והמתים להחיות והחיים לידון, לומר שאחרי הולדם הם מתים ואחרי מיחהם הם חיים ואחרי חייהם הם נרונים. וכיון שנתברר שעולם הנפשות שהוא בין שעת מיחה לתחה"מ יש לו הפסק ואין זה סוף השכר כלו והטובה האחרונה שאין לה הפסק שהרי יש תחה"מ אחריו; ונתברר שמתים שחיים לימות המשיח אינם חוזרים לעפרם, וגם נתברר שהעוה"ב שאחרי ימות המשיח הוא עמידת הנפשות והגויות לדין כאחד; ונתברר שאין מיחה לצדיקים אחר חיי העוה"ב, — א"כ העוה"ב שאין בו גוף ולא גויה שמשלמים בו שכר לצדיקים ונפרעים בו מהרשעים והוא סוף השכר כלו והטובה האחרונה שאין לה הפסק ולא גרעון, מי הוא זה ואיזה הוא ומי יתן ידעתי ואמצאהו ואיזה הדרך ישכון אור תעצומו ושחר חכונתו איזה מקומו, הן קדם אהלך ולא אראנו אחר ולא אמצאנו, לא נודע חמונתו באיים ולא

תמצא בארץ החיים, ההום הכמה אמר אין גאל ידי, וים בינה אמר
אין עמדי, אברון ומות אמרו באזננו שמענו שמעה, ובת מראה מאד
בתולה ואיש לא ידעה.

ואשר רנו גבירי ושחק, לעוזר קושיית ר' יצחק הבאה ממרמק, —
מי יתן איפה ויכתב יושר אמרי מי יתן בספר ויחוק, אורה אתכם ביד
אל, קדוש יושב תהלות ישראל, אשר עם שדי לא אכחד ולא אכסה,
וגם אמנה לא אשאל ולא אנסה. ולא מאשר אני יודע ו'א ידעוני,
לדבר כשואל ולא כידעוני, לא מצאה ידי לשאול לי במשפט האורים
כמבין וכתחכמוני, לא כשואל אוב וידעוני, לכן אמרתי שמעה לי אחוה
דעי אף אני. ומה' מענה לשון, להשיב על אחרון אחרון ועל ראשון ראשון:
מאי דקאמר מר דדבריי רבנו הרב: אי בעי אביי הוא יכול
לשנויי מתני' דלא קשיא מידי לר"צ דר"צ ס"ל כרבא דאמר אינו
לוקה עד שיקדש ויבעול ומתני' ידאי רבעל ולא קדש עסקינן מרחיבינן
ליה קנס ומשו"ה אין בו מלקות אבל אביי לא בעי לשנויי מתני' דלאו
כטעמיה ולא כהלכתיה וניחא ליה לתרוצי מתני' לר' יצחק כטעמיה
וכהלכתיה אליבא דר' יוחנן, ועוד דכל הני קושיי דקא מקשי מתני'
כמאן מוקים לה אי רבי מאיר קשיא בתו אי רבי נחוניא בן הקנה
קשיא אחותו אי ר' יצחק קשיא ממורת לטעמיה דרבא דאמר חרוש
הוא שחדשה תורה בקנס קא מקשי ורבא ודאי רבו של אביי הוא ומשמע
דמאי דאמר אביי קדש לוקה בעל לוקה [מרביה רביה] (מרביה ח)
גמיר וה"נ ס"ל לרבא דבעי לחודיה לקי ומשו"ה כי אמר' קשיא ממורת
לא בעי לתרוצי דלאו כטעמיה אבל לקמן כי אמר' א"ל רב אדא בר
מתנא לאביי לר"ל דאמר בפירוש רבתה תורה וכו' וקא בעי מאן האי
חנא דפליג עליה ר"נ בן הקנה פ' דהיינו מתני' דקתני הבא על אחותו
משגם קנס ואלו לרנבה"ק ל"ל כרת ומשלם ומתריך ואי ר"מ דאמר
לוקה ומשלם אי ר' יצחק דאמר מלקות בחייבי כריתות ליכא ומשו"ם
הכי משלם ולא תקשי ליה אי מתניתן ר' יצחק קשיא ממורת משום
דאמר' דר"ל סבר לה כרבא דכל חייבי לאוין חוץ מאלמנה לכ"ג אינו

(א) ל"ל: מרבא רביה, עי' לעיל לד מ"א. — לבני אשטרך להעיר בכל מקום
שיש שינוי כספחות בהעחקות אשר לפני, אעיר בזה עיני הקורא: בראיתו
מלה או איזה מלות סגורות בסוגרים מרובעים, ידע כי כן כתוב בהע"א —
או בהע"ב — ואם בסוגרים עגולים, כן הוא בהע"ג.

לוקה עד שיקדש ויבעול ומתני' דהכא ודאי לא קדש ומשו"ה לא שייך
 בה מלקות ומתני' דמכות דקתני אלו הן הלוקין הבא על המזורה
 כשקדש ובעל" — עד הנה דבריו לדעת הרב וסברתו, אשר
 אמרת כי הוספת בה נופך משלך. והנה היא מלה מדברי הקדמונים
 ואמרו חכמים א) אינה מקודשת. דהא בכלהו נסחי דידן עתיקי
 וחדתי לא גרסי' לה להא שמעתתא דחדוש הוא שחדשה חורה בקנס
 לרבא ז) כרי"ש ביה"ה ה"א דהוא רבה בר נחמני רביה דאביי אלא
 לרבא גרסי' לה כרי"ש ביה"ה אל"ף דהא בר פלוגתא דאביי גבי שמעתתא
 דקדושין. ומהשתא תקשי ליה למר על חד חרין מכדי כי קא מקשי
 ליה רב פפא לאביי לטעמיה דרבא קא מקשי ליה ואי ס"ד קא סבר
 דבא דכל הבועל אחת מחייבי לאוין בלא קדושין אינו לוקה היכי מקשי
 ליה לרבא טמלתא דלא ס"ל. ובודאי תרוציה דרבנו הרב אע"ג דאיכא
 למיפרך ליה כדפרכי' באגרותין קמייחא הוא עדיף טפיה מתרוציה דמר
 דאלו לתרוציה דרבנו הרב כיון דקא מוקים טעמיה דר' יצחק דס"ל
 דבעל ולא קדש לוקה ע"כ כי מקשי' ליה לר' יצחק צריכי' לאקשויה
 עליה כי טעמיה זלא אכפה לן בטעמיה דרבא דהא לא מצי רבא
 לתרוצי טעמיה דר' יצחק אלא לפום מאי דהוא ס"ל לר"ז. אבל לתרוציה
 דמר איכא לאקשויה כדברי רבא ואי משום דאקשי' עליה דר"ל מאן
 חנא דפליג עליה דרבננה"ק מפרקי' אי ר"מ אי ר"ז קשיא ממורת
 זקא בעי מר למימר דהיינו טעמא דלא אקשי' הכי משום דניחא לן
 לאוקמי דר"ז אילכא דהלכתא ברבא דס"ל לטעמיה דמר דכל הבועל
 אחת מחייבי לאוין בלא קדושין אינו לוקה ולטעמיה דמר מי ניחא
 מכדי מאן קא מוקים ליה למתני' דאלו נעדות לטעמיה דמר כרי"צ אביי
 הא דמוקים לה דהא רב אדא בר מחנא הוא דקא מקשי' ליה לאביי
 מאן חנא דפליג עליה דרבננה"ק וקא מהדר ליה אביי אי ר"מ אי ר"ז
 זא"כ אביי גופיה היכי מצי לאוקמי למתני' כרי"צ והאקא סבר אביי דכל
 הבועל אחת מחייבי לאוין בלא קדושין לוקה ומהשתא תקשי ליה לממורת

א) בקדושין מ"ח ע"ג. — והנה העלה אשר היחה נפי הקדמונים, גם היא
 נפי האחרונים; עוד היום חומרים חזינו הספרדים, לכל המוסיק נוסך משלו
 על דברי חננו, לאחד, "ואם הוסיף לה נוסך משלו אינה מקודשת", ר"ל: בלא
 הוספת הנוסף היה טוב יותר. — ב) ל"ז: לרנה.

לרי"צ דהא לטעמיה דאביי דאמר בעל לחודיה לוקה לא שייכי לשלומין
 גבי ממורת כלל אלא מסתברא דהיינו טעמיה דלא אקשי' הכא אי רי"צ
 קשיא ממורת כדאקשי' לטעמיה דרבא דאמר חדוש הוא שחדשה
 חורה בקנס משום דמעיקרא קא מהדר' לחרציה למתני' גופה והיינו
 דאמרי' מתני' כמאן מוקים לה כלומר היכי מצי לאוקמה לכולה מתני'
 אליבא דחד תנא אי ר"מ קשיא בתו וכו' אבל לגבי מילתא דרב אדא
 בר מתנא דקא מקשי ליה לאביי מאן תנא דפליג עליה דרנבה"ק לאו
 אמתני' דאלו נערות קאי ולא נמי אמתני' דשבועות דההיא מתני'
 דשבועות (הכא) מאן דכר שמה אלא אמיתרא דרנבה"ק גופיה דאיירי
 בה בפרקין קאי דקתני רנבה"ק היה עושה את זיה"כ כשבת לשלומין
 דשמעת מינה דאיכא תנא דפליג עליה וא"ר חסדא הכל מודים בבא
 על הנדה שמשלם קנס ולאוקי מדרנבה"ק וא"ר ח מודה רנבה"ק
 בנוגב חלבו של חברו ואכלו שהוא חייב למאן מודה לאו לאידך תנא דפליג
 עליה. ומדכלהו הני שמעי' דאיכא תנא דפליג עליה דרנבה"ק וקא סבר
 דח"כ בני תשלומין נינהו והיינו דקא קשיא לן לר"ל דאמר חייבי מלקות
 בחייבי מיתות דמי דאע"ג דלא אתרו ביה נמי פטור מתשלומין מאן
 תנא דפליג עליה דרנבה"ק גבי ח"כ לטימרא דבני תשלומין נינהו נהי
 נמי דאיכא למפטרינהו מדינא דאין לוקה ומשלם דהא ח"כ בני מלקות
 נינהו ואין לו"מ מפרקי' אי ר"מ דאמר לוקה ומשלם אי רי"צ דאמר
 מלקות בחייבי כריתות ליכא דיקא נמי דכי מקשי' מעיקרא למתני' קא
 אמרי' מתני' כמאן מוקים לה דמשמע דאמתני' גופא קיימי' ואלו כי
 מקשי' ליה לר"ל לכסוף נקיט לישנא דמאן תנא דפליג עליה דרנבה"ק
 דמשמע דלא אמתני' קאי אלא בעלמא קאי אתנא דפליג עליה דר"ג
 בן הקנה ותו אי ס"ד דאמתני' קאי מאי קא מבעיא ליה הא בהדיא
 אוקמא ר"ל למתני' בר"מ אלא מחוורתא כדפרישנא. ומאי דקשיא
 ליה למר לדברי המקשים לטעמייהו נמי אמאי עלתה בקושיא לישני
 ליה תלתא פירוקי הא' בגר שבעל ממורת (ואליבא דר' יוסי קאמר
 דאמר?) גר מותר בממורת א"ג בממור שבעל ממורת) כדמוקים לה
 בירושלמי א"ג לוקמה למתני' בר' יצחק וכווקה ומשלם סבר לה בר'
 מאיר א"ג סבירא ליה לרי"צ כעולא דאמר כל היכי דאיכא ממון ומלקות
 ממונא משלם מלקא לא לקי, אלא מאי אית לך למימר ניהא ליה
 לאוקמי מתני' לרוחא דמילתא ולאפוקי נפשיה משלונתא דס"ל בר' יוחנן

ולא לשנויי שנויא דחיקא, לדברי רבנו הרב נמי ניחא ליה לאבי
 לאפוקי נפשיה מפלוגתא ולאוקמי טעמא [דרבא] (דרבוז) רביה כי
 טעמיה לרוחא דמילתא דס"ל כר' יוחנן. והני מלי דמר כלהו חמיה
 לי טובא דהא דהא ברינא דכי מקשי ליה רב פפא לאביי לטעמיה
 דרבא דאמר חדוש הוא שהדשה תורה בקנס קא מקשי ליה והיינו רבא
 ברי"ש ב"ה אליף דהוא בר פלוגתיה דאביי לטעמיה דמר גבי בעל
 ולא קדש וליכא למימר דמקשי ליה לרבא ממילתא ולא ס"ל כדברי
 רבא. ומאי דקשיא ליה למר נוקמא בגר או ממזר שבעל לו ממזרת
 היכי ס"ד דמר למימר הכי ופה קדוש יאמר דבר זה ואי הוה מוקים
 לה הכי מ"ל לא הוה הדר קושיא דריש פירקין לדוכתיה דקא מקשי אמחני'
 דאלו נערות שיש להם קנס הני דאית להו קנס כשרות לא ומפרקי'
 הכי קאמר אלו נערות פסולות שיש להן קנס הבא על הטמזרת וכו'
 דאע"ג דפסלי' לגבייהו ולא קרינא ביה ולו תהיה לאשה אית להו קנס.
 ואי בגר שבעל ממזרת ואליבא דר' יוסי א"ג במזמר שבעל ממזרת
 דהויין להו כשרות לגבייהו הדר קושיא לדוכתיה. ותו היכי הוה יכול
 לאוקמא בגר שבעל ממזרת ואליבא דר' יוסי א"כ קשיא אחותו דהא
 לא שמעי' מאן דאית ליה לוקה ומשלם סבר לה כר"מ בלחוד [ומדקאמר]
 (ודקאמר) מר נמי לוקמא כרי"צ ובלוקה ומשלם סבר לה כר"מ אטו
 אי לאו דפשיטא ליה לגמרא דלית ליה לרי"צ לוקה ומשלם מי הוא
 איתיה לקושיא דאי רי"צ קשיא טמזרת כלל אלא מדמקשי הכי ש"מ
 מפשט פשיטא קן דלית ליה לר"צ לוקה ומשלם דהא בכלל רבנן דפליגי
 עליה דר"מ נינהו דקחני התם וחכמים אומרים כל המשלם אינו
 לוקה דשמעת מינה דכלהו רבנן סבירא להו דאין לוקה ומשלם וליכא
 מאן דאית ליה לוקה ומשלם אלא ר"מ בלחוד וא"כ היכי מצי למהדר
 ולמימר דרי"צ כר"מ סבירא ליה. ותו מאי קשיא ליה למר לוקמא כר'
 יצחק ובלוקה ומשלם סבר לה כר"מ השתא שביק לאוקמא כרבנן
 ומוקים לה כרי"צ ופלגא סבר לה כר"מ ופלגא פליג עליה. ודקאמר
 מר נמי לוקמא כרי"צ וסבירא ליה בעולא דאמר כל היכי דאיכא ממון
 ומלקות ממונא משלם מלקא לא לקי מאי הוה נפקא ליה מינה לאוקמי
 כרי"צ ואליבא דעולא למשכקיה לדר' יוחנן אליבא דכ"ע. אלא אי
 קשיא הא קשיא אי איתא דסבירא ליה לרבא דכל הבעל אחת מחייבי
 לאוויין בלא קדושין אינו לוקה היכי מצי לאקשווי עליה דרבא ממלתא

דלא סבירא ליה. ותו בר מכל דין ומכל דין היכי ס"ד דמר לאקשווי
 ונוקמא כרי"צ וס"ל כעולא דאמר כל היכא דאיכא ממון ומלקות ממונא
 משלם מלקא לא לקי אי ס"ל כעולא למה ליה לאוקמא כרי"צ כלל לכ"ע
 נמי מצי לאוקמא דמאי קשיא לך דקא מוקמח לה כרי"צ משום קושיא
 דאחותו דקי"ל אינו לוקה ומשלם ומתני' קתני הבא על אחותו משלם
 קנס הלכך צריכת לאוקמא כרי"צ דאמר מלקות בחייבי כריחות ליכא
 אפילו חימא רבנן נמי דאמרי חייבי כריחות בני מלקות ניהו ודקא
 קשיא לך דאין לוקה ומשלם ל"ק דהא אמרת דס"ל כעולא דאמר כל
 היכא דאיכא ממון ומלקות ממונא משלם מלקא לא לקי דהא עולא
 כי מתרץ לה למתני' אליבא דכ"ע מתרץ לה ולטעמך הכי הוה לך
 לאקשווי לוקמא כעולא ודברי הכל היא ופירוקא משום דכלהו אמוראי'
 משהמטי מלאוקמי למתני' כדעולא ולא משום מעמא דר' יוחנן כלחוד
 אלא משום דמוקים לה למתני' דאלו הן הלוקין כמילתא דחיקתא טובא
 ביתומה שוטה ומפותה ולא אורח ארעא למינקט מילתא דחיקתא כוליה
 האי ומפסק ומתני לה סתמא דקתני אלו הן הלוקין.

וכחבת ומאי דקאמר רבנו הרב וי"ל אי בעינא לאוקמיה דברי
 רי"צ אליבא דהלכתא נימא שרי"צ סבירא ליה בממורת כסברא דעולא
 באחותו שהרי אמר עולא שהמלקות שבאחותו כבוגרת ולא בנערה כך
 רי"צ אפשר דהכי ס"ל בממורת והוה קשיא לי באגרתא קמייתא דידי
 א"ב היכי קשיא ליה ממורת לרי"צ וקא אחי מר לתרוצי דרבנו הרב
 אמסקנא קאי לאוקמא דרי"צ אליבא דהלכתא דקא מוקמינן לה
 למתני' דאחותו דאלו נערוה אליבא דר"ל ולא קשיא ליה ממורת
 נערה דיש לה קנס משום דאין לה מלקות דהא לא קדש וכי קתני
 במכות אלו הן הלוקין וקא חשיב ממורת החם בממורת כוגרת דלית
 בה קנס בגון שקדש ובעל ומשו"ה לוקה ואינו משלם דלא שייך ביה
 ממון כיון דקדש, ומכאן ואילך אי אתה רשאי לחדש. והאי מימרא
 דרב (דמר?) חנסה (חקשי?) לי טובא מכמה אנפי חדא דהיכי טיקם
 מילתא דרבנו הרב אמסקנא דהא ודאי איהו לא אחי אלא לתרוצי
 קושיא דאקשו ואי רי"צ קשיא ממורת ואחא איהו לתרצה בתרי
 תירוצי תירוצי קמא לאוקמיה מימריה דרי"צ דלא כהלכתא ותירוצי
 בתרא לאוקמי אליבא דהלכתא, והוה פשוטו של דברי הרב כי נשמאל
 וכי נאמין ולא נאמר על השמאל שהוא ימין. ותו בר מכל דין ומכל דין

דאפילו חימא אמסקנא קאי דקא מוקמי לה למתני' דאלו נערות כרי"צ
 ולא קשיא לן ממורת כדמעיקרא משום דאיכ"ל דרי"צ ס"ל בממורת
 כסברא דעולא באחותו אפ"ה קשיא כיון דסוף סוף כעולא מוקים לה
 דאמר כל היכא דאיכא ממון ומלקות ממנא משלם מלקא לא לקי
 מאי אהני למידחק ולאוקמה כרי"צ דאמר מלקות בחייבי כריתות ליכא
 לוקמה כרבנן דאמרי אין לוקה ומשום (ומשום?) דאית להו מלקות
 כדמוקים לה עולא למתני' ולא שנא גבי אחותו ול"ש ממורת ממנא
 משלם מלקא לא לקי דהא ל"ש הכי ול"ש הכי על כרחיך מתני' דאלו
 נערות כולה בנערה קא מיירי דאי בכוגרת לית לה קנס. ותו חמיהא
 לי מאי דקאמר מר דהיינו טעמיה דלא קשיא ליה לרי"צ ממורת נערה
 דיש לה קנס משום דאין בה מלקות דהא לא קדש ולטעמיה דרבנו
 הרב דמוקים לה לטעמיה דרי"צ כדעולא מאי איריא משום דאין בה
 מלקות אפילו אית בה מלקות נמי קסבר עולא ממנא משלם מלקא
 לא לקי. ותו חמיהא לי מאי דקאמר מדגבי מתני' דמכות דקא [קשיא]
 (חשיב) ממורת וכן אמר מר דאיכא לאוקמה נמי לדברי הרב אפילו
 בנערה וכגון שקדש ובעל ומשו"ה לוקה ואינו משלם דלא שייך ביה
 ממון כיון דקדש, וא"כ הוא כדבריק אמאי קא מפלג הרב בחשוכה
 דידיה בין ממורת בוגרת לממורת נערה כיון דסוף סוף לא לקי בלא
 קדושין ע"כ לא שנא כי מוקים לה לממורת דאלו הן הלוקין בנערה
 ול"ש בכוגרת בקדש ובעל הוא דמוקים לה וא"כ מאי דוחקא ומאי
 נפקא לי' מינה לאוקמין חדא בנערה וחדא בכוגרת לוקמינהו לחרוייהו
 בנערה והא דקדיש והא דלא קדיש דאי קדיש ובעל מלקא לקי ממנא
 לא משלם דהא קדש ולא שייכיה ביה חשלומין לטעמיה דמר. דאמר
 דכל היכא דקדיש לא שייך ביה ממון והיכא (דלא) קדיש ממנא
 משלם מלקא לא לקי ולטעמיה דידיה דמפליג בין בוגרת לנערה הכי
 הוה לך למיטר דבאחותו נערה א"נ בממורת נערה לא שנא קדיש
 ול"ש לא קדיש ממנא משלם מלקא לא לקי, ממנא משלם ואע"ג דלא
 קדיש הכי מהנו קדושי בהיתרא אבל באיסורא לא מהנו קדושי
 למפטריה מתשלומין דכפיהו בעלמא דמיה ולכך משלם ואליכא דעולא
 דאמר כל היכא דאיכא ממון ומלקות ממנא משלם מלקא לא לקי
 וגבי בוגרת לא שנא אחותו ול"ש ממורת אי קדיש ובעל מלקא לקי
 ממנא לא משלם דהא בכוגרת ליכא קנס ואי משום צער וכושח ופגם

ביתומה שוטה ומפוחת ל"ש נערה ול"ש בוגרת כדמוקים לה אליבא דעולא: ואי איכא למימר דרבנו הרב אמסקנא קאי הכי מתוקם טעמיה ולא כדקאמר מר ואפ"ה איכא למיפרך עליה כדפרכינן באיגרותין קמייטא ובהאי איגרתא אחריתי. והו הכי מצית למימר דרבנו הרב אמסקנא קאי דמוקמינן לה למחנ' כרי"צ אליבא דהלכתא כרבא דס"ל לטעמיה דאמר דבעל ולא קדש לא לקי והא אב"י הוא דמוקים [לה] כרי"צ וא"כ היכי מחרץ לה דלאו כטעמיה ודלא כהלכתיה אלא ודאי ש"מ דלאו אמחנ' כלל קיימינן כדברירנא לעיל. והרי אחברר לך מכמה אנפי דאפילו כי מוקמת לה למילתיה דרבנו הרב אמסקנא נמי לא מחוקמא שפיר מכל הני טעמא דברירנא.

וכתבת: ומצאנו קצת ראייה לדעת רבנו הרב מאי דאמרינן בסוטה פרק משוה מלחמה לא יקח ולא לקחה פרט לאלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממורת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתן והא מקשי תלמודא לימא דלא כר' יוסי הגלילי דאי ר"י הגלילי האמר הירא ורך הלבב זה המתירא מעבירות שבידו אפילו חיטא רבי יוסי הגלילי כדרבא דאמר רבא מה טעם לא יקח משום לא יחלל כלומר אעפ"י שקדש אינו לוקח עד שיבעול אבל לאב"י דס"ל קדש לחודיה לקי לא מחוקמה הא מחנ' כר' הגלילי וקא חשיב ממורת ונתינה בהדי אלמנה וגרושה ש"מ דבכלהו חייבי לאוויץ פליגי אב"י ורבא אע"ג דאיכא למימר דלצדדים קחני מיהו שינויא דחיקא היא. ותמיהא לי מאי סייעתא דמר מינה כלל דאטו משום דאוקמינא כדרבא איכא למימר דכלא מחניתא לא משכחת לה אלא כדרבא הא ודאי כי איצטרכינן לאוקמה כדרבא ודלא כאב"י משום איסורי כהונה בלחוד הוא דאלו ממורת ונתינה דכ"ע מודו דלא לקי אקדושין לחודיהו דהא לא כתיבי בהו קיחה כלל אלא כי מקשו מאיסורי כהונה דכתיבי בהו קיחה קא מקשו ואיכא למ"ד לקי אקדושין לחודיהו הלכך הוה ליה ירא מעבירות שבידו דהא בקדיש עסקינן דכתיב אשר ארס אשה ואשבחן דאזהר רחמנא אקדושין בעלמא דכתיב לא יקחו לא יקח ומחרץ כדרבא דאמר רבא אינו חייב עד שיקדש ויבעול והכא בדקדיש ולא בעל עסקינן דכתיב אשר ארס אשה ולא לקחה ואע"ג דלשון לקיחה בעלמא לשון קדושין משמע כדרדשינן בסוף קדושין (ע"ס.) נבי אלמנה לכ"ג ונבי מחזיר גרושתו וכתיב כי יקח איש אשה ודרשינן

אין קיחה אלא בכסף שאני הכא דכתיב מעיקרא אשר ארס אשה
 דהיינו לשון קידושין על כרחך האי ולא לקחה לא אקדושין קאי. והרי
 אתברר לך דליכא למשמע מהכא דפליג אב"י ורבא בכלהו חיובי לאווין
 כלל. ותו דאפילו הוה איכא למשמע מינה דפליג בכלהו (חיובי לאווין)
 לא הוה איכא למשמע דפליגי בבעל ולא קדש אלא בקדש ולא בעל
 כדמירי בכרייתא דאוקמינא כדרבא וכ"ש דליכא למשמע דפליגי בשאר
 חיובי לאווין כלל לא בבעל ולא קדש ולא בקדש ולא בעל כדברירנא.
 ודקאמר מר ואע"ג דאיכא למימר דלצדדן קתני, מי שייך הכא לשנא
 דלצדדן קתני כלל, אטו מי קא מוקמינן לה לברייתא בחרי טעמי
 כי היכא דתימא לצדדן קתני האי ודאי כלה מתניתא בחד טעמא
 מחוקמה דהא כלה בדקדשיה ולא בעיל עסקינן וכלהו חיובי לאווין לא לקו
 אקדושין לחודיהו למעמא דרבא דמחוקמא מתני' כותיה.

ותמיהא לי מאי קא מסתייע מר מסוגיא דשמעתתא דפ' י'
 יוחסין דהא אנא ברירנא להא שמעתתא באגרתא קמיתא דידי ברור
 יפה דודאי לא פליגי אב"י ורבא אלא בחיובי לאווין דכתיב בהו קיחה
 ובעילה והשחא על כרחאי צריכנא לאהרורה למלתא הכא זימנא
 אחריתי משום קושיא רמר. מאי קשיא ליה למר מההיא דאמר' התם
 ומודה רבא בכ"ג באלמנה שאם בעל ולא קדש שלוקה והא עיקר
 פלוגתיהו באלמנה לכ"ג. היא והיכי שייך למימר, ומודה רבא באותו
 דבר עצמו שנחלקו בו ולמה סתם דבריו בראשונה שאמר בעל לוקה
 כדי שיהיה צריך לפרש באחרונה ולימא רבא בפירוש בעל לחודיה
 (לקי) קדש לחודיה לא לקי, ואין זו שיטת סוגית התלמוד לומר ומודה
 פלוני בדבר עצמו שנחלקו בו. והני מלי דמר כלהו תמיהא טובא דהאי
 ודאי כי פליגי אב"י ורבא בקדש ולא בעל פליגי וכי מודה ליה רבא לאב"י
 בבעל ולא קדש הוא דמודה ליה דלקי וא"כ היכי שייך הכא למימר
 היכי אמרינן ומודה רבא בההיא מילתא גופה דפליגי בה קא אמרינן
 אי משום דאידי ואידי אלמנה לכ"ג אטו משום דאידי ואידי חד שמא
 הוא נימא בדבר עצמו שנחלקו בו קאי מידי שמא קא גרים ענינא
 וכיון דחרי ענינא ניהו דאלו מעיקרא כי פליגי בקדש ולא בעל
 פליגי ואלו סיפא כי קאמרינן ומודה רבא בבעל ולא קדש קא אמרינן
 לאו באותו דבר עצמו שנחלקו בו הוא. ותו למעמיה דמר נמי מי נחא
 כיון דאמר דבכלהו חיובי לאווין פליגי הויא לה אלמנה לכ"ג בכלל

וכי קאמרינן ומודה רבא באלמנה לכ"ג אשחכח דבאותו דבר עצמו שנחלקו בו קאמרינן. וחו דע"כ באלמנה לכ"ג פליגי ועלה קאמר אביי קדש לוקה בעל לוקה דאי בשאר חיבי לאוויין מהיכא תיפוק ליה לאביי דלקי אקדושין לחודיה והא לא כתיב קיחה אלא באיסורי כהונה. וכי תימא דאתו שאר חיבי לאוויין וילפי מאיסורי כהונה מ"מ דעיקר פלוגתייהו באיסורי כהונה קיימא. וחו דלא מצי שאר חיבי לאוויין למילף מאיסורי כהונה לחיובי אקדושין לחודייהו לטעמיה דאביי משום דאיכא למיפרך מה לכהנים שכן הרבה בהם הכחוב מצוות יתירות. ודקאמר מר למה סתם דבריו בראשונה כדי שיהי' צריך לפרש באחרונה, שמוש תשובות בדבר חדא דאטו עד כאן לא אשכח מר בכללה תלמודא דסתים והדר פריש דתמיהא ליה הכא מילתא כוליה האי, וחו לטעמיה דמר דסבירא ליה דבכלהו חיבי לאוויין פליגי נמי מי ניחא למה סתם דבריו בראשונה כדי שיהי' צריך לפרש באחרונה ולימא רבא מעיקרא בפירוש דהבועל אחת מחיבי לאוויין בלא קדושין אינו לוקה לבר מאלמנה לכ"ג דלקי אבעילה לחודה, וחו דאטו חד גברא הוא דאמרינהו לתרויהו כי היכי דתקשי לך אמאי סתם מעיקרא דאיצטריך לפרושי לבסוף הא ודאי רישא לישנא דרבא וסיפא לישנא דגמרא דקאתי לפרושי מילתא דרבא ומאן דסתים מעיקרא סבר דבהכי סגי ליה ולפום חורפא דנפשית הוא דעביד וגמרא איצטריך לפרושי טפי לפום עניות דעתין.

ודקא קשיא ליה למר נמי אמאי אפסיק תלמודא לדין אלמנה בדין מחזיר גרושתו ניערבינהו וניהנינהו לדיני אלמנה מעיקרא, מאי קשיא ליה למר הא ודאי אידי דפתח בדאביי ברישא שמעתא אקדמה למחזיר גרושתו דמודי בה אביי מקמי אלמנה לכ"ג דמודה בה רבא, ואורחא דגמרא הוא לאקדומי לאביי ברישא מקמי רבא אלא היכא דהוי רבא מרה דשמעתא ומקשי ליה אביי. וחו לטעמיה דמר נמי מי ניחא אפילו תימא דבכלהו חיבי לאוויין פליגי אמאי אפסיק לדין אלמנה בדין מחזיר גרושתו לזנייהו. לכלהו דיני אלמנה מעיקרא אלא טעמיה דמלתא כדאמרינן, וכבר ברירנא באגרתא קמייתא דלא פליגי אביי ורבא אלא בחיבי לאוויין דכתיבי בהו קיחה. ובעילה כדמוכח מפשטא דשמעתא דלא קא מיירי אלא כהני. דכתיב בהו קיחה ובעילה בלבד ועל כרחיך עיקר פלוגתייהו באיסורי כהונה הוא דקאי אשמעתיה דרב

יהודה דאיתאמרה מקמי הדין קיימי דאמר רב יהודה כ"ג באלמנה
 חייב שמים אחת משום לא יקח ואחת משום לא יחלל ועלה קאמר
 אביי קידש לוקה בעל [לא] לוקה. ותו מדקא אייתי ראייה למעמיה
 [ררבא] (ררב) מלא יקח ולא יחלל וכי האי גונא בשאר חייבי לאוין
 לא כתיב וא"כ מנא תיפוק לן דבשאר חייבי לאוין פליגי כי היכא
 דלימא גמרא ומודה אביי במחזיר גרושחו למימרא דפליגי בשאר חייבי
 לאוין אי משום דילפי שאר חייבי לאוין מאלמנה לכ"ג למר כדאית
 ליה ולמר כדאית ליה א"כ איפכא אחיא דהא בין לאביי בין לרבא
 תרויהו ס"ל בכ"ג באלמנה שאם בעל ולא קדש שלוקה ואי הוא אית
 קך למימר למעמך דפליגי ואי משום דאמרינן ומודה רבא בכ"ג באלמנה
 שאם בעל ולא קדש שלוקה וקא דייקת מינה הא בשאר חייבי לאוין
 פליגי רבא וקאמר דלא לקי בלא קדושין הא ברירנא באגרתא קמייחא
 דכי קאמרינן ומודה רבא לאשמועינן דאע"ג דבקדש ולא בעל פליגי
 [אביי] נבי בעל ולא קדש מודה. ואי איכא למידק הכי מסיפא דשמעתא
 הוא דאיכא למידק וקא אמרינן לכסוף ושניהם מודים במחזיר גרושחו
 שאם בעל ולא קדש שאינו לוקה, ואי אמרת דבשאר חייבי לאוין
 קסבר רבא דכי בעל ולא קדש לא לקי כבר מאלמנה האי ושניהם
 מודים ומודה אביי מיבעיא ליה, משמע דאע"ג דבשאר חייבי לאוין
 פליגי אביי ורבא דאביי מחייב אבעילה לחודה ורבא לא מחייב
 אבעילה בלא קדושין מודה אביי לרבא במחזיר גרושחו שאם בעל
 ולא קדש שאינו לוקה ומדקאמרינן שניהם מודים ש"מ דבעלמא כי
 האי גונא תרויהו סבירא להו דלקי. וכ"ת מ"מ קשיא אמאי לא ילפי
 שאר חייבי לאוין ממחזיר גרושחו משום דאיכא למיפרך מה למחזיר
 גרושחו שאין איסורו שוה בכל הקהל.

ומאי דקא דייק מר ומייתי סיעתא מקראי דפצוע דכא וכרות
 שפכה וממור עמוני ומואבי ומצרי ואדומי דכתיב בהו בקהל ה', ודקאמר
 מר אי ס"ד בכיאה לחודה קא קפיד למה לי משונה ביאה זו מכל
 ביאות שכתורה שכחוב בהם בקהל ה' ושכחוב בהם דורות, ועוד אי
 בכיאה להודה משתעי האיך הלכה רווחת בישראל עמוני ולא עמונית
 מואבי ולא מואבית אלא לאו ש"מ דדרך גשואין קפיד קרא דהיינו
 ביאה הראויה לכה בקהל ה' כגון שקדש ובעל. והיינו מעמיה דרבא
 לדעת רבנו הרב וכנגד דא צריכא רבא. והניסילי דמר כלהו חמיה טובא

דהא דקא כלל מצרי ואדומי בכלל חייבי לאוויזן מדקא מני להו בהד' חייבי לאוויזן ואיתי מיניה ראייה לחייבי לאוויזן, ומצרי ואדומי לאו חייבי לאוויזן נינהו לענין לבא בקהל דהא לא כתיב בהו לא יבא מצרי ואדומי בקהל ה' אלא חייבי עשה נינהו דכתיב בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא בקהל ה' הא ראשון ושני לא יבא ולא הבא מכלל עשה עשה. וראייה להא מלחא מדקאמרין בפ' אלו נערוח איכא בנייהו חייבי עשה מצרי ואדומי. ותו דקא קשיא ליה למר מה נשתנית ביאה זו מכל ביאות שבחורה שכחוב בהם בקהל ה' ושכחוב בהם דורות, מאי קא קשיא ליה למר הא ודאי כל שאין איסורו שוה בכל ישראל כגון איסור כהונה שאסורה לכהנים ומוחרין לזויים וישראלים וכגון מחזיר גרושתו שאסורה לבעלה הראשון ומוותרת לאחרים וכגון חייבי כריתות ומיתות ב"ד שאסורין לשארוחן ומוותרים לזרים ואשת איש נמי שאסורה לאחרים ומוותרת לבעלה לא שייך למכתב בהו בקהל ה' שהרי אינם אסורים לבא בקהל ה' ואלו הנו כיון דאסורן שוה בכל ישראל היינו טעמא דכתיב בהו בקהל ה', ונדה אע"ג דאסורה שוה בכל ישראל היינו טעמא דלא כתיב בה בקהל ה' משום דאסורה שוה בכל ואפי' גרים וממזרים ונתינים ועבדים שאינם משוחררים ואי הוה כתיב בה בקהל ה' הוה אמינא לכהנים לזויים וישראל בלחוד היא דאסירא אבל להנך דלא איקרו קהל ה' לא קמ"ל לא תקרב לכל מאן דעיל תחת כנפי שכינה קא מזהיר שכינה. ודקא קשיא ליה למר נמי קה נשתנית ביאה זו שכחוב בה דורות, תמיהא טפי מכלהו דהא ודאי הנך דאסר בהו רחמנא דורות אצטריך למכתב בהו דורות ושאר איסורי דלא אסר בהו רחמנא דורות לא כתב בהו דורות. ותו מאי דקא קשיא ליה למר אי בכיאה לחודה קא משתעי קרא האיך הלכה רווחת בישראל עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית (ומשמע דהכי קשיא ליה למר מכדי כי גמירי עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית) לאו דרך זנות גמירי אלא דרך נשואין גמירי ואי אמרת דבכיאה לחודה קא משתעי קרא האיך הלכה רווחת בישראל עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית דרך נישואין, והא מילתא דמר תמיהא טובא היכי סלקא דעתיה למר לאקשווי כי הני קושיי דאטו מאחר דמעיי רחמנא עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית מאיסור ביאה גרידתא מי גרעי דרך נישואין, ותו דמאחר דמעיי להו רחמנא לנקבות מאיסור עמוני ומואבי הוו להו כשאר עממין דלא כתיב

בהו לא היתרא ולא איסורא דשרו דמנא תיפוק לי למסרינהו כלל
 ואי הכי קשיא ליה למר אי אמרת דבביאה לחודה קא משתעי קרא
 לגבי איסורא א"כ היכי דייקין מינה עמוני ולא עמונית מואבי ולא
 מואבית להיתרא והיתרא דומיא דאיסורא מה איסורא אפילו בביאה
 לחודה אף היתרא בביאה לחודה, ואשתכח דקא שרינן עמונית ומואבית
 בלא קדושין, וחסברא דהכי דייקין אלא מעתה ואל אשה בנדת טמאה
 לא תקרב הא בשלא נדת טמאה תקרב והיתרא דומיא דאיסורא מה
 איסורא אפי' בביאה לחודה אף היתרא אפי' בביאה לחודה אלא מאי
 אית לך למימר כי קא ממעיט לה רחמנא מאיסור נדה בלחוד קא
 ממעיט לה למיטרא דלא קיימא בלא וכתח"ל ה"נ נהי דמעייט רחמנא עמונית
 ומואבית לאפוקינהו מאיסור עו"מ למיטרא דעו"מ הוא דקיימי בל"ח הא
 עמונית ומואבית לא קיימי בל"ח אלא הו"ל כשאר עממין הראוין לבא בקהל
 ה' למשרא בהו מילתא יתירתא לא. ותו דאפי' תימא נמי דאי מוקמינן לה
 להאי ביאה דלא יבא עמוני ומואבי בביאה גרידתא משמע דעמונית
 ומואבית שרו בביאה גרידתא לא קשיא מידי דמדאורייתא אפי' בישרא
 נמי שרי בלא קדושין דכתיב ויקח דוד עוד נשים ופלגשים אחרי בואו
 מחברון ויילדו עוד לדוד וגו' (ש"ס, י"ג) ואמרי' עלה בנמרא (סנה' כ"ח.)
 מאי פלגשים ומאי נשים אמר רב יהודה אמר רב נשים בכתובה וקדושין
 פלגשים בלא קדושין ובלא כתובה. והרי איתברר קך דאפי' בישראל נמי
 שרי בלא קדושין וכי אצטריך רחמנא קדושין למסרא אעלמא משום
 נערה מאורסה ומשום אשה איש הוא דאצריך ומעתה לא תקשי ליה
 למר ולא מידי איכא למימר דקרא וסוגיא וסתניתא מסייע לדין
 הוא דאיכא למימר דמסייע קרא דהא בכלהו חיובי לאווין לבר ממחזיר
 גרושתו אביאה גרידתא אזהר רחמנא וכל היכא דכתיבא ביאה גרידתא
 ליכא לאצרכי קדושין אלא בביאה סגיא מדמדודו כלהו בכ"ג באלמנה
 שאם בעל ולא קדש שלוקה וקא מסיק בה טעמא משום לא יחלל זרעו
 אמר רחמנא והרי חלל ש"מ כל היכא דכתיב לא העשה אביאה
 גרידתא אע"ג דלא קדש נמי כיון דבעל לקי. ותו מדקא מקשי למעשה
 דרבא אי רי"צ קשיא ממורת ש"מ דס"ל לרבא אע"ג דלא קדש נמי
 לקי דאי ס"ד לא לקי היכי אקשינן לרבא ממלתא דלא ס"ל מתניתין
 דתנן ואלו הן הלוקין הבא על אחותו וכו' וקא חשיב ממורת ונתניה
 דלקי עליהו אביאה גרידתא אע"ג דלא קדש חדא דהבא סתמא קתני

ולית לך למפשט בהו קדושי אלא כריאה ותו דהא דומיא דאחותו
 וכלהו חייבי כריחות ודומיא דאלמנה לב"ג קחני מה התם אביאה
 לחודה מחייב אף הכי נמי אביאה לחודה מחייב כדמברר מקושיית
 רי"צ קשיא ממזרת, הלובשת עוז וחיל אורת, לשקול בפלס הרי חבונות
 ולתקן (ולתכן?) שמי אמונות בורת.

ועל ראשית חבואות שאלותי, פנת קישיותי ומלותי, עת הזמיר
 הגיע, וחור המענה בארצנו קולו השמיע: כי האמנם מין אחד סתמא
 קחני מנא לך לאוקמא בחבואה בלחוד. יתו מנא ליה למידק מקראי
 דאימריא הוו דערקין לאו משום דאיתחר ליה אביבא כולי האי ואורחא
 דעלמא דכי מתחרא חבואה מחמת בצורתא לא משכתין אימריא
 דוכתא רטיבא למרעי בית והוו דערקין הם ה"נ איבא למידק גבי
 פירות האילן כיון דאתחר ליה אביב של חבואה כש"כ דאתחרו להו
 פירות האילן ובעינן שיהיו פירות האילן מצויין בניסן כדרך אביב לפום
 טעמיה דרבנו הרב דמפרש טעמיה בפירות האילן הכי. ומאי דקאמר
 מר דאם היחה השנה ראויה להתעבר מפני האביב שלא הגיע או מפני
 התקופה שלא יהא אביב בתקופה חדשה שמעברין בשני רעבון, וקאמר
 מר טעמא לפי שהן עיקר סימני העבור מן התורה. חמיהא לי מאי קסבר
 אי קסבר, דהאי דמעברין האביב וגדיים וטלאים מדרבנן בעלמא הוא
 סוף סוף תקשי ליה למר דכשם שמצוה מן התורה לעבר בזמן שהשנה
 ראויה לעבר כך מצוה שלא לעבר בזמן שאין השנה ראויה לעבר כדי
 שלא לעקור את המועדות ממקומם, וא"כ היכי קימי רבנן ומעברין שלא
 לצורך ועקרו להו לכלהו מועדות [מהחיא] (מהו) עידנא דקביע להו:
 וכ"ת התורה נתנה רשות לב"ד לקבוע חדשים ולעבר שנים ולעקור את
 המועדות ממקומם א"כ כי חזיא נמי שתא להתעבר מן התורה, התורה
 נתנה רשות שלא לעבר בשני רעבון וכיוצא בהן וכש"כ דמתניתא קחני
 סתמא אין מעברין את השנה בשני רעבון וליבא לאפוקי מינה אלא בראיה.
 ובענין אנשי עיר הנדחת אשר כתב גבירי ואדירי כי החבוננו
 גבירי ואדירי בכל ספריהם ולא מצאו שם שמו של ר' יוחנן בכל
 השמועה, חמתי מאד איך נפל דבר גדול כזה מספריכם, כי האמנם
 לא בסתר דברתי במקום ארץ השך והנה כל הספרים אשר לנו חדשים
 גם ישנים, הנשארים מימות הגאונים, וכלים מכלים שונים, לא נפל
 שמו של ר' יוחנן מאחד מהם, ומקצתם שהיו באוצרותיו של

אֲדוֹנֵנוּ הַנְּגִיד הַר' שְׁמוּאֵל הַנְּגִיד רִ"ח וְהוּוּ אַחֲרָיו לִפְנֵי הַרְבֵּי יוֹסֵף וְיֹסֵף מִיגֵאשׁ, גַּם הֵם נִמְצְא בָהֶם כְּדַבְרֵי. וְהַנְּגִי כֹחֵב נֹסֵחַ הַשְּׁמוּעָה כֹּאשֶׁר הִיא לְהִיחֹת מִצִּוְיָה לְכָל אִישׁ אֲשֶׁר מִלְאוּ לְבוֹ לְקַרְבָּה אֵל הַמְּלֵאכָה לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ : הֵיכִי עֲבַדְיָן אֲר' יְהוּדָה דְנִין וְחֹבֶשֶׁן אֲמַר לִיהַ עוֹלָא אֲ"כ נִמְצָאָה מַעֲנָה אֵת דִּינָן אֵלָא אֲמַר עוֹלָא דְנִין וְסוֹקְלִין וְאֲחֵד מִשְׁלִים לְרוֹב וּמִיתָחוּ בְּסִיפָא אִיתְמַר ר' יוֹחָנָן אֲמַר דְנִין וְסוֹקְלִין וְרַבֵּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ אֲמַר מַרְבִּין לְהֵן בְּתֵי דִינִין אִינִי וְהָא אֲמַר ר' חַמָּא בֶר יוֹסֵף אֲר' אוֹשִׁיעָא וְהוֹצֵאת וּגו' אִישׁ וְאִשָּׁה אַתָּה מוֹצִיא לְשַׁעֲרֵךְ וְאִי אַתָּה מוֹצִיא אֵת הָעִיר כְּלָה לְשַׁעֲרֵךְ אֵלָא מַרְבִּין לָהֶם בְּתֵי דִינִין וְמַעֲיִינִין בְּדִינֵיהוּ וּמַסְקִי לְהוּ לְכ"ד הַגְּדוֹל וּגְמַר' לְהוּ לְדִינֵיהוּ וְקַטְלִינָן לְהוּ, עַד כֹּה סוֹף הַשְּׁמוּעָה, וּסְפָרִים שְׁנַפְל שְׁמוּ שֶׁל ר' יוֹחָנָן מֵהֶם טַעוֹת סוֹפֵר גְּרַמָּה לָהֶם וְהַדִּין נֹחֵן לְחַלּוֹת אֵת הַטַּעוֹת בְּחֶסֶד וְלֹא בִיחָר לִפִּי שְׁדֶרֶךְ הַטַּעוּהָ וְהַשׁוֹכֵחַ לְחַסֵּר וְלֹא לְהוֹסִיף.

וּכְתֹבָתָהּ בְּעַנְיָן נָשִׁי עִיר הַנְּדַחַת דְקָשִׁיא לִיהַ הַנִּי נָשִׁי דְמַחֲיִיבֵי הַד' אִי דַעֲבָדֵי ע"ז הֵינּוּ אֲנָשֵׁי עִיר הַנְּדַחַת גּוֹפִייהוּ וְאִי דְלֹא עֲבָדֵי ע"ז אֲמַאי נְהַרְגִין טוֹבִיל חֲטָא זִיגּוּד מִינְגַד, וּבְעֵי מַר לְתַרְוִצֵי לְרַבְרֵי רַבְנֵנוּ הַרְבֵּי [ז"ל] כִּיּוֹן דַּס"ל דְקַטְנִים בְּנֵי רְשִׁיעֵי יִשְׂרָאֵל נְהַרְגִין כְּדַאֲמַרְיָן לְקַמֵּן כַּש"כ נָשִׁי הָעוֹבְדִים שְׁהוֹדְרָהּ עִמָּם בְּכָל מְקוֹם שְׁצוּהָ הַכְּתוּב לְהַרְוֹג אֵת הַטַּף צוּהָ לְהַרְוֹג אֵת הַנְּשִׁים כְּמוֹ שְׁמַצִּינוּ בְּעַדְתָּ קֶרַח וּבַאֲנָשִׁי יֵבֶשׂ גְּלַעַד. וְהָא וְדֹאִי חֲמִיהָא טוֹבָא דַּאֲטוּ מַעֲשָׂה דְקֶרַח וּמַעֲשָׂה דִיֵּבֶשׂ גְּלַעַד לְדוֹרוֹת כְּחִיבֵי הוֹרָאתָ שְׁעָה הֵיחָה וְלִיכָא לְמִיקָף מִינָה לְדוֹרוֹת וּבְכַמְּהָ דוֹכְתָא פְּרִיקִינָן הוֹרָאתָ שְׁעָה הֵיחָה וְכַש"כ דְּמַעֲדַת קֶרַח לִיכָא לְמִילָף כְּלָל דְּמִיתָה בִּדְיֵי שְׁמַיִם שְׁאִנֵּי וְהָרִי אֲמַרו חַכְמִים בְּעוֹן נְדָרִים בְּנִיז וּבְנוֹחִיז שֶׁל אָדָם מַחִים כְּשֶׁהֶם קַטְנִים וְאִי כְּדַקָּאֲמַר מַר זְנִילָף מִינָה לְמִיעֵבֵד בַּהּ מַעֲשָׂה, וְהָ"ה נָמִי גְבִי מַעֲשָׂה דַאֲנָשִׁי יֵבֶשׂ גְּלַעַד וּמַעֲשָׂה גְּבַעוֹנִים גּוֹרַת שְׁעָה הֵיחָה שְׁכָן ב"ד מְכִין וְעוֹנְשִׁים שְׁלֹא מִן הַתּוֹרָה וְלֹא לְעִבּוֹר עַל דְּבָרֵי תּוֹרָתָא לַעֲשׂוֹת סִיג לְתוֹרָה. וּמַעֲשָׂה כֹּאֲחֵד שְׂרַכְבַּ עַל סוּס בְּשַׁכְתָּ וְהַבִּיאֹוְהוּ לְכ"ד וְסָקְלוּהוּ לֹא מִפְּנֵי שְׂרָאִי לְכָךְ אֵלָא שְׁהַשְׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ, וְאִי הוּוּא מִילְתָא בְּדַקָּאֲמַר מַר נִיקוּם זְנִילָף מִינָה לְדוֹרוֹת.

וּמַאי דַקָּאֲמַר מַר וי"ל לְעוֹלָם דַּעֲבָדֵי הַנִּי נָשִׁי ע"ז וְלֹאֵן הֵינּוּ אֲנָשִׁי עִיר הַנְּדַחַת גּוֹפִייהוּ כְּלוּמַד שְׁאִין דְנִין אוֹחֵן כְּדִין אֲנָשִׁי עִיר הַנְּדַחַת דֹּאֵן אֲנָשִׁי עִיר הַנְּדַחַת צְרִיכִים שִׁדְיָחוּם ב' אֲנָשִׁים וְלֹא נָשִׁים וְצְרִיבִין שְׁנֵי

עדים והתראה לכל אחד ואחד ואלו הנשים אעפ"י שלא היו להן התראה או שהודחו מעצמן הורגין אותן לפי חרב מפני שהן היו עיקר לסייע ידי עוברי עברה והן הנה היו סבה לאנשים הנדחים כי מי גרם לאנשים שישבו בעיר חברת הנשים וכיון שהודחו עמהן נהרגו ודבכלל יושבי העיר הנה וכן נמי אמרינן גבי נכסי צדיקים שבתוכה שהן אוברין דמי גרם לצדיקים שידורו נכסיהם לפיכך יאבדו". הני נינהו מלי דמר ולא ידענא מנא ליה למר לשנויי חילוק בין אשה לאיש לכל העונשין שבתורה והא כתיב איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, ועוד דאי לאו האי קרא הוא יכולין לחיובנהו לנשים בחיובא דגברי ואלא מר קא בעי לאחמורי עליהו טפי, ותו דהא ל"ש אנשים העובדים ול"ש נשים העובדות כלוהו בכלל יושבי העיר נינהו ומתחם הוא דאתיא לן וכי כתיבא התראה והדחה שני אנשים [אישבי] (מיושבי) העיר כתיבא דכתיב יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את עירם לאמר ודרשינן בגמרא לאמר מלמד שצריכין שני עדים והתראה לכל אחד ואחד דאלמא כולוהו יושבי העיר שני עדים בעי והתראה ודקאמר מר טעמא מפני שהן היו עיקר לסייע ידי עוברי עברה, בשלמא אי הוא לן ראייה לפלוני בין נשים לנשים (לאנשים?) הוא איכא למימר טעמא כדקאמר מר אלא מאתר דלא פליג רחמנא בנייהו היכי ניקום אנן וניפלוג מהאי טעמא לחיובי נשים פטורות. ודקאמר מר נמי וליון שהודחו עמהם נהרגות דבכלל יושבי העיר הנה, אטו יושבי העיר מי לא כתיבא בהו התראה כדברירנא ואי לא כתיבא איושבי העיר היכא כתיבא. ודקא מרמי לה מר נמי לנכסי צדיקים שבתוכה לא דמי כלל כשאינו בני דעה רחם רחמנא עליהו.

וכתב גבירי ויקרי: ואשר הגדלת להפליא על דברי רבנו הרב דקאמר מכין את הטף לפי חרב באומרך הלילה לאל מרשע וכי היכן מצינו קטן חייב שוה חייב, והשיב [ע"ו] (גבירי ויקרי) למה תשתומם ותשתאה פקח עיניך וראה בעדת קרח אשר ירדו הם ונשיהם ובניהם הנסמכים עמהם וטפם חיים שאוהה והתכונן באנשי יבש גלעד בשביל האנשים שחטאו שלא באו אל הר המצפה הכו הטף והנשים ואם אנשים חטאו טף ונשים מה חטאו וכן בשאלו כתיב יותן לנו שכעה אנשים מכנינו ואם שאלו חטא בניו הבאים אחריו מה חטאו אלא חומר הוא שהחמיר השי"ת בע"ז ושכועה וחלול השם לחחרים ולהשמיר הכל

למען ישמעו ויראו הנשואים כי יש לך אדם שבנו קטן חביב עליו
מגופו וכן מצינו בכך סורר ומורה נדון על שם סופו "עד הנה דברך,
[וכדברירנא] (וכבר ברירנא) דהנך כולהו גזרת שעה הוו וליכא למילף
מנייהו לדורות.

וכתבת: ועוד בר מן דין ומן דין הלא נמצא כחוב בספרי דבי
רב הכה חכה את יושבי העיר ההיא מכאן אמרו אין מקיימין את הטפלין
דדריש את ריבייא ואע"פ שיש ספרים שכתוב בהן מקיימין את הטפלין
דמשמע דדייק יושבי אולי בספרו של רבנו הרב נמצא כדבריו, ועוד הא
אשכחן בהדיא בכריתא דסנהדרין בפלוגתא דרבי אליעזר ורבי עקיבא
דר"א סבר קטנים בני רשעי ישראל נהרגין ור' עקיבא סבר אין נהרגין
ואולי נראה בעיני רבנו הרב לפסוק כר' אליעזר משום דקאי ר' שמעון
כותיה דסתם ספרי ר' שמעון" עד כה דברך. וגם אמנה אם יש ספרים
שכתוב בהן מכאן אמרו אין מקיימין את הטפלים י"ל שנמצא בספרו
של הרב כתוב כן אפ"ה איכא לאקשווי עלא כדביענן למימר קמן:
וחמיהא לי מאי סייעתא דמר מכריתא דסנהדרין ואדרכא מהתם איכא
למילף דקטנים בני רשעי ישראל אין נהרגין דק"ל דר"א ור"ע הלכה
בר"ע, ומהתם נמי איכא למשמע דמקיימין את הטפלים גרסי' בספרי
דבי רב דהא ק"ל סתם מתני' ר' מאיר (סתם) תוספתא ר' נחמאי
סתם ספרא ר' יהודא סתם ספרי ר' שמעון וכולהו אליבא דר' עקיבא
ואי אמרת אין מקיימין קתני קשיא דר"ע אדר"ע ואע"ג דאיכא למימר
חרי תנאי אליבא דר"ע הא ודאי שינויא דחיקא היא. ואפילו כ"ל הוא
איכא נוסחי דאית בהו מקיימין וכש"כ השתא דאיכא נוסחי דאית בהו
מקיימין. ותו דאפילו חיטא אין מקיימין גרסי' ותרי תנאי אליבא דר"ע
מסתברא כמאן דקתני כתוספתא אליבא דר"ע קטנים בני רשעי ישראל
אין נהרגין דסוגיין כותיה בפ' ד' מיהות דקא דייקי התם הא לכל
דבריהם זה וזה שוין כדברירנא באגרתא קמייחא וכדביענן למימר קמן.
ותו מדמתמהינין בריש פרקא דבן סורר ומורה היכא אשכחן דחייב
רחמנא קטן דהכא ליבעי קרא למפטריה ואם איתא אמאי לא פרכינן
ולא והא איכא אנשי עיר הנדחת, ותו דאפילו לר' אליעזר דאמר נהרגין
ליכא למילף מינה לנשים כלל דאיכא למימר קטנים הוא דנהרגים
משום דכי גופא דאבוהון דמו וכנכסיה דמו דהא לא תליא קורבא דידהו
במילתא אחריתי אבל נשים דלא תליא קורבא דידהו אלא באישות ואי

בעי מגרש לה ואזיל קירבא דידהו מיד לא טהקטלי.

ואשר הקשיתי באגרתי הראשונה על דברי הרב מההיא דאמרי' בפרק ד' מיתוח הוציא הכתוב יחיד מכלל רבים ורבים מכלל יחיד ודייקי' החם הא לכל דבריהם זה וזה שוין, וקא מקשימר א' ותסבר' דלכל דבריהם דקתני דוקא הוא והא איכא תו ד' דברים בין יחיד לרבים רבים צריכים שידיחום שני אנשים ומאוחה העיר ומאותו שבט משא"כ ביחיד הנסקא אלמא כל לאו דוקא", ותמיהא לי מילתא דמר טובא אדמקשי מר לדידי ליקשי ליה גמרא דפ' ד' מיתוח דקא מוטיב אביי מינא תיובתא ולא פרכינן ליה ותסברא דכללא הוא והא איכא ד' דברים אלא מאי אית לך למימר כי קא מפליג בין יחיד לרבים במילתא דאפיק דחמנא יחיד מכלל רבים או רבים מכלל יחיד ואלו הנך דברים מאי קולא אית בהו אי לימא דגבי רבים לא מחייב בההיא מילתא גופא דמחייב בה יחיד עד דאיכא הנך ד' דברים ומי איכא כה"ג הא ודאי כי ליכא הנך ד' דברים כי דינא דיחידים דיינינן להו, וכי תימא היינו קולא דכי איכא הנך ארבעה דברים מפטרי מחיוב חמור דיחידים מאי היא דמעיקרא בסקילה והשתא כסיף הא קתני לה בהדיא לדידי נמי לא קשיא כי קא מפליג יחידים למרובים להחמיר או להקל אבל הנך ד' דברים לית בהו לא קולא וקא חומרא אלא לענין הנך מילי דחאני להו החם בהדיא ואמטול הכי לא מצי למיתנייהו אבל לטעמיה דמר ודאי קשיא ולית נגר בר נגר דיפריקנא.

ולענין מנרף דקאמר מר סמתני' דשבעות איכא למשמע דאפילו א' ד' נ' י' מחייב, תמיהא לי טובא [כמאי] (כמה) סלקא דעתיה דמר לדחויין ותיבי ס' ד' למשקל סכינא חריפא ולמפסקיה למתני' דהא ודאי אפי' (לא הו'?) ראי' אחריתי יא מההיא מתני' לא הוא יכילנן לדחוי' ולאוקומא לפלוגתיהו דרבנן אסיפא דקתני ובכל הכנויין בלחוד וב"ש דאיכא ראיות אחרניאחא טובא חדא דהמקלל בכלהו אכולהו משמע וליקא לאוקמי אסיפא בלחוד אלא בראיה ברורה דלאו מחכמי הוראה אנו למפסק מתניתא ולטפווי ולחסורי לפום אומדן דעתיך וקש"כ דאפי' חכמי הוראה לא (קא) עבדי הכי אלא היכא דאיכא תרי מתניאזא דסתרי

(א) עי' לעיל לד ע"ו, ותראה כי נההשתקות עהפ"י אשר לכני לא נטלא כחוב נאגרת השנים להר"ה, הקיטוף הזאת.

כתאב ארסאײל לרבנו מאיר הלוי

אהרדי א"נ היכא דאיכא מסורת או טעמא ברורה בידהו דסתרי לה
 לההיא מתניתא אבל למפסקיה למתניתא בלא טעמא לא. ותו דעל
 כרחיק א' ד' נ' ל' כנוי מקרי כדבעי' למימך לקמן והאי דקתני סיפא
 ובכל הכנויים לאו למימרא דרישא לא איירי בכנוי דהא קתני רישא בא'
 ל' ברחום וחנון וע"כ הגי כולהו כנויים נינהו אלא האי דקתני סיפא
 ובכל הכנויים בשאר כל הכנויים קתני ומאי דקא מייתי מר ראייה ח'
 מבריתא דאיש איש כי יקלל (אלהיו) [אלמא] דכי פליגי רבנן עליה
 דר' מאיר לאו בא' ד' נ' ל' אלא בכל הכנויים פליגי, לא עיין בה מר
 שפיר דהא ודאי א' ר' נ' ל' בכלל כל הכנויים נינהו ודא דמאחר דאשכחן
 דא' ל' ה' י' ס' הוי כנוי כדגרסי' בפ' ד' מיחות גבי פסקא דהדיינים
 עומדים על רגליהם עומדים מנ"ל א"ר יצחק דבי ר' אמי ואהוד בא
 אליו וגו' ויאמר דבר אלהים לי אליך ויקם מעל הכסא, ומה עגלון מקל
 מואב שהיה גוי ולא שמע אלא בכנוי עמד ישראל ושם המפורש עאכ"ו,
 דשמעת מינה דא' ל' ה' י' ס' שהוא שם אלהותו כנוי הוי וכש"כ א' ד' נ' ל'
 דהוא ענין ארין בעלמא. ותו בר מכל דין ומכ"ד הא בהדריא חגן במתני'
 וכבריתא דא' ל' (ר' ?) נ' ל' כנוי הוי ולא מקרי שם המפורש ולא שם
 המיוחד אלא י' ה' ו' ה' דתנן בש' בתרא דמסכת תמיד גבי ברכת כהנים
 במקדש אופרים את השם בכתבו ובמדינה בכנויו, וע"כ האי כלתבו
 דקתני היינו י' ה' ו' ה' וכנויו (היינו) א' ד' נ' ל' דהא גבי ברכת כהנים
 קיימינן והתם ליכא שם אחרניא וכדגרסי' בפ' אלו עוברין כתיב זה שמי
 לעלם וכתיב זה זכרי לדור דור אמר הקב"ה לא כשאני נכתב אני
 נקרא נכתב אני בי' ה' ונקרא אני בא' ד' ואיחא נמי בש' עשרה יוחסין,
 וגם ההב מודה בה בכרכת כהנים דא' ד' נ' ל' כנוי הוי, ותניא נמי בה
 חברכו את בני ישראל בשם המפורש אתה אומר בשם המפורש או
 אינו אלא בכנוי ת"ל ושמו שמי (על בני ישראל שם שמי) המיוחד לי
 יכול אף בגבולין כן נאמר כאן ושמו את שמי ונאמר להלן לשום את
 שמי שם מה להלן בבית הבחירה אף כאן בבית הבחירה ר' יאשיא
 אומר אינו צריך הרי הוא אומר בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא
 אליך וברכתך ככל מקום ס"ד אלא הרי זה מקרא מסורס בכל מקום
 אשר אבוא אליך וברכתך שם אזכיר את שמי והיכן אבוא אליך

(א) גם כרליה הולח חסרה עאגרת הכ"ח כהערת קות הכ"י אשר לפני.

וברכתך בבית הבחירה, הא למדת שי' ה'ו' ה' הוא הנקרא שם המפורש
 ושם המיוחד וא' ד'נ'י' לא שם המפורש מקרי ולא שם המיוחד מקרי,
 וגם הרב מורה בה בהלכות יסודי התורה בפ"ו ובהלכות חפלה וברכת
 כהנים פי"ד. הלכך על כרחיך אין המגדף חייב אלא על י' ה'ו' ה'
 בדקתני בהדיא המגדף אינו חייב עד שיפרש אח [ה'] השם דאלמא
 שם המפורש בעיניו, ולא מצית למימר דבכדיקת העדים קאי ולאפוקי
 (יכה?) יוסי את יוסי וכדרכי יהושע בן קרחא דהא רישא כולה מלחא
 במגדף קאי ואכתי עדים מאן דכר שמייהו אלא לאו במגדף ואי לאפוקי
 [יכה] יוסי את יוסי צריכא למימר אלא לאו לאפוקי א' ד'נ'י' דהוי
 כנוי. ועוד מדאמר' בגמרא (פרקאין) [ל"ל: פ' ד' עייתות (סנהד' ס'.)] [יכה]
 עומדין מנ"ל ויליף מעגלון מלך מואב ומה גוי שלא שמע אלא בכנוי
 עמד ישראל ושם המפורש עאכ"ו, דשמעת מינה דשם המפורש בעיניו
 וכבר ברורא דא' ד'נ'י' לא מקרי שם המפורש הלכך ההוא דקתני
 בכריתא וחכמים אומרים על שם המיוחד במיתה ב' ה'ו' ה' בלחוד
 (קאי) דאיהו לחוד הוא דמקרי שם המיוחד כדמכרר ממתניתא פ' אלו
 נאמרין דקתני או אינו אלא בכנוי ח"ל ושמו את שמי המיוחד לי והיינו
 י' ה'ו' ה' כדברירנא ודקתני על כלהכונים כאזהרה משמע אפי' א' ד'נ'י'
 דאיהו נמי כנוי מקרי כדברירנא מהא מתנתא דקתני או אינו אלא
 בכנוי דהיינו א' ד'נ'י' ומתנלי' דמסכת חמיד ומשמעתא דאלו עוברין
 וד' מיחת דקרי ליה לא' ל' ה'י'ס' כנוי וכש"כ א' ד'נ'י'.

ודקא דייק מר מדכתוב ברישיה דקרא שם ה' גבי שם המהברך
 ואלו גבי שמברך בו לא כתיב ש"מ דלגבי שם המכרך בו לא בעינין שם
 המיוחד, תמיהא לי דהא אקשיחא באגרתא קטייתא דידי ותריצתא
 והיינו דאמרי החם וכ"ת מכדי כי נפקא לן עד שיברך שם בשם משם
 דכתיב בסופיה דקרא נפקא לן דכתיב בנזקבו שם והחם שם סתמא
 כתיב לא ס"ד דמכדי מנא ליה לרבי מנחם בר' יוסי המקלל אביו
 ואמו בכנוי פטור לאו משום דסופיה דקרא וש"מ דהאי שם דכתיב
 בסופיה דקרא שם [ה'] המיוחד הוא ולא כנוי דהא קתני החם בשבעות
 המקלל אביו ואמו חייב בכלן דברי ר"מ [וחב"א פטירין] [וחבמים פטורין]
 ואוקמינא דר' מנחם בר' יוסי הוא דיליף מכנקבו שם אלמא בשם
 המיוחד קאי ומדר' מנחם בר' יוסי [הוא] נשמע לרבנן לאו מי מפיק ליה ר'
 מנחם בר' יוסי להאי שם דסופיה דקרא למקלל אביו ואמו ומוקי לח

בשם המיוחד לרבנן נמי דמפקי ליה מגדף ע"כ בשם המיוחד קאי
 והיינו 'ה'ו'ה', מיהו טעמא דמילתא לא פרישנא החם באגרתא
 קמייחא והשחא מפרשינן ליה הכא בעו"ה, ואית ביה חלחא טעמי:
 חדא דכיון דכתב רחמנא שם ה' ברישא דקרא חו. לא אצטרך למכתב
 בסופיה אלא שם סתמא דמסתמא ההוא שם דאיירי בה ברישא דקרא
 משמע ואיבעית אימא דאע"ג דנוקב ברישא דקרא לישנא דברוכי היא
 כדמכרר בפ' ד' מיתות בנקבו דסופיה דקרא לישנא דפרושי הוא לומר
 קך שאם פירש השם ובירך בו חייב ולישנא דקרא נמי דכתיב בנקבו
 שם דייק הכא דמשמע שהנקיבה נופלת על השם אי אמרת בשלמא
 דהאי בנקבו שם לישנא דפרושי הוא הרי המעשה נופל על השם
 כמשמיעה דקרא דכתיב בנקבו שם שהמגדף נוקב את ה' ומפרשו
 אלא אי אמרת דהאי בנקבו שם לישנא דברוכי היא נמצאת הברכה
 נופלת על ה' כלומר שמברך את השם ואנן בשם שמברך בו קיימינן
 ואע"ג דאיכא למימר לעולם לישנא דברוכי הוא דמשמע בשם המתברך
 ואם אינו ענין לשם המתברך דהא כתיב ברישא דקרא ונוקב שם ה'
 חנהו ענין לשם שמברך בו אפ"ה כל היכא דאפשר לאוקמי לקרא
 כפשטיה עדיף טפי, ואיבעית אימא דילפי' לה כג"ש נאמר שם למעלה
 ונאמר שם למטה מה שם האמור למעלה בשם המיוחד אף שם האמור
 למטה [כן] (כשם המיוחד). והא דמיא להא דגרסי' בב"ק נאמרה
 שליחות יד למעלה ונאמרה שליחות יד למטה מה כו' וכהנה רבות. א"נ
 כיון דתרוויהו בחד קרא כתיבי ולפינן לה בהקיש מקיש שם האמור
 למטה לשם האמור למעלה מה שם האמור למעלה בשם המיוחד אף
 (שם) האמור למטה בשם המיוחד.

ומהשתא על כרחיק האי דאמר' יכה יוסי את יוסי ועד שיברך
 שם בשם דוקא תרוויהו נגיהו וכי הדדי נגיהו למילף וה"נ מסתברא
 דאי ס' ד' חד יוסי לאו דוקא הוא היכי מצי גמרא למילף מינה דיכה
 יוסי את יוסי דוקא הוא הא ודאי כי היכי דאיכא למימר דחד מינייהו
 לאו דוקא אירך נמי לד'.

ומאי דקא דחיק מר ומפרש ליה לבעיין דקא מבעיין לן בגמרא
 גבי מתני' דהמקלל אביו ואמו מאן חכמים וקאמר מר א) דלהכי מבעיין

א) גם זה לא נפלא באגרת הר"א נהעמקות הכ"י אשר לפני.

ליה משום דהאי רבנן ודאי לאו רבנן דמתני' דלעיל הוא דהא סבירא להו לרבנן דהיכא דלא כתיב ביה ה' לאו שם המיוחד הוא אע"ג דכתיב ביה שם כש"כ גבי אביו ואמו דלא כתיב ביה שם כלל דלא בעינן שם המיוחד, עד כה דבריך. ותמיהא לי טובא היכי [שמעית] (שמעינן) להו לרבנן דלעיל דס"ל דהיכא דלא כתיב ביה שם ה' לאו שם המיוחד הוא כי היכי דחקשי ליה מאן חכמים אדרבא איפכא שמעי' להו מדקתני יכה יוסי את יוסי ודקאמרי' בגמרא עד שיברך שמי בשם ע"כ תרוייהו דוקא נינהו בדברירנא. ומאי דקשיא ליה למר אמא קא מבעיא לן מאן חכמים לאו קושיא היא דהכי קשיא ליה לגמרא מכדי קא סברי רבנן דהמגדף אינו חייב עד שיברך את השם דנפ"ל מבנקבו שם ומתני' נמי דיקא דקתני יכה יוסי את יוסי אלמא שם בשם בעינן וא"כ המקלל אביו ואמו מנ"ל דבעינן שם המיוחד אי לימא מדכתיב בנקבו שם האי מבעיא ליה למגדף שאינו חייב עד שיברך שם בשם כדברירנא ואמטול הכי קשיא לן מאן חכמים כלומר מאן שמעית ליה דמפיק ליה להאי בנקבו שם למקלל אביו ואמו ר' מנחם בר' יוסי הוא דאי רבנן מבעי ליה למגדף גופיה כדברירנא.

ואשר כחבת ואיכא למימר דס"ל לרבנו הרב דבי קאמרי' בגמרא ש"מ דשם בן ד' אותיות נמי שם הוא בשם א' ד' קאמר דלא בעי שם רבא דהיינו י'ה' דהוא שם העצם ולא נראה לו לפרש שם רבא שם בן מ"ב דאי ס"ד 6) בשם של י' ה'ו'ה' לא ליחייב הכתיב בתורה הוא ולא שם בן מ"ב, הני נינהו מלי דמר. וכבר ברירנא מכמה ראיות דליכא לחיובא למגדף אלא אשם המפורש בלחוד דהוא י' ה'ו'ה' הלכך ע"כ הא דאמרינן בגמרא ש"מ שם בן ד' אותיות נמי שם הוא ליכא לאוקומיה בשם א' ד' כלל דהוא אמתניתין דהמגדף אינו חייב עד שיפרש את השם קיימינן ומינה קא דייקין דשם בן ד' אותיות שם הוא מדקתני יכה יוסי את יוסי (וש"מ דהאי שם בן ד' אותיות) דקאמרינן ביוד הא ואו הא קאי דהא מתניתן דקא מייחין מינה ראייה לא קא מחייבא אלא אשם המפורש בלחוד וכבר ברירנא דלא מיקרי שם המפורש אלא יוד הא ואו הא בלחוד ודקא אמרי' דלא בעינן שם רבא אשם בן מ"ב קא אמרי' ולא אשם יוד הא ואו הא דיקא נמי דקתני

שם רבא ולא קא אמרי' שם המפורש ודקא קשיא גך היכי ס"ד דבשם
 יוד הא לא לחייב והכתיב בתורה הוא סד"א האי ונוקב שם ה' לאו
 לשון ברובי הוא כדאוקימנא בפ' ארבע מיתות אלא לשון פרושי הוא
 כענין שנאמר אשר נקבו בשמות ווא פרושי גרידא כדקא ס"ד לאקשווי
 בפ' ד' מיתות דהא אירחיא לה מהחם אלא פרושי זכרוכי וה"ק קרא
 איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו והיינו בכנוי ואם המקלל הזה
 פירש את השם מות יומת וסד"א דלא מיקרי פרושי עד דאמר שם
 רבא ואע"ג דלא כתיב באורייתא לא סגיא דלא אמסיר לילמרע"ה מסיני
 בכלל תורה שבע"פ וא"א אפילו למאן דפריש ליה להאי ונוקב לישנא
 דברוכי סד"א דבשם רבא קאי דאי בשם בן ד' אותיות לא ליכתוב
 קרא שם אלא ליכתוב ונוקב שם יוד הא ואו הא כענין שנאמר כי יקלל
 אלהיו מאי שם ה' ע"כ בשם אחרניא קאי קרא מאי הוא אי לימא כנוי
 מי מקרי שם ה' וחו הא כתיב כי יקלל אלהיו ונשא חטאו דאמא לית ב'
 חייב מיתה אלא באזהרה בעלמא קאי קמ"ל דלא וכי תימא א"כ סוף
 סוף קשיא כיון דאשם בן ארבע אותיות חייב שם למה לי למאן דס"ל
 דהמכרך בכנוי חייב איכא לאקשווי אבל לדיון דסבירא לן דלא מחייב
 עד שיברך בשם המיוחד אצטריך שם להקיש שם האמור למטה לשם
 האמור למעלה מה שם האמור למעלה בשם המיוחד אף שם האמור
 למטה בשם המיוחד, א"נ בג"ש כדברירנא לעיל ופשטא דשמעתתא
 דאמתניתין גופא קיימינן דקתני המגרף אינו חייב עד שיפרש את השם
 דמשמע דשם המפורש בעינן ועלה קתני יכה יוסי את יוסי וקאמרינן
 ש"מ מדנקט יוסי דאית ביה ד' אותיות ואית ביה שתי אותיות מאותיות
 שם המפורש בן ד' אותיות שם בן ד' אותיות נמי שם הוא, לחיוב
 עליה ומתמהינן פשיטא ומהדרין מהו דתימא כיון דקתנו אינו חייב עד
 שיפרש את השם לא מקרי שם המפורש עד דאיכא שם רבא מההיא
 טעמא דכתבינן ויכה יוסי את יוסי לאו דוקא קמ"ל דיד הא ואו הא
 אמאי אמרינן שם בן ד' אותיות נמי שם הוא אטו עד השתא לאו בשם
 בן ד' אותיות קיימינן דהא יוד הא וו הא בן ד' אותיות הוא [ואפי'
 (וא"כ) כי בעי נטרא לאיתויי שם אליף דלת הוה גיה למינקט לישנא
 דלא משכחת לה באירך שם רבא דהוא סד"א דלא מחייב אלא עילויה
 ומדקאמרינן ש"מ שם בן אותיות נמי שם הוא ש"מ דלאו לאפוק
 מיד הא וו הא קאתי לא לאפוקי משמא רבא דאית ביה יתיר מד

אותיות קאתי למימרא דלא בעינן שם רבא אלא אפילו אידהא וו הא נמי מיחייב אבל אליף דלית ליכא מאן דאמר דמחייב עילוייה אלא ר"מ דמחייב אכלהו כנוי ולית הילכתא כותיה. וכ"ת מכדי גמרא שם בן ד' אותיות סתמא קאמר ואליף דלית נמי בן ד' אותיות הוא, שתי תשובות בדבר חדא דהא קתני בהדיא המגדף עד שיפרש את השם ועלה קאמרי' שם בן ד' אותיות נמי שם הוא וכבר ברירנא דלא מיקרי שם המפורש אלא יוד הא וו הא בלחוד ותניא נמי [בתוספתא] וחכמים אומרים על שם המיוחד במיתה ועל הכנויים כאוהרה וכבר ברירנא דאיף דלית כנוי מיקרי שם המיוחד לא מקרי, והו דסתם בן ד' אותיות לא משמע אלא יוד הא וו הא דגרסינן בפרק עשרה יחסין אמר רבא (רבה?) בר בר חנא אמר ר' יוחנן שם בן ד' אותיות חכמים מוסרין אותו לתלמידים פעם אחת בשביע והתם ודאי ביוד הא וו הא קאי דאי באיף דלית טאי מוסרין אותו איכא, ותו מדאמרינן עלה מסתברא כמאן דאמר פעם אחת בשבוע דכתיב זה שמי לעלם ואי באליף דלית מאי לעלם איכא, ואמרינן נמי רבינא רמי כתיב וכו'. והרי נתברר לנו שאין המגדף חייב עד שיפרש את השם המיוחד ככתבו ויברך אותו בשם המיוחד ככתבו, אך אמנה אם נודה על האמת, ולא נעיד על החי שהרגו המת. ומאי דקאמר מר' לענין שמעתא דזקן ממרא ה) דכי קאמר מדר' יהודא על דבר שעיקרו מדת' ופירושו מד'ס מוסיף הוא על דברי ר' מאיר לחייב אף על דבר שאין חייבין על זדונו כרת ועל שנגתו חטאת אי איכא תורת' ויורוד' וכי אמרינן בגמרא אמר רבי אלעזר א"ר אושיעא לעולם אינו חייב אלא על דבר שעיקרו מד'ת ופירושו מד'ס וכו' לאו למעוטי דבר שזדונו כרת ושנגתו חטאת רבא ודאי חייב לדברי הכל אלא למעוטי שאין חייבין על דבר שאין זדונו כרת ושנגתו חטאת ועיקרו מד'ת ופירושו מד'ס שהוא חייב לר' יהודא אלא בענין הזה שיש בו להוסיף ואם בא להוסיף גורע וה'ג מסתברא דכולהו ס"ל בדבר שזדונו כרת ושנגתו חטאת כרבי מאיר דאי לא הימא הכי היכי קאמר ר' אושיעא לעולם אינו חייב וכו' עד ואין לנו אלא תפלן ואליבא דר' יהודא ולר' יהודא הני כוליהו דכתיבי בקרא בין דם לדם וגו' מאי דריש בהו

(א) עי' לעיל לד"ט"ז—ט"ח, ותראה השינוי הרב בדברי הר"ח בין הכתוב בהעמקיות הכ"ז אשר לפני, ובין גוף סכתב הר"ח שהיה לעיני הר"ס ה.

אלא לאו ש"מ דכלהו ס"ל כר' מאיר דמחייב בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, עד הנה דבריך. ואשר אמרת כי נרדמו א) רעיוני, וסתם השי"ת את עיני, וטח מהשכיל לכבי, וכהו עיני מחשבי, ועתה הוסיף להפליא עלי הפלא ופלא, ואסיר גרוד המענה בבית הכלא, וגדע בדבר שפתים, בריח ודלתים, ובקע יאורים בצורות, ולכד ברוח שפתים ערים בצורות. כי האמנם אין לנו להוציא דברי רבי יהודא ורבי אושיעא אליבא דר' יהודא מפשטן אלא בראיה ברורה, דודאי ר' יהודא לאו מוסיף הוא דאי ס"ד מוסיף הוא הוה ליה למחני אף על דבר שעיקרו מד"ת ופירושו מד"ס כדקחני רבי שמעון אפילו על דקרוק אחד מדקרוקי סופרים ומדלא קחני הכי ש"מ דלא מחייב רבי יהודא אלא על דבר שעיקרו מד"ת ופירושו מד"ס. חדע מדקאמרינן בנמרא כי אחינן לפרושי טעמיה דכל חד וחד מינייהו מ"ט דרבי מאיר גמר דבר דבר מפר העלם דבר מה להלן דבר שחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת אף כאן דבר שחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת ורבי יהודא על פי התורה אשר יורוך עד דאיכא תורה ויורוך, ואי איתא דרבי יהודא מוסיף על דברי ר"מ הוא האי עד דאיכא [תורה ויורוך] כיון דאיכא תורה ויורוך מיבעי ליה, ודקא קשיא ליה למר אי ס"ד רבי יהודא לאו מוסיף הוא א"כ לרבי אושיעא אליבא דרבי יהודא הני כולהו דכתיבי בקרא מאי עבד להו — לא קשיא דמצי לאוקומינהו לעליה בעלמא שמצוה לעלות לב"ד הגדול ולשאול אבל למקטלא לא קטלינן עד דאיכא תורה ויורוך. דיקא נמי אליבא דרבי יהודא דגבי עליה כתיב בין דם לבין דין לדין וכולהו הנך ואלו גבי חיובא דזקן ממרא כתיב על פי התורה אשר יורוך עד דאיכא תורה ויורוך ואמטול הכי אמר ליה רב הונא בר חיננא לרבא חרנמיה ניהליה להא מתניתא דכי יפלא דבר אליבא דרבי מאיר ולא קא בעי לה אליבא דרבי יהודא ולא אליבא דר"ש משום דניחא טובא לפרושי אליבייהו דהא רבי יהודא מוקים להו לכולהו לעליה בעלמא ולא מכפת ליה לאוקומינהו בדבר שחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת ולר"ש נמי דס"ל דאפילו אדקרוק אחד מדקרוקי סופרים מחייב כיון דלא צריך לאוקומינהו במידי דאתי ביה לידי עונש כרת וחיוב חטאת לא אצטריך למבעיא אליבא דר"מ דאמר אינו חייב אלא על דבר שזדונו

כרת ועל שגתו חטאת וצריכינן לאוקומי כל חד מינייהו במידי דאתי ביה לדי עינש כרת וחזיב חטאת דודאי מילתא דבעיא צלותא וחורפא יתירה היא.

ולענין הא דאמר שמואל לא הלכו בפקוח נפש אחר הרוב שהשיב הרב דפליגי שמואל ורבי יוחנן ברוב גויים וקי"ל כרבי יוחנן ולא מרמינן להו אהרדי בפרק זיה"כ ומפרקינן לא קשיא הא דפריש כולהו הא דפריש מקצתייהו ולא פליגי ומתחזי ליה למר לדעת הרב שכחב בספריו אלא כי איתמר דשמואל ארישא איתמר כלומר לעולם כי אמר שמואל אין הולכין בפקוח נפש אחר הרוב כלומר דאפילו רובא גוים מספקין ל"ש מקצתייהו פרוש דאע"ג דבעלמא כי פרוש כולהו אזלינן בתר רובא שהרי לא נשאר שם קבוע הכא גבי פקוח נפש לא אזלינן בתר רובא ומפקחין והיינו דאמרינן כי איתמר דשמואל ארישא איתמר אם רוב גוים אמר שמואל ולפקח עליו את הגל אינו כן דלא חשבינן ליה כגוי ומפקחין עליו ואע"פ שרובה גוים ור' יוחנן פליג עליה ברובא גוים ופרוש כולהו מחצר זאת והלכו לחצר אחרת ובעת עקירתן פרוש אחד מהן לחצר אחרת ונפלה עליו מפולח דאין מפקחין לפי שלא נשאר שם קבוע ואמרינן כי פריש מרובא פריש כדן ט' חניות ושאר איסורין שבתורה והיינו דקאמר אלא אי איתמר דשמואל ארישא איתמר ט). והא מילתא דמר תמיהא טובא דהא ודאי אפילו להנך נוסחי דאית בהו אלא לא מציינן לפרושי הכי מכמה אנפי חדא דמאי איכא דהוא קשיא ליה לגמרא דאצטריך למיהדר ולמימר דשמואל אפילו בדפרוש כולהו קאמר דמפקחין ולמפרק תירוץ דקא מתרצי' קושיא דשמואל ור"י למימרא דלא פליגי ומאי דוחקיה למיהדר ולמימר דפליגי ולא הדורי קושיא לדוכתי'. וחו דהא ודאי כי מוקמינן לה דשמואל נמי ארישא ליכא למשמע מינה דאפילו בפרוש כולהו קאמר כלל דהא אמצא בה תינוק מושלך קיימינן והתם בדפרוש מקצתייהו עסקינן כדקתני מצא בה תינוק מושלך דמשמע דההיא תינוק בלחוד הוא דפריש ושאר בני העיר לא נעקרו מסקומם, וא"כ מנא לך למידק מינה דשמואל אפילו בדפרוש כולהו קאמר אי משום נוסחי דכתיב בהו אלא ל"ק כלל דודאי כי קאמרינן אלא לאו למיהדר מתירוץ קמא קא אתינן דמאי איכא דהוא קשיא לן השתא

(א) עי' לד מ"ח ותראה כי גם נענין הזה כלקו נחסר העמקות הכ"י שלכנני.

דאיצטרכינן למיהדר מההיא תירוצא ולאחרורי קושיא לדוכתיה אלא
 למעקרא דשמואל מסיפא ולאוקומי ארישא קא אחינן והיינו פשטיה
 דגמרא. חדע דאע"ג דאוקימנא לדשמואל ארישא לא קא מיירי אא
 בדפרוש מקצתייהו דהא כי עקרין ליה מסיפא ואוקימנא ארישא משום
 קושיא דאיך קמייחא דשמואל הוא דאוקמנא ארישא דמקשינן ומי
 אמר שמואל הכי כלומר דלא הלכו בפקוח נפש אחר הרוב ואוקימנא
 בדפרוש מקצתייהו והתניא מצא בה תינוק מושלך וכו' מחצה על
 מחצה ישראל ואמר שמואל לפקח עליו את הגל טעמא דמחצה על
 מחצה דספק נפשות להקל הא ברוב גוים אין מפקחין ואסיקנא אלא
 כי איתמר דשמואל ארישא איתמר וכו' אי אמרת בשלמא דשמואל
 בדפרוש מקצתייהו בלחוד קא מיירי היינו דקשיא לן דשמואל אדשמואל
 למאי דס"ד מעיקרא דשמואל אסיפא קאי אלא אי אמרת דכי אוקמינא
 ארישא אפילו בדפרוש כולחו קמייירי ואפ"ה מפקחין אמאי אצטרכינן
 למעקרא דשמואל מסיפא ולאוקומא ארישא למימר דאפילו פרוש כולחו
 מפקחין לשכא אסיפא ולוקמה בדפרוש כולחו דאין מפקחין ול"ק
 דשמואל אדשמואל דכי אמר שמואל לא הלכו בפקוח נפש אחר הרוב
 בדפרוש מקצתייהו כדאוקימנא מעיקרא וכו' אמר שמואל מחצה על מחצה
 מפקחין הא רוב גוים אין מפקחין בדפרוש כולחו ומדאצטרכינן לאפוכה
 לדשמואל ולאוקומא ארישא ש"מ דלא הוא יביל לאוקמא אסיפא כלל
 משום דלא איירי שמואל אלא בדפרוש מקצתייהו אבל לא בדפרוש
 כולחו כלל דהא אמתניתא דמצא בה תינוק מושלך קאי והתם בדפרוש
 מקצתייהו קמייירי כדברירנא ואי קשיא לך היכא מתוקמא מתניתא בדפרוש
 מקצתייהו והא קתני בה אם רוב גוים גוי ואי בדפרוש מקצתייהו [קמייירי]
 דאיכא קבוע הוולחו כמחצה על מחצה וקתני סיפא מחצה על מחצה
 ישראל, ודאי קושיא מעליהא היא ודלמא האי קושיא היא דאצריכיחא
 לרב לאוקומא למתניתא אפילו בדפרוש כולחו ולתנווי עלה אמר שמואל
 ולפקח עליו את הגל אינו כן אלא אפילו ברוב גוים מפקחין ואע"ג
 דפרוש כולחו קאמיירי א"כ כי מוקמינן לה לדשמואל אסיפא למימרא דרוב
 גוים אין מפקחין היכי קשיא דשמואל אדשמואל ש"מ הא ודאי כי
 אמר שמואל לא הלכו בפקוח נפש אחר הרוב בדפרוש מקצתייהו קמייירי
 וכי תימא אמר דרוב גוים אין מפקחין בדפרוש כולה ומדקשיא לן דשמואל
 אדשמואל ש"מ דמתניתא בדפרוש מקצתייהו קמייירי. וכי תימא מ"מ קשיא

לא תקשי לך דכי איכא לפלוגי בין היכא דפרוש כולוהו להיכא דפרוש
 מקצתייהו ה"מ לגבי פקוח נפש אבל לגבי שאר איסורין אפילו פרוש
 מקצתייהו נמי אולינן בתר רובא ואע"ג דק"ל כל קבוע כמחצה על מחצה
 דמי ה"מ היכא דלא פריש חד מינייהו אבל פריש חד מינייהו מנפשיה
 ולא אחא אינש מעלמא לגביה ואפרשיה אמרינן כל דפריש מרובא
 פריש. וראיה להא מילתא מההיא דאמרינן בסוף פ"ק דכתובות ורוב
 העיר נמי אי דקא אזלי אינהו לגביה כל דפריש מרובא פריש ומהדרין
 לא צריכא דאזלא איהי לגבייהו דהוה ליה קבוע וכל קבוע כמחצה על
 מחצה דמי' ושו"מ דהיכא דפרוש מקצתייהו ואזלי לגביה אמרי' כל דפריש
 מרובא פריש ולא מעזית למיטר דבפרוש כולוהו ואזלי לגביה קאמרינן
 דא"כ כיון דמטו לגביה דהוה לקבעינהו וכל קבוע כמחצה על מחצה
 דמי אלא על כרחיך דפרוש מקצתייהו עסקינן ואפ"ה אמרי' לא צריכא
 דפרוש מקצתייהו ש"מ דכי אקשינן מעיקרא דכל דפריש מרובא פריש
 דפרוש מקצתייהו הוא דאקשינן. ותו דלישנא דכל דפריש מרובא
 פריש לא שייך אלא היכא דפרוש מקצתייהו דאי פריש ואזיל כולוהו
 לגביה הא לא אשתיר ולא מידי כי היכא דליכא כל דפריש מרובא
 פריש. ותו דהא תני' בהדיא ט' חנויות כולם מוכרים בשר שחוטה
 ואחת מוכרת בשר נבלה ולקה מאחת מהן ואינו יודע מאיזו מהן לקח
 ספקו אסור [ופריש"י] (ופרשינן) טעמא בגמרא משום דהוה ליה קבוע וכל
 קבוע כמחצה על מחצה דמי (מכאי מדקא מייחין מינה לאיהי לרר' זירא
 דאמר כל קבוע כמחצה על מחצה דמי) וקתני סיפא ובנמצא הלך
 אחר הרוב היכי דמי אי דפרוש כולוהו ובעת עקירתן נפלה אחת מהן
 מאי איריא בנמצא אפילו לקח נמי א"א לאו דקביעי ואפ"ה בנמצא הלך
 אחר הרוב וש"מ דאע"ג דפרוש מקצתייהו אמרינן כל דפריש מרובא
 פריש. ותו דמישמעתא דשמואל גופיה דאמר לא הלכו בפקוח נפש אחר
 הרוב שמעת להו דהא אוקימנא דפרוש מקצתייהו ומדקאמר לא הלכו
 בפקוח נפש אחר הרוב ש"מ בפקוח נפש הוא דלא הלכו אחר הרוב
 היכא דפרוש מקצתייהו אבל בעלמא כי האי גונא אולינן בתר רובא.
 ואי קשיא לך ההיא דגרסינן בסוף פ"ק דכתובות אבל פריש אחד
 מצפורי ובעל הולד שתוקי דשמעז מינה דכי פריש מקצתייהו לא אזלי
 בתר רובא הא אמרינן טעמא בהדיא דמעלה עשו כיוחסין לאצרוכי
 הרי רובא, וההיא דאמר לקמן ורוב העיר נמי אי דקא אזלי אינהו

לגבה כל דפריש מרובא פריש, לאו למימר דהכי דיינינן דהא אמרינן מעיקרא דחרי רובי בעינן והוא דאזלי אינהו לגבה דאי אזלא איהו לגבייהו אפילו מאה רובא לא מהני דהוא ליה פסול קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. הדע דכי אצריכו רבנן חרי רובא ביחסין בדאזול אינהו לגבה הוא דאצרוך מדאקשינן עלה ומי בעינן חרי רובי והתניא ט' חניות וכו' עד בנמצא הלך אחר הרוב ואע"פ שדלחות מדינה נעולות דאלמא בחד רובא סגיא וא"א בשלמא דאפילו בדאזול אינהו לגבה אצריכו רבנן חרי רובי היינו דקשיא לן מסיפא דקתני ובנמצא הלך אחר הרוב דמיירי בדפריש כשר דהוא ספק ופריש לגבן ואפ"ה אזלינן בחד (רובא אלא א"א דכי אצריכו רבנן חרי רובי היכא דאזלא איהו לגבייהו אבל אזלי אינהו לגבה אזלינן בחד) רוב העיר גרידא מאי קושיא מהא מתניתא הא ודאי כי סגיא ליה לחנא נמי בחד רובא אבל כל היכא דקביע ואזלינן אנן לגביה לא אזיל בחד רובא כדקתני רישא בהדיא. ולקח מאחת מהן וכו' ספקו אסור אלא ודאי ש"מ דכי אצריכו רבנן ביחסין חרי רובי אפילו בדאזול אינהו לגבה הוא דאצרוך. יהא דאמרינן כגמרא ורוב העיר נמי וכו' הכי פירושה כיון דאמרינן טעמי דפסלי רבנן ברוב סיעה גרידתא גזרה משום רוב העיר גרידתא איצטריכא למידק אהאי רוב העיר גזרו רוב סיעה בדיליה היכי דמי אילמא דאזלי אינהו לגבה מדאורייתא כי האי גונא אכשורי מכשירינן דכל דפרוש מרובא פרוש ורבנן הוא דגזרו בה גזירה משום רוב העיר דאזלי איהו לגבייהו ואשתכח דרוב העיר גרידתא היכא דאזלי איהו לגבה היא גופה גזרה היא והיכי גזרי רבנן ברוב סיעה בדיליה ליכא לאוקומי אלא כגון דאזלא איהי לגבייהו דהוא ליה פסולא קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי.

וכשם שאני תמה על הרב באומר ששמואל ור' יוחנן חזקין ברוב גוים בזמן שפרשו כלם, כך אני תמה על המקשה שהקשה לו בראשונה מדברי שמואל. שהרי דברי הרב מפורשין בה' שבת פ"ב שלא אמר אלא בזמן שפרשו כלן שהרי לא נשאר שם קבוע ואיך הקשה עליו המקשה מדברי שמואל האומר בשפרשו מקצתן כדאוקמינא בפ' יום הכפורים.

ולענין מזה דקאמר דצריכה עבוד לשמה ואייתא ראייה מהא דתנן אין בין ספרים לתפלין ומזווח אלא שספרים ומזווח נכתבים בכל

לשון וכו' וקא אמינא ואי משום דאמר ר"י אין למדין מן הכללות ה"מ
 למידחא מילתא דאתאמרא בהדיא בדוכתי אחריתי אבל לגבי מילתא דלא
 אתאמרא בהדיא סמכינן אכללא. וקאמר מר באגרתא דידי' דטעאי בה ג'
 טעיות בסברא דידי ובכפא דחק נגרא לאגמועי חלא בגוה ושרוף חרולא.
 ואברא דמעיקרא כי אמרחה להאי שמעתא אסיקת אדעתאי כל הני
 קושיי דאקשי מר והוא בדעתאי לאקשווינהו ולתריצינהו מיהו אמינא לא
 מיבעי לי' לאינש למימר מלי דפשיטי קמי רבנן מפלפלי דגמרא לאסוקי
 שמעתא אליבא דהלכתא דודאי אינהו מסקי אדעתיהו לתרוצינהו
 שפיר טפי והשחא דחונין דצריכא לי' מילתא להכי על כרחאי צריכנא
 לפרושי פשטי כסחמי. מאי דקא דייק מר מדקאמרינן בגמרא הא
 לחופרן בנידים ולטמא את הידים זה וזה שוין ולא קא חשיב עבוד
 לשמה ש"מ לא בעינן עבוד לשמה — לא שמיעא לי דודאי כי קא
 נקט הני תרתי בלחוד משום קושיא דספרים נכתבים בכל לשון קא
 נקט לה משום דתפירות בנידין וטוטאת הידי' תרוויהו קדושה דלא
 שייכה אלא בתר כתיבה ניהו ואמטול הכי קא דייק הא לחופרן בנידין
 ולטמא את הידים זה וזה שוין, וא"כ מאחר שמתמאין את הידים היכי
 קתני שהספרים נכתבים בכל לשון דמשמע דאע"ג דכתיבי בכל לשון
 קדושתם עליהם לטמא את הידים וה"ה לחפרן בנידים ורמינהו מקרא
 שכתבו תרגום וכו' אינו מטמא את הידים עד שיהיה כחוב אשורית
 על הספר ובריו ואי ס"ד ספרים נכתבים בכל לשון האיך מתמאין את
 הידים. ולא מצית למימר דכי איכא למידק ממתניתן דלטמא את הידים
 זה וזה שוין היכא דכתיבי אשורית בלחוד הוא דהא ודאי כי קתני
 נכתבים בכל לשון הא קמ"ל דאפ"ה אית בהו קדושה דאי לא תימא חכי
 מאי אהניא ליה מילתא גבי ספרים דנכתבים בכל לשון מאחר דלית בהו
 קדושה ועוד מאחר דלית בהו קדושה האיך נתנו ליכתבי והרי איחברר
 לך דלא נקט גמרא הני תרתי אלא דלא שייכא קדושתיהו אלא לבתר
 כתיבה וקא דייק ממתני' דאע"ג דנכתבו בכל לשון קדושתם עליהם
 ומטמאים את הידים ונתפריים בנידים. אבל לענין עבוד לשמה לא מצי
 למידק הכי משום דהויא קדושה דלא שייכא אלא מקמי כתיבה דהא
 בשעת עבוד אכתי לא אכתבו לא בלשונם ולא בלשון אחרת כי היכי
 דתימא דאע"ג דנכתבו בכל לשון קדושתם עליהם לעבדם לשמם דהא
 אכתי לא אכתבו כלל ועדיין הם ראוים ליכתב בלשונם וה"נ מסחברא

דכי נקיט גמרא הני תרתי בלחוד משום קושיא דספרים נכתבים בכל לשון הוא דנקיט להו דאי ס"ד משום דליכא אחריני ותו ליכא והא איכא דאין כותבים ספרים תפלין ומוזוזת על גבי עור בהמה טמאה וס"ת ותפלין ומוזוזת (שכתבם גוי יגנוו כחבם מין ישרופו וכלם שכתבם) על עור שאינו מעוכב או שכתבם שלא לשמם פסולים אלא ודאי ע"כ ש"מ דכי נקיט הני תרתי בלחוד לאו משום דליכא מלי אחריאנתא אלא משום קושיא דספרים נכתבים בכל לשון כדברירנא.

ומאי דקשיא ליה למר ותו היכי מייחית עלה הא דאמר ר"י אין למדין מן הכללות וכי שנינו במשנתנו כל דאיכא למימר אין למדין מן הכללות — רכותא נקטיה דלא מבעיא היכא דקתני אין בין וסוגי' בעלמא דאין בין דוקא הוא אלא כי חשבת ליה להאי אין בין בשאר כללי דאיחמר עליהו אן למדין מן הכללות ה"מ למדחא מלחא דלא מתאמרא בהדיא כרוכתא אחריתי אבל לגבי מלחא דלא אתאמרא (דאתאמרא?) בהדיא סמכינן אכללא. ותו דכי מעיינת בה שפיר לא שנא לישראל דאין בין דייק טפי למילף מיניה. ומאי דקאמר מר והוא לך לטעמך למקשי והא אין בין קתני — למימרא דליכא מידי אחרינא אי הוא אמינא הכי הוא איכא לאקשו"י עלה כדאקשו"י מר ותו ליכא והא איכא דלהכי טרה מר ואייתי אלמא איכא מלי אחריעאמא לבר מההיא דאפיק במתני' השתא דאמרי טעמא משום דלא מפקינן מכללא אלא מאי דאפיק גמרא בהדיא ליכא לאקשו"י כלל כדבעינן למימר השתא בסיעתא דשמיא. מאי דקשיא ליה למר מי סברת האי אין בין דקתני דוקא הוא והא איכא ששה דברים — מי קא אמינא דליכא מלחא אחריתי אין ודאי איכא כמה מלי מיהו אע"ג דאשכחינן כמה מלי דמפקא מכללא לא אהנו לן הנהו מלי לאפוקי מכללא אלא מאי דנפיק גמרא בהדיא אבל לגבי שאר מלי דלא אפקינהו גמרא בהדיא מההוא כללא על כרחיך סמכינן אכללא. ומאי דקאמר מר ועוד וכי מאחר שלא הוזכר בתלמוד דמוזוזת בעיעבור לשמה מנין לנו להחמיר — לדידך דסבירא לך דליכא למידק מהא מתני' דאין בין ספרים ולא מידי איכא לאקשו"י אבל לדידי דדיקנא מינה ליכא לאקשו"י כלל דהא ודאי הוזכר והוזכר, ואפילו לסבריה דמר לא ידענא מאי ועוד דקאמר מר דהא ודאי לא מחוסס ליה האי טעמא אלא בטעמא קמא דקאמר. דליכא למידק מהאי אין בין ולא מידי ואשתכח [דאידי] (דאיכא) ואידי הדא מלחא היא וא"כ מידי

ועוד דקאמר מר. ועוד חמיהא לי מאי דקא אמרת דעד השתא בחפלין
 גופייהו דהוקשה כל התורה לחפלין פליגי רשב"ג ורבנן אם צריכים
 עבוד לשמה ואם לאו ומדפליגי בחפלין ש"ס רבמוזזה כולהו ס"ל דלא
 צריכי עבוד לשמה — נהי דשמעתא להו דפליגי בקלפא דמחפא להו
 לפרשיות בגויה כדקחני בהדיא או שטלת עליהו עור כהמה טמאה פסולת
 עור כהמה טהורה כשרות ואעפ"י שלא עבדן לשמן ר"ג אומר אף עור
 כהמה טהורה פסולת עד שיעבדם לשמם אבל בקלפא דכתיבי להו
 לפרשיות בגויה לא פליגי, חדע דהא אביי ורבא כי פליגי במשמש
 קדושה פליגי אבל במידי דאיהו גופיה קדוש כ"ע לא פליגי דהומנה
 מילתא היא דומיא דעגלה ערופה כדמוכח מריש ההיא שמעתא דהאורג
 בגד למת ואי אמרת דרבנן ורשב"ג אפילו בחפלין גופייהו פליגי היכי
 מחוקמי אביי ורבא כחנאי וכש"כ דבריתא מומחא בהדיא דלא פליגי
 אלא בקלפא דמחפה להו לפרשיות בגויה (אבל פרשיות גופייהו) דכ"ע
 מודו רבעו עבוד לשמה וה"ה למוזזה רבעיא עבוד לשמה. ומאי דקאמר
 מר שהרי הרב נתן פעם לדבריו — ודאי הוא פשיטא לן דמוזזה לא
 בעיא עבוד לשמה וחפלין בעו והוא קשיא לן מ"ש חפלין ומ"ש מוזזה
 שפיר הוא למסמך אההוא טעמא דידיה א"נ אדורג (ח) מיניה לא השתא
 דאיכא ראייה דמוזזה נמי בעיא עבוד לשמה היכי ליקום ולימא דלא בעיא
 עבוד לשמה מאי (מהאי §) טעמא. ותו דמרהאי טעמא כתיבה לשמה
 נמי לא תבעי, אלא ודאי ש"מ כדקא אמרינן.

וגם הפלא נפלאתי על אור [מוחד] (מוסר) בשחקים בדור, לשוננו
 עש סופר מהיר, השארת חוללים ושרים, מדבר נגידים ומשרים, באמרו
 בראשית שריו, (וחללה אמריו, ג) "נטה אזנך", ולשון נטיה בזמן
 שהוא פועל מחעבר (ג) אינו נופל על האוזן אלא לשון נטיה (ד) כענין
 שנאמר (שלי כ"ב, י"ז) הט אזנך ושמע דברי חכמים, (סעיף כ"ה, ג)
 הטו אזנכם ולכו אלי, וכנהנה רבות. ולשון נטיה ולשון הטיה לבר, לפי
 שלשון נטיה לשון פרישה ומתיחה הוא כענין שנאמר (סמות ל"ג, ז')
 זמשה יקח את האהל וזמנה לו מחוץ למחנה, (סופטים ד', י"ח) ויט אהלו,

(א) כן הוא בהע' א' ונ'. בהע' א' כתוב בפנים: (אדורג), ובהע' ג' כתוב בלד:
 אחויר חולי". — (ב) לר כ"ה. — (ג) ר"ל: פועל יולא. — (ד) בהע' ג' רש"י
 בלד "הטיה ל"ל", וכן הוא.

(ש"כ ו', י"ז) בחוך האהל אשר נטה לו דוד; ולשון פרישה ומתיחה נוטה על האהל כענין שנאמר (שמות ט', י"ט) ויפרוש את האהל, (ישעיה ט', כ"ג) וימתחם כאהל לשבת, (יחזקאל ח', כ"ג) נטוי על ראשיהם מלמעלה לפי שהוא פרוש כאהל. ולשון הטיה מלשון כפיפה הוא כענין שנאמר הט אזנך, הטו אזנכם — כאדם שכופף אזנו ומטה כלפי חברו לשמוע את דבריו; ומענין זה (שמות כ"ג, ו') לא תטה משפט — שמטה את המשפט מדרך האמת ומסירו לעבר אחר כענין שנאמר (ישעיה ל' י"ח) סורו מני דרך הטו מני ארה. [ומצויה] [ומצאנו] לשון נטיה מענין זה כענין שנאמר (ט"ז ח' כ"ח) כי יואב נטה אחרי אדוניה ואחרי אבשלום לא נטה, (ש"ז נ' כ"ח) נטה לך על ימינך — אלא שהוא פועל עצמוני ח' שיואב עצמו נטה ולא הטה דבר אחר. אבל פועל מתעבר לא מצאנו מלשון זה כלל.

וראיתי באגרת תוכחותי (ג) „כלה יפיפיה“ ולא מצאנו מענין זה זולתי שתי לשונות, או: יפה כענין שנאמר כולך יפה רעיית כולך יפה (ג), או: יפיפיה כענין שנאמר (ירמיה ט"ו, כ') עגלה יפיפיה מצרים ד).

שבתי וראיתי חחת שמש מאמריו (ה) „ואבני נזר על אדמתה מתנוססת“ „ובענין זה ממתי התו (ו) הוא שהוא בנין מתפעל ובנין עצמוני שהוא עצמו מתפעל כענין שנאמר (זכריה ט', י"ו) כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו — שהאבנים בעצמם הם מתנוססות: ואחה אמרת: ואבני נזר על אדמתה מתנוססת“, ועשייתו בכנין מתעבר. וכל פועל אשר מבנין עצמוני סופו וראשו, ענפו ושרשו, מתעברו חוטא נפשו.

ועוד ראיתי (ז) „והתהלכתי בחקר הומויו“ „ואעפ"י שתהום לשון זכר הוא שנאמר (מהלכים ט"ג, ח') תהום אל תהום קורא, (חיוז כ"ח, י"ד) תהום אמר לא בי היא — לא מצאנו [מרביתו] [מרביתו] אלא בלשון נקבה: תהומות יכסימו (שמות ט"ו, ה'), נוחן באצרות תהומות (מהל' ל"ג, ז').

(א) ר"ל פועל עוסק. — (ב) ל"ל כ"ו. — (ג) ל"ל: הכך יפה רעיית הכך יפה (שה"ש ד', ח'). — (ד) העמתיקים — יפיפיה נדברי הרע"ה ונליטכא דקרא — העתיקו ולא ידעו מה העתיקו; לפי העתקתם אין פסג לתפיסת הרע"ה על הר"ח. אכל באשם ל"ל נדברי הרע"ה יפה-עיה, כמו שכתוב בירמיה, ותפישתו על הר"ח מדוע אשר יפיפיה, אשר כלשון הזה לא נעלז בעקרא. — (ה) ל"ל כ"ו. — (ו) ר"ל מהננין ששישנו הענדילו הוא ח' נוספת. — (ז) ל"ל כ"ט.

וראייתו בה א) „ וכמה ימי שני ימות המשיח ^ז. ומי יתן ידעתי למה זכרת את הימים שני פעמים. ועוד שחלית את השנים בימים באמרך שני ימות המשיח — ואין השנים נחלים בימים, לפי שאין בכלל ימים שנים לא הימים נחלים בשנים שכן יש בכלל השנים ימים. ולשון המקרא מוכיח כענין שנאמר (נחלשית כ"ה, ז) ימי שני חיי אברהם, (שס פ"ז, ח) כמה ימי שני חייך, (שס שס, ט) ימי שני מגורי, ימי שני חיי, את ימי שני חיי אבותי ב).

ושמעתי וחרגו בטני, לקול צללה אוני, באמרך ג) „ וגדולים מעשיו ממעשי ר' חייא ^ז. ועתה גבירי ואדירי, הלא חגיד לנו מה אלה לך, כי שקלת ההר הגבוה הזה במאוני שכלך ונטיית על מעשיו קו חתו ואבני בהו, עד אשר יהיו כמר מדלי בעיניך, וכשחק מאונים נחשבו לפניך. והנה אתה ידעת ואחה שמעת, כי גדלו מעשי ר' חייא, בעיני כל (חכמי) [מכירי] פליליה. ומי זה יתיצב לפני מעשיו ז), ולמי געשה כמופתו ואותותיו ונסיו ה), אשר שקלו אוניו ו), כנגד אבות הקדושים רואי פניו; ורבנו הקדוש נכנע מלפניו, ולפניו נפשו לא חיה, באמרו: (ז"ט פ"ה: ג) גדולים מעשי חייא, ואמרו לו ואפי' מטך וא"ל הן. ואחה אמרת: וגדולים מעשיו ממעשי ר' חייא!?

ואם נקל כבוד ר' חייא בעיניך, איך לא חס לך על כבוד [קינד] אביך קנד, הוא עשך ויכוננך — בהללך בתהלותיו בשר ודם, שוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם, באמרך ז) „ והוא באחד ומי ישיבנו, ויסתר פנים ומי ישורנו ^ז — וכזאת לא יתהלל המתהלל, כי אם רב הכל מחולל ח), אחד קדוש יושב תהלות ישראל, אשר הוא סבת הכל

א) נאגרת המוכחה לז' ל"ז. לכפי כתוב שם „ כמה ימי שני חיי עשית ^ז. —
 ב) לדעתי זוה הר"ח לז' חטף בשפתיו בשפת קדשנו: כי ימות-המשיח הוא עושג תוה"ש א'חד, — אשר רגיל על לשון הפשטה (ברכות י"ג): — כמו: עולם-הזה, עולם-הבא, ועושג ימות המשיח הוא כמו: עולם-העשית. ושיכו שכו, כי הוא רגיל על לשון חריים — ג) לז' ל'. ההגה הזאת ל"ל קודם ההגה שלפניה, שהיא על דברי הר"ח בלד ל"ז. — ד) רועו למה שאמר ר"ח לר' קינאי בהפ"י דידי קא סיכליית בו' (ב"ט פ"ה: ה) — ה) רועו למה שאיתא (נחולין פ"ו ע"א) ונכחו עיניהם בר"ח ונכו. — ו) על; ויתד תהיה לך על אונך (דברים כ"ג, י"ד), ור"ל: מקוליס הכלי זיין — כחן — של ר"ח כנגד — כח — אמות הקדושים רואי פניו — פני השכינה. רועו למה דאיתא (ב"ט פ"ה: ו) יש דונעתן בעוה"ז כו'. — ז) לז' כ"ט. — ח) כי איזו (כ"ג, י"ג — ל"ד, כ"ט) אשר זאת על הש"י.

וְיִסְדוּ, וְאֵין עוֹד מַלְכּוֹ, וְלוֹ יֵאוֹתוּ כֹל אֱלֹהִים.

וְאִמְרַת (ח) „חִי דְמֵאִיר שְׁמִיא וְרִקְעָא“. וְעַתָּה הֲלֵא אִישׁ אַחֵרָהּ
וּמְגִדֵּל וּמְצוּדָה. לְחֹרָה וְלִתְעוּדָה, כְּכַתּוּב בְּחֹרַת מִשְׁהָ (ג), בְּאִמְרַךְ (ג) ;
זֶהְנֵה כְּחֹכֵה לְפָנַי לֹא אַחֲשָׂה — וְאִם אֲמַנֵּם יִהְיֶה לְכֶן בְּחֹרַתוֹ, לְמַה
לֹא שָׁמַת לְבַךְ לְיוֹשֵׁר אִמְרָתוֹ, בְּאִמְרוֹ בְּחַחֲלַת סִפְרֵי מִדַּע פֶּרֶק ב' נִמְצָאֵת
אוֹמֵר הוּא הַיּוֹדֵעַ וְהוּא הַדֹּעָה עֲצֻמָּה הַכֹּל אַחַד וּלְפִיכֶךְ אוֹמְרִים חִי פִרְעָה וְחִי
נִפְשֶׁךְ וְאֵין אוֹמְרִין חִי ה' שְׁאֵין הַבוֹרָא יֵת' וְחִי שְׁנַיִם כְּמוֹ חִי הַגּוֹשׁוֹת
הַחַיִּים אוֹפְחֵי הַמְּלֹאכִים“. וְאִהֵּה אִמְרַת: חִי דְמֵאִיר שְׁמִיא וְרִקְעָא —
דְּהֵיִינוּ קוֹב"ה שְׁהוּא עֲצֻמוֹ חִי הַשְּׁמַיִם זְהֵאֲרֵךְ, כְּעִנְיֵן שְׁנֵאִמְרַת (כְּסִמִּים
ט', ו') וְאִתָּה מַחִיָּה אַתְּ כֹּל: וּלְפִיכֶךְ נִשְׁבַּע הַמְּלֹאךְ בְּחִי הָעוֹלָם שְׁנֵאִמְרַת
(דְּכִיחָל י"ג, י"ז) וְיִרְם יִמְיָנוּ וּשְׁמֵאלוֹ אֵל הַשְּׁמַיִם וְיִשְׁבַּע בְּחִי הָעוֹלָם —
כְּלוֹמֵר שְׁנִשְׁבַּע בְּהַקְב"ה שְׁהוּא חִי שֶׁל הָעוֹלָם, שְׁכֹל הַנִּמְצָאִים לֹא נִמְצְאוּ
לֹא מֵאִמּוֹנַת הַמְּצֹאָן, וְאִם יַעֲלֶה עַל הַדַּעַת שְׁהוּא אִינוּ נִמְצָא אֵין דְּבַר
אַחַר יָכוֹל לְהִמְצֹא.

וְרֵאִיתִי בְּאִגְרַת הַחִשְׁבוֹת (ד) „נִחְמַעַט הָאֵיבִיב“. וְאֵין אוֹמְרִים
נִחְמַעַט, אֲלֵא כְּדַבֵּר שֶׁהִיָּה רַב מִתְּחִלָּה וְאַח"כּ נִחְמַעַט, כְּדֵאִמְרִינֵן הַתַּם
(כְּמוֹת ל"א). מְרֻבִּים זְנִחְמַעַטוֹ, אֲבָל דְּבַר שֶׁהִיָּה מַעַט מִתְּחִלָּתוֹ א"א
בּוֹ נִחְמַעַט.

וְעוֹד רֵאִיתִי בְּה' (ה) „שְׁלֵא הִיוּ לְהֵם הַתְּרֵאָה“. וְהִיָּה לְךָ לּוֹמֵר:
שְׁלֵא הִיתָה לְהֵם הַתְּרֵאָה, אוֹ: שְׁלֵא הִיוּ לְהֵם הַתְּרֵאָוֹת — לְפִי שְׁלִשְׁתָּן
הֵיוּ הֵנָּה עַל הַתְּרֵאָה הוּא נֹפֵל וְלֹא עַל הַנְּשִׁים.

וְרֵאִיתִי בְּה' (ו) „אֵיךְ נִרְדְּמוּ רַעִיוֹנֵךְ וְעֲצֻמוֹ עֵינֵיךְ“. וְהִיָּה לְךָ לּוֹמֵר:
עֲלִי: עֲצֻמַת עֵינֵיךְ, אוֹ: עֵצֶם הַש"י אַתְּ עֵינֵיךְ — שֶׁהוּא בְּנִין מִתְּעַבֵּר כְּעֵינֵיךְ
שְׁנֵאִמְרַת (יִשְׁעִיָּה ל"ג, ט"ו) וְעוֹצֵם עֵינָיו, שֶׁהָאֲדָם עוֹצֵם אֶת עֵינָיו. וְאִתָּה
אִמְרַת: עֲצֻמוֹ עֵינֵיךְ — וְנִמְצָאֵת אוֹמֵר שֶׁהַעֵינִים עֲצֻמוֹ דְּבַר אַחַר זוֹלַתָּם.
זְמַצְאוּנוּ מִמֶּלֶח עֵצֶם פּוֹעֵל עֲצֻמוֹנִי כְּעִנְיֵן שְׁנֵאִמְרַת (נְבִלְשִׁית כ"ה, י"ז) כִּי
עֲצֻמַת מִמֶּנּוּ מֵאֵד, (שְׁמוֹת ח', ז') וְיִרְבּוּ וְיַעֲצֻמוּ — אֵאֵ שֶׁהוּא מַעֲנִין אַחֲרָהּ.
וְעוֹד רֵאִיתִי „וְחִסְבֵּרָה דְּלִכְלֵל דְּבִרְיָהֶם קִתְּנִי“, וְכֵן לְעִנְיֵן הַמְּזוּחָה (ז)

(א) ז' ל"ח. — (ב) הַמִּיּוֹפֵי. — (ג) ז' ל"א. — (ד) ז' ע"ה. — (ה) כְּאִגְרַת
הַחִשְׁבוֹת ע"ס. וְסָפֵק כְּתוּב לְכַפֵּי: שְׁלֵא הִיָּה לְהֵם הַתְּרֵאָה. — (ו) ז' ע"ז. —

(ז) ז' ע"ט.

בהאב אר רסאייל לרבנו מאיר הלוי קא

מדקתני בגמרא ^ו. כאלו היה דבר שנוי במשנה או בכריחא, והיה לך לומר : מדדייקי' בגמרא, או : מדאמרי', או : מדגרסינן, או : מדמתני בגמרא — דגמרא מקרי חנויי, כדאמרינן החם (נרכות כ'): : בשני דרב יהודא כולי חנויי בנויקין הוה — כלומר שכל התלמוד שלהם לא היה בו אלא כנגד סדר נויקין שלנו. ואמרינן נמי החם (כמונות י'): : אבל למאן דמתני לית ליה שיעורא — ומפרשי רבוחא דהאי דמתני דקאמרינן דגמיר גמרא הוא.

ועוד אמרת ה) , והוה לך למעמד למקשי'. והיה לך לומר : לאקשוויי, כמו אקשי ליה, חו אקשי ליה. ושם המקשה נקרא בלשון התלמוד מקשה, לפי שהמם נוספת על שם פועל הפועל והעושה הוא בזמן שהוא מבנין הכבר כמו בנין הפעיל ששם הפועל ממנו מפעיל משליך מבכיר.

ובאגרת תוכחותיך השלוחה להקל נ) ראיתי בראשית שיריך ותחלת מאמריך, לכליהיה לכלה חרץ, מלשון כלה ונחרצה (טעיה י', כ"ג) כי נחרצה נעשה (דכחל י"א, ל"ו), אם חרוצים ימיו (איוב י"ד, ד') — ולא מצאנו חרץ מלשון זה ג). ועוד שאמרת לכלה חרץ, ואפילו לדבריך שאמרת לכלה חרץ כמו כלה ונחרצה — היה לך לומר : לכלה וְחָרֵץ, כמו כלה וְנַחֲרָצָה שמעתי.

ועוד אמרת, ואמרי מרץ, מלשון : מה נמרצו אמרי יושר (איוב ו', כ"ה), קללה נמרצת (ע"א נ"ג, ח'), וחבל נמרץ (מ"ב נ"ג, י') — ולא מצאנו מרץ מלשון זה.

ואמרת, לבל יהיה לכם לשמצה, שהוא מלשון מום ודופי, והיה לך לומר. לבל יהיה בכם לשמצה, כענין שנאמר (שמות ל"ג, כ"ה) לשמצה בקמיהם, (ויקרא כ"א, כ"א) מום ב', (שה"ש ד', ז') ומום אין בך ד).

א) ד' ע"ט. — ב) חולי כ"ל לקהל, ואגרת העעזיקים שזטה שם הקהלה עכ"ל, וחולי הוא קהל טוליטולה עיר עושב הרע"ה, והר"א שלח להם אגרת תוכחה על אשר יתנו לך לפועל הרע"ה, כאשר נראה עדכרי הר"א, כי עפני שם באזנו נחתו כל יושבי עירו ובשנויי חרב כרעו לפניו לכעכע לי בראש לכל אשר יאמר כי הוא זה, — שאמרו (ד' ל) וחולי הכה וכו'. ומי יתן ויעלה האגרת הזאת באחד עבתי עקד ספרי כ"י, וכדעכה. — ג) ר"ל : חבל לא כעבא בעקרא שם חרץ על הוראת הזאת, ולא כוכל לעשות מדעחכו שם מהפעל הכעלא. — ד) גם הרע"ה אשר (ד' ח') : לבל יהי לכם לשמצה? חבל כונת הרע"ה שם לאמר : לבל יהי — הדברי הזה (השתיקה) — לכם לשמצה — לדופי — ע"ד : ולא תהיה לך זאת לפוקת.

ואמרת, וכל חיות לא יעמדו מפניו". וחשבחו להללו א) לאמר שכל חיות לא יוכלו לעמוד כנגדו ולהתיצב לפניו, כענין שנאמר (נחום א', ו') לפני זעמו מי יעמוד, (משלי כ"ז, ד') ומי יעמוד לפני קנאה, (דניאל ח', ד') וכל חיות לא יעמדו לפניו, (שם שם, ז') ולא היה כח באיל לעמוד לפניו — ואחא אמרת לא יעמדו מפניו, ונמצאת אומר! שלא יראו ממנו ולא יקומו ולא יעמדו מפניו, כענין שנאמר (אסתר ו', ט') : ולא קם ולא זע ממנו, (נראשית ל"א, ל"ה) לא אוכל לקום מפניך.

אמרת, בנין עצמוני" (ג) — מלשון: בעצם היום הזה (שמות י"ב, ט"ח), אשר הוא ממשקל קדם, מי יחנני כירחי קדם (איוב כ"ט, ג) ; וכאשר יאמר מקדם: משל הקדמוני (שם"א כ"ד, י"ד), כן יאמר מעצם: בנין עצמוני.

והש"י אשר גבוה ממרחק ידע ג), הוא יודע וישראל הוא ידע, אם במרד ואם במעל, להתגדל ולקום על, ואם רהבות שומע אמרי אל, אשר מחזה שדי יחזה ד), — אל תושיעני היום הזה; כי מי אני ומה היי להגיש [העצומה בעצמה] (העצומה), ולדבר ביד רמה. שמע השומע ואמר כי לעלות על במתי עב חשבת, ובמארב גאה

ולתכשול (שם"א כ"ה, ל"ח); וזולט הר"א — כראה — שרובו לאמר: לכל יהיה — הרמז"ס, וז"ל כהיל"ל — נכס לשמה. — א) את הרמז"ס. — ב) כהתימו השנותיו על הר"א בעיני הדקדוק והלשון, אשר אחת עתה, כי עשה משקל שם חרץ, מרץ, אשר לא כמלא מלשון זה במקרא, — לבלי ישיגו עליו בקראו לפועל עוטר: בנין עצמוני, שם חדש אשר לא כמלא עלמוכי מלשון זה, (ואשר לא שערותו העדקדקים שלפניו וביטוי, והמה קראו פועל עוטר: בלתי מתעבר, איכנו מתעבר), — לבלי יתפסו עליו, יאמר, כי באערו: עלמוכי, שער חיקי הלשון: כי עלמוכי הוא שם נגזר עשם עלם וכהוראתו [וכראה שהוא שפרש בעלם היום הזה" — באותו היום עלשו שנשלתו שלשים וארבע עותות שנה, ילאו כל לבנות ה' מחרץ מלריס. כמו שפירשו הראש"ע והרשב"ם בעלם היום הזה בפסוק כ"ח], וכומו שמקדם יאמר קדמוכי, כן כוכל לומר מעלה עלמוכי. — ג) באשר הר"א אמר עם הספר אל הרמ"ה כי גאון לבו השיאו לדבר ברבנו משה: יען גבה לבך .. ילדות גדולה היתה בך (לד ל'): למה תעדה גאון וגובה (לד ל"ג), יאמר: הכני מעיד עלי הש"י אשר גבוה — מי שיש בו גסות הרוח — שמרחק ידע, אם ... להתגדל ולקום על .. אל תושיעני היום הזה", וירמוח למה שאז"ל (סוטה ה'). כל חרב שיש בו גסות הרוח שביכה מיללת עליו שאמר ונבוה שמרחק ידע, עי' פירש"י שם. — ד) ר"ל אחר טעת הרמז"ס אשר כבר נכל שדי יחלוקן. עי' הלבושין ח' ע"ה

ונאון ארבתי, לחתי קדש מרטס, והוא גם בן חיל אשר לבבו כלל הארי
 המס ימס; כי האמנם מי בכל עברי ה' היום כמשה נאמן, לנטוע
 בתורתו נטע נעמן ח, ושם חטה שורה ושעורה נסמן, — ואיך יעלה על
 לב איש, שמן רקח חכמתו להבאיש, [והנה] [ואיך] לאשישי קיר חרשת
 [נהנה] [והנה] אך נבאים, ואיך נלקט שבלים בעמק רפאים, והנה
 אנחנו פה ביהודה יראים וחתים, ואף כי נלך קעילה למערכות פלשתיים.
 ואם לא בקנאתי לאלהים ולשם קדשו, וליסוד הצדק ושרשו, יסוד
 היסודות, ועמוד התעודות, מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים, להשיב
 נצורי ישראל ושבתי יעקב להקים. כי ראיתי כי אברה האמונה הזאת,
 מפי יושבי פרוזה, וערים עליוזת; כי דברו סרה ושמים העמיקו, ובידי
 נכרים ישפיקו, אף כי מצאו להם [ענה] חומות בצורות, וערי מבצרות.
 ואמרתני אני בלבי אשקטה ואביטה במכוני, ורב לי להוכיח נפשי
 בעוני, — והנה לבבי באש קנאה אכל, נלאתי לכלל לא אוכל. כי הייתי
 בתוקעי כף, ופי עלי אכף, להגיד צדקות ה' צדקות פרונו, ואם לא יגיד
 ונשא עונו; כי מה תקות חנף כי יצע, ליום תחתי רמה יצע, [יום]
 [ואם] חמס הצדק יכסנו ושוד האמונה יחזין נ, ויגל כמים משפט
 וצדקה כנהל איתן. ועלי חמס הצדק ואיך לאחר אעזבנו, ומה אעשה
 כי יקום אל וכי יפקוד מה אשיבנו, והן שרי יענה חוי, לבלתי שרות
 [ברית] [כל בני] הלוי: האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר
 ואת בניו לא ידע, לאמר לאמונה אחותי את ולקרוא לחבונה מודע ג.
 ואולם באחת נבערו רעיוני, וטח מראות עיני, ובמראות הסכלות
 ננאלתי, כי חוקה חרב הפחיות עלי וננאלתי, וסכלו מועצותי, וננאלו
 מחשבותי, ונעו מעגלותי, ונסכלתי והבלתי, וקימח שכלי האבלתי, וזכרם
 מומתי חבלתי, וכים החכמה לא נטבלתי, — כי לא פקחתי את עיני,
 ולא העירותי לבבי ורעיוני, להבין את אשר לפני, ולשים סבץ

(א) מלשון: כטעי כעמנים (ישעיה י"ז, י'). בהע"ב: כאמן. — ב) כלשפת דקרא
 (חנניק ב', י"ז) כי חמס לכנון יכסך שוד בהמות ימיתן. בהע"ב: ימיתנו. —
 ג) ר"ל: עליו החונה לקנא קנאת הלבדק, באשר הוא איש לוי, ונריתו אמו
 לקנא קנאת ה', מאז חמך גלציו ולתשו לא ראיתיו במעשה העגל (ימח ס"ג).
 עזה כראה כי לא כעשנות רכבו מאיר עתשנות רכבו טודרום הלוי חביו. וזה
 כחשונה עלמה שאשר לו הר"ל: וידעתי כי את פי הרב החכם חבין חקקך לא
 שאלת (כד ל"ח) והיה לך לחתו בדרכי הורף ולדנוך בכתיבות יולדיך (כד ל"ד)
 עה טוב היה לך חס ימרוך כליותך להיות יועליך הרב חבין וכו' (כד ל"ח)

בלועי א), ולחחום כחותם על זרועי, ולענוד על גרגרות מדעי, דבר החכם אשר אמר: כשם שחייב אדם לימר דבר הנשמע כך חייב שלא לימר דבר שאינו נשמע ב). ולן ידעתי כי זה חלק המקנאים לתורת ה' וחוקותם, וזאת נחלת עבדי ה' וצדקתם, מאת תופשי התורות, לכתוב עליהם מרורות, — לא [ברכת] (עברתי) עד הנה. [וגם] (ואם) אמנם שגיתי, וסיגים מכסף [לא] הנית, וחבא חיה כמו ארב, יש בוטה כמדקרות חרב, ויש בלי משפט נספה, ולשון חכמים מרפא.

ואתה עתה ברוך ה', אשר שלחך להוכיח [שוגים] (שוטים) בשאט, ולהרריך פחאים במשפט, ותלבישני חשן משפט (מעשה חושב), לדעת כי סרכים וסלוגים אותי ואל עקרבים אני יושב. ואחלי יכונן דרכי, לרחוץ בחטה הליכי, ולפטור מים ראשית מדון, כטרם יכינן סירות השגגה זרון, ובטרם יחישון דוברי סרות להם מפלט, ותרום ימינם וידם תשלט, ובטרם [ימצא] שופך דם הברית ערי מקלט והפר ברית ונמלט, ובטרם ישוב חרכו ללוש, ולפני התגלע הריב נטוש. אך עתה הלאני, שאק ים קנאתי אשר השיאני, בראותי כי אבדה האמונה הזאת [מקדם] מפני רוב אנשי ומנינו, [אף] כי מצאו להם עתה ערים בצורות להציל עינינו, ונעשו אנשי המלחמה אגודות אגודות, והוכן מקום למינים לרדות, עד אשר רפו ידי הולכי חום מיחלי ישועות, וראו וקצצו נטעות, — ע"כ קדחה אש חמתי באפי, ואשים נפשי בכפי, לקנא קנאת צורי לכבודו בראני, ולהגיד עלילותי מבטן קראני, וישם פי כחרב חדה ובצל ידו החביאני, (ובכתר) [ובסתר] חסריו להגיד מעבריו ומעשה ידיו הכתירני, וישימני לחץ ברור באשפתו הסתירני. גם אני לא אחשוך פי, (כי) כל עוד נשמתי בירוות אלהים באפי, עד אגיד נפלאות (צור) אשר בנפלאותיו מכל הנמצאות נפרד וגבדל, השומע ישמע והחדל יחדל.

ועתה אם יש את נפשכם לחזק ידים רפות, ולהחיות האבנים מערמות העפר ואם המה שרופות, ולהקים במליכם כושל וברכים קושלות לאמין, ויאחו צדיק דרכו וטהר ידים יוסיף אומין, — הכולכם

א) ירמו לפה שחז"ל (חולין ו'). אם יודע תלמיד ברבו שידע להחזיר לו טעם בן ואם לאו .. ושפת סכין בלועיך. — ב) והיכן אשר החכם הדברים האלה? אל תוכח לך סן טנאך * (עשלי ט', ט'), כדברי רבי אבה (יבמות ס"ה): דאמר חובה, וטובח לה פהאי קתא.

אלה הם דברי אנרתי האחרונה השלוחה ללונדן, על עניני חוכחותם ותשובתם ומעלות רוחותם, ומחשבותם אשר חשבו בלבותם, להשיג גבול אשר נכלו אבותם.

ועתה מלכים ה' השכילו, ושופטי ארץ החבוננו והבדילו, וקראו זאת [בגוים] (בעמים) קדשו מלחמה, לבשו שריונות חכמה, והחציבו בכובעי מוטה, העירו הגבירים יגשו [יעלו] כל אנשי המלחמה, [כתתו] (כוחו) אחיכם לחרבות, ומוטרותיכם לרמחים ולכל כלי קרבות, בחצות יתהוללו רכבי אנשי לבבות, ויודעי קרבות ישתקשקו ברחובות, מראיהם כלפידים וכנחלים ינוצצו, ובברקים ירוצצו, וכפטיש סלע הגאווה יפוצצו, (יעורו) ויעלו הגוים אל עמק יהושפט, כי שמה ישבו כסאות למשפט, כי לכם משפט הגאולה, ולכם (יאוחו) [יאוחו] תורה וגדולה, ושם ותהלה לישר באמונה מסלה. ועשייתם חשן משפט מעשה חושב, לרוח משפט לאשר על המשפט (יושב) נ', ונתחם א' חשן המשפט את האורים ואת התומים

— ציפיים ההם — כמו גם הרע"ה לא יכנהו בשם כהן בפירות, כי לא כדע בשם הזה, אחרי כי הר"ח לבדו לא יזכיר בחתימת שמו לרחוק ולקרוב, שם כהן. או, קדוש-ישראל רומז על רבנו יהוכנן שר"ח מתכנא להיות משנהו והוא כהן כמנו — פה עקום אחי להעיר : כי לדעתי ככל עקום שחזר ר' אהרן הכהן עלוביל, או ר' אהרן עלוביל, — הוא הוא רבנו אהרן בר שולס. ודברי המגיה חוברת מעם זקנים (לד VIII) הם בני-ט ע ס כ ע ר י ס ; ומי יתן וידענו מדוע הזהירו שלא להתליף ר' אהרן בר שולס עלוביל עם ר' אהרן עלוביל ; והבדלה ענין לו כי זה האחרון הוא אחר, והוא בעה"ט ס' ארצות חיים שהיה בזמן שאומרו ואם קרא בש"הג הי' לו לשיעין כי שם (פע"ח אות ל"ג) שפורש יולא רבנו אהרן הכהן עלוביל חבר ארצות חיים ; ואם היה כועד בו ע"ד לתבטיס היה שוכה בו (פע"ח אות י"ב) כי התיד"ח חזר עמה שאמר בש"הג, יעיי"ש. — א) שאן עלכי ? רבנן דלרפת הנקובים בשמותיהם לעקומותיהם לד ד'. — ב) הוא רבנו יהוכנן הכהן "חכס שכלוביל", אשר אליו ואל רעיו היושבים לפניו שלח הרע"ה אגרות הקנאות (לד א'—ט"ו—כ"ב) ; גם עליו התמלא עברה, לא רק בעבור שלא גער בהרע"ס (לד ט"ו), גם אשר בלבנו : מדשתי רבנן דלוביל ש"ס חדיי אודו לדברי הר"א (כ"ה א' : והשיבו לי .. לד ד'—ה', ובעכתנו להרע"ס" הוחלתי לדבריהם .. והנה אין איש מתחזק עמי .. אכן עמד "כו'). והרב בעל עגל עז שכתב (פ"ח מה' השובה) "כי ר"מ מטוליטולה חשב להשיגו .. לפני הרב ר' אהרן הכהן הגדול הלוביל ומכמי וכוכו", — לא דייק בלישנא : כי לא לפני הר"ח שחש הרע"ה להשיג על הרע"ס, אך לפני רבנו יהוכנן, ואומרו יקרא הכהן הגדול (לד ט"ו), והר"ח רק אחר מחכמיהם עמכמי לוביל רוכב במרכבת המשנה למלך הוא הי"ה. וכראה כי ע"כ עלאו את יד רבנו אהרן להשקותו חוסן,

שמאירין דבריהם ומשלימין והיו על לב אהרן, בכואו לפני ה' לזכרון. ואיש למטה אבותיו ספרי נכוחות [ותוכחות אליו] תשלחו, ואת אחיכם חכמי לונגיל (א) תפקדו לשלום ואת ערובתם תקחו, לבוא אחריכם ולמלאות את דבריכם, ואם הם גופי חורה יש להם על מה שיסמוכו, כי אל אשר יפנה הראש הגופות ילכו. וזאת תורת הקנאות, מאת העורכים (ב) משאות, להציל (את) נפשותם מקטוב (ג), (ולמוכיחים יעם) ועליכם תבא ברכת טוב.

ושלום רב לאוהבי תורתכם, מאת אלהי ישועתכם ועזרתכם, כחפיץ חמדתכם, ויקרת תלמידכם, לשון כבודכם והדרתכם, הנכסף לחברתכם. **מאיר הלוי בר רבנו טרוס הלוי זכרו לברכה.**

תם ועל גואברסאלתי מן פראנסייא עלידיר' אברהם בר' נתן הירחי

והרא נצחא (ד)

אגרת א. ה.

ראיתי את האיל מנגח יטה וצפונה ונגבה, וכל חיות לא יעמדו לפניו ואין מציל מידו ועשה כרצונו והגדיל, זה הרב ר' משה [אבן]

ספני כי היה רבו (כעו שהוכחתי למעלה), ואולי תחתיו נעמו. — א) שאר חכמי לובל, פקדו לשלום ותקחו מהם ערובתם, (כחונות ט'). דברים העשורנים כיכס לזין ר"י הכהן הגדול, ואם הם גדולים בתורה וראוי להם ללכת אתנו בעלמסה מעלמס, אבל יש להם על מי שיסעכו, וכלה הולכים אתר ההולך בראש, הוא רי"ה. — ב) גם פה גם למעלה (לד"ח ט"ו) כעל כחונ לפני העורכים — בנך, — וידידי ה"ה ג' הר' שלמה זלמן חיים האלברשטאם והר' יוסף ראזנטהאל כ"י העירוני (הראשון בח' מעכתניו חלי, והשני בכבוד הלזנון ש"ו עמוד 372): כי כ"ל העורבים (בני"ת, כלשכא דקרא משלי כ"ב, כ"ג). ואולם כוכל לקיים הכוסחא כמו שהיא לפני נה"י: ול"ל לקרות העורבים משואות, על: ועל בית הכרס שאו משאח (ירמיה ו', א); וכונת הרע"ה לחמר: זאת תורת הקבלות מאת העורכים ומשיחין משואות אש-דח, למען יראו וידעו כלם להליל כפסם מקטב ישוד להרים, ולמוכיחים ומוהירים עוד עתן שכרם בלדס כי עליהם תנח ברכת טוב. ג) כנחמה שהרע"ה יסקול: אחי קטבך שאלו (הושע י"ג, י"ד) על מקל פועול, והשאו כח להבלעת הכח כמו: קטני ענה (ע"א י"ב, י') שכלגש בד"ח תמורת הכח. ד) מדנוס: אח"כ בא מלפת משונה על אגתי ע"י ר' אברהם בר נתן הידחי (בעל ס' המנהיג?) וזה כוסחה. — ה) נהע"ב כחונ בראש האגרת הזאת: אגרת משונת הרב ר' שמעון בר אברהם בעדו ונעד שאר רבני לרפת".

(בר) מיטון. ואני הייתי מבין, והנה צפיר [ה] עזים בא מן המערב על פני כל הארץ ואין נוגע בארץ והצפיר קרן תזית בין עיניו זה הרב ר' מאיר הלוי (ותשובתו), ויבא עד האיל בעל הקרנים אשר ראיתי עומד לפני האובל, וירץ אליו בחמת כחו וראיתי מגיע אצל האיל ויחמרר אליו ויד אח האיל וישבר את שתי קרניו זה הרב ר' משה בן מיטון [זצ"ל] והרב ר' אהרן [בר] משולם [זצ"ל], שבא [לעזרון] ולסייעו, ולא היה כח באיל לעמוד לפניו זה הרמב"ם ז"ל, וישליכוהו ארצה וירמסוהו זה הרמב"ה, ולא היה מציל לאיל מידו אלו הצרפתים שנמנו ואמרו ישנוף ונשמה לעוה"ב. והחיתוהו אל לבו על כל הדברים אשר שמענו בשם הרמב"ם [ז"ל], ותבונן בהם ויעמוד על כרום ויודה על האמת. וכתב הרמב"ם [ז"ל] בספר מדעו בהלכות תשובה בפרק שמיני — הרמ"ה השיבו בזה — העולם הבא אין בו לא גוף ולא גויה אלא נפשות (הצדיקים) בלבד בלא גוף כמלאכי השרת כך אמרו חכמים (הראשונים) העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה [ולא תשמיש] אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם והם נהנים מזיו השכינה הרי נתברר לך שאין [בן] (שם) גוף לפי שאין שם לא אכילה ולא שתיה עכ"ל. ומתוך דבריו נכר שלא עיין בספר שכתב (ממנו שאין שם ולא שתיה) ולא תשמיש ח"ו לא הזכירו תשמיש בדבריהם וסמך הרב על [רוב] חכמתו, וכצדו תשובתו: ראגב חורפיה לא עיין בה. ועיקר מילתא דאיתי מינה ראייה היא שנויה בסוף פרק היה קורא, והכי איחא החם מרגלא בפומיה דרב העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה שנאמר ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו. והשתא למה ליה לאתויי [הא] [קרא] דויאכלו וישתו ש"מ דיש גוף של בשר לעוה"ב וזיו שכינה משביעם כאכילה ושתיה והמתים העתידים לחיות לימות המשיח העפר עצמו יחיה והרוח תשוב [לנדנה] ביחד הנשמה והגוף כאשר עבדו את ה' ביחד, כאשר מצינו במדת הרשעים דחזורת לנדנה חוץ מדור המכול דלא היין ולא נדונין כדררשנין (סנהד' ק"ה). מרכזיב לא ידון רוחי באדם שאין נשמתם חוזרת לנדנה, כן במדת הצדיקים חוזרת לנדנה לקבל הטובה וכדאמר ליה קיסר לר"ג אמריתו דחזו שכיבי הא יהו עפרא ועפרא מי קא חיי בו, ולכשיחזו לימות המשיח יאכלו וישתו כדאמר' בריש חלק (ס' ז'): דדריש ר'

יזחנן ונתחם ממנו הרומה ה' לאהרן הכהן וכי אהרן לעולם קיים, פי' בדמבר לא [נתנו] (נהגו) תרומות ומעשרות עד אחר ירושה ושיבת (בארץ) ואהרן סת בהר [ההר] אלא מלמד שעתיד לחיות וישראל נוחנים לו תרומה א), (ובהוא) (ובירושלמי) פרקא (סנה' ל"ג.) תנא דבי אליהו צדיקים שעתידי הקב"ה להחיות שוב אינם חוזרים לעפרם שנאמר והיה הנשאר בציון והנוותר בירושלם קדוש יאמר לו מה קדוש לעולם קיים אף הם לעולם קיימים וא"ת אותם אלף שנים שעתידי הקב"ה לחדש בהם את עולמו שנאמר ונשגב ה' לכדו ביום ההוא מה הם עושים הקב"ה עושה להם כנפים כנשרים ושטים על פני הים שנאמר על כן לא נרא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים ושמא תאמר יש להם צער ת"ל וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ונו', לפי שבשר ודם יש לו יגיעה ועייפות הוצרך להביא אותם המקראות ולפי שאותו גוף קיים לעוה"ב אצטריך ליה לצימר דאע"ג דאכלו לימות המשיח לעוה"ב יהנו מזיו השכינה [כאלו אוכלים ושוחים והיינו דכתיב (מהלל' י"ג, ט"ו) אשבעה בהקיץ חמונתך שישבעו מזיו השכינה] לעוה"ב שעל הגוף נאמר (ישעיה' צ"ג, י') והטמן בעפר כדכתיב (דניאל י"ג, ז') ורכים מישיני אדמת עפר יקיצו וכתיב (ישעיה' כ"ו, י"ט) הקיצו ורננו שוכני עפר, דאלו הגשמה גנוזה תחת כסא הכבוד. ובפרק אלו דברים בפסחים (ס"ח.) דרש' אני אמית ואחיה מה שאני ממות אני מחיה. ובפ' בתרא דכחובות (ק"א:) דעתידין שיעמדו בלבושיהון. עוד אמר' החם דמתים שבהו"ל מחילות נעשות להם בקרקע עד שיגיעו לא"י [ובבבבצין] (ומברכין) ועולין לירושלם כדכתיב ונתתי צבי בארץ החיים ז). ודרש' בויקרא רבה וינץ השקד זה לזו מהיכן אדם מניץ לעתיד לבא [טמוח] (מלוו) של שדרה חביא לזו אחד נתנו במים ולא נמחה באור ולא נשרף ברחים ולא נטחן ושוב אין החל לאדמתו לעדי עד, כדתנא רבי אליהו. ואפילו לספרים (נמי) דגרסי ב'

א) כפי' הזה כמלא לפניו בפירש', וכ"כ רש"ל מ"ז. ונראה הטעם שמתקן: כי לפני הרש"ל היתה הגי' נגמרא כמו שהיא לפנינו, וכי אהרן לעולם קיים והלא לא נכנס לא"י, ולפי הגי' הזאת מה הוסיף רש"י צפירושו והלא מפורש כן נגמרא, וע"כ עחק הרש"ל הפי' הזה מפורש. ועייכתי בעין יעקב דפוס ישן הנמלא מ"י, וראה שם לא מלאגי הגי': והלא ככנס לא"י. וע"כ אשפוט: כי גם לפני רש"י גם לפני רבנו עמשון לא היתה הגי' כמו שהיא לפנינו, וע"כ כ"ה הקה קו' הגמ' וכי אהרן לעולם קיים: והלא לא נכנס לא"י. — (ב) עי' החם דף ק"א ע"א וב' ומראה שרבו עמשון חזר שני עמרים כפרדים עשני אפוקיא?

צדיקים (גמורים), מ"מ יש לנו ראייה דא"כ יתקיימו הגמורים בעוה"ב בגוף ונשמה בלא אכילה ושחיה ולא נקט צדיקים גמורים אא שבתחלה צדיקים גמורים [לברם] כדכתיב ורבים מישיני אדמת עפר יקצו ולא כלם, ולסעודת מותן יקצו כלם שכל ישראל יש להם חלק (כו) [לעוה"ב] וקטן שבישראל יזכה בעורו לענקים (ח), ואחרי חיותם יתקיים עדין העולם הרבה כמו שאבאר בסוף כל דברי באגרת השנית. ותדע דלעילא בפסחים בפ' אלו דברים (ס"ח.ו.) דמוקי בלע המות לנצח בישראל לימות המשיח, יש גוף ונשמה לעוה"ב.

עוד כתב הרב בס' מדע בהלכות ברכות פ"ק רבים שנתועדו לאכול פת או לשחות יין וברך אחד מהם וענו כלם אמרן הרי אנו מותרים לאכול ולשחות אבל אם לא נתכוונו לאכול כאחד אלא זה בא מעצמו וזה בא מעצמו אע"פ שהם אוכלים מכבר אחד כל אחד ואחד מברך לעצמו בד"א בפת ויין בלבד אבל שאר אוכלין ומשקין אין צריכים הסבה אלא אם ברך אחד מהם וענו כלם אמן הרי אלו אוכלים ושוחים אעפ"י שלא נתכוונו להסב כאחת עכ"ל ספרו. ושלחו לו חכמי לונגל על זאת יורנו מורנו למה נניח א"ר דמשמע (ג) דלר' יוחנן פת ויין הוא דמהניא להו הסבה אבל שאר דברים לא מהניא להו הסבה וכל חד וחד מברך לנפשו. והשיב להם וז"ל הויבר ידוע שהפת חשובה מן הכל וכן היין חשוב מכל המשקין וכל הפירות ולפי חשיבות הדבר שמברכין עליו אנו מברכין (ג) לכל אחד ואחד ברכה בפני עצמו ולפי זה הפירוש שעלה על דעתכם בהנהו חרי לישני נמצאו שאר הפירות והמשקין חשובים יותר מן הפת ומן היין שהרי הפת והיין אחד מברך לכל אם נתועדו או הסבו ובשאר הפירות אעפ"י שנתועדו או הסבו לא יברך אחד לכל אלא כל אחד ואחד צריך לברך על עצמו (לעצמו ז"ל) ודבר זה הפך גדול יציב בארעא וגיורא בשמי שמיא ולא הכין הוא פי' הנהו חרי לישני אלא בתרי לישני חד טעמא אית להו וזית שם חלוקה בענין אלא בשינוי המימרא בלבד ויש כמה מקומות בתלמוד כך שהוא מקפיד על לשון המימרא האין היה אעפ"י שאין ביניהם הפרש, והו הפירוש אמר רב ל"ש אלא פת דבעיא הסבה פי' וא"כ (ד) יברך אחד לכל

(א) דרשת חז"ל (כ"ג ע"ה.). נהע"ב : לענקים לעוף. — (ב) לז' ע' נמלא כמות לפני : דעשיעי. — (ג) זכ : עלריכיס. — (ד) לז' י' : ואח"כ.

תשובת רבנו שמעון בר אברהם קיא

אבל שאר דברים לא בעו הסבה אלא אחד מברך לכל אעפ"י שלא הסבו ור' יוחנן אמר אפ"י יין נמי בעי הסבה א"ד אמר רב ל"ש אלא פת דמהניא להו הסבה שיהיה אחד מברך לכלם הא לא הוו מסובין כל אחד ואחד מברך לעצמו ודין זה בפת הוא בלבד אבל שאר דברים אין בהם דין זה שלא מהניא להו הסבה אלא בלא הסבה נמי כן (א) הוא ור' יוחנן אמר אפילו יין כל אחד ואחד מברך לעצמו ואם הסבו מהניא להו הסבה שיברך אחד לכל עכ"ל ספרו ולשון תשובתו.

גם בזאת סמך הרב על רוב (חכמתו) ולא עיין בספר, דע"כ מפלגי פלגי הנך חרי לישני דרב דהא פלגי עלא מבריתא דכצד סדר הסבה וקאמר להך לישנא דאמר רב אבל יין לא מהניא ליה הסבה הא הכא דמהני ליה הסבה ובהדיא אמר' בירושלמי דברכות עלא דההיא מתניתא דסדר עבודה (הסבה?) אמר ר' אמי זאת אומרת שנחלקים בפירות פ"י מדקחני גבי יין דקודם שהסבו כל אחד מברך לעצמו ולאחר שהסבו אחד מברך לכלם מכלל דפירות אפילו הסבו נחלקים וכל אחד מברך לעצמו דלא שייכא בהו הסבה. ומה שאמר הרב: יציבא בארעא וגזירא בשמי שמיא", חכם שכמותו האיך אמר דבר זה דאדרבה מה שאינם בני קבע גורם להם שנחלקים דלא חשיב' כולו כאחד להוציא זה את זה ודוגמא לדבר מצינו בערבי פסחים גבי שינוי מקום צריך לברך דאיירי באוכל במקום זה והלך לאכול במקום אחר מדמותיב מינא לר' יוחנן דאמר אף ידי יין נמי יצאו ואפילו הכי מסקינן דלא אמרן צריך לברך אלא בדברים שאין טעונין ברכה לאחריהם במקומם אבל בדברים שטעונים ברכה לאחריהם במקומם אין צריך לברך מ"ט לקבעיה הדר אעפ"י שאוכל במקום אחר דהני שתי סעודות חשיבי כסעודה אחת טפי מדברים שאין טעונים ברכה לאחריהן במקומם דלפי חשיבות הדבר חשיב קביעותו ואין חלוקתם חלוקה. ואם חתמה אמאי איתוחב ר' יוחנן דאמר אחד שינוי יין ואחד שינוי מקום אין צריך לברך לימא דר' יוחנן איירי בדברים שטעונים ברכה לאחריהם במקומם ובריתא דקחני שינוי מקום צריך לברך הא אוקימנא בדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם ולכך איתוחב דאפילו אין קאמר ר' יוחנן שינוי מקום אין צריך לברך כדקאמר אף ידי יין נמי יצאו

(א) לז' דין זה כדי שחשבו מהניא בהו הסבה שיברך אחד לכל אלל בלא הסבה כן הוא.

זכרייתא דבני חבורא גרסי' שהיו מסוכין ולא גרסי' לשחות יין דהא דיין
 עלא מדקחני עקרו רגליהם שטעונים ברכה לאהריהם במקומם עסקי'.
 עוד כתב הרב בספר מדע בהלכות מילה פ' שלישי אנדרוניוס
 אין מברכים על מילחו מפני שאינו ודאי אלא ספק. ושאלוהו חכמי לונל
 זהלא ספק חורה הוא ועל ספק דרבנן לא מברכינן אבל על ספק דאורייתא
 מברכינן חוץ מן הדמאי מפני שרוב עמי הארץ מעשרין הם כדאמרי'
 זכמה מדליקין. והשיב הדברים ידועים שכל ברכה שעל המצות מדרבנן
 היא בין שתהיה המצוה מה"ת בין שתהיה מדרבנן וחכמים הם שתקנו
 הכריכה והם שאמרו שכל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא
 דשא וגו' ולפיכך כל דבר שנסתפק לנו אם עשיית דבר זה מצוה בין
 שהיה ראוי על אותה עשייה מדבריהם בין שהיה מן החורה עושים
 אותו דבר בלא ברכה זמפני זה נפסקה הלכה בהדיא בסוכה בשמיני ס'
 שביעי הכי והלכתא יתובי יתבינן ברובי לא מברכינן ומנה אח למד לכך
 מצוה שישחפק לנו אם אנו מצווים או אם אין מצווים עושים בלא ברכה
 וזהו העיקר שסומכים עליו, ואותם הדברים דכמה מדליקין בענין אחר
 הם אמורים וזהו פירושם שיילינן בנמרא על ברכת נר חנוכה היכן צונו
 רב אדא (א) אמר מלא חסור רב נחמן אמר משאל אביך ויגרך שמעי'
 מדברי שניהם שכל מצוה שהיא מדבריהם מברכין על[יה נ] אקב"ו
 (א) ל' י' : רב אילא. — (ב) מהסוגר הזה עד השני שנלד הסווד, חסר לעלה
 (ס). וחסרון זה באשר החסרונות שנהעמקות הסכר הזה, הוא עשגנת העמתיקים;
 ולא כאשר ישפט ידידי גח"ג הר"י ראזענטהאל כ"י (כבוד הלכנון ש"ו עמוד
 372, ע' ס). ועוד חמקה על ידי הכו' : אשר הכ"ט היה פתוח לפניו והיטיב
 לראות תשו' הרענ"ס בשלימות, — איך פהר לשלוח ידו (כב"ה סס) להגיה
 בדברי הרע"ה (לעיל לד"כ"ח) "ל"ל ואבי [לח: ואני] ראה גם ראה [ל' לקריאה]
 ול' הכתוב הוא ש"ח כ"ד, י"ב". ובאמת כי נקרא תשו' הרענ"ס בשלימות, כנין
 להשגת הרע"ה עליו (נלד כ"ח). וכונת הרע"ה לאשר : ואבי ראה גם ראה
 (תסס) לשנא דקרא בשמיני ואני, תת : ואני) והשתאה, איך הרענ"ס לא ידל
 לסוף דעתך; כי לדעתך כמו שיו"ט שני הוא ספק דדבריהם (הרע"ה סובר
 כי לאו סתמא דתלמודא פקשה והא יו"ט שני ספק דדבריהם הוא, רק חני עכמו
 הוא סתמא ואייל לדבריו בדרך שאלא וטריא), גם סכה בשמיני ס' דרנכן הוא, והוא
 — הרענ"ס — חוטר שיו"ט הוא ס' דדבריהם וסכה נח' ס' דאורייתא? ואולם
 אין ספקי' כדבש שיו"ט הוא ס' דאורייתא (הרע"ה סובר שרנא דעתך רוב ע"ה
 מעשרין הן, סליג חאני) וכן סכה נח', וכ"ת לדין ע"ס סכה נח' ללח חקינן
 לה ברכה עמוס מרי טעמי וכו'. — זאת היא לדעתי כונת הרע"ה. והר"ס
 (לקמן) סובר כי סכה נח' הוא ס' דדבריהם ביוט"ס (כקו' סתמא דתלמודא),
 וגם הרע"ה לקמן נמכתבו להר"ס חזר מדעתו עיי"ג.

כהאב אל רסאייל לרבנו מאיר הלוי קי

והתיב רב עמרם על שניהם **סמעשר** דמאי שהרי הוא מדבריהם ומפני זה מפרישין אותו בלא ברכה ש"ט שאין מברכים על מצוה שהיא מדבריהם ופריק אביי ואמר שעיקר תקנתא **מצוה** מדבריהם ואין תקנתו מפני הספק תקנו עליו ברכה כגון נר חנוכה ומקרא מגלה ועירוב ונטילת ידים אבל דבר שעיקר תקנתו מפני הספק כגון מעשר דמאי לא תקינו עליו ברכה והקשינו על אביי לפום הדין פירוקא והרי יו"ט שני שעיקר תקנתו מפני הספק ותקנו עליו כל הברכות התלויות בו כמו יו"ט ראשון ופריק אביי התם היינו טעמא כי היכי דלא לזילולו ביה והכי תקינו עליו ברכה אבל שאר דברים שעיקר תקנתם מפני הספק לא תקנו בהם ברכה ולפיכך לא תקנו על מעשר דמאי וכא רבא ופריק פירוק אחר ואמר אל תאמר שכל דבר שעיקר תקנתו מפני הספק לא תקנו לה חכמים ברכה שהרי יו"ט שני מפני הספק הוא ותקנו לו ברכה וחדע למה לא תקנו ברכה למעשר דמאי מפני שרוב עמי הארץ מעשרים הם נמצאו דברי כלם רב עמרם ואביי ורבא שאינם אלא ליחן טעם שמפניו תקנו חכמים ברכה לכך וכך ולא תקנו ברכה לכך וכך הלכך כל דבר שנמצא בפירוש לחכמים שמברכים עליו בין שהיה ודאי מדבריהם כגון נר חנוכה ומקרא מגלה בין שהיה ספק מדבריהם כגון יו"ט מברכים עליו וכל מצוה שעיקרה מה"ח ונסתפק לנו אם אנו חייבים בה או אם אין אנו חייבים בה לא תקינו רבנן בה ברכה אעפ"י שודאית מה"ח כמו שנחבאר מדבריהם בסכה בשמיני ספק שביעי וה"ה בכסוי דם בכוי וה"ה בכל] ספק מצוה עכ"ל השובחו.

וכל דבריו אינם אלא חימה שתושב ספק ח' ספק ז' ספק דאורייתא הוא הוא ליה כיו"ט שני דקרי ליה (תלמודא) ספק דדבריהם כפ' במה מדליקין ואי משום דסכה דאורייתא כמו כן קדושת יו"ט דאורייתא לא היינו טעמא דלא מברכי' אסכה בח' ספק ז' כי היכי דלא לזילולו בית כיו"ט דלא ליטרו ח"ה הוא ועוד כי היכי דלא ליהו פילי דרבנן כי חוכא ואיטלולא דאחר שעשיתו קודש לקדש קידוש היום תעשנו חול לברך אסכה. ולא דמי לספירת העומר שמתחילין בליל יו"ט שני של פסח דהתם לאובבת אחת אבל הכא אי מברך אסכה מברך אכסא דקידושא בבשאר יו"ט ועוד דתריהו בשעת סעודה. ועוד טעם גדול דקאמר' ברש המוצא תפלין (עין עין ג'.) ובסוף ראתו ב"ד (ר"ה כ"ח:) דלעבור על כל חומץ שלא באנו בעי מנה ואם היה מברך אסכה בח' היה

נראה כמתכוין להוסיף. ואל תחמה אהא דחשבינן יו"ט שני ספק
 לרבנן אע"ג דאי הוי ראשון הוי דאורייתא דהתם טעמא משום דבקיאינן
 בקביעא ומנהגא בעלמא כדקאמר' בפ"ק דביצה (ד'): הוהרו כמנהג
 אבאזיכם בידכם, וכן דמאי אע"ג דספק טבל דאורייתא מ"מ חשיב
 ספק לרבנן משום דרוכ ע"ה מעשרים הם דאע"ג דרבא הוא דמסיק
 הכי בש"ק המביא כדי יין דתנן עומד אדם על המוקצה ע"שוכו' ואמר'
 בגמרא (נילס ל"ה): ש"מ תלת ש"מ רוב ע"ה מעשרים הם ואבי
 גופיה מסיק ליה בפרק ב' דתחובות (כ"ד). גבי חישינן לגומלין לא בהכי
 פליגי התם אבי ורבא דאבי סבר משום דספק דדבריהם לא בעי ברכה
 ורבא סבר דוקא ספק כי האי דרוכ ע"ה מעשרים לא בעי ברכה אבל
 ספק אחרני בעי ברכה וכן בפרק אעפ"י (כמוכות כ"ו): דלא משני אבי
 בדמאי הקילו ורבא משני ליה ובפרק קמא דשבת (ל"ג). גבי לא יאכל
 זב פרוש עם זב ע"ה דמפרש אביי שלא יאכלנו דברים שאינם מתוקנים
 ולא סמך ארוב ע"ה מעשרים הם כדקאמר רבא וכן בשלהי פרק
 הנוזקין (גיטין ס"ח). גבי משאלת אשה מחכרתה נפה וכברה דלא חייש
 רבא אטעמא דרוכ ע"ה מעשרים, כל אותן הלכות נוחות לישבן והתכם יבן.
 ונראה לדרקדק דאספקא דאורייתא טברכינן ממה דאמר' בפרק

מי שמתו (נרכות כ"ח). אמר רב יהודה אמר שמואל ספק קרא ספק
 לא קרא אינו חוזר וקורא ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר
 ואומר מ"ט ק"ש לרבנן אמת ויציב דאורייתא פ' דכתיב למען הזכור את
 יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך ולא אמר' על הספק זכיר יציאת
 מצרים בלא ברכה משום לא תשא. ועוד יש לדרקדק מדאמר' בש"ק
 דביצה (ח'): גבי כוי דאין מכסין את דמו ביו"ט גזירה משום התרת חלבו
 ופריך אי הכי בחול גמי ושקיל וטרי עד דמסיק דבחול ליכא למיגור
 דאמר' זיל טרח וכסי מספיקא אלא ביו"ט מי אמר' ליה זיל טרח
 וכסי מספיקא פ' וכשבא לימלך ביו"ט ויאמר לו כסה יסבור משום דכוי
 ודאי חיה ויאכל חלבו והשתא האיך יטעה מאחר שיאמרולו כסה בלא
 ברכה אלא ש"מ דאספקא מברך כי אורחיה.

ועוד נראה דאנדרוגינוס לענין מילה מחייב מדאורייתא כודאי דהא
 חנן במסכת שבת (קל"ד): בפרק ר' אליעזר דמילה ספק ואנדרוגינוס
 אין מחללין עליו את השבת ר' יהודא סתיר כאנדרוגינוס ובברייתא קמי
 בגמרא ר' יהודא אומר אנדרוגינוס דוחה את השבת ועניש כרת ואמר

רב חסדא בנמרא לא לכל אמר רבי יהודה אנדרוגיגוס זכר הוא שאם
 אתה אומר כן בערכין יערך ומסיק ומ"ש גבי מילה משום דכתיב המול
 לכם כל זכר כלומר אפילו יחי אשה אתה כל לרבווי כל זכרות ועד כאן לא
 פלגי רבנן עליה דר' יהודא אלא לענין שבת וברת אבל לענין היובא מודו
 דרבייה קרא אפילו יהא אשה תדע מדאצטרך להו למדרש בכריתא ערלתו
 ודאי דוחה את השבת ולא אנדרוגיגוס דוחה את השבת וכן לענין ברת אמרי'
 בירושלמי וערל זכר אשר לא ימול בשר ערלתו ונכרתה ר' יהודא ורבנן
 מקרא אחר הן דורשין ר' יהודא דרש זכר ורבנן דורשין ערל מה ת"ל
 זכר שיהא כולו זכר ור' יהודא דרש זכר מה ת"ל ערל אפילו מקצתו
 ערל והשתא אם איחא דרבנן לא דרשו כל זכר ולא מחייבי ליה אלא
 סכח ספק למה לי קרא דלא רחי שבת ולא מחייב ברת אצטרך קרא
 למעוטי ספיקא דכי האי גוונא פריך תלמודא בשלהי על או מומין (נכוות מ"ח)
 גבי אנדרוגיגוס גופיה ובפ"ק דחולין (כ"ג:) גבי החלת הצהוב שבת
 ושבוה ובפ' בתרא דיומא (ע"ד:) גבי כוי וכן בפ' דם שחיטה (כרימות כ"ח.)
 ובפרק קמא דחגיגה (ד'.) גבי מומטום ודכותיה אשכתן רב בפרק
 המפלת (כ"ה כ"ח) דאית ליה אנדרוגיגוס ספיקא הוא גבי ראו לומר
 כן באודם באחת וכן בסוף הערל (יטות פ"ג.) קאמר רב הלכה כר' יוסי
 דאנדרוגיגוס דלא הכריעו ביה אם זכר אם נקבה ובההיא שמעתא
 גופה אמר רב גופיה אנדרוגיגוס חייבין עליו סקילה משני מקומות ומרבי
 לה מדכתיב את זכר משכבי אשה איזהו זה שיש בו שני משככות פלי
 לאו זכר ממש דשמא אשה הוא אלא קרי ליה זכר לפי שחייב עליו
 הכתוב בזכר אפילו הוא אשה מרבויה דקרא. והא דאשכתן בפרק
 המפלת גבי ערבין וטומאת מקדש דמטעט טומטום ואנדרוגיגוס ואשכתן
 נמי בסוף מסכת נויר (ס"ח:) גבי ספק קדמה בהרת לשער לבן המטהר
 ליה מדרשא דקרא ובפרק קמא דכ"מ (ז'.) גבי קפץ אחד מן המנויים
 לתוכם דדרשי' עשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק ולא מקשי'
 בכל הני אצטרך קרא למעוטי ספיקא לא דמי. והוה כללו של דבר דכל
 דבר שאין הכתוב יכול לברר ספקו כגון טומטום דיש מהם זכר ויש מהם
 נקבה וכן בהרת ושער לבן דפעמים דהוה קודם ופעמים דהוה קודם וכן
 עשירי ספק דיש שהוא עשירי ויש שאינו עשירי בכי האי גוונא אורחיה
 דקרא דמטעט ליה כשילד גנו ספק דאין ספק זה מחמת חסרון דעת
 אלא שאין בני אדם נביאים, אבל אנדרוגיגוס וכיו פלגס ותחלת הצהוב

שכולם לעולם שוים הם ומתחת חסרון דעת הוא מה שאין אנו יכולים לדבר באנדרוניגוס אם הוא זכר או נקבה ובכיו אם הוא חיה או בהמה וכתחלת הצהוב אם גדולים או קטנים ובפלגם אם הוא כבש או איל דכי האי גונא לא אחי לעולם קרא למעוטי ספיקא דקמי שמיא גליא דליכא ספיקא קמי שמיא ואיך יבא הכתוב על זה והוא דקאמר רב חסדא בסוף על אלו מומין דטומטום ספיקא הוא וקדוש מספיקא דלא אחי קרא למעוטי אעפ"י שיש מהם זכר ויש מהם נקבה ואכל הני דפריך התם אסיק עליהו סמי מכאן טומטום קסבר רב חסדא דטומטום אם זכר הוא הרי הוא בשאר זכרים ואין לי למעטו דלא מוקמי' ביה מיעוטה דקרא כל כמה דאפשר לאוקומיה בדוכתא אחרינא כגון באנדרוניגוס והכי פי' התם פחלוקות באנדרוניגוס דלרבנן אינו בכור אבל טומטום דברי הכל קדוש ומספיקא דהזכרים תקדש דכתיב בבכור [מו"ש] ה) נחא לאוקמיה למעט אנדרוניגוס שיש לו נקבות מלאוקמי למעט טומטום דשמא זכר הוא ולכך פריך אלא מעתה בערכין יערך דלא נוקי הזכר אלא למעט אנדרוניגוס אלמא תניא הזכר ולא טומטום ואנדרוניגוס ומשני סמי מכאן טומטום ובפ"ק דחגיגה דאמר' זכורך להוציא טומטום ופריך עלא אצטריך קרא למעוטי ספיקא התם פריך משום דכלאו קרא הייתי פוטרו מן הראיה משום דאינו יכול לסמוך דספק אשה הוא אע"ג דסמיכא לא מעכבא בראשבחן בפרק האשה בפסחים (פ"ח: גבי ה' שנחערבו עורות פסחיהן ונמצאת יבלת באחת מהן דפטורים מלעשות פסח שני משום דלא אפשר ולא מיתו מותר הפסח משום סמיכה אע"ג דבהמה שנמצאת מירושלם למנדל ערר אמרי' זכרים עולות נקבות זכחי שלמים ומקריבין אותם בלא סמיכה שהרי אין סבירים כבעלים שנו התם דקדושות בכר ואין להם תקנה בדבר אחר וספק מצורע דמייתי אשם בלא סמיכה אעפ"י שמחנה בשלמים תקינא גברא שאני והא דאשבחן בפרק המפלת דמעט רב אנדרוניגוס לענין ביאת מקדש דכתיב מוזר ער נקבה השלחו זכר ודאי נקבה ודאית אע"ג דלדריה ספיקא הוא כדפירש"י ולא אמרי' אצטריך קרא למעוטי ספיקא התם חרי מעוטי כתיבי דהוה מצי למיכתב

א) הפלה הולת הנעלה כתובה רק נהע"ה, פסוק גט תחיה קו קולעופי
 זכה"ג על עקומה עקיפ חלק.

מזכר עד אדם או מנקה עד אדם ואחא חד מינייהו לאנדרוגינוס וחד
מינייהו לטוטטום ואם אנדרוגינוס הוא זכר אחי מזכר למעוטי ואם הוא
נקבה אחי עד נקבה למעוטי מטעם שהוא משונה ולפי טעם זה אית
ליה שפיר לרב ההיא דרב חסדא דבכורות דהתם חד מעוטא בבכורות
ולית לן לאוקמיה אלא באנדרוגינוס ולא בטוטטום שהוא זכר גמור אן
נקבה גמורה אלא שהוא מכוסה ואם היה נקרע היה כשאר איש או אשה
אבל נבי שליא דאיכא מעוט יתירה ממעטי נמי טוטטום והא דפריך
התם לרב חסדא מערכין דממעטי ליה מערך איש ואשה מהזכר ואם
נקבה לא חשיב יתורא ככההיא דרב דהתם צריכי תרויהו לאנדרוגינוס
דאי כתיב הזכר למעוטי הוא אמינא (לא נרע מנקבה ויהא בערך אשה
ואם כתיב אם נקבה למעוטי הוא אמינא) דאתא קרא להעלותו כזכר והא
דפריך טאם זכר אם נקבה דכתיב נבי שלמים להוציא טוטטום ואנדרוגינוס
ותרי מעוטי איכא דאם הוי מעוט כדמוכח בפרק המפלת ל"ג בההיא
אם זכר אם נקבה אלא זכר אי נקבה גרסי דכתיב בפרשת ויקרא נבי
שלמי צאן דהכי דריש ליה בת"כ ובפרק ב' דבכורות ובחמורה בפרק
ואלו קרשים לרבות ולר בעלי מומין ותמורת בעלי מומין (והשתא)
[והתם] פריך שפיר לרב חסדא דבהאי קרא לא כתיב אלא חד מעוטא
'הוי או למעט כמו אם כשב פרט לכלאים או עז פרט לנדמה ועוד יש
לפרש דבלאו טוטטום צריכי נבי שילוח הנהו תרי מעוטי דכיון דצריך
לכתוב מזכר כדי למעט אנדרוגינוס אם הוא זכר לפי שהוא משונה תוך
נקבה צריך לכתוב כדי [למעטו אם נקבה ע"כ צריך לכתוב שניהם כדי]
שלא תאמר זכר דוקא ולא נקבה או נקבה דוקא ולא זכר ולא נפרש
דהוא מצי למיכתב עד אדם ומ"מ קסבר רב דמוקמי נמי מעוטא
לטוטטום ודלא כרב חסדא דהתם נמי איכא דלית ליה דרב חסדא
ומצי למימר נמי דמשום טוטטום לחודיה צריכי תרויהו למעט ספק
דידיה מדין זכר ואם אח"כ נקרע ונמצא זכר ומדין נקבה אם אח"כ
נקרע ונמצא נקבה וה"ה אנדרוגינוס לפי שהוא משונה משאר זכר או
משאר נקבה ושקולים הם ולית ליה לרב הא דרב חסדא וכן אכ"י בפרק
קמא דחגיגה דממעט טוטטום מראה אעפ"י שבציו סבחוץ והתם
בבכורות דממעט אנדרוגינוס מהזכר יתירא דכתיב נבי עולה ופריך טאי
אי רבנן קסברי ספקא הוא ואחי קרא למעוטי ספקא התם פריך שפיר
דאם בא למעטו אפילו הוא זכר משום דמשונה משאר זכרים א"כ

מדמעמי' ליה מהזכר ש"מ זכר הוא ולא ספקא אלמא לא אחיא
 בה"ק דאמר ספקא הוא ואם לחשך אדם לומר הא אשכחן בפרק ואלו
 טרפות (מוליך ס"ו) הכתיב קרא בשביל שלא נטעה אע"ג דקמי שמיא
 גליא דפריך מכדי אנן אקשקשת סמכ' סנפיר דכתב רחמנא למה לי
 ומושני אי כתב רחמנא קשקשת ולא (כתב) סנפיר הוא אמינא מאי
 קשקשת סנפיר ואפי' דג טמא נמי השחא דכתב רחמנא סנפיר עד
 דאיכא סנפיר וקשקשת לאו פירכא הוא דלשון קשקשת משמע דבר
 שאינו שוה וחלק שהוא מסכסכת בו וסנפיר כך הוא ונזכר בו לשון
 קשקשת. *אם ידעתי כיצד סמכתי כח איהוהם ויודו כי זה אל הכתוב*
 ועתה שאלו חכמי לוגיל את הרב גמצא כתוב בספר מדע בכמה
 מקומות שאין הבא על חייבי לאוץ לוקה אלא א"כ קדשה ויגענו הרבה
 ולא מצאנו מנין לך רק מצאנו קושיא גדולה בפרק אלו נערו דמקשיל
 אי ר"מ קשוא בתו אי רנבה"ק קשיא אחותו אי ר"צ קשיא ממורת הא
 קי"ל דאינו לוקה ומשלם ולדברי הספר מעולם לא שייך ביה מלקות כלל
 והשיב לא נניח תלמוד ערוך ונפסק הלכה ממשא ומתן של גמרא
 שהרי עולא ור' יוחנן וריש לקיש וכמה אמוראים אליבא דידהו נשאו
 ונתנו בהא מתניתא וגם חכמי המשינה הולקים הרבת בדבר זה וס"ל
 שכל הנועל אחת מחייבי לאוץ לוקה כאבי ויש אומרים שרי"צ ס"ל
 בממורת כסברא דעולא באחותו שהרי אמר עולא שהמלקות שבאחותו
 כבוגרת ולא בנערה כך רי"צ אפשר דהכי סבירא ליה בממורת לפי שאי
 אחת יכול לחלק בחייבי לאוץ עד שאומר כי זאת האשה בבעילה בלבד
 יקנה עליה וזאת האחרת בקידושין ובעילה אלא לא למנה לכו"ג בלבד כמו
 שנחפרש שם בסוף קדושין וזהו החלמוד ערוך שם אמר אבי קדש לוקה
 משום לא יקח בעל לוקה משום לא יחלל רבא אמר בעל לוקה לא
 בעל אינו לוקה מה מעם לא יקח משום לא יחלל ומורה אבי במחזיר
 גרושתו טן הנשואין שאם קדש ולא בעל אינו לוקה להיות לו לאשה
 אמר רחמנא והא ליכא ומורה רבא בכ"ג באלמנה שאם בעל ולא
 קדש שלוקה לא יחלל זרעו אמר רחמנא והרי חלל ושניהם מורים
 במחזיר גרושתו משנשאת שאם בעל ולא קדש שאינו לוקה ומדאמרי'
 ומורה אבי וכן ומורה רבא וכו' ושניהם מורים שמעי' מינה שנכח חייבי
 לאוץ פליגי אבי ורבא לא באיסור כהונה לבד ואבי סבר שכל הנועל
 אחת מדחי"ל אינו לוקה מאותו השם עד שיבעול אחר הקידושין כמחזיר

כתבא אר רסאייל לרבנו מאיר הלוי קיט

גרישח חוץ מאלמנה לכ"ג שאם בעל לוקה אעפ"י שלא קדש והרבר
 ידוע שאב"י ורבא הלכה כרבא בר מהנהו הלכך אי בעינן לאוקומיה דברי
 רי"צ אליבא דהלכתא נימא שרי"צ אומר כממזרח כמו שעולא אומר
 באחותו וכי חרצה לומר שכך ס"ל לרי"צ שכל הבעל חי"ל בלא קדושין
 לוקה כסברת אב"י ועכ"פ לא מדברי משא ומתן לפסוק הלכה כמו
 שבארנו עכ"ל חשובתו ה).

והנך מילי תמיהא לן טובא (רודאי) אי הוא משכחנא פלוגתא
 דאב"י ורבא בהכי היה הרב יכול לומר דסוגיא דאלו נערות כאב"י דהא
 רב פפא לאב"י מקשי התם אלא היכא אישכחן דפליגי אב"י ורבא בהכי
 דבתהיא דפרק עשרה יוחסין פליגי בכ"ג או בכרן הדיט שקדש אחת
 מן הפסולות האמורות בענין דמאמר גמרי' מהררי דמה כאן זרעו חולץ
 אף להלן זרעו חולץ ואמר אב"י קדש לוקה משום לא יקח דמשמע קדושין
 שהן הקונין אותה ולוקה אע"ג דלא בעל שאין קדושין כבעילה ורבא
 אומר בעל אחר קדושין לוקה שתים לא בעל אינו לוקה אפילו אחת
 כדמפרש מ"ט לא יקח משום לא יחלל והשתא בקדש ולא בעל מצינו
 שנחלקו אב"י ורבא אבל כבעל ולא קדש ליכא שום פלוגתא והדר מסיק
 מודה אב"י דאעפ"י שמהייב מלקוח באיסור כהונה בקדושין לחוד בלא
 בעילה התם הוא דלא תלה הכתוב הקדושין כבעילה דכל חד וחד לאו
 באנפיה נפשיה כתיב אבל ישראל המחזיר גרושתו משנשאת מודה הוא
 דתלה אותם הכתוב כבעילה כדכתיב לא ישוב לקחתה (ג) דהיינו קדושין
 להיות לו לאשה אישות של ביאה והדר קאמר ומודה רבא בכ"ג באמנה
 דאעפ"י שתלה הקדושין בביאה דוקא קדושין תלים בביאה אבל ביאה
 אינה תלויה בקדושין אלא מחייב אביאה לחודיה והדר קאמר ושניהם
 מודים דאעפ"י ששניהם מחייבי בביאה בלא קדושין במחזיר גרושתו
 מודים דאביאה לחודה לא מחייב דדרך לקוחין אסר הכתוב ולא הוציא
 לאו על הביאה אלא דרך לקוחין דכתיב לא ישוב לקחתה להיות לו
 לאשה והשתא מה ענין זה אצל שאר חי"ל וכה נמצא באב"י שלא
 נמצא ברבא ועוד אטו בשאר לאוי מדכתיב ולא יקח הא כולהו בלשון
 ביאה כתיבי עמוני ומואבי מצרי ואדומי וממזר פצוע דכא וכרות שפכה

(א) על על נוסח המסכה הוציא לעיל ג' י"א. — (ב) ג"ל פה ולמטה. (ג) לא
 יוכל ... לשון לקחתה (דכ"ד, ד').

וביאה לשון בעילה הוא בכל מקום כדכתיב יבמה יבא עליה ודרשי'
 ביאה גומרת בה ואין כסף ושטר גומרין בה ובתמר כתיב ויבא אליה
 ותהר לו ורבים כלה אבל קיחה וקנין הוא לשון קדושין כדילפי' קיחה משרדה
 עפרון חוץ מקיחה דכתיב בחייבי כריתות דאין קדושין תופסין בהן וכך
 ח"ל לר' עקיבא. ועוד אשבתן בפרק הערל ובגיטין פרק הזורק אמר
 רב המנונא שומרת יבם שזנתה אסורה ליבמה ובלא קדושין איירי חדא
 מדקאמר זנתה ועוד מדדיק התם בגיטין נשאו אין זינו לא נימא תיהוי
 תיובתא דרב המנונא והשתא אם כדברי הרב דלא אסר הכתוב אלא
 א"כ קדש תחלה כיון דמדאוריחא ביאה היתרה היא אמאי מתפרא ליבם
 אע"ג דליח הלכתא כרב המנונא כדאמרי' בסוף פרק ב' דטוטה לאו
 טכח טעם זה הוא. ועוד תגיא בהדיא ביבמות בפ' למנה בן ט' שנים ויום
 אחד גר עמוני ומואבי מצרי ואדומי כותי נתין חלל וממזר שבא על ההכנת
 הנזיה וישאלית פסולה ר' יוסי אומר כל שזרעו הסול פוסל וכל שאין
 זרעו פסול אינו פוסל ואמרי' התם מה"מ אמר ר' יהודה אמר קרא
 ובת כהן כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה פסולה ועל כרחק
 בלא קדושין איירי מדפריק התם ואימא עד דאיבא הוא ביאה [כ"ל :
 וק"ל עשעת הויה " ע"י יבמות ס"ט.] ומשני דומיא דכ"ג מה כ"ג באלמנה
 בביאה לחודה אף האי נמי בביאה לחודה ואמרי' התם מאי איכא בין
 ת"ק לר' יוסי אמר ר' יוחנן מצרי שני ואדומי איכא ביניהו ושניהם לא
 לפדות אלא מכ"ג באלמנה דת"ק סבר מה כ"ג באלמנה [שביאתו]
 בעבירה ופוסל אף כל שביאתו בעברה פוסל והשתא לת"ק האיד עמוני
 ומואבי וממזר פסולין בביאה בלא קדושין והלא אין ביאתם בעבירה ולא
 דמי כ"ג באלמנה דלקי בביאה בלא קדושין. ואל יהרהר אדם להביא
 ראיה לדברי הרב מהא דתניא בפרק משוח מלחמה גבי חזר מערכי
 המלחמה ולא לקחה פרט לאלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הריזט
 ממזרת ונתנה לישראל דקאמר לימא דלא כר' יוסי הגלילי דאמר הירא
 מעבירות שבידו ומשני אפילו תימא ר' יוסי הגלילי וכדרבא דאמר לא
 יקח משום לא יחלל ואינו לוקח עד שיבעול, דההיא אפילו לחינוק אינה
 ראיה להביא דההיא קרא באירש אשה ולא לקחה, כתיב וכל שהיה
 מדקדק דלא כר"י הגלילי לא דיק אלא מאלמנה גרושה דאיכא עבירה
 בקדושין לחוד ויהו לאב"י אבל ממזרת ניחא אפילו לאב"י דליכא איסור
 בקדושין כלל וחדע דאביאה בלא קדושין נמי לוקח ממתיני' בפרק אלוהן

כתאב א רסאייל לרכנו מאיר הלוי קכא

הלוקין דקתני ממורת ונתינה לישראל דומיא דאחותו כשאר חייל וכריתוח דקתני החם דמה החם בלא קדושין שאין קדושין תופסין בהן אף הכא נמי בלא קדושין.

ועוד שאלו חכמי לוגיל אח הרב בספר זמנים בפרק ב' (בהלכות י"א) נראה מן הכתוב בספר בעיר שישראל וגוים דרים בה מחצה על מחצה מפקחין אבל ברובה גוים לא ומימינו לא שמענו חדוש גדול כזה כי כך קבלנו הא דאמר' בכתובות ובסדר יומא אין הולכין בפקוח נפש אחר הרוב ראפילו ברובה גוים מפקחין. והשיב חמה אני על דבר זה שקבלתם וכי יש באותו מקום ספק מעולם והלא הדברים ברורים הם שם ואפילו לבר ביה רב דחד יומא שכך הוא דברי שמואל דאפילו רוב העיר גוים מפקחין אבל אנו אדברי ר' יוחנן סמכי' דאמר רב אמא אמר ר' יוחנן ט' גוים וישראל אחד ביניהם באותו חצר מפקחין בחצר אחרת אין מפקחין ואוקימנא בשפרשו כלם שהרי לא נשאר שם קבוע ולפיכך אם פירש אחד מהם לחצר אחרת אין מפקחין דכל דפריש מרובא פריש וה"ה לזה שפירש מעיר שרובה גוים שאין מפקחין עליו גם רב חלק על שמואל כדוקיא זו שדר מעיר שהיא מחצה על מחצה שאמרנו בחינוק הנמצא בה ישראל ואמר. שוח לההיותו ולא ליחסו ולא אייר' בפקוח כלל ס"ט אפילו תימא הכי [ר' יוחנן] ה' שרב לא שמענו בדבר זה שהוא פקוח נפש אלא מעיר שרובה גוים ולא כשמואל נאמר שחלק עליו אפילו תימא הכי ר' יוחנן בפירוש חולק על זה ואמר בט' גוים ואחד ישראל באותה חצר מפקחין בחצר אחרת אין מפקחין והנה הלך בפ"ג אחר הרוב בטקום הוה והדבר ידוע ששמואל זר' יוחנן הלכה כר' יוחנן עכ"ל תשובתו. ג)

ועל רוב חכמתו סמך ואנב חורפיה לא עיין בה ונעלמה מטנו הלכה זו ופתרונה וכל מה שפטר בה כלפי ליא דר' יוחנן ושמואל לא פליג כדמוכח בפ' בתרא דיומא דאמר שמואל אין הולכין בפ"ג אחר הרוב ומקי לה דאיכא ט' גוים ואחד ישראל ופריך הא נמי פשיטא דהוא ליה קבוע וכל קבוע על מחצה על מחצה דמי ומשני לא צריכא דפרוש לחצר אחרת ופריך איני והאמר ר' יוחנן ט' גוים ואחד ישרא

א) הוסיפו עסק מחמץ קו קולעוס נהע"ג. — ב) עי' לעיל לד י"א אהת

שכ"ו הכוונות נשללה ותשובה הוהת.

כאותה חצר מפקחין בחצר אחרת אין מפקחין ומשני ל"ק הא דפרוש כולחו הא דפרוש מקצתייהו, אלמא כהדיא לא פליג. ומה שפירש הרב בשפרשו כלם שלא נשאר שם קבוע אם פירש אחד מהם לחצר אחרת אין מפקחין אבל אם פירשו מקצתם שנשאר שם קבוע או אם פירש אחד מהם לחצר אחרת אין מפקחין, אין לו אלא דברי נביאות כהלכתא בלא טעמא דהא, בכל דוכתא אמרי' בטה דנייד כל דפריש טרובא פריש אעפ"י שנשאר הקביעות במקומו גבי ט' חניות דאמרי' בנמצא הלך אחר הרוב ובסוף פרק קמא דכתובות דמחלק בין אולי אינהו לגבה לאולא איתי לגבייהו ובפרק קמא דפסחים גבי צבורין וברוכתא טובא ואין כאן משום פקוח הקלו מה לי נשאר מקצת הקביעות מה לי לא נשאר מקצת הקביעות אלא הכי פי' הא דפרוש כולחו שהלכו כל העשרה לחצר אחרת ונפלה שם מפולת על אחד מהם אע"ג דניידי כולחו לא אזלינן בתר רובא הואיל ואתחזק ישראל בהאי חצר ומפקחין עליו את הגל הא דפרוש מקצתייהו ולא ידעינן אי הוא ישראל בהאי חצר אולי בתר רובא הואיל ולא אתחזק. הלכך בעיר שרובה גוים ונפל גל על אחד כרהוב העיר או במקומות שכל בני העיר מצוין שם אין הולכים אחר הרוב ומפקחין הואיל ואתחזק ישראל בעיר אבל אם בחצרות נפלה מפולת הרי זו חצר אחרת והולכים אחר הרוב.

עוד שאלו חכמי לניל את הרב בפרק ב' מצאנו אם מצא מציאה אם יכול להחשיך עליה מחשיך ואם לאו מוליכה פחות פחות מד' אמות ואתה עתה ה' ברוך ה' אשר הפליא לך עצה וגבורה בחוקי וטהורה הוא ילמדך להועיל לנו אם לא נדע לפרש גמרא ראש פרק מי שהחשיך אלא לחומרא שלא התירו חכמים בשום ענין לגבי מציאה כי אם בכיסו דטרח ביה ואם אי אתה מתיר לו מחוק שהוא בהול על טמונו אתי לאיתויי בהדיה. והשיב כך נראה לי במציאה שזה שחלק רבא ג' בין כיס למציאה לא אמרי' אא ליתן המציאה לנכרי או להביאה על החמור אבל להוליכה פחות פחות מד' אמות לא שהרי הולכת פחות פחות מד' אמות אינה שנויה כדי שיאמר רבא דוקא כיסו אבל מציאה לא ואם תאמרו מ"ש מיהא הפרש גדול יש שהרי הולכות פחות פחות מד' אמות צנעה גדולה יש בה ולא אושא מולתא כמו שנכתבאר שם בהמוצא

א לעיל ל"ב כדפס טעעות : ועתה אמה. — (ב) עס כדפס טעעות : רב.

ואם הלכה נקבל אבל טעמים שכחב אי אפשר לקיים דפי' שהצריכו חז"ל עבוד לשמם לס"ת ותפלן כרי שזוהר בעיבודם שיעמדו ימים רבים א"כ היכי מדמי לה בשילהי נגמר הדין לפלוגתא דאביי ורבא בהאורג בנד למת דפלגא בהזמנה מילתא היא דמר יליף מעגלה ערופה ומר יליף מע"ז ועוד דבמסכת מנחות בפרק התכלת דפליגי רב ושמואל נבי ציצית אי בעינן טויה לשמה אמרי' כחנאי ומייתי מפלוגתא דרשב"ג ורבנן דפליגי בעיבוד לשמה. ועוד מה שנתן טעם במזוזה משום דאין זו המצוה עצמה אלא מפני הבית ואם אין בית אין מזוזה, הרי שמואל בפ' התכלת דאמר בלי קופסא חייבים כציצית דחובת מליח הוא ולא חייבת גברא ואפי' הכי בעי החם טויה לשמה אע"ג דאם אין מליח אין ציצית. אבל יש לדקדק מהא דתניא בפ' התכלת תפלן יש להם כדיקה ואין נקחים אלא מן המוסחה ספרים ומזוזה יש להם בדיקה ונקחים מכל אדם ופירש"י ו'ל שם רתפלן דבעו עבוד לשמם אין נקחים אלא מן המוסחה היודע שצריכים עבוד לשמם אבל ספרים ומזוזה נקחים מכל אדם דלא בעו עבוד לשמם, אותם ספרים לאו כס"ת איירי דס"ת בעי עבוד לשמה כדאימא בפרק הנוזקין בניטין אלא שכשאר ספרים איירי. וכן משמע דמטעם לשמה קאמר דקתני התם תכלת אין לה כדיקה ואין נקחים אלא מן המוסחה: ומיהו קשה מהא דתניא בתוספתא דע"ז אין לוקחים תפלן אלא מן המוסחה ואם לקח סמי שאינו מוסחה ומצא בידו כ' וג' צוותין של תפלן בודק היטנו תפלה של יד או של ראש כצוות הראשונה וכן בכ' וכן בג' וכן בד' ולענין שמה מדמועלת וש"מ כיון דבדק ומצאם מדוקדקים בחסרות ויתירות וראי בקי גדול היה ולא חיישי' לעבוד שלא לשמם. ועוד יש לפרש דמוסחה דהתם היינו דנקי בחסירות ויתירות. ומי שדקדק מהא דתנן בפרק קמא דסגלה דאין בין ספרים לתפלן ומזוזה לא שספרים נכתבים בכל לשון ותפלן ומזוזה אין נכתבים אלא אשורית, דמשמע הן לכל דבריהם זה וזה שוים אלמא כלם צריכים עבוד לשמם ודחה אין למדים מן הכללות, שגגה היתה כידו בשחים מי קתני אין בין מזוזה לספרים ותפלן אין בין ספרים לתפלן ומזוזה קתני ולא אתי למיחני לא דברים ששניהם חלוקים מספרים ובעבוד אין שניהם חלוקים מספרים לא מזוזה לכדה, ומה שדחה דאין למדים מן הכללות גם כזה שגג דהא בפ' טרובה אמרי' מי קתני אין בין טרובה חנא ושייר משמע דכהריא דאין

כתוב אר רמאיל לרכנו מאיר חלוי קכה

בין דוקא ולא אמרי' תנא ושייר וכן אמרי' נמי בשילהי פ"ק דתענית.
 ומיהו צריך לישב השמועות דהא שייר הני דחשיב בירושלמי שהספרים
 נכתבים בשני דפים ובכ' עורות ותולית בהם משא"כ בתפלין ומזוזות
 ומיהו מיהא לא חשיב ספרים אין נכתבים שלא מן הכתב משא"כ
 בתפלין ומזוזות אין לחוש לספרים נמי ע"י הדחק נכתבים למאן דגריסן
 כגון ר' מאיר ור"ח כדאיחא בפ"ב דמגלה. ועוד אשכחן דמש"יר בשאר
 אין בין דהתם דקתני אין בין נדרים ונדבות אלא שהנדרים חייב
 באחריותם ונדבות אין חייב באחריותם ואכתי איכא שהנדרה באה
 מן המעשר ונדרים אינו בא אלא מן החולין משום דהוי דבר שבחובה
 כדחנן במנחות פ' התורה. וכן אין בין שבת ליוה"כ ואין בין יו"ט
 לשבת דאכתי [איכא] מילי טובא והכל צריך לישב. ומה היא דאין בין
 ספרים דריק עלה כגמרא הא לחופרים בנידים ולטמא את הידים זה
 זה שוים ולא חשיב עבוד בהדיהו אין לרקדק מזה דמזוזה לא בעיא
 עבוד לשמה דהכי נמי לא חשיב נייר ודפתרא ודין דכולהו דמפסלי אנייר
 ודפתרא ושלא בדיו. והיה נראה לרקדק דבעיא עבוד לשמה מהא
 דתניא בפ' הקומץ רבא נאמר כאן כתיבה ונאמר להלן כתיבה מה
 להלן על הספר אף כאן על הספר, ומהאי טעמא נמי מיבעי עבוד
 לשמה ואעפ"י שיש מפרש שרא א) דמגט יליף לא יתכן כלל דהא
 גט לא בעי ספר אלא כשר על עלה של זית ועל קרן דפרה כדחנן
 בפ"ב דגיטין וספר דכתיב ביה מוקמי' לה לספירת דברים ועוד א"ר
 יהודה התם כתבה אגרת פסולה אתיא כתיבה ומיהו יש לפרש דיליף
 מפרשה סוטה דלא מצינו שצריכה עבוד לשמה ובפ"ב דסוטה ממעט'
 כתבה אגרת מדכתב בספר ומיהו ברוב ספרים גרסי' במילתיה דרב
 יהודה אתיא כתיבה כתיבה מס"ח ואם תחמה ל"ל למילף מג"ש דבעיא
 ספר והתניא הלכה למשה מסיני חשלין על הקלף מזוזה על דוכסטוטס
 לאו פרכא היא דחד למצוה וחד לעכב והמחמיר תבא עליו ברכה.
 כתב הרב בה' קדוש החדש שזה שאמרו רז"ל אין מעברין בשני
 רעבון ובשביעית שלא יעברו בהן מפני צורך הדרכים והגשרים וכיצא
 בהן אבל אם היתה שנה ראויה להעבר ל מפני התקופה ומפני האביב
 ופירות האילן מעברין. עוד כתב הרב שמעברין על התקופה לברה עכ"ל.
 א) נהע"ל טעון קו קולעם תחת פלת שרא. וחולי היא ר"ח וז"ל : שרז אשי.
 ועי' עקמות (ל"ד) : ח"ל רב חזק .. לרב אשי דמסכת אסר .. ואח אסרת וכו'.

ובעיא היא בפ"ק דסנהדרין דקאמר רשב"ג אף על התקופה ואיבעיא להו על התקופה אי מעברין (א) ועלתה כתיקו. ושמא סובר הרב דסמכו' אהיה דסוף פ"ק דה"ה דשלח ליה רב הונא בר אבין לרבא כי חזית דמשכא תקופת טבת עד שיחסר בניסן עבירה לשחא לא תהוש לה דכתיב שמור את חרש האביב שמור אביב של תקופה שיהא בחדש ניסן אלמא קסבר דאתקופה לחודה מעברים ואע"ג דהתם בתקופת ניסן ובסנהדרין איירי בתקופת תשרי מה לי זה ומה לי הא דבחרויהו קראי קא דרשי. אבל שפירש הרב דמשום אביב ותקופה ופירות האילן מעברים אף בשני רעבון, סוגיא דשמעתא לאו כותיה ריהטא דהא מייתי עלא מקרא אלישע דכתיב ואיש בא מבבל שלישה שהיתה קלה שבכל א"י ולא בכרה (אלא מין אחד) וראויה היתה להתעבר ולא עברוה מפני שלא בכרה אף לאחר העומר אלא מין אחד, והשתא מנא ליה דהיתה ראויה להתעבר הא על האביב לחודיה אין מעברים כדתניא התם ואם נפרש מדלא בכרה עדן כההיא שעתא אלא מין אחד א"כ מסתמא לא הוו פירות האילן כתקנו והלא לדברי הרב בשביל בצורת לא היה לו להניח מלעבר ואם באנו לומר דפירות האילן ותקופה הוא דהוו כתקנו אלא דגדאים וטלאים וגזולים לא הוו כתקנו לפי שלא מצאו מרעה ועושים אותו סעד לשנה, אין דבר זה נשמע לאוון דבשביל כך ליהו אימריא דקדקין וגזולאין רכיבין דאטו לידת הכהמות והעופות העטופים והקשורים מי תליא בשוכע ובצורת ועוד דכמה פעמים יש בצורת באוכל אדם ואין בצורת באוכל בהמה ואין לשום חכם ראוי לומר דבר כזה בלא טעם ובלא ראיה.

עוד כתב הרב בהלכות ע"ז בענין אנשי עיר הנדחת כשתבע העיר מיד מרבים להם בתי דינים ודנים אותם כל מי שבאו עליו ב' עדים שעבר ע"ז אחר שהחרו בו מפרשים אותם אם נמצאו כל העובדים מיעוטה סוקלים אותה ושאר כל העיר נצול נמצאו רובה מעלים אותם לב"ד הגדול שבירושלם וגומרים שם דינם והורגים כל או שעובדים בסוף ומכים כל נפש אדם אשר בה לפי חרב טף ונשים אם הודחה כולה ואם נמצאו העוברים רובה מכים את כל הטף ואת כל הנשים העובדים (ג)

(א) כהע"ג: ואזנעיא להו על התקופה או על התקופה מעברין. לכתיבו ננס' (ז"ה): על התקופה שחזין או כו' — (ב) גם כזה יעלה שנים לעיל כל י"ז.

כתאב אל רסאייל לרבנו מאיר הרוי קפו

לפי חרב " עכ"ל. ונקט שיטתו כר"ל ודלא כר' יוחנן לפי הספרים שנספרד
 דגרסי' בשיכתי חלק איתמר ר' יוחנן אמר דניס וסוקלים פ' ואחד משלים
 לרוב ומיתתו בסיף כעולא זר"ל אמר מרבים להם בתי דינים, ואעפ"י
 ששיטת הרב כר"ל אין לחוש מהא דקי"ל כר"י לגבי ר"ל בכל דוכחא
 בר מתלת דה"מ ברברים הנותנים בזה"ו ולא בהלכתא למשיחא, ושטתי
 דתלמודא בפ' חלק כר"ל. פסח אהם זתי דתי אהם מיסו פסח
 ומה שכתב הרב דמכים נשים של עובדים לפי חרב, בנשים
 שהודחו עמהם קאמר ולא בצדקניות דצדקניות נצולות הן ולבושהון
 כדמוכת בפ' חלק ולא בא הרב לומר אלא דנשו הרשעים שהודחו
 בסיף ונשי הצדקים שהודחו כיתידים דאמו ובסקילה. האם החרב
 ומה שכתב הרב דהורגים כמו בן את הטף, פלוגתא דר"א
 ור"ע היא כחוספתא דסנהדרין פ' בתרא והכי מתניא קטני בני רשעי
 עיר הנדחה שהודחו עמה אין נהרגים ר' אליעזר אומר נהרגים א"ל
 ר"ע ומה אני מקיים ונתן לך רחמים ורחמך אם לרחם על הגדולים
 הרי כבר נאמר הכה תכה את יושבי העיר אם לרחם על בהמתם הרי
 כבר נאמר החרם אותה וכל בהמתה אלא מה אני מקיים ונתן לך
 רחמים ורחמך אלו קטנים שכתובה. ולא יפה כיון הרב שכתב שיטתו
 כרבי אליעזר דקי"ל ר"א שמותי הוא. ואפילו ר"א לא קאמר אלא
 בקטנים בני דעת ופקחים שהודחו ג"כ בעדים והתראה דזימנין דמענשי
 אעבירות עצמם כדאשכחן ביוצא דופן אי מופלא סמוך לאיש דאורייתא
 דאמר רב הונא הקדיש ואכל לוקה ואשכחן נמי בפ' ד' מיתות גבי
 אשת איש ואשת אב וזכור ובהמה איש פרט לקטן ולפטריה אחא קרא
 דכל עריות שכתורה מומתים על ידי ביאת בן ט' כדתנן במס' נדה ובריש
 ערכין נמי גבי ואיש אשר לא יטמא ולא יתחטא ממעט נמי קטן
 דאצטריך קרא למעוטי קטן ככל הני אע"ג דאשכחן בריש בן סורר
 ומורה דמקשי תלמודא היכא אשכחן דענש הכתוב דהכא מיבעיא
 קרא למפטריה לא מתמה לא אהא דקא בעי תלמודא החם קטן מנ"ל
 דפטור ואין רגילות לשאול כן בשאר מקומות אלא אי משבח מיתיה לה.
 ומה שכתוב בספרי דבי רב הכה תכה את יושבי העיר לפי חרב
 מכאן אמרו חכמים אין מקיימים את הטפלים, בכל מלכותינו אין כחוב
 לא זה ולא זה ואין ראוי לגורסו כלל, דמאן דגרס מקיימים הא בחוספתא
 דריש לה מדכתוב ונתן לך רחמים ורחמך, ומאן דגרס אין מקיימים

קכח כחאב ז רסאיל לרבנו מאיר הקו

א"כ הוא דלא כר"ע וק"ל דסתם מתני' ר' מאיר סתם תוספתא ר' נחוניא סתם ספרא ר' יהודה סתם ספרי ר' שמעון וכולהו אליבא דר' עקיבא ומצינו שהתלמוד מקפיד על זה בשילהי השו"ב את האומנן דפריך א"כ הוא ליה מתני' דלא כר"ע אלא מחוורתא דלא כר' אליעזר. ועוד אשכחן סתם התלמוד בפ' ד' מיתות הוציא הכתוב יחיד מכלל רבים ורבים מכלל יחיד יחיד מכלל רבים להחמיר על עצמו ולהקל על טמונו רבים מכלל יחיד להקל על עצמם ולהחמיר על ממונם, הא מילתא הוא דשאני אבל ככל מילי כי הרדי ניהו שמעי' מינה דאין חלוקים זה מזה בטפלים דאע"ג דע"כ חלוקים נמי שזה בעשרים וג' זה בע"א זה במדיחים מאותה העיר ומאותו השכט זה בלא מדיחים לא איירי אלא במדי דחייב ועונש דהאי מחייב והאי מפטר לגמרי, ודברים הללו ברורים יחד הוא שלא חמוט.

ועוד כתב הרב לענין מנדף אין המגדף חייב בסקילה עד שיפרש את השם המיוחד שם של ד' אותיות שתיא א' ד' ג' ו' ויכרך אותו בשם מן השמות שאינם נמחקים עכ"ל. ולא משמע כלל שיחשב שם של א' ד' לא כשאר כנויים ח), הלא מדנקט יכה יוסי את יוסי מפי משאר אע"ג דאשכחן בכמה דוכתי שני יוסף בן שמעון הדרים בעיר אחת ואמרינן נמי שטר של יוסף בן שמעון פרוע החם ע"י מעשה שאירע נקט הכי וכתב יוסף ב"ה אבל כאן משונה מכל אחריני דכתיב יוסף ב"ה" משמע דנקטיה משום דיש בו רוב אותיות של שם המיוחד ולא נשתנה ממנו אלא בסמ"ך לכרה דהיינו שם של ארבע אותיות של י' ה' ו' ה' ומשמע בפ' ד' מיתות דלדוקא נקטיה ולא מילתא בעלמא גבי הא דאמר רב אחא בר יעקב אינו חייב עד שיכרך שם בן ד' אותיות לאפוקי שם בן שתי אותיות דלא ופריך פשיטא יכה יוסה את יוסה חנן ומשנ' מהו דתימא מילתא בעלמא הוא דנקט קס"ל ועוד מרדיקי' החם דקורעים על הכינויים. מדאמר ר' חייא הלשומע אזכרה מן הגוי אינו חייב לקרוע ואי שם המיוחד מי גמיר והשחא אי בשם של א' ד' אמאי לא גמירי כמו הכינויים דבשלמא שם בן ד' אותיות של י' ה' לא גמירי דלא כמו שהוא נכתב הוא נקרא ומההוא דשבועות העדות נמי ראית גדולה היא דחנן המקלל בכולם חייב דברי ר' מאיר וחכמים פוטרים

(א) עי' מופ' ל"ה בפיר"ח גרס בשבועות ל"ה ע"ה.

כתאב אל רסאייל לרבנו מאיר הרוי קכט

דקאי אשמות דחנא ברישא נבי שמועות העדות וקחני בהדייהו שם של
 א' ד' אעפ"י שיש לדרות וחכמים פוטרים לא קאי אההוא מ"ט אי חשיב
 שם המיוחד אמאי איצטריך לאיתגיהו בהדייהו דאפילו כעוים נמי קא
 משיירי מיניהו טובא דלא תני להו. ועוד מה שפירש הרב דאם מברך
 בשם מן השמות שאינם נמחקים חייב, לא יחכן כלל דבנקבו שם נמי בשם
 המיוחד איירי מהנך טעמי דפרישי' (מדנקט) [מדקחני] יוסה את יוסה ומדר'
 מנחם בר' יוסי נשמע לרבנן דבסוף שמועות העדות מוקי בנקבו שם
 למקלל אביו ואמו ומוכח דהם דלא מחייב אלא בשם המיוחד אלמא
 בשם המיוחד איירי, ומה בדחיות הפקו פלילות, להוציא לשאזת, מרות
 חרומיות.

עוד כתב הרב כהלכות ממרים זקן ממרא אינו חייב אלא על
 דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת חוץ מן התפלין עכ"ל. והך מילתא (דלא)
 בר' מאיר ולא בר' יהודא ולא בר"ש דבפרק א' הן הנחנקין הניא אינו
 חייב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת דברי ר' מאיר ור' יהודא
 אומר דבר שעיקרו מד"ת ופירושו מד"ס ר' שמעון אומר אפי' דקרוק
 אחד מד"ס. וכ"ת דר' יהודא מוסיף אדרבי מאיר הוא ליה למימר כמו
 שר' שמעון מוסיף אתרוייהו דכל חד וחד לטפוי קא אתא והא דקאמר
 החם ר' אלעזר א"ר אושעיא אינו חייב אלא על דבר שעיקרו מד"ת
 ופירושו מד"ס ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע ואין לנו אלא תפלין
 ואליבא דר' יהודא דבבר שאין בו כרת קאמר דבדבר שיש בו כרת
 ילפי' מפר העלם אע"ג דליכא כל הני לא יחכן כלל לימר כן חדא דאי
 רבי יהודא מוסיף אדרבי מאיר הוא ליה למימר אפי' כדקאמר רבי
 שמעון ועוד דכי מפרש החם טעמא דר"מ דגמר דבר מדבר מפר העלם
 וקאמר דרבי יהודא על פי החורה אשר יורוך עד דאיכא חורה ויורוך
 כיון דאיכא יורוך מיבעי ליה ועוד דקאמר רב הונא בר חיננא לרבא
 חרגמא ניהליה להא כחניהא אליבא דרבי מאיר אמאי נקט ר"מ טפי
 מר' יהודא כיון דר' יהודא מודה בדבר שחייבים על זדונו כרת דחייב
 בלא חורה ויורוך ואע"ג דאשכחן כפ"ק דהוריות דילפי' מהדדי לרבא אשי
 דלעקור את כל הגוף פטורים ובבב"ל מקצת ולקיים מקצת חייבים דילפי'
 דבר דבר מזקן ממרא דכתיב ביה מן הדבר מ"ט לא ילפי' לחייב זקן
 ממרא כחייבי כריתות אם איהא דמעטי' קרא דבעינן חירה ויורוך וכדמפרש
 ר' אלעזר א"ר אושעיא דלא משכח אלא תפלין כי היכי דר"ש לא ילפי'

להצריך חייבי כריתות משום דארבי קרא אפ"ל כל דהוא. ואם חתמה כיון דלר' יהודא לא משכח אא תפלין הא כתיב בין דם לדם בין דין לדין בין נגע לנגע וכו' דהוא מוקי להו להזיקים לעלות לב"ד הגדול שבירושלם ולא להחייב [מיתה] (מיתה) א"כ לר"מ נמי נימא הכי ומאי קאמר תרגמונא להא מתניתא אליבא דר"מ ועוד מדקאמר תרגמונא אליבא דר"מ משמע דלר"י ולר"ש לא צריך לתרגמונא דמפרשי בפשיטות ועוד דעיקר מילתיה דר' יהודא לא מיתנייא בכריתא דלא קתני אלא עיקרו מד"ח ופירושו מד"ס ואלו יש להוסיף ואם הוסיף גורע לא קתני והוא עיקר מילתיה דמטעם זה הוא דלא משכח אלא תפלין. ועוד אמרי' בירושלמי ר' זעירא ר' יוחנן בשם ר' אושעיא אינו חייב עד שיכפור בדבר שעיקרו מד"ח ופירושו מד"ס כגון הנבלה והשרץ שעיקרם מד"ח ופירושו מד"ס א"ר זעירא לעולם אינו חייב עד שיכפור ויודה בדבר שעיקרו מד"ח ופירושו מד"ס והוא שיוסיף ויגרע בדבר שהוא מגרע הוא מוסיף פ"ל שרץ ונבלה פירושם מד"ס כגון כזית מן הנבלה וכעדרשה מן השרץ אלמא ר' אושעיא דתלמוד שלנו מחייב בירושלמי בשרץ ונבלה ובעיבהו חורה וזרוק ור' זעירא נמי בירושלמי בעי יש בו להוסיף ואם הוסיף גורע ומחייב בשרץ ונבלה משום חורה וזרוק. על כן נראה לפרש דהכי קאמר ר' אלעזר א"ר אושעיא אינו חייב אלא דבר שעיקרו מד"ח ופירושו מד"ס כלומר דר' יהודא והא דמסיים בה ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע אתא למימר דבמורה להוסיף אינו חייב אלא בדבר שאם מוסיף גורע ולא משכח אלא תפלין. והא דקאמר ואליבא דר' יהודא משום דלר' מאיר לא מחייב אלא בדבר שחייב על זדונו כרת ור"ש מחייב בכל דהוא א"כ מחייב לר"ש אפילו בגרוע (ועומד) וטעמא דפטר ר"י בגרוע ועומד משום דדרש חורה וזרוק דמשמע ולא בזקן מטרא דמורה לבטל חורה ככל מילי משכחת לה שפיר חוץ ממורה להוסיף דלא מקיים בגרוע ועומד כגון לולב וצצית דלא היתה כאן מצוה מעולם אלא סבירא לן דצריך איגוד וקשר העליון דאורייתא אבל התפלין העשויין כחקנן בד' טוטפות והוא מורה לחבר בהם עוד בית ה' היינו לבטל מצוה דאם אין בית חיצון רואה את האויר פסול ואם רואה את האויר כשר.

ומי כהחכם יודע פשר, כי נמרצו אמרי יושר, מקול נשאו צופי,
[רגשו] (רעשו ספי וסרעפי, ולכי נדון) בקרבי [אם] (עם) דעי ורוחי, אחוה

כתאב א רסאייל לרבנו מאיר הלוי קלא

ושחי, והנה כחי סר מעלי והסמר שערתי בשרי, כי פחד קראני ורעדה מחצי גבור השנונים, אחוזי חרב משיבי מלחמות, ומה אגיש עצמותי, והנה רמות לאויל חכמות, ואם אמרתי זמותי, הדברים יוקדים בלבי באש בוערת הציקתני רוח בטני, ולא יכולתי להתאפק ואפיק א רצון וענות הצדיקים תרבני, שרי צבאות ישראל הר' מאיר הלוי והר' אהרן הגדתי עד הנה אשר עם לכבי, יראתי פן ישרפוני בהבל שבפיהם, ודברתי רחת, ויצו לתת מהודם עלי, ואם נעויתי ינהלוני לאט, ואל יהדפוני במעגלותם ולא באמת הבנן שבידם. ונפשי יודעת כי זנבות שועלים אני לפני ראשי האריות האלה כספים לפני הכפתורים. ולא להשיב את הארי הגדול לאחר מיתה באתי הרב משה אשכול הכופר ממנו פנה ממנו יחד שמענו שמעו כי נגלו [לן] שערי בינה, וחורה היא וללמוד אני צריך, לא תקעתי עצמי לדבר הלכה אך השומע ישמע וכל הרוצה להשיב יבא וישיב.

ורבותי אלה הנקובים בשמות, עוקרי הרים וטוחנים, מכניסים (ם) עשישיות של ברזל בפיהם ומוציאים אבק לא היה לי פנאי להשיב על כל דבריהם על כל קוץ וקוץ כי הרבו איש אל רעהו חלי תלים של הלכות בד' קונדרסים ג) והחברים אשר עמנו מתלבטים לעתים המזומנים להם ביום ובלילה ובשעות המובדלות, לא יגעתי להחבונן בהם על סוד היסוד ועניתי את הנראה בעיני והדברים שמחים כנתינתם מהר סיני. והמתהפך מסכות למצוא חירות ולשנות סודות ג) לאמר זה שחור וזה לבן משים חצך לאור ואור לחשך ומעייל פלא בקופא דמחטא אין רוח חכמים נוחה הימנו

ואיש אל ישים יגיעו בספרים הסתומים ד) כי המסדר לא סדרם לעכב את הגאולה שאין בו דבר בשם אומרו כי אם ללמוד מהם להוראת שעה. וצא ולמד ממשנה ותלמוד ספרא וספרי וחוססתא שלא מסרו א) חילי ז"ל: מהפיק רזון, וכוכמו לאמר: שלא יוכל להתאפק מהפיק רזון שני שרי ישראל הכלחמים בעלמחמה של תורה אשר ענותם הרבחה וישעוהו לסכרע בן שניהם. וא"כ עוכב מזה שנס רבנו אהרן הגיש עלושייתיו לפני רבני לרפת, אן לפני רבנו שמשון לבד. ובל"ס אחרי שזעו כי הרע"ה שלח דבריו ודברי רבנו אהרן אל רבני לרפת. — ב) היינו: אגרת ראשונה ואגרת האחרונה עקרב"ה, ואגרת התוכחות (אשר בה ככללת התשובה בדבר תה"ט) ואגרת התשובות ער"א; כי ככל דברי הכרעת רבנו שמשון לא נזכרו זולת הדברים הנאמרים בד' אגרות הגו'. — ג) כוכמו על רבנו אהרן. — ד) על ספרי יד החזקה ירמזו עלי.

לאחרונים ספקי הלכות לכם אך כתבו להן דברי המטמאים והמטהרים
 דברי האוסרים והמתירים טעמי אלו ואלו כלם נתנו מרועה אחד
 וההוגה בהם מקבל שכר על כלם, ופעמים נגלים לאחרונים הצפונים
 מראשונים, והוי רץ למשנה ולתלמוד כי יש תלמוד רואה מה שאין רבו
 רואה מדבריו מחכים את רבו ומכוין את שמועתו, ובמשנה ובתלמוד
 נזכרים שם התנאים והאמוראים וההוגה בהם זוכה ומזכה ודובב שפתי
 'שנים כיהדין קנדיטון וכל האומר דבר בשם אומרו מביא נאולה
 לעולם, ושולם.

שמשון בר' אברהם

אגרת ב. א

ברזל בכרזל יחד, מלחמה ערוכה, המחדדים בהלכה, הר'
 מאיר הלוי והר' אהרן איש יחד פני רעהו. הנה נמצא ביד
 החכמים שעטנו מקצת ספרי הרמב"ם ז"ל והמכתב כתב הנשחזן לא
 כהלין לו (לי?) כתבא למקרי נ) וקראו לפני המכירים בכחב בד' וה' דברים
 והתבוננתי מתוך עניניו, כי רמו ענינו, והביט נפלאות מחרת השי"ת,
 אף לפעמים אוטר דבר שאין להם יד ורגל, ומי שיעמיד אחד מן
 הדברים שקראו לפני רוצא' אומן יקרא ושכר הרבה יטול.

וזה הדבר שנמצא כתוב בספרו: כתב הרב בהלכות פרה בפ"א
 מי שיהווה עליו ביום הג' ולא הווה בז' ושהה כמה ימים טובל בכל עת
 שירצה אחר הו' בין ביום ובין בלילה ומזים עליו בין קודם טבילה
 בין לאחר טבילה אפילו טבל בליל ט' או ליל י' ומזים עליו למחר אחר
 הנץ החמה עכ"ל.

והרי יש כאן תמיהות רבות חדא דאפילו מזה בג' ובח' לא מהני
 כש"כ ט' וי' דאין יכול להרחיק הזיה שניה מהראשונה אלא כמדת
 שלישית וז' כדאיחא בהדיא במסכת קדושין פ' האומר דאמר והוזה
 הטהור על הטמא ביום הג' וביום הו' למה לי איצטריך סד"א שלישי
 למעוטי ב' ז' למעוטי ו' דקא ממעט בימי טהרה היכא נ) דעבד
 בג' ובח' דקא מפיש בימי טהרה אימא שפיר דמי קמ"ל ויש דגרסי

א) כדאחא כי ע"כ ח"ק הר"ם דבריו לשתי אגרות, לכלי יתערבו דברי הכרעתו
 בדברי השגותיו ומכו לבדו. — ב) כל"ס עפ"י כי היטה כתיבה מאשיטית ספרדית,
 אשר לא כל רכני לרפת (גם בימיו אלה) יודעים לקרותה. — ג) ז"ל: אבל
 היכא, עי' קדושין (ס"ב). דה"ע"א: דקא ממעט כפי טהרה קילא לענד בג' וכו'.

החם אבל היכא דעבר בד' ובח', ושבוש הוא כמו שפירש'י ז"ל שם והביא ראיה מפ"ק דיומא חיישי' במה שמשעה הזאה ראשונה אלא שלא ירבה ושלא ימעט בימים שבין הזאה להזאה דאמר' גבי כהן הפורש שבעה ימים לפני יוה"כ בשלמא ראשון שמא ג' כ' שמא ג' אע"ג דאיכא לספוקי נמי שמא י' או יותר.

ועוד מה שפירש הרב זמזים עליו בין קודם טבילה בין לאחר טבילה, אי אפשר לומר כן דשני טבילות יש כמו שמפרש ר"ת אחת קודם טבילה כדי לקבל הזאה כדאמר' בפ' החולץ וגמירי דאין הזאה בלא טבילה כלומר בלא טבילה קודם ההזאה כדאמר' בפ"ב דכריתות ומה אכותינו לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והוצאת ה) דקתני טבילה ואח"כ הוצאת דמים ותנן בפ' בתרא דמוסכת פרה אבל הוא עצמו טובל בלילה וזוהו ביום, מכל הני משמע דטבילה קודם הזאה ובכל הזאות קאמר גמירי דאין טבילה בלא הזאה בין בהזאת דמים בין בהזאת מי חטאת ואותה טבילה דקודם הזאה בין ביום בין בלילה בין בהזאה ג' בין בהזאה ז' יש טבילה אחרת לאחר הזאה ב' שהיא לטהר מטומאתם ואינה אלא לאחר ההזאה כדחניא בספרי ורחץ במים וטהר בערב מה ת"ל מפני שהייתי אומר אם קדמה טבילה להזאה יצא ת"ל וחטאו ביום הו' ואח"כ וכבס בגדיו ורחץ במים וטהר בערב ואותה טבילה אינה אלא ביום כדתנן בפ"ב דמגלה אין מוים ואין טובלים אלא ביום ומפרש בגמרא משום דאחקיש טבילה להזאה ומשמע במסכת מנחות בסוף ר' ישמעאל דיום אין בלילה לא. ומיהו בירו' משמע דבטבילת האזוב קאמר דאחקש להזאה כדכתיב ולקח אזוב וטבל במים איש טהור והזה וכן נראה דבההיא דלא טובלים אלא ביום לא אשכחן פלוגתא ובפ"ק דיומא פליגי ר' מאיר ור' יוסי אי מקש'י הזאה לטבילה לענין הזאה כח' מצוה ומאן דלא מקיש הזאה לטבילה לענין מצוה ה"ה נמי דלא מקיש טבילה להזאה לענין ביום אבל אי בטבילת האזוב איירי גיחא והא דתני ר' חייא בפ"ק דיומא זב וזבה בועל נדה וטמא מת טבילתם ביום התוא ביום לאו למימרא דלא מהני בלילה שלאחריו שהרי זב וזבה משעבר שבעי שלהם טובלים בין ביום בין בלילה דהא

(א) נהע"א ע"ד קו קולטוס תחת העלה הזאת, וסגור בסוגריים (והוצאת דמים) וכן נזכרה שלאחריו סגור אחר עלת יולאש (הוצאת). ונהע"ג כ"ב נב' המקושיות הזאת.

קלד כהאב י רסאייל לרבנו מאיר הלוי

כל נשים ספק זכות שוינהו וטובלות כלילה. ובפ' בתרא דנדה קאמר ר' שמעון אחר מעשה חטהר אבל אמרו חכמים אסור לעשות כן וטבילתן ביום כדקתני למעוטי ליל שלפניו ולמעוטי דלא הוו כנדה ויולדת ואין צריכין להמתין עד ליל שאחריו.

וכמדומה דמה ששנג הרב להכשיר כשהיא כמה ימים להזות אחר הזאת ג', בריתא דספרי אטעיתה דקתני אין לי אלא ז' וי' ט' ח' מנין ת"ל וחטאו ט"מ, וטעה לפרש שבא הכתוב לרבות ח' וט' וי' אעפ"י שהיתה הזאתו כג'. ואינו כך כדמוכחא ההיא דקדושין אלא מרבה ח' אם הזה בד' וט' אם הזה בששי והאי דבספרי דרש לי' מוחטאו ובקדושין דריש ליה מביום הג' וביום הז' ומיקי וחטאו דלא חיטא ה"מ לקדשים אבל לתרומה בחד סגני, סוגיא דקדושין כר' חנינא בן גמליאל דאייתר ליה חד קרא ובריתא דספרי כר' מאיר וקסבר ר"מ דמחד קרא נפקי תרומה וקדשים ותו לא מדי.

ותמהני על הרב ר' אהרן שלקיים דברי הרב כחב א) [ואיך יעלה על לב איש שנתן ה' חכמה בלבו לקחת דברי] האגדה כפשטה והפסוקים כצורתם [והנהגה] אמרו רבותינו ע"ה העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שחיה ובמקום אחר אמרו עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מעורו ג) של לוחן לעוה"ב שנאמר יכרו עליו חברים, ואנטונינוס שאל לרבנו הקדוש אם יאכילהו מלוחן לעוה"ב ואמר לו הן ואמר לו אנטונינוס מגדי של פסח אין אתה יכול להאכילני בעוה"ז ג) ואיך תאכילני מלוחן לעוה"ב ועוד אמרו חכמים [עתידו צדיקי דאכלי בפחורא דארבע רגלי לעלמא דאתי ועוד אז"ל] עתיד הקב"ה להוציא נחל מכית קה"ק ועליו כל מיני מגדים — מכל אה הדברים נראה לדעת רבותינו שהעוה"ב ש' בו אכילה ושחיה, א"כ דבריהם סותרים זה את זה עכ"ל. והך מילתא דעתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לוחן איתא בפ' המוכר את הספינה (נ"ג ע"ה.) ואין כחוב שם בשום ספר לעלמא דאתי. וההיא נמי דפחורא דארבע רגלי היא במס' העניות כפ' סדר העניות

א) לד י"ו. העוסגר ססר גס נכ"י אקספרד עפ"י עדות העעתיק הע"א. ונהע"ב: ותעיהני ... כי הקשה איך נקח ההאגדה כפשטה וכו'. — ב) לעיל כמלא כתוב לפני עליוחן", וגם פה רק נהע"א כתוב: מעורו של לוחן. — ג) לעיל כ"כ לפי: כזית בעוה"ז.

כתאב אל רסאייל לרבנו מאיר הלוי קלה

האלו בסופו (כ"ה.) גבי ר' חנינא [בן דוסא] דהוא ה' בחלמא דכולי עלמא קא אכלי אפתורא דתלת נ' כרעי ואיהו על דחרין ברעין ואין כתוב בשום ספר דלעלמא דאתי, ולימות המשיח איירי שיש אכילה לצדיקים שיחיו כדפרישית בחלחל דברי והבאתי ראיה מאהרן הכהן כדאיחא בריש חלק. אבל ההיא דאנטונינוס בסוף פ' חלק בירושלמי כתוב שם ודאי לעלמא דאתי דאמר ליה מן אימר פסחא לית את יכלני [למיכל] מן לויחן לעלמא דאתי את מיכלני, והא ודאי דסעודה לויחן אינה לעוה"ב לבתר דחרוב חד אלפא או חרין אלפין למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה בפ' חלק דהא אמר ר' יוחנן בפ' המוכר את הספינה שהקב"ה עושה מכושרו [של לויחן] סעודה לצדיקים והשאר מחלקים אותו ועושים בו סחורה שנאמר יחזוהו בין כנענים ואין כנענים אלא חגרים ולאחר (שיחלק מעורו) [שיתקיים סעודה] של לויחן לצדיקים פורס השאר על חומת ירושלם חיוו הולך מסוף העולם ועד סופו שנא' והלכו גוים לאורך וטלכים לנוגה זרחך. מכל הני משמע שהסעודה לימות המשיח ועוד טדאמרין החם (כ"ג ע"ד:) איסתי בהמות בהררי אלף (בוטחות) בזמן (שמגיע ירדן) [שיגיד ירדן אל פיו] של לויחן, ש"ס דלעלמא דאתי דירושלמי לאו דוקא.

(אבל יש) [דיש] מקומות דקורא ימות המשיח עלמא דאתי לפי שיעשה לנו העולם חדש ושילום שכר. ובחלמור שלנו גמי אשכחן החם (שס ע"ג:) באוחי דרבה בר בר חנה דקאמר אית לי בנוויכו ג' לעלמא דאתי. ועוד החם (שס ע"ד:) קרטיליחא דביתהו דר' חנינא בן דוסא דעתידיא דשדיא בה הכלתא לעלמא דאתי. ובריש פרק בתרא דמסכת ע"ז (ס"ה.) גבי בר שישך דהוא יחיב עד צואריה בוירדי ואמר ליה לרבא אית ליבו כי האי [ל]עלמא דאתי וא"ל [דידן] עדיפא טפי

א) מוכח עלפון הר"ש כי הגי' נגע' היתה לפכו כמו שהיא לפכינו : הואי בחלמא, ולא בגי' רש"י : חזיא, עי' שס. — ב) לעיל לד' י"ז העירותי כי ראוי לשים לב על שינוי הכוסחא שהיתה לעיני הר"א : דארבע רגלי [וכ"ה בילקוט פ' עקב, הובאה בד"ס מיד"כ הרה"ג מוהר"כ ראבינאוויטש כ"ג]. ובה אסיף לאמר : כי לדעתי הכוסחא הזאת היא הישרה, חדא דפתורא שאוכלים מעליו (גם בימינו אלה) הוא בעל חרבע רגלים, ועוד הנה איתא (שס) כיחא לך דסיכל אכלי כ"ע אפתורא דמשלט ואבן אפתורא דמחסר", והיל"ל : אפתורא דלית יכול לעמוד, כי שלחן על שני רגלים לא יעמוד כרגע. — ג) נגמרא שלפכינו : אית ק'. נהע"ג : נגויהו. — ד) נגמרא שלפכינו : א"ל טפי טהאי עי' היה.

מהאי א"ל מאי היא ד' א"ל אחון איכא עלייכו אימתא דמלכא אנן לית לן אימתא דמלכותא ואמר] רב פפא איבעיא ליה למיטר מהאי קרא בנות מלכים ביקרותיך.

ואיך יעלה על לב [איש] לומר שלא נקח דברי [הגדה] [האגדה] בפשטה א"כ בפ' המוכר את הספינה (נ"ג ע"ה.) שדרש רבי יוחנן עתיד הקב"ה להביא אננים טובות ומרגליות של ל' על ל' ומעמידן בשערי ירושלים ולא האמין אותו תלמיד ולגלג, למה לגלג. שמא מרגליות דאמר רבי יוחנן גזמא כמו השקו את התמיד בכוס של זהב במסכת תמיד (א). ועוד בפרק גוד הנשוא דאמר ר"ש בר נחמני (ב) בשלשה מקומות דברו חכמים לשון הבאי, מה שייך למנות ג' מקומות אי אמרת דאיכא טובא (ג). אלא ודאי על דברי חכמים אין להוסיף [ומהם] (וממנו) אין לגרוע, כל דבריהם כדרכונות וכמסטרות נטועים, וצורנו יאיר עינינו בחורתו לפקוח עינים עורות, במצותיו הכרות מאירות עינים. ושלום

שמשון בר אברהם

אחרי כתבי אלה מצאתי סעד לדברי בחשיבות רבנו סעדיה ז"ל ובקשתי פני אחד מהחכמים להעתיק לשוני.

שאלה שישיח: כשיעמדו המתים יאכלו וישתו ויארסו נשים. ואמר: כן. וראיה לדבר בן השונמית וכן הצרפתית אשר חיו אחרי מותם ואכלו ושתו ונשאו נשים ולמדנו מענין נבואת יחזקאל היתה עלי יד ה' וכל אשר מתו בגלות אי אפשר שיהיו בזה העולם כאשר (חיו במספר) [חיו במספר] חיי בן השונמית וכן הצרפתית אבל לעתיד לבא מתי הישועה כשיחיו יהיו לעדי עד. ואם ישאל השואל ויאמר כיון שיחיו המתים ויבקשו לארס ולקדש (הידע) [וידע] כל איש לאשתו (אשר החיה ה' אותה), נאמר לו תשובת השאלה בתשובת מי ששאל כיון שיחיו המתים יהיו צריכים מי נדה או לאו, ותשובת השתי שאלות אחת היא וכן (אמרנו) [אמרנו] במקום שמושה עומד אין לנו רשות שנורה הלכת (א) אותו תלמיד שמעתי דרש קרא: ובעריך לאכני (לא: מאכני) אקדח = היינו אנכים של ל' (עי' מיקרא דר"י בסנהדרין (ק'). שנויה העקרא הוה לראיה), ואיך יאמר שפס לטין גוזא? — (ב) גמרא שלפנינו הגי': אער רבי יצחק בר נחמני אער שמואל. — (ג) רש"י הולך ועוכה רק המקומות שדברו חכמי המשנה לשון הבאי, אעפ"י שכל דבריהם כמשמנו להלכה ולמעשה, ואעפ"י שראש"ל דגסן (לד"ק) ור"ש הסגן דפרכה ראו העקש נכנינו — וככ"ז בג' מקומות קטל שסכרו עשה שהיה בו בלשון הבאי —

כתאב אל רסאייל לרבנו מאיר הלוי קל

לפניו כי מרע"ה ושאר הנביאים יחיו בימות המשיח והם יורו לנו האסור והמוותר וישיבו הם על אלו השאלות (ולנו) [ולכן נמלטנו] ח) אנתנו מזה הספק.

שלא שביעית : איך יאכלו לעוה"ב ואיך יכנסו לחובו. נשיב ונאמר : ראוי שנדע כי העומדים בתחיית המתים הם דוגמא דומים לשאר הברואים במנהגם ושבתם וקמתם צריכים הם למקום זמן כשאר בני אדם ורפיכך יחדש להם צורם מקום אחד והוא העוה"ב ויכנסו לחובו בלא יגיעה ועמל אלא כמי שיצא מארמון ויכנס לארמון שני ומעת אשר יכנסו יכולת הש"ת שומר אותם. ואם איש יאמר כיון שטבעם ומנהגם כשאר בני אדם אוכלים ושותים איך יוכלו לחיות במקום שאין לחם ואין מים. נשיב ונאמר : יחיו בלא אכילה ושתיה כאשר היה מרע"ה ארבעים יום וארבעים לילה והיה טבעו ומנהגו כשאר בני אדם [ע"כ ההעפקה].

אלי הנא אנתהי גואב אל רב רבנו שמשון וללהי"ה ג

(א) שלח כמלטכו" עוסגרת בסוגריים ומשך תחיה קו קולמוס צה"א. —
 (ב) גם נס' אמוכות ודעות זכיר רס"ג התשובות האלה (ע"י ש"ל ל"ד 115 — 116 דפוס לייפציג), ושם לא יאמר כי השיב כן לשאליו, רק כתב מה שיש להשיב אם ישאל שואל, ועוד שיכויס רבים, עיין עליהם. ורק על אחד מהם אעיר והיא : כי באמו"ד הנוסחא "והשביעית, איך יעסקו אל העול" הבא אשר אין בו אכילה ולא בעילה", הרי שגם לפני רס"ג (כמו לפניו) היתה הגי' צנע" : העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא תשמיש" — והר"ש יאמר (ל"ד ק"ח) : ח"ו לא הזכירו תשמיש בדבריהם ? — ונאמת יש להתפלל על כי לא כראה אז במחנה דמותו שנדרפת העמקת האעו"ד בלה"ק מר"י אכן תבון ? וחולי פקדו עון הנן על האב; ובאשר היטיב חרה למתכנדי הרענ"ס על ר"ש אכן תבון נפעלנו ועל להעתיק ס' המורה (ויד ר"ש אכן תבון היתה בצעל הזה ראשונה ... " רבי יהודה הרופא במכתבו "יגער ה' בך השען), ע"כ נדרו בעדס עהגות גם בהספרים הכתובים שהעתיק אביו ר"י אכן תבון. או קראו בהם ולא האמינו בהעמקתו — לא כן הרמ"ה אשר ס' האמוכות היה פתוח לפניו (ל"ד כ"ו) — וכל"ס נוסח הערבי, כי הוא לאו — לא השיג על הרענ"ס לאמר : ח"ו לא הזכירו תשמיש בדבריהם ; גם לא העתיק בלאן הרענ"ס ולא תשמיש ? —
 (ג) תרגומו : עד כאן תשובת הרב זכו,

זהרא נץ גואבי לח באלרד עלי צפֿה אקאוילת ואן כאנת לא תכץ
 שי מן אנראץ אלדי יוסע פיהא אלאכתלאף ביני ובין רבי אהרן
 ואנמא הי מוידה אצטר נטרֿה אלי אלכלאם פיהא (ה).

לתורה ולתעודה, אם לא אמרו מתי אהלי, ילדי תבונתי ושכלי,
 זכרו ימי שבתי בין שמים חשך לאור ואור לחשך שמים (ג), ותחתים
 מתולדות הימים, ואהי שם משמים, יושב חשכים, כאבן שאין לה הפוכים.
 זהנה רוח נשאתני ותקחני, ועל רגלי וכפות ידי תניחני, ואלך במר בחמת
 רוחי, ולבי חמרמר בארץ מדווחי. ויד התשוקה עלי חוקה בראותי חבלים
 נפלו לי בנעימים, אף נחלה שפרה עלי ממרומים, להתחמם כנגד אורן
 של חכמים, ולהתאבק בעפר רגליהן, ולשחות בצמא את דברייהן. ואומר
 הפעם אודה את ה', כי הנחילני כבוד נגד זקני, ראו נא כי אורו עיני, כי
 טעמתי מעט הרבש הזה, מפי חכם וחווה, ארץ עדות וחקים, ומשפטים
 צדיקים, דולה מים מבארות עמוקים, הרב הגדול רבנו שמשון נר"ה,
 אשר פקדני בפקודת השוכותיו, וישלח אל פי ג' ריח בשמי תבונותיו,
 הנחמדים מזהב ומפו צרופים, ומתוקים מדבש ונופת צופים: ומה מתוך
 מדבש העגוה, אשר על מצח אויב ד' תו כלמה החוה, ומה עו מארי
 תת חכמה לחוק ברק האמת ועולו, להורות ולהרים נסו ודגלו, ואשרי
 תלמיד שרבו מורה לו, להלבישני בגדי ישע, [קמני] (קמתי) חחתי

(א) תרגומו: זה תופס תבונתי אליו. השנתי בה על תואר אעריי אעפ"י שאין
 בהם דבר עיוות העניא אל עתלוקת ביני ובין רביט אהרן ואיכס כי אס לעותר
 דאיתי לדבר בהם. — (ב) עלילת רבנו שמשון (לעיל לד קל"א) על ר"ה, כעלמה
 לחיך הרמ"ה וישאכה על כל חכמי לוביל, אשר עפי כולם ככלל ומר"א הכהן
 צפרט תורה בקש פעמים רבות [כי לכלס יקרא בשם רבותי] (לד ד'—י"ד—
 ט"ו—כ"ג), לא כן לרבני לרפת אשר הפעם החל לשאול מהם דבר ה' יקראס (לד
 ז') בשם רבותינו. — והנה אמרתי שהרע"ה למד לפני חכמי לוביל, אין רכזי
 ליער כי למד לפניהם נישבתם; כי עדברי הרמ"ה (לד כ"ה) שאמר, ואראה
 תמונות כולרי מעודות, במראה ולא בחידות, וכן עדברי הר"א שאמר (לד
 כ"ח) "כי עיוס.. ולשמע און שמעתיד וכו'", עדברי שניהם עוכב כי לא
 ראו איש את אחיו. רק בעבור שלמד מהם תורה נכבד, יקראס רבותי, וגם הם
 וביחוד הר"א חשנהו רק כחלמידו (לד ל"ג—ט"ט) [עליהם יאמר עתה כי כחל
 כבוד עוקני רבני לרפת, כי יזכור הימים אשר היה עשעים בחוך חכמי לוביל
 וישמע לבו בראותו כי אורו עיניו עאור פני כבוד רבני לרפת. — (ג) בהע"ג כ"ב
 בלדו. אפי"ל כ"ל, יכן הוא. — (ד) על מצח רבנו ויכנו אהרן.

כתאב אר רסאייל לרבנו מאיר הלוי קלט

להכריע, והלכה כדברי המכריע, ועל שכלו והצלחה חכמה בידו ועשה כרצונו והגדיל, לצרף (בכור) [בבור] כל סיג ולהסיר כל בדיל.

הן אה קצות דרכיו, ומה שמץ דבר נשמע בצבא שכלו ומערכיו, להחריד לב כל חכם וכליותיו ישתונן, ורעם גבורת חכמתו מי יחבונן. אכן פליאה דעת ממני נלאתי לבא עד גבולה, נשגבה לא אוכל לה, [וכדאי] (וכבר) היה לו (לי?) ע"פ זקן, ורב המעות לחקן, ולומר כבר הורה זקן, ומקום שאמר הרב לקצר לא הייתי רשאי להאריך, אבל מה אעשה וחורה היא וללמוד אני צריך. ואעפ"י שנתן הרב רשות לכל הרוצה שיבא וישיב, הריני כשוואל ולא כמשיב, על דבריו. ומהש"י אשא מענה לשון, לומר על אחרון אחרון ועל ראשון ראשון.

על דבר סכה בח' דקי"ל מיחב יחבינן ברוכי לא מברכינן דלא ליהו מילי דרבנן כי הוכח דאחר שעשיתו קדש לקדש קידוש תעשנו חול לכרך אסכה וקאמר מר דלא דמי לספירת העומר שמחילין בליל יו"ט שני של פסח דהתם לא בכת אחת אבל הכא אי מברך אסכה מברך אכסא דקידושא כבשאר יומי טבא ועוד דתרוייהו בשעת הסעודה. קשיא לי מה לי בכת אחת מה לי זה אחר זה מ"מ הא קא מברך ברכות שסותרות זו את זו, ועוד ליתקן ליה ברכה קודם זמן קידוש דסעודה א"נ ביממא דלא מדבר קידוש היום אלא בורא פרי הגפן ותו לא ולא מנכרא מלתא דבחולה נמי איבעי ליה לברוכי קודם סעודה ומשחה לא כל כמיניה דברכת הנהנין כל אימת דניחא ליה לאיתהניי מצי לברוכי ואתהניי. ועוד דספירת העומר גופה תקשי לך דהא מברכי' כבי כנישתא סמוך לתפלת הערב וקא מצלינן תפלת יו"ט. ותמה אני למה הוצרך הרב לכל זאת דדואי לא דמיא ברכה דסכה בח' לספירת העומר דהא דאורייתא והא דרבנן דאלו בסכה בח' דרבנן ומצות יו"ט בח' דאורייתא ואי מברכי' אסכה דרבנן אחי גולוולי בדאורייתא דאמרי חול הוא וקא נגעו באיסור מלאכה דאורייתא, ואלו ספירת העומר בליל יו"ט שני דאורייתא ואיסור מלאכה דידיה דרבנן ולא שבקי' לברוכי על ספירת העומר דאורייתא משום חששא דאיסור יו"ט שני דרבנן. ומאי דקאמר מר טעמא דלעבור על כל חוסיף [בעי כונה] (נגע בה) ואם היה מברך אסכה בח' היה נראה כמתכוין להוסיף. קשיא לי א"כ יו"ט שני לא ליבריך לא בקידושא ולא בתפלה דמתכוין להוסיף הוא. [ועוד יו"ט שני דריש שתא נמי לא ליבריך אשופר דמתכוין להוסיף הוא] ולילי

י"ט שני של פסח נמי לא ליכריך אמצה דמתכוין להוסיף אא מחורתא
 דכל היכא דמתקני רבנן משום ספיקא א"נ משום חששא דזמנין דגורי
 שמרא ואתי לאיקלקולי לא מוסיף הוא דלקיים ד"ח קא מכין.
 ועל דבר אנדרוגינוס דאצטריך קרא למעוטי דלא לירחי שבת
 וש"מ לאו ספקא הוא דא"כ אמאי אצטריך קרא למעוטי ספיקא דכי
 האי גינא פריך תלמודא בשלהי על אלו מומין גבי אנדרוגינוס גופיה
 ובפ"ק דחולין גבי תחלת הצהוב שבוה ושבוה ובפ' בתרא דיומא גבי
 כ"י וכן בפ' דם שחיטה ובפ' קמא דחגיגה גבי טומטום אלמלא לא ח)
 טרח קרא למעוטי ספיקא, וקשיא ליה למר הא דאשכחן בפ' המפלת גבי
 ערכין וטומאת מקדש דממעט טומטום ואנדרוגינוס ואשכחן נמי בסוף
 טסכת נזיר גבי ספק קדמה בהרת לשער לבן דמטהר לה מדרשא דקרא
 ובפ"ק דמציעא גבי קפץ אחד מן המנויים לתוכן דדרש' עשירי ודאי
 אמר רחמנא ולא עשירי ספק, ולא מקשי' בכלל הני אצטריך קרא
 למעוטי ספיקא, וניחא ליה למר דלא דמי וזהו כללו של דבר דכל
 דבר שאין הכתוב יכול לברר ספקו כגון טומטום דיש מהם זכר ויש
 מהם נקבה וכן בהרת ושער לבן דפעמים שזה קודם ופעמים שזה
 קודם וכן עשירי ספק דיש שהוא 'ויש שאינו ' בכי האי גוונא אורחיה
 דקרא דממעט ליה כשנולד הוא לנו הספק דאין ספק זה מחמת חסרון
 דעת אלא שאין בני אדם נביאים אבל אנדרוגינוס וכ"י ופלגם ותחלת
 הצהוב שכולם לעולם שוים הם ומחמת חסרון דעת הוא מה שאין
 אנו יכולים לברר באנדרוגינוס אם זכר הוא אם נקבה וכ"י אם הוא
 חיה או בהמה ובתחלת הצהוב אם גדולים אם קטנים ובפלגם אם כבש
 או איל בכי האי גונא לא אחי לעולם קרא למעוטי ספקא דקמי שמיא
 גליא דליכא ספקא קמי שמיא, וקשיא ליה למר הא דקאמר רב חסדא
 בסוף על אלו מומין דטומטום ספקא הוא וקדוש מספיקא דלא אתי
 קרא למעוטי אע"י שיש מהם זכר ויש מהם נקבה ואכל הני דפריך
 התם מסוק עליהו סמי מכאן טומטום, וניחא ליה למר דקא סבר רב
 חסדא דטומטום אם זכר הוא הרי הוא כשאר זכרים ואין לי למעט
 דלא מוקמי' ביה מעוטא דקרא דכל כמה דאפשר לאוקומי באנדרוגינוס
 וקשיא ליה למר דפ"ק דחגיגה דאמרי' וכורך להוציא טומטום ופריך

(א) נהע"ח ערך קו קולטום מחת ב' עלות האה ויכ"י ח"י כ"י (אמא לא).

כתאב אל רסאייל לרכנו מאיר הלוי קטא

עלא אצטריך קרא למעוטי ספיקא, וניחא ליה למר דכי פריך החם משום דכלאו קרא הייתי פוטרו מן הראיה משום דאינו יכול לסמוך דהא ספק אשה הוא, וקשיא ליה למר דסמיכא לא מעכבא מבהמה שנמצאת מירושלם למגדל עדר וספק מצורע, ומשני בהו כמה שינויים, וקשיא ליה למר הא אשכחן בפ' המפלת דממעט רב אנדרונינוס לענין ביאת מקדש דכתיב מזכר ועד נקבה תשלחו זכר ודאי נקבה ודאית אע"ג דלבעמיה דרב ספקא הוא דקאמר בפ' הערל הלכה כר' יוסי באנדרונינוס דלא הכריעו בו אם זכר אם נקבה הוא והכא ממעיט ליה מקראי ולא אמרי' אצטריך קרא למעוטי ספקא, וניחא ליה למר דהחם חרי מעוטי כתיבי דהוה מצי למיכתב מזכר ועד אדם אי מנקבה ועד אדם ואחא חד מינייהו לאנדרונינוס וחד מינייהו לטומטום, אבל גבי בכור חד מיעוטא כתיב ולית ליה לאוקומי אא באנדרונינוס ולא בטומטום וכדאמרן, וקשיא ליה למר מדפרוך תלמודא לרב חסדא מערכין ומשלמין ואצטריך לשנויי בה טובא, ואמר מר ומצינן למימר משום דטומטום לחודיה אצטריך תרוייהו למעוטי בשנקרע דאי נמצא זכר ממעט ליה מדין זכר ואם נמצא נקבה ממעט ליה מנקבה וה"ה לאנדרונינוס לפי שהוא משונה משאר זכרים ומשאר נקבות ולית ליה דרב חסדא והתם בבכורות דממעט אנדרונינוס מהזכר יתירא דכתיב גבי העולה ופריך מני אי רבנן גירסא אחרת אי ת"ק קא סכרי ספיקא הוא ואצטריך קרא למעוטי ספיקא בתמיהא החם פריך שפיר דאם בא למעטו אפילו הוא זכר משום דמשונה משאר זכרים א"כ מדמעטין ליה מהזכר ש"מ זכר הוא ולא ספיקא אלמא לא אחיא כת"ק דאמר ספיקא, ע"כ דברי רבי ומארי בדרך קצרה.

ואעפ"י שנתן הרב רשות לכל הרוצה להשיב שיבא וישיב הריני כשואל ולא כמשיב על דבריו. מאי דקשיא ליה למר לפום כללא דכ"ל מר מרב חסדא וס"ל דטומטום קדוש מספקא דלא אחי קרא למעוטי (אלמא לא) [אלמא] אחי קרא למעוטי טומטום וקא מתרין מר דכל היכי דמצי לאוקומי מעוטי באנדרונינוס לא ממעט טומטום, לפום כללא דכ"ל מר לא קשיא ידענא ולא תירוצא ידענא, לא קשיא ידענא דבשלמא אי הוא אמר רב חסדא דטומטום לא קדוש מספקא דלא אצטריך קרא למעוטי הוא קשיא ליה למר לפום כללא דידיה אמאי לא אצטריך קרא למעוטי דהא פעמים זכר ופעמים נקבה וצריך למעוטי מדין זכר

אלא השתא דרב חסדא לחומרא קאמר לאוקומי אדין זכר מאי קא קשיא ליה למר הא ודאי כיון דצריך קרא למעוטי מדין זכר מדלא מעטיה ש"מ דינא הוא למיחש ליה ולאוקומי אדין זכר עד שמחברר דלאו זכר הוא, ותירוצא נמי לא ידענא דניחא ליה למר למעוטי אנדרוגינוס ולאו מי קאמר מר דספקא דאנדרוגינוס לא ממעיטנא דקמי שמיא גליא והוא ליה למר למימר לפום הדין טעמא דס"ל לר"ה דאנדרוגינוס לא ספק זכר הוא אא זכר גמור הוא ומשום דמשינה הוא משאר זכרים הוא דממעטי ליה א"נ קסבר דמקצתו זכר ומקצתו נקבה וכיון דאית ביה צד נקבות קא ממעיט ליה. מיהו ודאי הא דקשיא ליה למר מההיא דגרסי' בחגיגה וכורך להוציא טומטום ופריך עלא אצטריך קרא למעוטי ספקא אלמא ספקא דטומטום לא צריך קרא למעוטי, ודאי קושיא מעלייתא היא למדחי ההוא כללא דכ"ל מר, ותירוצא דחרוץ מר משום דלאו בר סמיכא הוא לא ידענא מאי ניהו חדא דלכאורה כי קא פריך משום ספקא קא פריך כדפריך בעלמא ולאו משום סמיכא נמי לא מצי פריך כיון דאיכא דוכתי דסמיכא לא מעכבא אע"ג דאיכא לשנויי צריך קרא למעוטה דהא אפילו מילתא דאתי' בק"ו טרח וכתב לה קרא כש"כ הא. ודקשיא ליה למר נמי הא דאשכחן בפ' המפלת דממעט רב אנדרוגינוס לענין ביאת מקדש מדכתיב מזכר ועד נקבה זכר ודאי נקבה ודאית חד למעוטי אנדרוגינוס וחד למעוטי טומטום, לא הוא ידענא אי טומטום קשיא ליה למר אמאי אצטריך למעוטי ואי אנדרוגינוס קשיא ליה למר לפום כללא דיריה דלא צריך למעוטי דאלו טומטום דומנין זכר דומנין נקבה צריך למעוטי, אלא מדטרח מר בסופא לתרוצי דתרוייהו משום אנדרוגינוס אצטריך ליה למעוטי א"נ בטומטום שנקרע משמע דאנדרוגינוס ניחא ליה למר דצריך טפי למעוטי טומטום שנקרע ולפום כללא דכ"ל מר ברישא אפכא מסתברא. ועוד קשיא לי דקא ניחא ליה למר מדהוא ליה למכתב מזכר ועד אדם א"נ מנקבה ועד אדם ולא כתב הכי ש"מ למעוטי טומטום ואנדרוגינוס מאי נפקא מינה סוף סוף קושיין בדוכתיה קאי דאטו כל היכא דמקשי' בגמרא אצטריך קרא למעוטי ספקא מי מקשי' אלא אגופיה דקרא וא"כ ה"ג נהי דכתיבי תרי מעיטי כש"כ דחקשי לך אמאי אצטריך מעוטא למעוטי ספיקא. ועוד תמיהא לי דקא דייק מר מדהוא ליה למכתב מזכר ועד אדם א"נ מנקבה ועד אדם ש"מ תרי מעוטי חד למעוטי אנדרוגינוס וחד למעוטי טומטום

כתאב אל רסאייל לרבנו מאיר הקווי קצנ

ותמיהא לי ואי הוא כתיב מזכר ועד אדם מי הוא יכול למעוטי מידי כלל הוא ליה פרט וכלל ונעשה כלל מוסף על הפרט ואחרבו להו כל מילי ואפי' טומטום ואנדרונינוס דככל אדם נינהו א"כ הוא יכיל למכתב דלחמעט מינה אנדרונינוס לטעמיה דמר ולא להמעט טומטום אלא ודאי כוליה חד מיעוטא הוא ותרי מינא. ומאי דתרוץ מר נמי דאיכא למימר דכי קא ממעט טומטום שנקרע ונמצא זכר או נקבה קא ממעט, קשיא לי דהא מדקאמר רב זכר ודאי נקבה ודאית ש"מ דבשלא נקרע קמירי וספקא הוא דאצטריך למעוטי דאי בשנקרע ע"כ ודאי הוי. ודקשיא ליה למר מההיא דבכורות דממעט אנדרונינוס מהזכר יתירא דכתיב גבי עולה ופריך מני אי רבנן קא סברי ספקא הוא ואתי קרא למעוטי ספקא, לא ידענא מאי קשיא ליה למר דהא לפום כללא דידיה דכיל מר אנדרונינוס לא צריך קרא למעוטי דקמי שמיא גליא וכי פריך תלמודא אצטריך קרא למעוטי ספקא שפיר קא פריך ומאי דאצטריך מר לתרוצי דהכי קא פריך דאם בא למעטו אפילו הוא זכר משום דמשונה הוא משאר זכרים א"כ מדמעט' ליה מהזכר ש"מ זכר הוא ולא ספקא אלמא לא אתיא כת"ק דאמר ספקא הוא ותמיהא לי טובא דאי פשיטא ליה דאתי למעוטי אפילו הוא זכר משום דמשונה הוא משאר זכרים הא פשיטא ליה דזכר הוא, א"נ עיקר דוקיא מהכא קא דייק דזכר הוא ולא ספקא ומי יכלת לאוקומא והא רב דס"ל דאנדרונינוס ספקא הוא וממעט ליה מדכתיב מזכר ועד נקבה זכר ודאי נקבה ודאית ולא דיקנן מינה לטעמיה דרב דס"ל זכר ודאי הוא דא"כ קשיא דרב אדרב. אלא מסתברא לי לפום עניות דעתי לתרוצי כל הני קושייא בחד כללא, ספקא דאתחוק ביה ההוא דינא אפילו במקצת מס"נפ צריך קרא למעוטי וכל היכא דלא אתחוק ביה ההוא דינא אפי' במקצת לא אצטריך קרא למעוטי ספקא הלכך גבי כבור דלא אתחוק ביה דין בכור כל עיקר בין בטומטום בין באנדרונינוס דאימור נקבה הוא ולא קרוש, ותחלת הצהוב דלא אתחוק ביה דין תורים ולא דין בני יונה דאי תורים נינהו אימור קטנים נינהו ופסולים ואי בני יונה נינהו אימור גדולים נינהו ופסולים, וכן גבי כוי דלא אתחוק ביה דין חיה ולא דין בהמה וה"ה בטומטום ואנדרונינוס לגבי ראייה דאימור נקבה הוי ולא שייכא ביה מצות ראייה כלל, וה"ה גבי פלגס דאימור כבש ואימור איל והכשר כזה פסול כזה, הלכך כל היכא דצריך איל דוקא או כבש דוקא לא ס"ד לרבויי ספקא כי היכי

קמד כתאב אל רסאייל לרבנו מאיר הלוי

דליצטריך קרא למעוטי וליכא לרבויי פלגס אלא בנדריים ונדבות לענין
 [יין] ונסכים (היכא) [איכא] דלא צריך איל דוקא או כבש דוקא כולהו הני
 לא צריך להו קרא למעוטינהו ואמטול הבי פריך תלמודא בכלהו אצטריך
 קרא למעוטי ספקא כיון דלא אחחוק ביה ההוא דינא כל עיקר ממילא
 ממעטי להו מההוא דינא דבספיקא לא איירי קרא ודלא כרב חסדא
 דסבר ספיקא נמי מסתמא נמי קרוש כגד חמור שבו עד שיתחברר שאינו
 קרוש וה"ה גבי עולה למאן דאמר אנדרוגינוס ספקא הוא פריך
 תלמודא בפ' על אלו מומין אצטריך קרא למעוטי ספקא ואצטריך
 לאוקומה כרבנן בהראי דסברי זכר הוא ואפ"ה מעטיה קרא משום
 דמשונה דאי ספקא הוא לא צריך למעוטי דהא לא אחחוק ביה דין
 עולה כל עיקר דאי נקבה הוא לא שייכא גביה עולה כלל, וה"ה גבי
 טומטום דלא מבעיא לרב חסדא דלא גרים ליה אלא אפילו למאן
 דגרים טומטום נמי אימא לך דאצטריך קרא למעוטי טומטום היכא
 דבציו מבחין כדמוקים ליה אביי גבי ראייה, א"נ במטיל מים מסקום
 זכרותו דאמרי' הואיל ואשתני כדמטיק התם בסוף פרקא וה"נ מסתברא
 דאי ס"ד בספקא גבי עולה למאי אצטריך מעוטא כלל והא אפשר
 דנקבה הוא וקא מעייל חולין בעורה אלא על כרחין לא משכחת לה
 דצריך קרא למעוטי גבי עולה אלא בדאיח ביה סימני זכרות וכי קא
 טקשי מינא לרב חסדא הבי קא טקשי דהשתא היכא דודאי זכר
 הוא ממעיט ליה קרא ממשמועתא דהזכר יתירא הכא גבי בכור
 היכא דספקא הוא לכש"כ דהא גבי בכור נמי הרי קראי כתיבי זכר
 הזכרים ומשני סמי מכאן טומטום דקא סבר כיון דאפשר דזכר הוא
 וקדוש כשאר זכרים מספקא נמי לא כמעט ליה קרא מדין זכר עד
 דמתחברר דנקבה הוא וה"ה גבי פלגס לענין נסכים בנדריים ונדבות
 היכא דלא צריך איל דוקא או כבש דוקא דסבירא ליה דפלגס ספקא
 היא מהני טעמי הוא דאתרבי ליה לענין נסכים דכיון דאחחוק ביה דין
 נסכים (מ"ט) [מ"ט] צריך קרא למעוטי מדין נסכים ומדלא מעטיה
 אתרבי ליה ממילא ולא צריך קרא לרבויי לטעמיה דר' יוחנן דבר פרה
 דאמר ספקא הוא ומייתי ומתני וכי אצטריך קרא לרבויי לטעמא דר'
 יוחנן דאמר לאו ספקא הוא אלא ברירה בפני עצמי היא הלכך אצטריך
 קרא לרבויי לנסכי איל אבל טומטום ואנדרוגינוס גבי ערוכין דאחחוק
 בהו דין ערך ממה נפשך דאי זכר הוא אית ליה ערך ואי נקבה היא

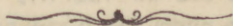
אית לה ערך טובא צריך קרא למעוטי דלא כרב חסדא דאמר סמי מכאן
 [אנדרונגוס סמי מכאן] טומטוס דכל היכא דאפשר לרבווי לחומרא
 לא אתי קרא למעוטי דאימור זכר הוא, וה"ה גבי שלמים דזכר ונקבה
 כשרים צריך קרא למעוטי ספיקא וכן לענין ביאת מקדש דכיון דבין
 זכר ובין נקבה חייבים על טומאת מקדש אצטרך קרא למעוטי ספקא,
 (וכן גבי ספק קדמה בהרת לשער לבן כיון בין הכי ובין הכי שייכא ביה
 טומאה במקצת דאע"ג דליכא שער לבן נמי בעי הסגר צריך קרא למעוטי
 ספקא), וכן קפץ אחד מן המנויין כיון דכולהו מעיקרא בני עשורי הוו
 ואתחזק בהו חיוב מעשר מעקרא ס"ד השתא נמי נעשרינהו אצטרך
 קרא למעטינהו ממעשר. ותו קשיא לי עיקר טעמא דההוא כללא דכיל
 מר דקא מפליג ביה בין ספקא דאתי מחסרון דעת דקמי שמיא גליא
 ובין ספקא דלא אתי מחסרון דעת אלא מחמת שאי אפשר לברוריה
 ספיקה דפעמים כך ופעמים כך, תמיהא לי מה לי הא מה לי הא אי
 קמי שמיא (גליא) הא והא גליא והוצרך הכתוב ללמדה לכני אדם ולא
 נתנה תורה למלאכי השרת אלא לכנ"א שהם חסרי(ם) דעת ותו לא מדי-
 וההיא דגרסינן ביטא הא דפרוש כולוהו הא דפרוש מקצתייהו,
 ופ"ר רבי ומרי הא דפרוש כולוהו והלכו כל עשרה לחצר אחרת ונפלה
 שם ספולת על אחד מהם אע"ג דניירי כולוהו לא אזלינן בתר רובא
 הואיל ואתחזק ישראל בהאי חצר ומפקחין עליו את הגל הא דפרוש
 מקצתייהו לא ידעינן אי היא ישראל בהאי חצר אזלינן בתר רובא הואיל
 ולא אתחזק. והאי פירושא קשיא לי טובא, חדא ההא מוקי לה מר
 לשמעתייה דשמואל דאמר אין הולכים בפ"ג אחר הרוב כד פרוש כולוהו
 וא"כ כי קא פריך תלמודא ומי אמר שמואל הכי והא אמר מר מצא
 בה תינוק מושלך אם רוב גוים גוי אם (רוב) ישראל ישראל מחצה על
 מחצה ישראל ואמר שמואל לא שנו אלא לפקה עליו את הגל טעמא
 דמחצה על מחצה הא דרב גוים דאין מפקחין דאזלינן בתר רובא א'
 אמרת דכי קאמר שמואל לא הלכו בפ"ג אחר הרוב כד פרוש מוקהו
 קאמר אבל פרוש מקצתייהו אין מפקחין דויל בתר דובא, מאי קושין
 הא כי קאמר שמואל ברוב גוים אין מפקחין כד פרוש מקצתייהו קאמר
 דהא אמתנא' דמצא בה תינוק מושלך קאי ומשמע דההוא תינוק בלחוד
 הוא דפרוש, וכי חייבא דלמא גמרא מוקים לה למהני' כד פרוש כולוהו
 לא ס"ד דבשלמא אי מצטרך גמרא לאפוקי מחני' מפשטה כי היכי

דלא תקשי לן ולא מידי נוחא אלא היכי מפיק לה מפשטה בכדי כי היכי
 דתקשי לן אלא ודאי ש"מ דכי קאמר שמואל לא הלכו בפ"ג אחר
 הרוב בדפרוש מקצתיהו קאמר הרי נשאר שם קבוע וכל קבוע כמחצת
 על מחצה דמי וכי היכי דאי נפלה שם מפולת במקום קבועתם על א'
 מהם מפקחין עליו את הגל דכמחצה על מחצה דמי וס' נפשות להקל
 כי פריש חד מינייהו נמי כמחצה על מחצה דמי וס' נפשות להקל
 דאע"ג דבעלמא אמר' בדנייד חד מינייהו כל דפרוש מרובא פרוש
 הכא גבי פ"ג לא אולי' בתר רובא אלא הוא ליה כמאן דנפלה עליו
 מפולת מקמי דפריש ותיינו דאמר שמואל לא הלכו בפ"ג אחר הרוב
 אבל פרוש כוליהו כיון דאיעקר קבעיהו ליכא למימר כמחצה על מחצה
 דמי כלל וזיל בתר רובא. ודקא קשיא ליה למר אי משום פ"ג הקילו
 מה לי הוחזק כאן ישראל בחצר זו מה לי לא הוחזק כאן דהא אידי
 ואידי לא ידעי' אי נפלה מפולת על ישראל ואם לא ומה לי הוחזק
 ישראל בחצר זו הואיל ולא נפלה מפולת אלא על אחד מהן והשאר
 הלכו להן ומה לי הוחזק ישראל בעיר אלא מאי אית לך למימר כולי
 האי לא הקילו רבנן לדילי נמי לא תקשי דכולי האי לא אקילו רבנן.
 והא דתניא בפ' התכלת תפלין יש להם בדיקה ואינם נקחים
 אלא מן המומחה וספרים ומוזות יש להם בדיקה ונקחים מכל אדם
 ופירש"י דתפלין דבעי עבוד לשמם אין נקחים אלא מן המומחה היודע
 שצריכים עבוד לשמם אבל ספרים ומוזות נקחים מכל אדם דלא בעו
 עבוד לשמם ואותם ספרים לאו כס"ת קאי דס"ת בעי עבוד לשמה כדאי'
 בפרק הנויקן בניטין אלא בשאר ספרים איירי, ומשמע ליה למר דמטעם
 דלשמה קאמר דקתני התם תכלת אין לה בדיקה ואינה נקחית אלא
 מן המומחה. והאי פירושא קשיא לי טובא חדא דסתם ספרים היכא
 דתני להו בהדי תפלין ומוזות כס"ת קאי אדאשמועינן שאר ספרים
 סתמא דנקחים מכל אדם ליפלוג וליחני כרידה כד"א בשאר ספרים
 אבל ס"ת אינו נקח אלא מן המומחה א"ג נערביה בהדיה תפלין וליחני
 ס"ת ותפלין יש להם בדיקה ואינם נקחים אלא מן המומחה. ומאי דמית'
 לה מר רביה מתכלת איכא למיפרך ממאי דמשום טעם דלשמה קאמר
 דילמא משום טעימה קאמר דחיישי' דלמא צבע ביה מידי מעקרא לדוגמא
 בעלמא ואמר מר טעימה פסלה א"ג משום שאר פסולים דשייכי בה.
 אלא כך דעת תלמידכם נוטה לפרש דהא דקתני תפלין אין נקחים אלא

מן המומחה במצופים קאי ולהניחם בלא בדיקה קא מיירי ומשום
 סרכא דחסרות ויתרות וכיוצא בהם נגעו בהו דגבי תפלין כיון דמצופים
 וחפורים אתו למיסמך עליה ומנח להו בלא בדיקה ואמטו להכי אין
 נקחים אלא מן המומחה אבל ספרים ומזוזות דלא מצופים נניהו וניחא
 מילתייהו למבדקיניהו נקחים מכל אדם, חדע דחניא בתוספתא דע"ז
 אין לוקחים תפלין אלא מן המומחה ואם לקח ממי שאינו מומחה ומצא
 כידו ב' או ג' צוותין של תפלין בודק הימנו תפכה של יד או של ראש
 בצוות ראשון (וכן בשני) וכן בשלישי וכן ברביעי, שמעת מינה דכי אמור
 רבנן גבי תפלין אין נקחים אלא מן המומחה [לאנוחינהו] (למפטרניהו)
 בלא בדיקה קאמר דהא בלוקח ממי שאינו מומחה וברק מינייהו חדא בכל
 צוות וצוות כולהו כשרין, וכ"ת א"כ לכתחלה נמי לזבון מכל אדם לברוק שאני
 תפלין דנפישן מילייהו בכריכת שער ובדרך הנחתו ובסדר הנחתו ובתפירתו
 ואי מצרכת ליה למבדקיניה איכא טרחא יתירה ומאן דאזבון להו לא
 זבין להו אלא מצופים וחפורים אדעתא לאנוחינהו הכין (ועלא) [ומדלא]
 קתני אין נקחים אלא מן המומחה דאי זבין להו שלא מן המומחה לא
 מיבעיא היכי דדעתו לאנוחינהו בלא בדיקה דאסור אלא כי זבין להו
 אדעתא דמבדקיניהו נמי אסור גזרה דלמא אחי למסמך עליה ואי לקח
 צריכים בדיקה במקצת כדאמרן דמשום גזרה לא פסלי אבל לעבוד
 לשמה לא חיישינן דסתם מעבדי קלפין לתפלין אין מעבדים אא לשמם
 ואמטיל הכי קתני ספרים ומזוזות נקחים מכל אדם דלא טריחא מילתא
 למבדקיניהו כדפרישנא ובס"ת קאי חדע דבהדיא גרסי' בפ' השולח
 גט לאשתו (ניעין ע"ה:) תניא לוקחים ספרים מן הגוים [בכל] (טבל)
 מקום ובלבד שכתובים כהלכתם ומעשה בניי אחד שהיה מחב ספרים
 בצידן והתיר רשב"ג ליקח הימנו ומתמהינן ורשב"ג עיבוד לשמה בעי
 כתיבה לשמה לא בעי ואוקימנא בגר שחזר לסורו מחמת יראתו דשמעת
 מינה דאפי' ס"ת דבעי עבוד לשמה מותר ליקח מן הגר שחזר לקורו
 ואין צ"ל מישראל שאינו מומחה היכא דבדקיניה נמצא שכתוב כהלכתו
 כדקתני בהדיא ובלבד שכתובים כהלכתם ולא חיישי' לעבוד לשמם
 דמסתמא עיבד לשמה, וזו אין צריכה לפנים ולא לפני פנים.

וצורנו יאיר עינינו, ונוראות בצדק יעננו, להביט נפלאית סחורתו,
 ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, ושלום רב, כמזרח למערב, לאוהבי

חורת הרב כחפץ כבודך וכחפץ לשון חסארת חכמתו והודו.
מאיר ברכי טודרוס הלוי ולה"ה.

והוא ניץ גואב הרב ר' שמשון ב"ר אברהם נייע עלי רסאלתי הו"ה
אליהו.

הנות לכך חבונות, אך תשובות לא נכונות, השבת על דברך. ובמקצת
דברך אאיר עיניך החכם ר' מאיר המאיר עיני חכמים בהלכה.
אשר אמרת על רבך סכה בח' דיתבינן ולא מברכינן משום
דלא ליהוו מילי דרבנן כי חזקא דאחר שעשיתו קדש לקדש קדוש היום
חעשנו חול לברך אסכה, וחלקתי בין זה לספירת העומר דמתחילים
לספור סה"ע כליל יו"ט שני דהתם לאו בכת אחת אבל ברכת סכה וכסא
דקידושא הכל בכת אחת בשעת סעודה, והקפת בתשובות שאין בהם
משום ונחת טעם ואמרת דלא דמיא ברכה דסכה בח' לסה"ע דהא
דאורייתא והא דרבנן דאלו סכה בח' דרבנן ומצות יו"ט בשמיני דאורייתא
ואי מברכי' אסכה דרבנן אחי לולוולי בדאורייתא דאמרי חול הוא וקא
נגעי באסור מלאכה דאורייתא ואילו סה"ע כליל יו"ט שני דאורייתא ואיסור
מלאכה דידיה דרבנן ע"כ. ואיך חשבת אם היו הרברים האלה אמת שלא
הייתי מעלה על לבי טעם זה, ובחרי מילי אשתבשת חזא דסה"ע (בוה"ו)
גרבנן דהא כתיב מיום הביאתם את עומר החנופה מהחל חרמש בקמה
הדיא אמרי' כמסכת מנחות (ס"ו.) כפ' ר' ישמעאל אמימר מני יומי
ולא מני שבועי אמר זכר למקדש הוא, עוד אשתבשתא דלפי טעם שלך
הכרלה דרבנן דאם היתה דאורייתא היינו מבדילים מיזמא טבא לחכריה
אע"ג דאיכא למיחש דלא לולוולי ביה ועל כרחין דאורייתא הוא כדרדרישי'
כפ"כ דשבועות (י"ח:) כל המבדיל על היין במוצאי שבתות היוין לו בנים
זכרים כתיב הכא ולהבדיל בין הקדש ובין החול וכתיב התם להבדיל
בין הטמא ובין הטהור וסמיך אשה כי תזרע וילדה זכר, ואמרי' בריש
מסכת נזיר (ג':) גבי לאסור יין מצוה ל"ן הרשות מאי היא קדושא
ואבדלתא הרי מושבע מהר סיני הוא כלומר ולא מסתבר למדרש קרא
להכי, ואם הבדלה דשבת דאורייתא הבדלה נטי דיו"ט דאורייתא דמרבכ"ט

(א) תרגומו: וזה טעם תשיבת ה"ב... על חגתי הזאת אליה

בין הקדש ובין החול מדרשי תרויהו ואע"פ שר"ח מפרש ההיא דנזיר
 בחמיהא כלומר וכי מושבע ועומד מהר סיני הוא דאצטרין קרא להכי,
 הנה היה אומר ר"ח אע"ג דקרושה ואבדלתא דאורייתא כדררשי' מקראי
 ת"מ על היין לאו דאורייתא דהא רב מקדש אריפתא כדאמרין בערבי
 פסחים, ואמרי' נמי התם דמברילים על השכר היכא דהוי חמך מדינא.
 וידע אוהבי כי כמו שנכוח בפושין בדבר זה כן נכוח בכל
 הדברים אשר הקפת עלי תשובות חבילות, אך עמל הוא בעיני להשיב
 על כל הויותך ואין אדם עומד על ד"ח אלא א"כ נכשל [בהם].
 והש"ת בעתה אחישנה, ושולם

שמשון בר' אברהם.

והראגואבי אליה עלי רסאלתה הדה (ח).

מי זה מעלים עצה במילין לשאת משלים לפני ארי חכמות,
 כפיר מוזמות, והוא בן חיל אשר לבו כלב האריה המס ימס כי יודע כל
 'שראל כי גבור חיל הרב ר' שמשון ואנשי חיל אשר אהו, אף כי
 אנכי אעננו אבחרה דברי עמו. אבל מה אעשה ומלאכת שמים היא, ואם
 מעלת הרב רמה ונשאה, הנה מעלת האמת גדולה הימנה ונפלאה. וחלילה
 לזולל ולפקפק בדברי הרב, כי אין דרכי ההתכבד [בקלום] [בקלון] אחרים
 אף כי בקלון ת"ח אשר כבודם ומוראם חביב עלי כמורא שמים. ואם
 האריך הרב [לשוננו] לשון עטו בקנצי מילין וילעג ואין מכלים, הנני כחרש לא
 אשמע, לא אעבור מועצות מוסרי ולא אפרע. כי האמנם אין לי חפץ
 בדברי קנטורין אשר לא יועילו ולא יצילו כי בילדי נברים ישפיקו (ח), לא
 ירשעו רשע וצדיק לא יצדיקו. ואין לי להשמיל ולהימין, כי אם להלחם
 מלחמת אש דת נחנה בימין, ולומר על שמאל שהוא שמאל ועל ימין
 שהוא ימין.

א) תרגומו: חזת תשובתי אליו על האגדה הזאת. — ב) כ"ל: רק חלה אשר
 צילדי נכרים ישפיקו ורשע לא ירשעו וצדיק לא יצדיקו — והס חכמי לובלי בכלל
 זהר"ח כפרט אשר יחזיקו בעצו' דעות הרמב"ם, ולא יחזו לזק למריביו —
 רק העה יחזונו למועזו דברי קנטורין וגויה ילא שפיהס להס לחסות. וירשעו
 על עכתב הר"ח העלף דברי קנטוריס, אשר הכעיסוהו מעורוים.

ובחחלה אסדר דברי הרב אשר כחב באגרתו האחרונה, ואהרי
 כן אערוך עמהם משפט למען יצדק השומע בין שניהם בדברו יזכה
 בהשפטו.

אמר הרב: הנות לכך חבונות וכו' אות באות עד חתימת שמשון
 ב"ר אברהם ז"ל כאשר היא כתובה למעלה ה' עד הנה. דברי הרב.
 ועתה אם אמנם שגיתי בשתים כאשר אמר הרב, וכי הקפתייהו חבילות
 חשובות שאין בהם ממש, היה (לך) [לו] תחלה להתיר החבילות ההם
 שאין בהם ממש, למען יצדק בדברו ובטעמו אשר אמר; כי האמנם
 לא בחבלי השוא נקשרו, ולא כרוח קדים יחרו, כי (אם) בתירוצים
 נכונים, וטעמים נאמנים. ור' אלעזר ב"ר שמעון דאמר לי' לרבנו הקדוש
 (נ"ט פ"ד:) הקפתנו חבילות חשובות שאין בהם ממש, מעקרא א"ל כך
 וכך יש לך להשיב זו היא תשובתך ובחר הכי א"ל הקפתנו חבילות
 חשובות שאין בהם ממש. ואם אמנם שגיתי בטעמי, עדיין הקושיא
 במקומה עומדת ואינה מתרצת לא בטעמו של רב ולא בטעם שלי, וכש"כ
 דכד מעיינת שפיר בה טעמא דילי טעמא מעליא הוא.

ודקא קשיא ליה למר מדאמימר דהוא מני יומי ולא הוא מני
 שבועי אמר זכר למקדש הוא, מאי קושיא דילמא ההוא טעמא דאמימר
 הוא אבל אגן כאב"י סבירא לן דאב"י מצוה נמי למימני שבועי והלכה
 לדורות קמ"ל דאי בזמן שבתה"ק קיים הא קראי בהדיא כתיבי שבועה
 שבועות חספור לך וכתיבי תחל לספור שבועה שבועות וכתיבי וספרתם
 לכם וגו' שבע שבחות חמימות תהיינה, וא"כ אב"י קראי אתא לאשמעינן
 לא ודאי על כרחין הלכה לדורות קמ"ל ולית לך ראייה מדאב"י לאוקומי
 מיטריה מדרבנן חודא דמצוה סתמא קאמר ומסתמא דאורייתא קאמר
 עד שיחברר לך מדרבנן קאמר, ועוד דילכאורה מדאורייתא קאמר
 דאי מדרבנן א"כ אמימר ואב"י בהי טעמא פלוגי אלא לאו דאמימר
 סבר מדרבנן ואב"י סבר מדאורייתא, אמימר סבר מדרבנן דאי מדאוריית'
 הא כתיבי מהחל חרמש וסבר לה כתרנוטיה וכתיבי מיום הביאכם חספרו
 ואב"י סבר מדאורייתא ואי משום דכתיבי מיום הביאכם חספרו שחאה
 הבאה ביום ספירה וה"ה גבי מהחל חרמש שחאה ספירה כליל י"ו
 בניסן שהיא שעת קצירה כדחניא יכול יקצור ויביא ויספור אימתי שירצה

כתאב אל רסאייל לרבנו מאיר הרוי קנא

ח"ל מהחל חרמש ולא נשתנה אלא לדבר שנחדש בו וע"כ ליחא דאמימר דהא (כ"ע) האידינא מנינן יומי ומנינן שבועי ודלא כאמימר אלמא ליחא לדאמימר.

ועוד דכד מעיינת ביה שפיר אמימר ואב"י כי פלגי בשבועי פלגי אבל גבי יומי אפילו אמימר מודה דלאו זכר למקדש הוא אלא מדאורייתא הוא ואפילו בזמן הזה, וכי קאמר אמימר זכר למקדש הוא אשבעי לחוד הוא דקאמר דאי איומי נמי א"כ מאי שנא יומי דהוא מני זכר למקדש ומאי שנא שבועי דלא הוא מני זכר למקדש אלא משום דהוא ס"ל דמדאורייתא לאו מצוה לממני שבועי אלא בזמן שהעומר נוהג אבל יומי אפילו בזמן הזה נמי, דיקא נמי דכתיב מיום הביאכם וכי כתיב מהחל חרמש גבי שבועי כתיב גבי יומי לא כתיב דכתיב מהחל חרמש תחל לספור שבעה שבועות וכתיב נמי מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבחוח וגו', ואלו גבי יומי לא תלהו רחמנא בהבאת העומר כלל דכתיב עד ממחרת השבת חספרו חמשים יום, ואי משום דכתיב בתריה והקרבתם מנחה חדשה לה', ההוא שיהו מקריבין שתי הלחם ביום חמשים, חדע דלא תלה רחמנא ספירה בשתי [הלחם] אלא שתי הלחם דתלה רחמנא ביום חמשים דכתיב חספרו חמשים יום והקרבתם. ואין להרהר אחר טעם המקרא ולומר מ"ש שבועי דלא חייב רחמנא (אפילו בנבולין) אלא בזמן שבהמ"ק קיים ומ"ש יומי דחייב רחמנא אפילו (בזמן הזה) [בזמן שאין בהמ"ק קיים] דא"כ גבי לולב נמי תקשי לן מ"ש יום א' דחייב רחמנא אפילו [בנבולין] ומ"ש שאר שבעה יומי דלא חייב רחמנא אלא [במקדש] (גבי מקדש), אלא גזרת המלך היא ה"ג גזרת המלך היא וקא סבר דמני השתא שבועי זכר למקדש בעלמא הוא דענד ואמימר ליח ליה בהא מילתא זכר למקדש א"ג קסבר כיון מדאורייתא מנינן יומי לא צריך למימנא שבועי זכר למקדש דכיון דמנינן יומי מיהח לא משחכחי מצות ספירה וכי עבדינן זכר למקדש היכא דלא מחייבין בה מדאורייתא אפילו במקצת, ולא דמי ללולב דיום ראשון דאורייתא אפילו בנבולין ואפ"ה עבדינן ליה שבעה זכר למקדש, דהתם כל יומא באנפי נפשה היא וכל חדא מנייהו מצוה באנפי נפשה היא, אבל הכא יומי ושבועי בהדי הדדי הוו מנו במקדש וחדא מצוה היא וכיון דמנינן יומי תו לא צריך. ואב"י סבר אפילו שבועי נמי דאורייתא כדברירנא טעמא לעיל וקי"ל כאב"י וא'

אפי' תימא דאב"י משום זכר למקדש קאמר ע"כ ליה לך ראי' לא אקרא
 ולא מגמרא דאיכא למיטר דרבנן לא נבי שבועי בלחוד, אבל [נבני] יומי
 לכ"ע דאורייתא, וקראי נמי הכי דייקי בדברירנא. ע"כ עמר טעם תירוצי
 בו וריחו לא נמר אעפ"י שלא העלהו הרב על לבו. והנה הרב הגדול
 רמב"ם נ"ע הסכים לדעתו בס' עבודה בה' תמידין בסוף פ' ז' וז"ל מצוה
 זו על כל ישראל ובכל מקום ובכל זמן, וסתם דבריו דברי תורה עד שהוא
 מפרש מד"ס, וכש"כ שראש דבריו בענין זה מוכיח כדאי הוא לסמוך
 עליו בשעת הדחק, אף כי הדברים הנכוחים למבין ומתורין כנתינתן מהר
 סיני, אעפ"י שלא העלה הרב טעם זה על לבו, באמרו: ואיך חשבת אס
 היו הדברים האלה אמת שלא הייתי מעלה על לבי טעם זה, וא"כ כל מה
 שאין הרב מעלה על לבו אינו אמת, ומדה זו אפי' לרבן של נביאים לא נתנה.
 והנה נא' הולתי עוד לדבר כיהאמנא אפי' לדברי הרב אשר אמר
 דספירת העומר כוה"ז דרבנן היה לו להעלות על לבו לתרץ שני תרועים
 אחרים טובים מן הראשונים אשר תירץ. חדא דסכה בח' דרבנן וי"ט
 דאורייתא ודחי דרבנן ואי סה"ע אפי' תימא דרבנן וי"ט ש' מדרבנן תרויהו
 דרבנן נניהו ולא דחינן חד מניהו מקמי חבריה, ואיך דכיון דסה"ע בזמן
 הכית נוהג בגבולין ואפי' היכא דלא ממו שלוחי ניסן דעבדי תרי יומי ואתי
 סה"ע וי"ט ש' השתא נמי דחייא זכר למקדש.

ומאי דדייק מר דהבדלה דרבנן, לא סלקא דעתא מעולם, ודקא
 אמר דאי דאורייתא הוא מבדילין מיומא טבא לחבריה, לא קשיא מידי
 דשאני הבדלה דשויה חולה בפירוש לא משוינן, ואפי' תימא כיון דאורייתא
 הוא נעבד, ה"מ היכא דבלאו הכי קא מדחי מדאורייתא מקמי דרבנן
 אבל הכא דאפשר לקיומי תרויהו דהא מבדילין ממוצאי יו"ט ש' לחול
 וההיא הבדלה סלקא לתרויהו שפיר דמי דהא מוצ"ש נמי כי לא מבדיל
 כמוצ"ש מבדיל ואזיל למחר מקמי דליעבד מלאכה והכא לא עבד
 מלאכה האסורה ביו"ט עד מוצאי יו"ט שני ותו לא מירי, א"נ איכא לשנויי
 שאני כיטול להבדלה דשכ"ו א"ת שאני כדמשנינן כינמות בפ' האשה רבא.

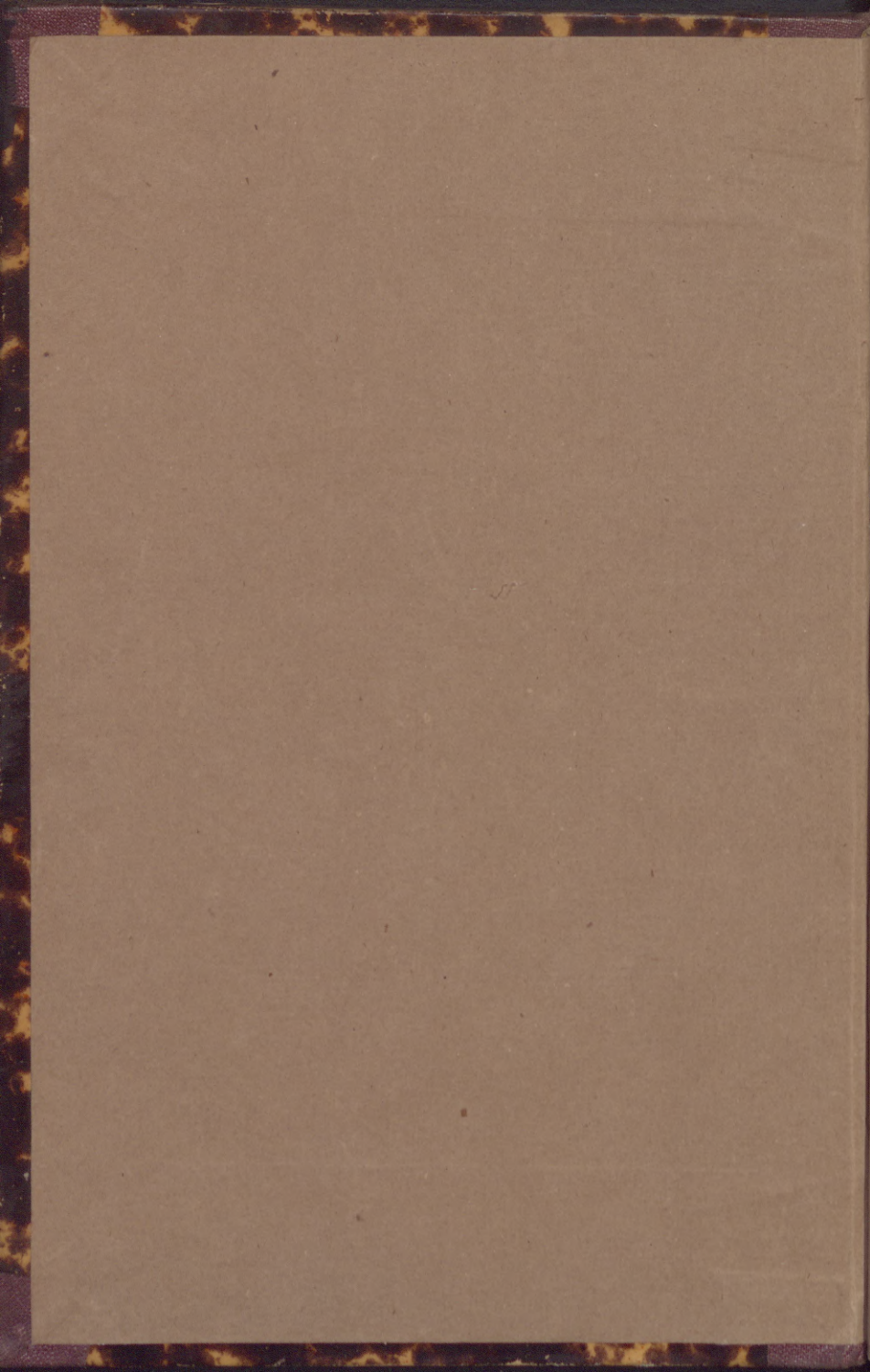
והנה עלו כל הדברים כנתינתם מהר סיני. ברוך השם אשר
 הקריב לבא עתה, והוציא משפט הענוה לאמתה, והנה שכרה אחז,
 להשפיל חומת אנשי מלחמה, עד רדחה.

בילאז

B
374.

